



Philosophie.

R
3004

RVI, 606^a

C. 606^a

N. 700

*Colli. unius Aet. tantum mihi
crevit
in horas*

PETRI RAMI

VEROMANDVI, ELO-
quētiæ & Philosophiæ professoris Regii
Institutionū Dialecticarū libri tres, Au-
domari Talæi prælectionibus illustrati,

A D

CAROLVM LOTHARINGVM
Cardinalem.



Art. 6948.
BIBLIOTH.
ACADEM.
DORPAT.

∞ Cum gratia & privilegio Regis ac Senatus. ∞

PARISIIS.

Ex typographia Marthæi Dauïdis, via amy-
gdalina, ad Veritatis insigne.

i 5 5 2.

3

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii Institutionum
Dialecticarum Præfatio,

A D
CAROLVM IOTHARINGVM,
Cardinalem.



ON ignoras (Cardinalis & prin-
ceps illustrissime) quem ad modum
quondam tempestate vexati nau-
ta Deo munus aliquod offerebant,
cuius ope sibi viderentur ad por-

tum perducti. Sic enim poeta,
Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nauis olim venerabile lignum:
Seruati ex undis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & votas suspendere vestes.

Aenci. 11

Quare si tua singulari beneuolentia Aristote-
lici iudicij fluctibus erepti tabulam aliquam nau-
fragij nostri tibi offerimus, verendum, credo, mihi
non erit, ne magis de præteritis malis conuer-
quàm debitam tibi & gratiam, & gratia mate-
riâ testificari videar: præsertim cum mihi certum
sit, nõ modò non pugnando, sed omnia quæ in ista
causa aduersariis meis libita fuerint, patienter
ferendo, nouam victoriam reportare. Neque solum
ad humanissimum Thrasibuli exemplum, & pvn-

a. y.

4-VIA

4036

53131472

σίου, atque iniuriarū obliuionem iurare, verūm
 omnes amulos ad ingenij atque industria conten-
 tionem ea lege prouocare, ut si me, quod facillimū
 est, honestis studiis & vigiliis vicerint, Deo opti-
 mo maximo gratias habeam, quod vel aduersa-
 rios mihi deesse noluerit, quos honestè imitari pos-
 sem. Euerimus igitur omnibus tempestatis sauis-
 sima procellis ac ventis, Aristotelico iudicio iacta-
 ti: liceat tamen ἀμύσσοις usurpare, liceat hanc
 in partem etiam errare, ut existimemus excitan-
 di & confirmandi ingenij gratia, in tantum re-
 rum discrimen, quasi aliquod certamen nos inci-
 disse: Cogitemusque potius de singulari clemētia
 tua: qua tam atroci turbine liberati, rescisāque
 Aristotelici iudicij sententia, pristina libertati
 restituti sumus. Atque, ut beneficij tui latitia &
 gratulatio ex intimo penitus animo promatur,
 nō solum carmen à Lyrico poeta, sed Lyram ipsam
 iam nunc assumamus,

Horat. 1.
 Carm.

Mecenas, at auis edite regibus,

O & praesidium & dulce decus meum

perge ista tua caelesti & diuina virtute frui, af-
 flictos excitare, miseros consolari, oppressos libera-
 re periculis, supplicibus non solum dexteram, sed
 etiam operam, industriam, metem denique totam
 prestare. Charum, mihi crede, esse principem, bene
 de ciuibus suis mereri, diligere, coli gloriosum est.
 Qui verò metui, q̄ amari: quiq̄, potentiam, quāam

equitatem suam predicari malunt, hi verum iter
 gloriae prorsus ignorant. Multae sunt & eximia
 laudes tuae: generis amplissimi claritas, natura
 atque ingenij dona prorsus admiranda, plurimae
 literae & diuinae & humanae magnis studiis ac-
 quisita, tanta in hac aetate sapientia, quātam ad
 res maximas perspicieūdū seni satis sit optare, sin-
 gulares honores additi: ut & principatum inter
 Francia pares & summum in maximi admini-
 stratione regni locum obtineres: quinetiā amplif-
 simo de tua virtute pontificis maximi iudicio nūc
 nuper in Cardinalium ordinē cooptatus esses: Quae
 laudes tametsi maximae sunt, hominum tamen
 celebratione & sermone continētur. Verūm man-
 suetudinis, beneficentiae, charitatis gradibus (di-
 cā verò liberè quod verè possum) in calum ipsam
 mihi vidēris ascendere. Quare virtutem tam pra-
 stantem, princeps omnium humanissime principū,
 conserua ac retine: eiq̄ dicatas (ut gratia ma-
 teriam cum gratia quoque tibi persoluam) Insti-
 tutiones dialecticas accipe. In quibus tecum nostri
 homines clarissime percipiēt, nos improbis calum-
 niis & biennio iam antè apud Frānciscum regem,
 & proximo superiore mense apud Senatum Pari-
 sensem vexatos atque agitados esse. Neque enim
 Dialecticam oppugnamus (ut ignari rerū & im-
 periti homines nobis obtrectant) sed insigniorem
 atque absolutiorem, quāam iis adhuc nota fuerit,

Quid in-
 stitutio-
 nes haec dif-
 ferant à
 Dialecti-
 cis Ari-
 stoteleorū

ostendimus. Nos enim huius artis & descriptionem & illustrationem, & usum faxit tandem Deus optimus maximus, ut homines intelligant, quam differentem ab Aristoteleis ostendamus.

*Differen-
ti in pra
ceptis.* Ut sermonis (cuius ars est Grammatica) sic rationis (cuius doctrina est Dialectica) vis est quaedam generalis & vniuersa: qua ut illic quidnis loquimur, ita hic prouidemus, aestimamus, percipimus. Hanc generalē ratiocinandi virtutem definendo complectimur: inuentionis & dispositionis partibus primū distinguimus. deinde vtriusque partis singulas particulas suo loco & ordine persequimur: nullum, quod ab Aristoteleis tradatur, verum praceptum omittimus: nullum tamen aut inutile ponimus, aut iteratione nugatoria saepius iteramus. Aristoteleis subiectam huic arti generalem illam vim rationis tam multis libris organi logici (sic enim Aristotelica Dialectica nominantur) nusquam definiunt: duas illas veras partes inuentionis & dispositionis, falsis fragmentis predicabiliū, predicamentorum, interpretationum, analyticalicorum, topicorum, elenchorum confundunt. In quibus & multa necessaria (quae complectimur) omittunt: de causarum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, comparationum, distributionum, testimoniorū, coniunctarum conclusionum partibus & modis, deque omni via ac rationis ordine: & saepe docent inutilia, ut vix, ac ne vix

quidem decima pars tam proluxa commentationis vllam verae rationis scintillam contineat: & quae dialecticae vel inuentionis, vel dispositionis propria praecipunt, tam saepe, tamque nugatorie repetunt, tamque obscure cum ceteris inutilibus inuoluunt, ut rara quaedam milij grana densis & confusis spinis obruta videantur. Dialecticam igitur nihil hic oppugnamus. Nos (quod illustrationis est) nullum in arte praceptum ponimus, quod perspicuis insignium hominum testimonius & exemplis non explicemus, Ciceronis maximē & Virgilij: sed reliquorum quoque authorum, quos Latine praecipienti sequi licuit. Aristoteleis praecipunt ad perspicue docendum exemplis opus esse non obscuris, qualia sunt apud Charilū: sed illustribus, qualia sunt apud Homerum. At tanquam somniantes id preceperint, nullam in tam magno tot voluminum corpore, salis cuiusquam micam asserunt: nullum exemplum, non modò Homericum, aut Platonicum (ut nos Virgilianum vnūquodque ferè ac Ciceronianū) sed ne Charileum quidē adhibuerunt: imò verò in maxima tot institutionum (quas habent) parte vix vllum falsum saltem, confingere queant: ita ab omni humana consuetudinis ratione prorsus abhorret. Dialecticam igitur nihil hic oppugnamus. Nos (quod ad usum postremo attinet) artis exercitationem tam late adhibemus, quam longè patet vis natura & ar-

*Differen-
tia in exe
plis.*

*Differen-
tia in vso*

tis: ut iuuentus huic disciplina dedita, propositi
 vel poeta, vel oratoris, vel cuiusvis exempli consi-
 lium ex argumenti genere, iudicium ex conclu-
 sionis specie, methodum ex perpetua dispositionis
 ordine perspiciat: aliquid deinde simile conetur
 & efficiat: atque omnes artis partes ad confir-
 mandam ingenij solertiam, & animi mentisque
 prudentiam exprimat: in eoque sicut antea Gram-
 matica cum Rhetorica: ita nunc Rhetorica cum Dia-
 lectica exercitationem & usum scribendo dicen-
 doque coniungat. Hac enim coniunctione (ut in
 oratione hac de re dicta, & ad te missa docui-
 mus) ualde speramus futurum, ut artem non solum
 clariorem atque perfectiorem, sed usum etiam fru-
 ctumque praestantiorum consequamur. Aristoteles
 inertis atque insulsa confusione (quam in organi-
 sui commentis habent) consentaneam exercitatio-
 nem adiungunt: nullius insignis authoris inuen-
 tionem, dispositionemue suis praeceptis explicant:
 nec idcirco virtutes eius vel assequi, vel imitari
 curant: de solis inanium praeceptiuncularum spinis
 in schola (quasi Dialectica ad scholasticas de se-
 duntaxat altercationes inuenta sit) triennium fe-
 re totum clamitant: contemnunt poetas, remouent
 oratores, omnes elegantis & ornata disciplina
 homines respuunt: iisque philosophiam suam la-
 befactari putant. ut interea cum proprie & or-
 nate loqui (si forte ista bona antea percepissent)

dedidicerint, temere & pertinaciter cuius oblo-
 qui (quod dediscendum postea sit) didicerint, id
 est linguam & cor amiserint, magnam in Dia-
 lectica & praeclaram laudem se consecutos arbi-
 trentur: quinetiam vociferentur irati, Theologiam
 à nobis & artes enervari (his enim verbis Ari-
 stotelica accusationis caput fuit) si tam misera,
 tamque bonis ingenis exitiosa calamitati medi-
 cinam adhibere cupiamus. Dialecticam denique
 nihil hinc oppugnamus, verum clariorem & per-
 fectiorem omnino demonstramus. Sed his institu-
 tionibus collationis inducta ΠΕΤΡΟΣ IV Μ, ΟΥΤΩΣ
 ΠΟΛΟΣ IV ΔΕ (cum maius otium nobis erit) dilige-
 ntius & accuratius exequemur. Quamobrem hac
 una (ut suspensi tibi pro naufragio donarij vota
 concludam)

-metabula sacer

rotina paries indicet humida

suspendisse potenti

vestimenta maris deo.

Horat. 1.
Carm.



PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii
Institutionum Dialecticarum
Liber primus.



IALECTICA, virtus est disserendi, quod vi nominis intelligitur: *ἡ ἀλέγασσις* enim, vnde Dialectica nominatur, & disserere vnū idemque valēt, idēque est disputare, disceptare, atque omnino ratione vti: hoc primū est huius artis nomen: ³ postea verò Logice, eadem tamen significatione dicta est. Quibus nominibus Latini contenti nullum suæ linguæ proprium quæsiuerunt. ⁴ Tametsi enim Cicero & Quintilianus, hic disputatricem, ille disceptatricem velut aliud agentes videantur appellasse: vterque tamen Græca vocabula maluit: ⁵ & nos pro Latinis licet cum illis vta-

mur. ⁶ Comparatur autē Dialectica, 7 sicut facultas artium reliquarū, natura, doctrina, exercitatione. ⁸ Natura nanque disserendi principium iustituit, institutū doctrina proprii & idoneis præceptis instruit, instructū ab arte exercitatio in opus educit, atque ita absoluit. ⁹ Vt si puer hic instituendus sit, ¹⁰ is naturaliter propensus est ad ratiocinandum: idque licet imbecillius, tamen per se ipsum efficiet: ¹¹ certius autem multo, constantiusque cognitis artis præceptis & exercitatione adhibita.

STVDIVM nostrū in hac, quā instituimus, Dialectica commentatione duplex erit: Vnum non solum præcepta huius artis, sed etiam præceptorum exempla singula planius & vberius interpretandi: alterum, hæc eadem cum libris organi dialectici, qui Aristoteli tribuuntur, comparandi. nam & facilis interpretatio lucē aliquam dialecticis institutionibus adferet, & perpetua comparatio, quæ Dialecticæ partes in organi Aristotelici libris prætermisissæ, & quo ordine quæque expositæ sunt, admonebit.

¹ Principio generalis definitio Dialecticæ ponitur, quæ natura, præceptis, & vsu confirmata est. Sic enim primò declarandū & explicandū fuit quod hic erat optimū & perfectissimū: velut, exempli gratia, Dialectica definitur perfecta virtus, nō quidem moralis, sed virtus mentis ac rationis, qua qui sit præditus, disserere & ratiocinari, & quiduis ratione expedire possit. Quoties enim ratione vtimur, toties dialectico munere fungimur. Nec tantū ad scholasticas concertationes hæc disserēdi ratio pertinet, vt quidā putant: sed tā latē pa-

ter, quàm vis humanæ mentis: atque vt Grammatica circa puritatem sermonis, Rhetorica circa ornatû verfat: sic Dialectica communis rebus omnibus ratione tractandis, id est, inueniendis & disponendis prudentia quædam est, qua omnes artes inuētæ & descriptæ sunt: quæ cum differunt, non sua quadam & propria, sed communi dialecticorû facultate differunt. Dialectica enim generales differendi, id est, inueniendi & disponendi leges tradit, quibus reliquæ artes cõmuniter vtuntur, vt nõ potius grammaticus & rhetor, & arithmeticus, reliquarumque artium & facultatum homines differant, quàm dialecticus grãmaticus, dialecticus rhetor, dialecticus arithmeticus, dialecticus geometra. Et quantum reliquarum artium præcepta à Dialecticæ præceptis separantur, vsus tamen aliarum artium Dialecticæ vsu carere non potest, sicut in peroratione dicetur.

Quid Aristotele de Dialecticæ virtutis definitione?

In libris organi logici generalis Dialecticæ definitio desideratur, cum tamen sit in præceptis dialecticis positum, & inter omnes philosophos antiquos conueniat, vt in omni legitima institutione & doctrina res primùm, de qua agitur, quid sit, explicetur, sicut in Phædro Socrates admonet.

2 Dialecticæ notatio & etymologia, de qua sic Socrates in Alcibiade, τὸ δὲ διαλέγεσθαι, καὶ τῶ λόγῳ χρῆσθαι, ταυτὸν πραγματείας; Alcib. πάνν γε. Differere, & ratione vti nunquid idem vocas? Alcib. Sanè quidem. Differendi autè nomen ab agricolis & consistoribus traditum esse Varro docet, vt enim, ait, olitor differit in areas sui cuiuscunque generis res: sic in oratione, qui facit, differere dicitur. Disputare, vt ait idem Varro, est quasi purû facere, & per metaphoram ratione vti, considerare, meditari: quod virtus rationis humanæ vera à falsis, vtilia ab inutilibus, bona à malis discernit. Et

licet vtrunque vocabulum ad vnam partem Dialecticæ dispositionem (si vim & originem metaphoræ spectamus) pertineat, doctrinæ tamen gratia, pro διαλέγεσθαι per catachresim vsurpabitur ad significandam totâ vim dialecticam, quæ in inueniendo & disponendo posita est. Disceptare sumitur ex veteri consuetudine dialecticorû, quæstionem in varias partes distrahentiu: cum alius partem vnam, alius contrariam gymnasticæ exercitationis gratia in scholis arriperet. Sed per catachresim hîc tantundem valebit, quantum διαλέγεσθαι.

3 Plato libro 7. de Republica, vt sæpe aliàs, Dialecticæ nomine vsus est. Valla libro 3, putat hanc artè primùm ab Aristotele logicam fuisse appellatam. Vtriusque autem nominis eadem vis est, cum διαλέγεσθαι & λογίζεσθαι idem significant.

4 Quintilianus libro 2. capite 23, Etiam, ait, disputatrix virtus erit: & cap. 2. lib. 12. Ita hæc pars Dialecticæ, siue illam disputatricem dicere malimus. Cic. in Lucullo, Dialecticam inuentam esse dicitis veri & falsi quasi disceptatricem.

5 Cicero libro 3. de Finibus, Quanquæ ea verba, quibus ex instituto veterum vtimur pro Latinis, vt ipsa Philosophia, Dialectica, Rhetorica, Grammatica, Geometria, Musica Latinè dici poterant: tamen quia vsu percepta sunt, nostra ducamus. Et Academico primo, Enitar vt Latinè loquar, nisi in huiusmodi verbis, vt Philosophiam, aut Rhetoricam, aut Physicam, aut Dialecticam appellè, quibus, vt aliis multis, iam vtimur pro Latinis.

6 Partitio generalis dialecticæ virtutis sequitur ex tribus causis efficientibus, natura, doctrina & exercitatione: quam Plato in Phædro omnium humanarû virtutum cõmunem facit: quæ tribus hisce rebus perfecta sunt: quanuis tamen singularû virtutum sua natura, ars & exercitatio propria sit. Naturâ hîc voco vim humanæ mentis & rationis ad differendum: doctrinam præcepta de argumentis, syllogismis & methodo: exercita-

tionem studium & meditationem non solum in perspicendis & interpretandis bonis authoribus, sed in omni genere scriptionis & dictionis.

*Quid Aristoteles de generali partitione
Dialecticæ?*

Hanc tripartitam dialecticæ virtutis diuisionem Aristoteles in tam multis de Dialecticâ libris non ostendit, cum tamen sit fundamentum, quo reliqua doctrinæ & artis edificatio nitatur.

7 Hoc tamen interest, quod in aliis artibus natura & materia, diuersæ res sunt: ut in medicina natura est ingenium medici, materia verò est sanitas, morbi, medicamentum, & cætera quæ præceptis medicinæ continentur. Contrà verò in Dialecticâ, eadem res est, natura & materia, quam ars interpretatur, naturalis scilicet rationis virtus, & impetus mentis ad differendum.

8 Tres Dialecticæ virtutis causæ, quæ vim habeant, ostenditur: natura propensionem, doctrina consiliū & confirmationem, exercitatio perfectionem tribuit.

9 Exemplum ad proximam diuisionem illustrandâ adhibetur.

10 Omnis enim homo est particeps rationis, quæ quâuis in prima ætate imbecilla & infirma sit, per se tamen aliquid efficit, ut apparet in pueris, qui discere aliquid, & inquirere & commentari cupiunt, & argumentis faciliè ducuntur, & cum aliis libèter disputant: idque natura duce sine vlla arte faciunt.

11 Ars enim, ut ait Cicero 4. de finib. & libro 1. de Oratore, dux est certior quàm natura: habet enim quædam, quasi ad commonendum quod quidque referas, & quod intuens ab eo quod tibi proposueris, minus aberras. Hic igitur dialecticæ artis finis est, hæc utilitas, hic fructus, ut quod naturali lumine fretus facis, adhibita doctrina, & perspectis omnibus præceptis argumentorum, syllogismorum, & methodi, melius & certius possis efficere.

1 Naturalis autem propensionis ad differendum fines, quousque progredi possint, ars intuetur, & præceptis ad vsum naturæ congruētibus interpretatur. Ars igitur dialectica, est doctrina differendi. 2 Id verò, de quo differitur, quæstio est: ut si quæras, an dialecticus sit philosophus. Cuius partes duæ sunt: altera antecedit, ut in quæstione proposta, dialecticus: altera sequitur, ut philosophus: 3 illa minor, hæc maior appelleretur.

4 Dialecticæ artis partes duæ sunt, Inuentio & dispositio: posita enim quæstione, de qua differendum sit, argumenta quærentur: deinde iis via & ordine dispositis, quæstio ipsa explicatur: tertia mentis actio in differendo nulla est. 5 Inuentio est doctrina cogitandi & inueniendi argumenti, 6 id est, probationis ad explicandam quæstionem idoneæ: Cuius summa & intermedia genera nulla ad huc vera cognouimus: ut tamen ars distinctius exponatur, utcumque licebit, ex circumstantiis partiamur. 7 Prima & antiquissima partitio est: ut alia sint insita, alia sint assumpta. 8 Insita quæ in partibus quæstionis hæret: quorū quædam prima sunt, quædam à primis orta. Prioris generis alia rei sunt, alia nominis: & ex illis alia simplicia, alia comparata: & è simplicibus alia postremo con-

sentanea, alia dissentanea. 9 Consentaneum argumentum insitum est, quod alteri parti quaestionis, cui consentaneum dicitur, consentit & consonat: cuius quatuor sunt species, causa, effectum, subiectum, adiunctum.

☞ CAUSA, AC PRIMVM FINIS.

1 *Lib. 1.* Causa, appellatur id cuius vi aliquid est: vt finis, forma, efficiens, materia. 2 Finis, cuius gratia fit aliquid: vt Cicero in Legibus finem bonorum ait esse, quod referuntur, & cuius causa sunt facienda omnia. 3 *Pro Lisario.* Hoc argumento idem vrget vehemēter Tuberonem, cum armorum cōtra Cæsarem susceptorum, consilium & finem premit, Quid enim Tubero, ait, tuus ille districtus in acie Pharfalica, 4 gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo: commoueri videtur adolescens, ad me reuertar. 5 *Aenei. 1.* Hisdem in armis fui. Quid autē aliud egimus, Tubero, nisi vt quod hic potest, nos possemus? 5 Sic Iuno cōnubii finem assumit, cum AEolo Deiopeiam pollicetur solatii scilicet prolisque gratia,

Aenei. 1. 6 *sunt mihi bis septem præstati corpore nympha:
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.*

*Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.*

7 Hæc causa omnium nobilissima est, & ad quam cæteræ referuntur: vt qui sit eam consecutus, reliquas omnes sit assecutus.

☞ FORMA.

8 Forma, est causa per quam vnaquæque res est, id quod est, & à cæteris distinguitur rebus: vt hominis forma, anima compos rationis. Hæc enim causa est, vt homo sit, & à cæteris omnibus rebus sit distinctus. Sic domus, sic naus, sic ignis, sic terræ, ceterarumque rerū omniū, seu naturalis, seu artificiosa sua forma est: 9 quanuis ea quid sit frequenter ignoretur. Huius causæ priuatione chaos describitur in Metamorphosi ab Ouidio, 10 *Ante mare, & terras, et, quod tegit omnia, cælū, Libro 1.
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis, indigestaque moles:
Nec quicquā, nisi pondus iners, congestaque eodem
Non bene iunctarum discordia 11 semina rerum.*

Hoc argumenti genere tota illius poetæ Metamorphosis fere cōtextitur, quemadmodum etiam initio indicat, *In noua fert animus mutat as dicere formas
Corpora.*

12 Hæc causa verissimam cognitionem
b. i.

rei scientiamque efficit: vt si Iupiter ipse cum Pallade de re aliqua disputet, nõ excellentiorem causam scientiæ aut diuiniorem requirat. Atque idcirco videtur diuinæ sapientiæ permultis in rebus reseruata, hominibus negata.

1 Artis dialecticæ definitio demonstratur ex eo causarum fonte, vnde omnes artis partes sumi & demonstrari possunt. Hæc enim ab obseruatione naturalis Dialecticæ proficisci debet, quemadmodum reliquæ artes imaginem aliquam effingere conatur, cuius veritas in re aliqua solida & expressa appareat. Quod si requiras, vbi nam reperietur exemplar illud naturæ, quod ars suis præceptis imitetur & exprimat? in variis, inquam, hominum disputationibus & exemplis longa obseruatione & animaduersione inueniri potest. Naturalis autem Dialectica, vis est rationis mentibus nostris insita, per quam disputamus & ratiocinamur, per quam mouemur & excitamur ad inquisitionem & inuestigationem rerum, per quam, vt per Solem mundus, sic animus partibus omnibus illuminatur, per quam multis seculis, antequam vlla de disserendo litera scriberetur, innumerales homines prudenter & acutè disputarunt, disseruerunt, & ratiocinati sunt. In describendis igitur dialecticis præceptis proposita nobis erit naturalis bene differentium consuetudo, vt artem accommodatam naturæ faciamus. Ars igitur dialectica quoniam est imitatio naturalis Dialecticæ, definienda est doctrina disserendi de rebus omnibus, vt tam latè pateat per Poetas, Oratores, Historicos, Philosophos, Legumlatores, scriptores artium & doctores, quàm vis illa, & facultas humanæ rationis.

Quid in organo de definitione dialecticæ artis?

Libri organi logici generatim nõ definiunt artem dialecticam, cuius se magistros & interpretes prædicant, sed Dialecticæ nomine scholasticam doctrinam tradunt de problemate accidentis, generis, proprii, definitionis.

2 Dialecticæ artis definitio illustratur explicacione subiecta rei de qua disseritur, quæ generatim dicitur quæstio, id est, id de quo agitur, quod probatur, quod disputatur, quod ratione explicatur: quod interdum in interrogationem cadit, vt fit plerumque in colloquiis & dialogis: interdum proponitur tantum, non etiã interrogatur, vt in continua & perpetua oratione, vbi antecedentia consequentibus probantur & demonstrantur. Quæstio igitur est disputationi subiecta materies, ad quam tractandam & explicandam argumenta probationesque referuntur. Ac dialecticæ inuentionis vsus tantum postulat, vt præcipiamus in hæc arte duas quæstionis partes videre, maiorem & minorem, vnde argumenta inueniuntur, & inuenta cum his partibus disponuntur: præterea nihil.

Quid Aristoteles de quæstionis definitione & diuisione?

Aristoteles nusquam quæstionem generaliter & dialecticè definiuit. Analytico primo, licet verbis non expresserit, re ipsa tamen indicauit partitionem in duomembra, cum duo extrema quæstionis iubet inspicere, & medium, quod in syllogismo cum his legitime collocetur: quam tamen quæstionis commoditatem in dialecticis præceptis explicandis secutus non est: sed quæstionem in posterioribus Analyticis in quatuor genera distribuit, an est, quid est, quia est, & propter quid est: & in Topicis quatuor genera problematis instituit: quæ quæstionum diuisiones non tantum mutilæ sunt & imperfectæ, sed in arte dialectica profus inutiles in

arte enim communi & generali inutile est subiectam artificis materiam in species diuidere, vt in Grammatica inutile est diuidere, quibus de rebus grammaticus loquatur, & in Rhetorica inutile diuidere quid rhetor eloquatur, & in Arithmetica quid arithmeticus numeret. Sed Dialectica tota cõmunis est & generalis: tota enim inuentio & dispositio communis est omnium quæstionum. Quæstio igitur, quæ est materies dialectici, in dialectica arte diuidi in species non debet.

3 Poterat illa subiecta, vel antecedens pars appellari, hæc consequens, vel attributa: sed hæc nomina idcirco in schola trita sunt, quod pars antecedens in quæstione soleat esse minoris significationis, consequens maioris: licet interdum etiam secus accidat.

4 Artis dialecticæ partes cum partitione naturalis vsus debent congruere. Cùm verò de re quapiam proposita differimus, primùm rationes & argumenta eius rei quærimus, tum certa via & ratione disponimus ad quæstionem explicandam: tertium præterea munus rationis in differendo nullum est: vn de constat duas huius doctrinæ partes esse, inuentionem & dispositionem: quarum vsus licet in differendo cõiunctus sit, præcepta tamen de argumētis, syllogismis & methodo separanda sunt, vt in grammatica arte seorsum de literis, syllabis, vocabulis, & eorum syntaxi præcipitur: quanuis earum rerum vsus in eadem oratione confusus & permixtus sit.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ artis?

Tamet si Aristoteles in organo logico dialecticam artem nec generali partitione, nec præceptis separatim positus satis artificiose distinxit: aliquando tamen velut aliud agens in hanc partitionem incidit, vt analytico primo, cùm totam Dialecticam statuit in inuentione medij, & in texendo retexedoque syllogismo, & octa-

uo topico, cùm dialectico interroganti tria tribuit, inuentionem, dispositionem, & eloquutionem: videtur autem Aristoteles aliis libris dialecticis, qui nõ extant, hanc veram inuentionis & dispositionis partitionem & doctrinã adhibuisse, cùm Cicero in Topicis vtriusque partis eum principem & authorem esse confirmet. Dialecticæ autem artis partes germanæ naturalisque sunt argumentum & argumentatio, id est argumenti collocatio, si argumentationis nomine quamuis argumenti dispositionem intelligamus: sed cùm superiora illa duo nomina, inuentionis & dispositio, id quod volumus, significant, & in dialecticis præceptis trita sint, in hac significatione mutanda non sunt.

5 Hæc prior pars Dialecticæ magis propriè, vt dixi, argumentum appellaretur: Omnes enim artes (vt ait Plato in Menone) inuentiones quædam sunt, docentque aliquid inuenire: quo modo dispositio dialectica inuentionis esse possit, quia docet inuenire modos syllogismorum: sed quia nomen hoc vno consensu positum est ad significandam doctrinam de argumentis, retineatur in hac significatione. Inuentionis igitur est doctrina inueniendi argumenti, nõ quod nobis quærentibus argumenta ad disputandum suppeditet, sed quod argumentorum genera maximè generalia tradat, & explicet, quorum admonitione ad inquirendum quid de quaque re dici possit, excitamur & ducimur. Hęc igitur ars explicat quid sit argumentum, & argumenti genera rectè atque ex ordine definitionibus, diuisionibus & exemplis idoneis interpretatur.

Quid Aristoteles de inuentione dialecticæ?

Organum logicum hanc primam dialecticæ artis partem nec loco, nec ordine tradit: nec vlla in parte naturale rationis exemplar ad cogitandum quod de re proposita dici possit, describit: nisi quis fortè existimat

hoc ipsum ab Aristotele in Topicis esse perfectum: quod tamen longè secus est, præsertim cum generalia præcepta de argumentis non sint ad omnes quæstiones tractandas, nec argumentorum genera definiantur, legitimèque declarètur, sed vana & inutilis præceptio, quæ nihil penè habet dialecticum, ad disputandum de quadruplici problemate, accidētis, generis, proprii, definitionis proponatur.

6 Argumentum, definitur probatio ad explicandam quæstionem idonea: quod etiam vi nominis intelligitur: nam arguere est ostendere & demonstrare: vt,

-Degeneres animos timor arguit.

Quid Aristoteles de argumenti definitione?

Nihil.

7 Argumēti partitionem licet aliter interpretetur Aristoteles, primus nobis ostendit in Rhetoricis libris, in quibus multò melius, & a se differendum vtilius inuentionem docet, quàm in organo logico: Fabius capite primo libri quinti, Ac prima quidem, ait, illa partitio ab Aristotele tradita consensum ferè omnium meruit, alias esse probationes, quas extra dicendi rationem acciperet orator: alias quas ex causa traheret ipse, & quodammodo gigneret, ideòque illas ἀτλήνους, id est inartificiales, has ἐντέχνης, id est artificiales vocauerunt. quam Aristotelis autoritatem Cicero sequutus, argumentum similiter diuidit in insitum & assumptum: quibus vocabulis, quoniam hæc ars vsu trita habet, nobis vti licebit, definitionibus tamen horum paulò aliter distinctis, & ad generalem inuentionis prudentiam rectius & melius accommodatis.

8 Insita argumenta quæ herent in partibus quæstionis, aut in vna, aut in pluribus, ut in singulis generibus postea percipietur.

9 Consentaneum argumentum insitum & simplex est, quod alteri parti quæstionis consentit & consonat: vt si quaeratur, an virtus sit expetenda, & argumentum sumatur LAVDABILE, ipsum Laudabile, consentaneum est antecedenti parti quæstionis, quæ est virtus.

Quid Aristoteles de argumenti definitione?

Nulla constans & certa distributio est argumenti in toto opere logico, tamen de his rebus, quæ speciem quandam habent argumentorum, variæ partitiones existant, cum aliàs quinque ponantur, genus, species, differentia, proprium, & accidens, vt apud Porphyrium: aliàs decem genera, vt in categoriis: aliàs ea quæ dicuntur de aliquo, quæ subiiciuntur, & quæ vtrunque faciunt, vt in prioribus Analyticis: aliàs instrumenta & loci, vt in Topicis. Quare in tam multis libris nullam animaduertere possumus inuentionem & doctrinam argumenti certis & veris generibus aptè distinctam, cum argumentum neque definitum, neque partitum, neque partibus singulis ex ordine expositum, neque ad generalem dicendi vsum accommodatum, neque distinctis præceptis, & in proprias institutiones inclusis explicatum sit, sed indefinitum, indigestum, cum alienis præceptis confusum, ad scholasticas cōtentiones ineptè traditum, multis locis & libris disputatum, vt chaos inuentionis dialecticæ, nõ ars & doctrina proprii & idonei præceptis informata esse videatur.

DE CAUSIS.

1 Quod ad ordinem argumentorum pertinet, ea præcedunt in docendo, quorum cognitio simplex & prima & seipsa contenta est: ea verò sequuntur, quæ ex antecedentibus quodammodo nascuntur, & intelligentiæ suæ lucem capiunt. In omni autem rerum cogitatione & consideratione primum causæ occurrunt, tum

effecta his respondēt, & reliqua deinceps eo ordine qui maximē naturalis & idoneus visus est, explicantur. Cū igitur causæ dialecticarum probationum principes & primæ sint, ab his iure principium huius doctrinæ ducitur. Nec vero sequitur, si in disputando à definitione rei de qua agitur ordiendum sit, vt in doctrina argumentorum, definitio quid sit, primo loco exponi debeat: est enim aliud rem quampiam definire, aliud definitionis præcepta communia & generalia tradere: quæ quidem intelligi non possunt nisi ex antecedentibus causarum, effectorum, subiectorum, adiutorum, dissentaneorum, comparatorum præceptis expositis, vt postea perspicuè & clarè docebimus.

2 Finis nomen translatum videtur esse à terminis, quibus res concluduntur: ad finem enim causæ reliquæ referuntur, & vnaquæque res suo fine comprehenditur: sic beatam vitam philosophi finem bonorum appellant, quò omnia consilia, & rectè facta hominum referri debeant. Cū igitur Cicero libro primo de Legibus prouidentiam diuinam commemoratione earum rerum, quas Deus homini tribuit, laudasset, Vidēsne, inquit, vt ex alio alia neſtantur: quin labebar longius, nisi me retinuissem. Quintus Frater, Quò tandem? libenter enim frater, tecum ad istam orationem prolaberer. M. Ad finem bonorum, quò referuntur, & cuius gratia sunt faciendā omnia.

3 Hac interrogatione Cicero multa oratoriè cumulat, quorum finis postea subiicitur: vt hæc argumenti vis sit, Pugnaſti contra Cæsarem, vt victor potentiam haberes eam, quam Cæsar habet: ita finis belli aduersus Cæsarem suscepti hoc loco premitur.

4 Metonymia est, qua adiuncta dicuntur pro subiectis personis, vt gladius & arma pro accincto ense & armato.

5 Primo Aeneidos hic locus est, vbi Iuno Troianis infensa, cū eos in Italiã prosperè nauigare sensis-

set, ad eos vexandum, & tempeſtate dificiendum contulisse ad AEolum ventorū regem, & vexationis præmium AEolo proposuit Deiopeiam nympham coniugem, donūque ipsum duplici fine coniugii amplificat, solatio vitæ, & pulchra prole.

6 Iuno enim est aer, de quo nubes creantur: ex nubibus aquæ fiunt, quæ à poetis nymphæ dicuntur, ait Seruius.

Hoc argumento à fine Horatius Torquatam ab avaritia reuocat,

Quò mihi fortuna est, si non conceditur vti?

Et Martialis Sexto dissuadet, ne Romam proficiscatur, *Libro 5.*
refellendo consilii fine,

Quæ te causa trahit, vel quæ fiducia Romam

Sexte? quid aut speras, aut petis inde? refer.

Causas, inquis, agam Cicerone disertius ipso:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Egit Arestinus causas, & cinis, vtrunque

Noras, sed neutri penso tota fuit.

Et Cicero libro 1. Officiorum, Dicendū est qualem hominis honorati & principis domum placeat esse, cuius finis est vsus. Et de Finibus 2. Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem deum: contrāque vt tardam aliquā & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hi hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius.

7 Finis à Græcis consentiente cum re ipsa nomine τέλος appellatur, à verbo τελέω, id est perficio, quòd rerum perfectio ad eptione finis constat, vt domus perfecta est, cū habitatur: & bellum perfectum, cū parata est victoria. Ad finem autem reliquæ causæ referuntur, vt in rebus naturalibus finem tres causæ præcedunt, vt in homine materia, & efficiens, & forma priores

sunt: tum finis sequitur, scilicet vsus rationis. In rebus expertibus corporis duæ tantum, efficiens & forma, vt ad valetudinem recuperandam efficientes causæ primæ sunt, tum forma ipsa sequitur, postremò sine fruimur.

8. Forma Græcis *μορφή* dicitur vniuscuiusque rei species, & tanquam propria & naturalis nota. Formæ autem officia duo sunt: vnum, vt rem informet, & sic in natura tueatur, vt ea sublata prorsus res ipsa immutetur: alterum, vt rem cuius est forma à reliquis rebus distinguat: suis enim quæque res formis distinctæ sunt, quarum aliæ sub sensu cadunt, aliæ solo animo & cogitatione comprehenduntur. Atque hæc generalis definitio non tantum ad formam rerum naturalium & corporatarum, sed etiam in corporearum, & qualitatum, & quantitatum omnium pertinet, in quibus omnibus formam aliquam & speciem inesse dicimus, per quam singulæ sunt id quod sunt, & à reliquis distinguuntur.

9 In quibusdam rebus aliquando forma melius intelligitur, quam verbis possit exprimi: vt in ædificiis, hostiis, fenestris, tectis, parietis: in quibusdam vix, ac ne vix quidem intelligi aut exprimi potest: rerum siquid naturalium formæ nobis ignotæ sunt, & propriis vocabulis carent, quas ob id facultates occultas Physici appellauerunt.

10 Descriptio est *χρῆσις*, quod ante omnia fuisse narrat Ouidius ex sententia Hesiodi, & ex adiunctis circumstantiis chaos ipsum declarat. Dictum autem est *ἔκ τῶν χρεῖων*, id est, à dehiscedo, quod antequam mundus esset, materia quedam in profundum hiaret.

11 Materia enim semen quoddam erat, ex qua res omnes procreatæ sunt.

12 Deus enim ideas, id est, perfectas formarum notitias, in se & in sua sapientia ab omni æternitate habet, vnde rerum sensibilibus formas omnes procreauit. Homo autem in carcere corporis inclusus non modò aliarum rerum formas perfecta scientia & veritate non

comprehendit, sed suam ipsius formam, id est animam rationalem vix, ac ne vix quidem agnoscit: nam & quis & qualis sit animus, magna est inter Philosophos dissensio.

EFFICIENS ABSOLUTA

& adiuuans.

1 Efficiens est causa à qua res est: cuius distributio triplex notanda est, in absolutam primùm & adiuuantem: absoluta & perfecta

2 sola & per se rem efficit. 3 Ignis caloris pertinet ad naturam

4 Caret ergo, ait, etiam vinolentia & cruditate & insomniis. 5 Sic apud Virgilium, Nysus se solū authorē factæ cædis profitetur.

*Meme, adsum, qui feci: in me conuertite ferrum
O Rutuli: mea fraus omnis, nil iste, nec ausus,
Nec potuit.*

6 Adiuuans autem causa sola non efficit, sed aliam adiuuat, vel ab alia adiuuatur. In hac causa sunt instrumenta, ministri. 7 sic

Velleius apud Ciceronem contra Platonem disputat, Quæ molitio, quæ ferramenta, qui

8 vestes, quæ machinæ, qui ministri tanti munis fuerunt? Vtrunque causarum genus &

9 per se efficientium & adiuuantium Cicero pro Marcello cõiunxit, cum Cæsaris bellicas laudes cū multis cõmunicat, quod à multis adiu-

*Valer arguit
tatio in uran
partu / sapient
est. beatus ign
ad sp sapient
nec beatus ign
vol. est dicit
tate, vol. no
nec dicit ign
quæ sola sa
AEne.
rei efficiend
uim habent
aliqui argu
nec dicit ad
ni nisi a
formam
de Natu.
deorum.
non cõtra
est ignis, et
nucialese*

tus sit: clementiæ gloriã totã ei tribuit, quia
 solus eius & author & effector sit. Ait igitur,
 8 Nam bellicas laudes solent quidam exte-
 nuare verbis, easque detrahere ducibus, cõ-
 municare cū multis, ne propriæ sint impe-
 ratorum. Et certè in armis, militum virtus,
 locorum opportunitas, sociorū auxilia, clas-
 ses, com meatus multum iuuant: maximam
 verò partem quasi suo iure fortuna sibi ven-
 dicat, & quicquid est prosperè gestum, id
 penè omne ducit suum. 9 At verò huius glo-
 riæ, Cæsar, quam es paulò antè adeptus, so-
 cium habes neminem: totum hoc quantun-
 cunque est, quod certè maximum est, totum
 est, inquam, tuū: nihil tibi ex ista laude cen-
 turio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil tur-
 ma decerpit: quinetiam illa ipsa rerum hu-
 manarum 10 domina fortuna in istius se so-
 cietatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam
 esse totam ac propriam fatetur.

EFFICIENS, PROCREANS,
 & CONSERVANS.

11 Altera est efficiētis causæ distributio in
 procreantem & conservantem. Prioris gene-
 ris sunt parentes, à quibus procreati & geni-
 tumus. Dido apud Virgilium ait AEneam
 Veneris & Anchisæ filium non esse, sed Cau-

cas montis, & Hircanæ tigris: vt duritiam
 & perfidiam eius coarguat, 12

Nec tibi diua parens generis, nec Dardanus author *AEn. 4.*
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanæq; admorunt vbera tigris.

13 In eodem efficientium loco sunt opi-
 fices operum suorum: vt Menalcas apud Vir-
 giliū ex authore laudat opus,

-pocula ponam

Eclog. 3.

Fagina, celatum diuini opus Alcimedontis.

Contra similiter Damætas,

ibidem.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.

14 Conseruantes causæ sunt quæ statum
 factæ rei tuentur, vt leges, vt iudices, vt ma-
 gistratus rerum publicarum. Qui locus à
 Cicerone tractatus est, cū disputat à legi-
 bus discedendum non esse, Hoc enim, ait, *Pro Cluē.*
 vinculum est huius dignitatis, qua fruimur
 in Republica: hoc fundamentum libertatis,
 hic fons æquitatis: 15 mens, & animus, &
 consilium, & sentētia ciuitatis posita est in
 legibus. 16 Vt corpora nostra sine mente,
 sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt ner-
 uis, ac sanguine, & membris vti non potest:
 17 legum ministri, magistratus: 18 legum
 interpretes, iudices: 19 legum denique id-
 circo omnes serui sumus, vt liberi esse pos-
 simus. Vtrunque genus complexus est Qui-

De Re-
med. 1.

dius, cum otia dixit amoris causas esse,
Hæc ut ames faciunt, hæc quæ fecere tuentur:

Hæc sunt iucundi causa cibisq; mali.

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus:

Contemptaq; iacent, & sine luce faces.

20 Ex hoc causarum loco omnis est philosophorum disputatio, de conseruando bene moratæ ciuitatis statu. 21 Hinc nobilis pars medicinæ de sanitate tuèda, & prospera valetudine retinenda.

1 Tertium genus causæ generatim definitur, & tripartita diuisione diuiditur, quòd eius vsus varius in differendo multiplexque sit. Causa efficiens definitur à qua res est, non quòd nomen efficiētis causæ eiusmodi præpositione semper exprimatur: nam & hominem ex homine natum & procreatum dicimus, & hominem ex animo & corpore constare, sed quòd efficientibus causis præpositionem, à vel ab, sepiissime tribuamus.

2 Possunt aliæ causæ, vt materia, forma & finis, adhiberi: sed tum efficiens absoluta dicitur, quando ex efficiētibus causis sola est, quæ rem propositam efficiat, vt ignis solus calefacit. Horatius causam mundanæ felicitatis absolutam pecuniam dicit,

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,

Et genus, & formam regina pecunia donat.

Et bene nummatum decorat sua aëla, venisq;.

Ouidius de Remedio Amoris,

Queritur, AEGISTHUS quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Martialis libro 5.

Esse quid hoc dicam, viuis quòd fama negatur?

Et sua quòd rarus tempora lector amat?

Hi sunt inuidia nimirum Regule, mores,

Libro 2.
epistol.

Preferat antiquos semper ut illa nouis.

3 Cicero in Topicis, Cum in Aiakis nauem crispifilcans igneum fulmè iniectum est, inflammatur nauis.

4 Intemperantia enim conuulsiuorum sola per se efficit cruditatem, vinolentiam, & insomnia.

5 Cum Nyfus & Eurialus multis Rutulis cæsis & spoliatis, à Volscente hoste in sylua premeretur, Nyfus elapsus vt Eurialum captum & deprehensum sensit, rediit ad hostem, & se solum authorem factæ cædis confirmauit, ut pro amico moreretur.

6 Adiuuans autem causa sic diuidi potest, vt quædam sit princeps, quæ ad efficiendum, principem locum tenet, vt in Repub. summus magistratus: eaq; plerunque pro absoluta vsurpatur, vt cum dicimus ab Alexandro victos esse Persas: quædam verò sit velut administrata, vt in ciuitate Iudices, Causidici, Medici, Milites, & reliqui ciues statum Reipub. adiuuant. Martialis autem libro decimo colligit causas beatæ vitæ,

Vitam que faciunt beatiorem,

Iucundissime Martialis, hæc sunt:

Res non parua labore, sed relicta:

Non ingratus ager, focus perennis:

Lis nunquam, toga rara, mens quieta:

Vires ingenuæ, salubre corpus:

Prudens simplicitas, pares amici:

Conuictus facilis, sine arte mensa:

Nox non ebria, sed soluta curis:

Non tristis torus, attamen pudicus:

Somnus qui faciat breues tenebras:

Quod sis esse velis, nihilque malis:

Summum nec metuas diem, nec optes.

7 Velleius Epicureus irridet deum Platonis, à quo negat mundum esse constructum & ædificatum. Argumentum Vellei est ex remotione causarum adiuuantium ad eleuandam diuinam mūdi fabricam, Deus non adhibuit ferramenta, vèctes, machinas, ministros: non

potuit igitur hunc mundum ædificare Deus. Quæ conclusio falsa & impia est, quia Deus non eguit his: solo enim nutu & verbo mundum condidit.

8 Exemplum hoc continet dissimilitudinē rerum bellicarum, & clementiæ Cæsaris, cuius utraque pars causis efficiētibus illustratur. In priore, quæ propositio appellatur, sunt sex adiuuantes, quæ cum Cæsare victoriam compararunt. In posteriore, quæ est *ἄνταπόδοις*, restitutio Marcelli sola prædicatur, quæ per se clementiæ laudem Cæsari attulit.

9 *ἄνταπόδοις* dissimilitudinis sequitur, quod Cæsar solus sit author & effector clementiæ, quæ illustratur ex remotione causarum adiuuantium.

10 Fortuna enim est earum rerum, quæ inopinatò eueniunt, bellorum autem casus incerti sunt & anticipites.

11 Ex his procreantibus & conseruantibus causis quædam sunt rei partes, quam efficiunt & tuentur, vt natura, ars, & exercitatio dialectica virtutis: quædã extrinsecus adhibentur, nec insunt in re ipsa, ut architectus extra domum est, quam efficit & conseruat. Cæterùm procreandi vocabulum non solum pertinet ad animantes, sed ad frutices, ad elemēta, ad omnes denique res, quæ ex se quouis modo aliquid efficiunt: idque ipsum est progressionis, cum res aliqua efficitur: sicut conseruare perfectionis, cum res iam perfecta conseruatur. Ciceronis in Pisonem ex hoc procreantium loco reprehensio grauis est, O familiæ, non dicam Calphurniæ, sed Caluentiæ: neque huius vrbs, sed Placentini municipii: neque paterni generis, sed Bracchatæ cognationis dedecus. Et in epistola ad Octauium, Cuius auus fuerit argentarius, astipulator pater: vterque verò precarium fecerit quæstum. Et pro Murena, Pater fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: vnde Cicero concludit Seruium Sulpitiū non esse prole nobilem. Eiusdem generis sunt urbium conditores,

vt Romulus Romæ. Virgilius sexto Aeneidos, *Quin & auo comitem sese Mauortius addet Romulus, Assaraci quem sanguinis Iliæ mater Educet: vident vt geminæ stent vertice cristæ? Et pater ipse suo superum iam signet honores? En huius nate, auspiciis illa inclæta Roma Imperium terris, animos aquabit olympo.*

12 Cùm Dido Aeneam, cui nupsérat, neque religione coniugalis fidei, neque precibus vllis mouere ac retinere posslet, his probris eū infestatur ex causis procreantibus inter se dissimiliter comparatis.

13 Sic Iupiter Olympius ex Phidia statuatio, sic Alexandri imago ex Apelle, sic comœdiæ Latina: ex Terentio & Plauto, sic ornata oratio ex Cicerone & Demosthene, sic quoduis opus excellens ex ingenio & nobilitate sui authoris commendatur.

14 Eadem causæ conseruantes & procreantes esse possunt: & frequenter accidit, vt ab iisdem causis res efficiatur & conseruetur, vt à parentibus liberi, à magistratibus ciuitates: ideòque genera hæc causarū cùm re ipsa sæpe confusa sint, ratione & cogitatione distinguenda sunt, quòd alia sit procreandi, alia conseruandi ratio: quanuis plerumque eadem procreatrix & conseruatricis causa sit eiusdem rei, vt in Officiis Cicero docet gloriam in repub. comparari amore, gratia, fauore ciuium, & opinione virtutis, eandemque rebus iisdem conseruari.

15 Vt enim ratio in homine, sic lex in ciuitate iubet quæ facienda sunt, prohibetque contraria. qualis igitur est animus in homine, talis lex in ciuitate.

16 Similitudo ad illustrationem causarum rempublicam conseruantium.

17 Horum enim interest non solum legibus parere, sed etiam leges iubere, & populo imperare.

18 Nam cùm iudicium semper aliqua lege constitutum sit, iudex æquus non solum legem in consilium

aduocat, sed ad eam interpretandā religionē, fidē, equitatem adhibet, vt secundum sententiam legis iudicet.

19 Legibus parendum, vt liberi esse possimus: nam his sublati vis & oppressio dominetur in ciuitate, necesse est.

20 Philosophi disputant Rempub. conseruari ciuium virtute, legibus, iudiciis, magistratibus, consensu populi, veltigalibus: de quibus diligenter & accurate multa Plato, Aristoteles, Theophrastus, & Phalereus scripserunt.

21 Vt apud Hippocratem lib. 6. epydimion, Labor, cibus, potus, somnus, omnia mediocria. Et ibidem, Sanitatis studium est non fatiari cibus, & impigrum esse ad labores.

EFFICIENTES SPONTE ET
non sponte.

1 Postrema efficientiū distributio est, vt alia sint consilii participes, alia expertes. Ex illo efficientium genere est Ciceronis de se *Pro Ligario*,
,, confessio, Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam
,, magna ex parte, nullavi coactus, iudicio meo
,, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ
,, erant sumpta contra te. 2 Sic Phædria incontinenciam suam confitetur,

In Eunucho.

o indignum facinus: nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo, 3 & prudens, sciens,
Viuus, vidensq; pereo, nec quid agam scio.

4 In causis autem, quæ minimè consilio aliquid efficiunt, tum natura, tum necessitas, tum fortuna ponitur.

NATURA.

Natura, vt cum ea res, quæ consilii, rationisque sint expertes, ad euentus tamen suos cohibeant in se efficientiam naturalem: vt venti mari incumbentes tempestatis naturales causæ sunt: vnde sunt illa Virgillii,

5 *Incubere mari, totumque à sedibus imis
vna Eurúsque, Notúsque ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos tollunt ad littora fluctus.*

Aeneid. 1.

6 Ex hoc causarum genere tota naturalis philosophia est de mundo, & eius partibus, de ventis, de grandine, de pluuiâ, de motu terræ, de animalium generatione, progressionem, cæterisque eiusmodi rebus.

NECESSITAS.

7 Necessitas est, cum vi aut humana, aut diuina, aut quauis denique externa cogitur & impellitur efficiens ad effectum. Humana necessitas est Tityri Virgiliani,
Quid facerem? neque seruitio me exire licebat.

Ecolog. 1.

Diuina est apud Ciceronem, quum disputat Pompeianorum causam sceleratâ non esse. 8 At mihi quidem, ait, si proprium & verum nomen nostri mali queratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupauisse: vt nemo mirari debeat humana con-

Pro Ligario.

„ filia, diuina necessitate esse superata. 9 Si-
bylla hoc argumento Palinuri querelam re-
prehendit,

Aenci. 6. Vnde hac, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu stygias inhumatus aquas, amnemq; seuerum
Eumenidum aspicias, ripamue iniussus abibis?
Desine fata deum fieri sperare precando.

DE FORTUNA.

10 Fortuitæ causæ tribuitur quicquid ex-
pers consilii, inopinato aliquo casu contige-
rit. vt si multæ vnus & viginti literarû for-
mæ temerè aliquo proiectæ versum aliquem
efficiant Ennii: talis efficiëntia literarum for-
tuita sit. Quod exëplum Cicero, Epicureos
arguens, fortuita atomorum concursione
„ mundum efficientes, assumpsit, 11 Hoc qui
„ existimat, ait, fieri potuisse, non intelligo cur
„ non idem putet, si innumerabiles vnus &
„ viginti literarum formæ, vel aureæ, vel qua-
„ leslibet, aliquò coniiiciantur, posse ex iis in
„ terram excussis annales Ennii, vt deinceps
„ legi possint, effici: quod nescio ànne in vno
„ quidem versu possit tantum valere fortuna.

*3. de Na-
tura deo-
rum.* 12 Sic casu, ait idem, Phæreo Iasoni profuit
hostis, qui gladio vomica eius aperuit, quam
„ sanare medici non poterant. 13 In hoc gene-
re causarum imprudentia connumerari so-
let. Ouidius de Tristibus,

14 *Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi est?*

Libro 2

*Inscius Acteon vidit sine veste Dianam:
Præda suis canibus non minus ille fuit.
Scilicet in superis etiam fortuna luenda est,
Nec veniam, læso numine, casus habet.*

15 Hinc sumitur deprecatio, qualis est,
„ Ignosce pater, errauit, lapsus est, non puta- *Pro Liga.*
„ uit, si vnquam posthac. Et paulò post, Erra-
„ ui, temerè feci, pœnitet, ad clemētiam tuam
„ confugio, delicti veniam peto, vt ignoscas
„ oro. 16 Fortunæ autē nomen ignoratio cau-
sarum confinxit: cū enim aliquid præter
consilium, spēmque contigerit, fortuna vul-
gò dicitur: nec inscitè Iuuenalis,

17 *Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te Saty. 10.
Nos facimus fortuna deam, calòque locamus.*

Huius generis causarum consilio & non
consilio agentium magnus vsus est. 18 Hoc
enim præcipuè in æstimatione laudis & vi-
tuperii, pœnæ & veniæ spectatur.

1 Expositis duabus efficientis causæ diuisionibus,
tertia & postrema restat in efficientem spontaneam &
non spontaneam: Illa consilii particeps est, & certa de-
liberatione vtitur ad agendum, vt deus, angelus, homo:
hæc caret consilio, vt res naturales inanimatæ, & ex
animatis stirpes & bestia.

2 Phædria adolescens exclusus à Thaide, incon-
tinentiam suam arguit, quòd tamen sciat & intelligat
se perire, voluntate tamen pereat.

3 Hoc prouerbi vice à Cicerone vsurpatur, vt in Epistolis, Vt in fabulis Amphiarus: sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Pro Marcello, Prudens & sciens ad interitum ruebam. Pro Sestio, Vinius, vt aiunt, vidensque cum victu & vestitu suo publicatus est. Pro Quintio, Huic acerbissimū viuo videntique funus ducitur.

4. Causæ expertes consilii partim naturales sunt, partim coactæ, partim fortuitæ.

5 AEolus oratione & precibus Iunonis adductus ventos ex antris emittit in mare ad vexandas naues Troianorum: hæc igitur est subite tempestatis descriptio ex ventis causis efficientibus, vbi ad incredibilem quandam tempestatem explicandam finxit poeta, quod natura non ferebat, ventos contrarios simul flare: quod figmentum ex Homeri lib. 5. Odysseæ imitatus est Virg.

6 Physici in elementorum mutationibus causas efficientes considerant, calidum, frigidum, humidum, siccum: & pluuia, grandinis, cæterarumque rerum, quæ gignuntur in aere, generationem partim ab exhalationibus, partim ab affectione aeris repetunt, & terræ motum ab inclusis exhalationibus: itemque disputant animalia partim coitu, partim sine coitu generari: & eorū progressionē fieri partim alis, partim pedibus, partim costis, partim ventre, partim pinnulis. Nihil denique est in rerum natura, cuius causas efficientes & naturales non exquirant.

7 Causa coacta minima causa est, à qua si quid actum sit, id potius causæ cogenti, quam coactæ imputatur: vt si quis ab alio impulsus quenquam offendat, is non tam reprehenditur, quam qui impulit. Causa autem coacta interdum potest certo consilio agere, vt homo, sed nõ tum cum extrinsecus quasi oblata impulsione cogitur ad efficiendum. In hoc genere interdum nuperantur causæ, non quæ omnino violenta necessitate impelluntur, sed quæ quasi cogi & impelli videntur:

nam mercator se tempestate coactum esse dicit, vt merces abiiceret, & priuatus à tyrāno se cogi, vt parentem interficiat: atamen neque tempestas, neque tyrannus necessitatem faciendi adfert, quanuis vehementer urgeat: sed quia sic vsus fert, talis causa appelletur necessaria & coacta, ex conditione, vt rhetores loquuntur, sine qua salui aut liberi esse non possumus.

8 Excusat causam Pompeianorum, quod fatali necessitate ad bellum ciuile sint impulsū. Hæc vis à Græcis dicitur *εὐμαρμένη*, id est fatalis necessitas, cum res aliter fieri non potest, atque à Deo constitutum est, intra fatalem cõtinuationem ordinis sempiterni. Sic Ouidius de mundi conflagratione libro 1. Metamorphoseõn, *Esse quoque in fati reminiscitur affore tempus, Quo mare, quo tellus, correpta que regia celi Ardeat.* Et Cicero Philippica sexta, Fuit fatalis, vt ita dicam, casus, quem tulimus, quoquomodo ferendus fuit: nunc si quis erit, voluntarius: populum Romanum seruire fas non est, quem dii immortales omnibus gentibus imperare voluerunt.

9 Dixerat Palinurus, *Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas, sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.* Cui Sibylla respondet fieri non posse, vt Stygiam paludem transmittat, quia fata obstant: itaque Palinurus mansionis suæ causa est, sed fato coacta.

10 Est enim fortuita causa in his rebus, quæ præter consilium & opinionem raro contingunt. Cicero lib. 2. de Diuinatione, *Quid, ait, aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi cum sic aliquid euenit, vt vel non cadere atque euenire, vel aliter cadere & euenire potuerit?*

11 Lucilius Balbus apud Ciceronem libro 3. de Natura deorum refellit Epicureos à minoribus causis, Characteres literarū temerè proiecti, vix ac ne vix vnquã annales Ennii efficiēt. Nõ igitur credibile est tam ex-

cellentem & admirabilem mundum temerario & fortuito atomorum concursu factum esse. Sic Cicero aduersus Carneadem disserit, qui diuinationem fortuitam esse dicebat, Quicquam potest esse casu factum, quod in se habeat omnes numeros veritatis? quatuor tali iacti casu venereum efficiunt, num etiam centum venereos, si quadringetos talos conieceris, futuros putas? Asperis temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere possunt, non etiam Veneris Coe pulchritudinem effingi posse aspersione fortuita putas?

12 Phalereo vulnus salutaris curatio fuit, qui, vt Plinius libro septimo auctor est, iam deploratus a medicis, vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste: hostis igitur curationis fortuita causa fuit: non enim sanare inimicum, sed necare volebat. Cicero lib. 3. de Natura deorum, non Phalereum, sed Phareum Iasonem nominat.

13 Potest quidem ea causa particeps esse consilii: sed cum refertur ad euentus fortuitos, imprudentia dicitur, & fortuna: vt Iacere telum in feram voluntatis est & consilii: ferire autem quem nolueris, fortuna: & homo quidem vtriusque euentus est auctor, sed in altero consilium duntaxat adhibuit. Hoc genere Terentius sese excusat in Eunucho,

*Si peccatum id est, peccatum imprudentia est
Poete, non qui furtum facere voluerit.*

14 Excusat Ouidius culpam suam ob casum, quod aliquid fortuito viderit, quo Augustus Caesar iratus est illi: commemoratque similem casum Aeteonis, qui cum in monte Gargaphiae feras persequens nudam in fonte Dianam aspexisset, subito a dea in ceruum conuersus, & a suis canibus dilaniatus est.

15 Cicero fingit per prosopopoeiam hominem aliquem imprudentia lapsus, & idcirco veniam facti sui deprecantem.

16 Cum enim, ait Cicero in Topicis, nihil sine cau-

sa fiat, hoc ipsum est fortuna, euetus obscura causa, quae latenter efficit: quam Academici interdum deum vocant: quod multa improuisa efficiat & inopinata nobis, propter obscuritatem, ignorantemque causarum. Itaque causa latens & incerta earum rerum, quae praeter opinionem nobis accidunt, fortuna vocatur: quam non abs re poetae incostantem, volubilem, & incertam fingunt: vt Lucanus libro 2,

Sine nihil positum est, seu fors incerta vagatur:

Fertque refertque vices, nec habent mortalia casum:

Sit subitum quodcumque paras.

Et Ouidius libro 4. de Ponto,

Ludit in humanis diuina potentia rebus:

Et certam praesens vix habet hora fidem.

17 Si intelligimus rerum causas, videbimus omnia deorum consiliis & prudentia regi & gubernari: sed quia rerum causas frequenter ignoramus, ideo fortunae locum tribuimus, deamque vocamus: hanc enim, vt ait Plinius, veteres deam esse dixerunt omnia gubernantem, quod in tota hominum ratione sola vtranque paginam facit, adeoque sumus obnoxiae fortis, vt fors ipsa pro deo sit, quia deus probatur incertus.

18 Neque enim homines ex fortuitis rebus magnopere laudantur, sed ex spontaneis & voluntariis causis, a quibus virtutes & vitia proficiuntur: & in iudiciis poenam aut veniam magistratus reis statuunt his causis consideratis, vt si scelus sponte commissum est, puniatur: sin casu & imprudentia, condonetur.

☉ MATERIA.

1 Materia superest, ex qua res est: sic ex materia cum forma res corporatas effici dicimus: vt homo constat ex corpore & anima, id est, materia & forma. Sic domus appellamus materiam, lapides, arenam, ligna,

camenta: hoc argumento regia solis apud Ouidium describitur, quod auro, quod pyropo, quod ebore, quod argento ædificata esset,

*2. Meta. Regia solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammisq; imitante pyropo,
Cuius ebur nitidum, fastigia summa tegebat.
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.*

2 In capiendis consiliis de ædificiis, nauibus, oppidis, materiatisque rebus omnibus, hæc causa locum necessarium habet, & in eiusmodi rerum exquirenda natura materiæ necessaria est consideratio. 3 Sed de singulis causis, & earum quatuor generibus satis. Præstantiam, excellentiamque causarum finis sibi vendicat: dein forma, tum efficiens, materia omnium postrema est. Nam si finis rei constiterit, ceteras esse causas est necesse: non contrâ. si forma, & efficientem, & materiam: non contrâ. si efficiens, materiam: non contrâ. sic videlicet antecedentibus in consequentes suum quodam modo ius est; tamen in agendo contrâ accidit. materia enim sit prius in ædificando, quam architectus opus vllum faciat: forma succedit: tandem ædificio vtimur, & operis sine fruimur.

4 Hic Dialecticæ inuentionis primus fons est, vnde omnis humanæ sciëntiæ solida, con-

stansque cognitio demonstratióque promittitur: tum enim verè proprièque scire iudicatur, cum rei causas penitus cognoscimus. Ideóque, vt ait poeta,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Georg. 2^a

1 Materia in his rebus vera & expressa cernitur, quæ sunt participes corporis: vt domus materia est calx, lapides, ligna, tegulæ. hoc argumento Propertius muros Babylonis indicat,

Perfarum statuit Babylona Semiramis urbem,

vt solidum cocto cingeret aggere opus.

Et Virgilius Tartarum describit,

Porta aduersa, ingens, solidoque adamante columna;

vis vt nulla virum, non ipsi excindere ferro

Calicula valeant: stat ferrea turris ad auras.

Sic artis cuiusque materia est in suis præceptis: & res naturales & artificiosæ ex materia cum forma constituuntur. Interdum per metaphoram materia dicitur non quæ re vera est, sed quæ materiæ vires & nomé obtinet, vt à Physicis intellectus patiens hoc nomine dicitur, cum intellectus agens sit vt forma. Aliquando etiam per Carachresim materia significat id quod ad agendum propositum est, quomodo Oratoris materia quæstio est: quæ postrema significatio ad subiectorum locum pertinet.

2 In ædificiis ligna, camenta, saxa, lapides, & similia ex vtilitate quæruntur: & naues sunt faciendæ, vt ait Vegetius, ex cupresso, aut pinu domestica, aut ex larice syluestri, aut abiete, & ex æreis clavis potius quam ferreis: & in ædificandis oppidis materia quæritur, cui nec tempestas, nec caries, nec vetustas, nec hostilis machina nocere possit: sicut faciendis lectis, statuis, mensis, scamnis, tapetis, vestibus, cæterisque rebus materia primùm solet considerari: nec verò tantùm ad

deliberationem, sed etiam ad laudē adhibetur: sic enim vasa ex are Corynthio aut Deliacō, & Iupiter olympius ex ebore, & gladius ex ferri qualitate, & res quædam ex lapidum pretio & honore laudantur. Hinc illud magnificum Scauri theatrum, cuius prima pars ex ebore, media ex vitro, summæ columnæ ex tabulis inauratis cōstabant: & inter columnas signorum tria numero millia disposita erant.

3 Expositis causarū generibus comparatio eorum inter se sequitur duplex: prima in rebus cōstitutis & absolutis, in quibus si finis constiterit, reliquæ causæ præcedunt, quæ ad eum finem spectant: secunda est in rerum effectione & molitione, in qua primū materia queritur, deinde efficiens, tum forma accedit: postrema autem est finis adeptio.

4 Causarum fons maximus & vberimus est, unde omnis scientia rerum diuinarum & humanarū promanauit, à quibus si veritatem vlla in re optamus nosse & percipere, haurire debemus: si bellum gerendum est, si deliberandum de pace, si artes diligenter explicandæ sunt, si quid denique iudicio & ratione æstimandum vel explicandum, nobis causæ considerandæ & perspicendæ sunt. Cicero cum de Mithrydatico bello diceret, causas eius diligenter omnes excussit, finem primū, gloriam populi Romani, salutem sociorum, vectigalia publica, tum facultates efficientium causarum primū ex Mithrydate, quantum bellum sit, quod coniungant duo potentissimi reges Mithrydates & Tygranes, renouēt agitatae nationes: deinde ex Pompeio vires Romanas opponit, quod in hoc imperatore sit scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas. Pro Milone finē Clodius necandi Milonis posuit spem consulatus, & impunitatis, & efficientes causas meditaræ cædis, quod Clodius esset expeditus in equo, quod stipatus barbaris seruis. Et pro Roscio Amerino remouet omnes causas paricidij, vt suspicionē quoque tanti facinoris remoueat:

denique nullam eruditam disputationem reperies, quæ non exquisitum illud ex causis docendi genus sequatur: rectèque Persius, cum homines ad sui ipsius cognitionem excitat, sic ait,

*Discite que d' miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut meta quam mollis flexus & vnda.*

Quid Aristoteles de causis?

Nulla causæ definitio est in dialecticis Aristotelis libris: partitio in quatuor species secundo libro posteriorum Analyticorum notatur, quæ abecedariis exemplis & vanis questionibus de fieri & facto esse (sic enim eius interpretes loquuntur) & de iis quæ circulo gignuntur: & an vnus rei plures sint causæ: an vniuersalis causa sit vniuersalis effectus: similibusque tenebris obscuratur: nec porro species causarū via & ordine præceptis perspicuis declarantur: cæteris autem in libris non generaliter, sicut ars dialectica postulat, nec vno in loco, sed singularitè & sparsim quædam de causis Aristoteles tradit, vt de fine, tertio topico: vbi considerationem finis, quæ tota generalis esse debuerat, ad probandam & refellendam quæstionem moralem de rebus expetendis & fugiendis nimis angustè coarctauit. De forma nihil nominatim, excepto eo loco, qui est in Analyticis posterioribus præcipit: sed eam differentiā appellat in Topicis, quum tamen differentia non sumatur simpliciter, sed significet potius comparationem, quæ aliàs dicitur dissimilitudo. Efficientium nulla definitio, neque diuisio legitur recta & legitima, sed tantum secundo, tertio, quarto, sexto, septimo Topicis generationum, corruptionum, effectiuorū, corruptiuorum vocabulis quædam efficientium significatio confunditur. De materia illud solum est, quod in posterioribus Analyticis cap. secundo libri secundi in causarū partitione dictum est. Quamobrè primum genus argumenti, quod in dia-

lectica inuentione primùm explicandum erat, quanto reliquorum argumentorum nobilissimum est, & illustrissimum, tanto est ab Aristotele pessimè & vitiosissimè tractatum, nulla adhibita causæ definitione, nulla partium subiectarum facili & perspicua explicatione, nullis propositis exemplis congruentibus & idoneis, sed doctrina partim dissipata, & per dialecticum organum huc atque illuc disiecta, partim multis quæstionû nugis referta, & ad materiam apodicticorum syllogismorum, scholasticarumque altercationum angustius, quam par sit, astricta, cum vsus causarum omnibus rebus perspiciedis & explicandis generaliter accommodari possit & debeat.

DE EFFECTA.

1 Effecta vocamus ea, quæ de causis existunt. Cum enim propositæ rei causas omnes vidimus, tum postea quærimus, quid ab ea efficiatur. 2 Sic Horatius, cum aliquot ebrietatis causas memorasset, effecta describit,

Epist. 1.

*Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes iubet esse ratus, in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?*

3 Multæ sunt Ciceronis in Clodium, Pisonem, Catilinâ, Gabinium, Vatinius, Antonium, perniciosos Reipub. principes acerbè & vehemètes reprehensiones ex eorum vita atque factis. Huc etiam dicta pertinet, Princeps Romanorum Pompeius ex bellicis fa-

ctis, Cicero ex 5 disertis dictis à Martiale laudis gratia nominatur,

Illud laurigeros ageres cum lata triumphos, Libro 3,
Hoc tibi Roma caput, cum loquereris, erat.

Huc consilia referenda sunt. 6 Parmenionem & Phylotam interfici iussit Alexander propter suspicionem coniurationis, vt Curtius & Arrianus scribunt. 7 eadem causa in Lentulum, Cethegum, cæterosque Catilinæ populares deprehensos Romanus Senatus animaduertit. 8 Causarum porro cum effectis, & effectorum vicissim cum causis cognatio magna est, vt causæ ex effectis, & effecta ex causis exquirantur.

*e loco causam
& effectum
ostenditur
nominis
dicitur
effecta
significans.*

DE EFFECTIS.

1 Effecta & effectus, euenta & euentus eadem significatione dicuntur, quæ de causis fiunt: & quantum effectorum nomen propriè ad efficientes causas refertur, quæ sua vi aliquid efficiunt, aliqua tamen ratione cum cæteris etiam causis comparatur: nam & finis alligando, & forma rei naturam constituendo, & materia patiendi etiam adhibentur ad effectum. Itaque effecta de omnibus causis existere possunt. Nec verò tantum in præteritis rebus effecta considerantur, sed etiam in his, quas quis facit, aut facturus sit, vt cū disputatur quid facturus fuerit Alexander magnus, si in Italiam venisset: tum enim effecta Alexandri non præterita, sed futura memorantur.

2 Cùm Horatius aliquot ebrietatis causas narrasset, vt curas omnes abiicere, cõuiuio splendido interesse, optima vina effusè & largè potare, ebrietatis effecta

subiungit, quæ sunt arcani significatio, spes, audacia, gaudiū, opinio doctrinæ, garrulitas. Sic Virgilius cū in persona AENEÆ optimū reipub. principem instituisset, conuersus ad Romanos breuiter eius facta docet, *Tu regere imperio populos, Romane, memento: Hæc tibi erunt artes, paci q̄ imponere morem, Parcere subiectis, & debellare superbos.*

3 Publius Clodius sacra bonæ deæ polluit, Ciceronem Roma eiecit, domum eius incendit, cædem multorum ciuium in foro fecit, templum nympharum combussit. Lucius Piso Consul Ciceronem Clodio prodidit & vendidit, in Macedonia exercitum amisit, socios vexauit, crudeliter, auarè, libidinose vixit. Catilina adolescens iuuentutem Romanam corrupit, in exitium patriæ cōiurauit. Gabinius consul cum Pisonē tribunitios Clodii furores adiuuit, in lustris, popinis, ganeis versatus est, in Syria nihil aliud fecit, nisi pactiones pecuniarū cū tyrānis, decisiones, direptiones, latrocinia, cædes: vexauit publicanos: Ptolemaū contra leges in regnum reduxit. Vatinius quæstor Puteolis à mercatoribus pecuniam extorsit, tribunus plebis Hispaniam furtis explauit, magicas artes coluit, augur auspicia contempnit & dissoluit. Antonius puer decoxit, adolescens libidinose vixit, quæstor rapinis se impleuit, tribunus plebis bellū ciuile excitauit, magister equitū pro tribunali vomuit, in Pompeii bona inuolauit, consul nudus Cæsari diadema imposuit, in villa Varronis debacchatus est, leges fixit prærio atque refixit.

4 Sunt enim dicta eorum à quibus dicuntur, facta, vt Clodius Fauonio quæretū, qua spe fureret Milone viuo, respondit triduo illum, aut ad summum quadriduo periturum: & Cicero Pisonem ex eius dictis infectatur, Mihi verò quæ dicere ausus es regere, foris esse Gabinium, sine prouincia stare non posse, sibi quemque consulere oportere. Præterea imperia & edicta magistratum in hoc genere connumeranda sunt: vt in Pisonem,

Edicere ausus es, vt senatus contra quàm cēsuisset, ad vestitum rediret. Si tamen dicta ex totius quæstionis affirmatione vel negatione ad eam cōfirmandam vel infirmandam sumantur, testimonia sunt & argumeta assumpta: vt si quis homines ad sapientiam cohortetur, quòd Thales Milesius dixerit, optimum viaticum ab adolescentia ad senectutem esse scientiam, huiusmodi dictum Thaletis factum est, sed quæstionis & suasionis argumentum assumptum, non insitum.

5 Eodem modo laudes disertissimorum hominum tractatur, vt Xenophontis, cuius ore musas ferunt locutas: & Platonis, qui diuinitus scripsit: & Periclis, in cuius ore musæ sēsitant: & Aristotelis, qui à Cicerone flumen aureum fundens dicitur.

6 Parmenionem Cleander prius iussu Alexandri percussit, deinde milites exanimè confoderunt: Curtius lib. 7. Philotas cū multis aliis, qui in suspicionem coniurationis venerant, dato signo saxis est obrutus. Curtius lib. 6.

7 Consilium coniurationis describitur prima oratione Ciceronis in Catilinā: deprehensio oratione tertia: supplicia coniuratorum in historia Sallustii.

8 Cause & effecta sunt nomina mutue relationis, licet res ipsæ quæ sunt cause & effecta, interdum simpliciter & sine ulla relatione spectari possint, vt deus & mundus: cause autem ex effectis exquiruntur, vt cū Physiologi ratiocinantur aliquid esse calidum, quòd calefaciat, frigidū quòd frigefaciat: & uicissim effecta ex causis, vt cū idem disputant, quòd quidpiam calidum sit, calefacere, & quòd frigidum sit, frigefacere.

6 Huius argumenti ab effectis exempla sunt, cū opifices ex operibus, & inuentores ex inuentis, & auctores ex suis factis laudantur aut vituperantur: vt Cicero lib. 2. de Natura deorū, ex mundo, mundique partibus opificem naturæ inquit & commēdat: & Appelles ex tabulis pictis, Lyfippus ex statuis laudem mer-

ruit: & populus Romanus ex bellicis factis: sic Liber pater, quod docuit emere & vendere: Ceres, quod arare, laudatur: & Afsyrii, quod primi literas inuenerunt: & Amphion, quod musicam: & Atlas, quod astrologiam: & Anaximander, quod sphaeram.

Quid Aristoteles de effectis?

Secundus hic dialecticæ inuentionis locus quasi à dialectica esset alienus, ab Aristotele penè neglectus, ac pro nihilo habitus est: in categoriis quædam sunt indicia, vbi agitur de actione: tametsi Aristotelei actionem non effectum, sed progressionem ad effectum vocant: vt ædificatio sit actio architecti, ædificiū effectum: nos verò commoditatem doctrinæ sequuti, eodem nomine comprehendimus. Lib. 2. posteriorū Analyticorū vanæ quæstiones, quæ huc spectare videntur, exagitantur, de fieri & facto esse, de his quæ circulo gignuntur, & his similes. Et in tertio Topico locus est ab actionibus & operibus ad disputandam moralem quæstionem, neque legitimè, neque dialecticè tractatus. Dialectica enim singularia & propria vnius quæstionis præcepta refugit, postulatque, vt post expositum genus causarum finitima, & cognata his effecta generatim doceantur, & vsus eorum perspicuis exemplis ostendatur: quod Aristoteles nefecit, nec facere cogitauit.

¶ SVBIECTA ET ADIUNCTA.

1 Subiecta & adiuncta, vt causæ & effecta ad se mutuo referuntur. Subiecta sunt quæ adiunctis subiiciuntur: Adiuncta quæ subiectis adiunguntur. Subiectorum nomen in scholis vsitatissimum non immutandum arbitror, cum melius nullum habeamus. Adiunctorum nomen hic proprium est, 2 & eo Ci-

cero in his præceptis vtitur. 3 Subiectorum atque adiunctorum tripertita distinctio, tametsi rudis, nec satis polita: tamè dum melior inueniatur, non incommoda notari potest. Aliàs enim subiectis res sic adiunctæ sunt, vt in his insint: aliàs vt circumstent tantum: aliàs vt neutrum, sed vt circa hæc occupetur.

¶ ADIUNCTA QUÆ
insunt in re.

- 4 Primo genere animum dicimus subiectum esse virtutis, vitii, solertiæ, inertie: quia hæc in animo insunt. Corpus, quantitatis, qualitatis, vt proceritatis, paruitatis, valetudinis roboris, pulchritudinis. 5 Cicero de *Pro come.*
 ¶ Fannio Chærea, Nónne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrafa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nónne ab imis vnguibus vsque ad verticem summum, si quam cõiecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendaciis costare totus videtur? qui idcirco capite, & superciliis semper est rasis, ne pilum vllū viri boni habere dicatur. Martialis de Zoilo,

6 *Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luscus, Libro 12.*
Rem magnam præstas Zoile, si bonus es.

7 Hoc modo terra hominum, mare pidd. ii.

scium, aer auium solum, id est, subiectū ab Ouidio dicitur,

*Fast. 1. Omne solum forti patria est, ut piscibus aquor,
Et Volucris vacuo quicquid in orbe patet.*

8 Hoc modo Virgilius propria arborum quarundam subiecta in Bucolicis designat,
*Ecol. 7. Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluminis, abies in montibus altis.*

ADIVNCTA QVAE
rem circumstent.

9 Secundo genere adiunctorum Dido venatum proficiscens apud Virgilium magnificè pingitur,

*Ænci. 4. It portis iubare exorto delecta iuventus,
Retia rara plage, lato venabula ferro,
Mæssylque ruunt equites, & odora canum vis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pænorum expectant, ostróque insignis & auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua
Sydoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex humero, crines nodatur in aurū:
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.*

Vestitus & comitatus equitum, peditum, canum, non erant in regina: sed reginam ipsam circumstabant. tota ferè Ciceronis ad Catilinam deprimendum disputatio ex Catili-

Catil. 2.

nae comitatu sumitur, vnde sunt illa, ¹⁰ Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ficarius, quis parricida, quis testamētorum subiector, quis circūscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuetutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se se cum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur?

ADIVNCTA QVAE
circa occupantur.

11 Tertio genere adiunctorum continentur ea quorum subiecta vulgò obiecta dicuntur: vt visus colores, auditus soni, odores odoratus: his enim accedit vt videantur, audiantur, odoratu percipiuntur. ¹² Sic virtutibus & vitiis subiecta sua sunt, circa quæ occupentur & exerceantur. Cicero in Verrem, Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciiis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc vno prætoris per triennium pertulisse. Propertius,

*Nauiata de ventis, de tauris narrat arator,
Enumerat miles vulnere, pastor oues.*

Libro. 2.

Simile est illud Virgilii,

¹³ *Torua leana lupū sequitur, lupus ipse capellā: Ecol. 2.
d. iii.*

*Florentem cyt isum sequitur lascina capella:
Te Corydon, ô Alexi, trahit sua quæq; voluptas.*

Huc referenda est grauis illa quæstio de subiectis artium, & accuratè partienda.

14 Aliud enim subiectum ars, aliud artifex qui arte vitur, sibi proponit. Dialectica ars subiectum & propositum habet ad explicandum naturalem, rationis vsum in magnis ingeniis, in certa consuetudine, in perfectis exemplis impressum: Dialecticus vero, qui descriptam artem cognitamque exercet, quæstionem omnem pro subiecto sibi statuit, in qua inuentionis & dispositionis definita & explicata præcepta exercent. Medicina quoque cum describitur, proponit sibi omnia, quæ ad tuendam & restituendam valetudinè pertinent: medicus exercèdis medicinæ præceptis, humanum corpus ad curandū intuetur. 15 Denique cæteris in generibus, aliud est artis subiectum, quod præceptis explicetur: aliud artificis, quod ab eo tractetur & expediatur. 16 Quamobrem subiectorum & adiutorum vsus hic in inuentione teneatur, qui etsi causis & effectis ad rem penitus intuendam minor est, ita frequentior & promptior ad quamuis quæstionem exponendam. Hinc enim sunt 17 signa, suspiciones, coniecturæ: id est, innumerabilium rerum species

tm dialectica

inpositum dialectici

& notæ: hinc certæ nonnunquam rerum firmæque probationes ex propriis affectionibus, 18 vt in homine ridendi, in lupis ululandi, in canibus latrandi. 19 In artibus persæpe ex adiunctis qualitatibus magnæ confirmationes & graues sumuntur: sed non hæc vis est omnium adiunctorum. Plerunque enim leuia sunt & infirma: 20 quâquam de adiunctis in vniuersum hoc sit verū, si singula non multū ponderis habeant: multa tamen si coniunxeris, plerunque magnam vim sint habitura. Quemadmodum de eiusmodi signis ait Ouidius, 21

*Forsitã hæc aliquis (nã sunt quos) parua vocabit: De Re-
sed quæ non profunt singula, multa iuuant. med. 2.*

DE SVBIECTIS
& adiunctis.

1 Subiectorum & adiunctorum doctrina vna & communis est, quod ea relata sunt, & mutuo sese explicant: itaque coniunctè melius, quàm disunctè cognoscuntur.

2 In Topicis Cicero adiuncta nominat, in Partitionibus & lib. 2. de Oratore coniuncta, Quintilianus etiam circumstantias: Martialis hoc argumento cuiusmodi sint sua epigrammata, indicat:

Sunt bona, sunt mala, sunt mediocria quædam,

Quæ legis hinc, aliter non fit. Amite liber.

Posset argumentum hoc appellari *συμπεσπυκός*, id est accidens, nisi hoc nomen non solum adiuncta, sed effecta quoque apud Aristotelem significaret, vt ex secundo

d. iiii.

*For sitã hæc aliquis
no dia' q'os Ma
hæc q'ia q' sub
uor adiuncta
co hæc signa.*

Topicorum perspicuum est, nisi & adiuncti vocabulum multa et iam, quæ Aristoreli accidentia non sunt, comprehenderet.

3 Hæc diuisio ex obseruatione naturalis vsus notata est, in quo tripartitam varietatem adiunctarum rerum videmus, vt aliæ insint in re ipsa, quæ à philosophis vulgò accidentia dicuntur: aliæ circumstant tantum, & od id appellantur circumstantiæ: aliæ circa rem versentur, vt Grammatica circa sermonis emendatione: Rhetorica circa orationis ornatum: quomodo omnes artes earum rerum quas tractant, adiuncta dici possunt, quia res quæ artibus explicantur, artium subiecta vocantur.

4 Exempla sunt de primo genere subiectorum & adiunctorum.

5 Cicero iocatur in Chæream hominem fraudulentum, ex habitu corporis, quod sit rarus. Tota physiognomorum ars & doctrina in hoc penè argumenti genere versatur, quæ nihil aliud est, nisi diuinatio de affectibus animorū ex adiunctis externis corporis, vt colore, habitu, figura, lineamentis, ex quibus probabilem aliquam cōiecturam de moribus hominum facimus: vt Zopyrus Socratem stupidū dixit esse & bardum, quod iugula cōcaua non haberet: addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse: & Maximus ob insignem & portetōsam magnitudinem probardo est habitus.

6 Martialis ex quatuor adiunctis corporis coniiicit Zoilum esse hominem malum.

7 Exempla sunt etiam de primo genere, sed superioribus aliquantum dissimilia: non enim sic homines terræ, aut pisces aquis adiunguntur, vt colores & magnitudines corporibus: Eūader autem cum patrem necauisset, vsu matris patria Arcadia dimissu uenit in Italiam, vbi Carmenta mater inter alia, etiam hoc argumento eum consolatur. Sic Martialis trium Pompeiorum funera ex tribus subiectis locis in dicat,

Pompeios iuuenes Asia atque Europa sed ipsum

Terra tegit Libyes, si tamen vlla tegit.

Quid mirum toto si spargitur orbe? iacere

Vno non poterat tanta ruina loco.

8 Sic plerunque res ex locis, in quibus nascitur aut reperitur, indicari solet. Virgilius lib. 1. Georgicōn,

nonne vides, vt Tmolus odores,

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?

At Chalybes duri ferrum, virosque Pontus

Castorea, AEliadum palmas Eperus equarum.

Item lib. 2. Georg.

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:

Littora uyrætis gratissima, denique apertos

Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

Hoc item argumento merces à mercatoribus laudatur, cum eas laudant ex locis vbi reperiuntur, & vnde exportantur: vt vinum Falernum à monte Falerno, & Tarentinam lanam, à Tarentinis pasuis.

9 Exempla sunt de secundo genere adiunctorum, quæ rem subiectam circumstant, & idcirco circumstantiæ in scholis nominantur. Virgilius quarto Aeneid. describit Didonem reginam Carthaginensium, quæ se mane parabat ad venationem, primum ex circumstante comitatu iuuenū, retium, equitum, canum, sonipedis: deinde ex circumstante habitu & ornatu corporis chlamyde, pharetra, corymbo, fibulis. Eius generis exempla etiam sunt: vt actione septima in Verrem, Stetit soleatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tunicaque talari muliercula nixus in litore. Secunda Philippica de Antonio, Vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecede bāt, inter quos aperta leæica mima portabatur: sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filii tanquam nurum sequebatur. Ouidius lib. 2. de Remedio amoris,

Phœbus adest, sonuere lyra, sonuere phœtre:

Signa deum agnosco per sua: Phœbus adest.

Lyra & phœtra non sunt in Apolline, sed circumstant.

Martialis in mendicium ex circumstante habitu iocatur,

Hunc quem sepe vides inter penetralia nostræ

Pallados, & templi limina, Cosme, noui,

Cum baculo peraque semen, cui cana putrisque

Stat coma, & in pectus sordida barba cadit:

Cereæ quem nudi tegit vxor abolla grabati,

Cui dat latratos obuia turba cibos:

Esse putas Cynicum deceptus imagine falsa:

Non est hic Cynicus, Cosme, quid ergo canis.

10 Veneficus, gladiator, latro, & reliqui Catilinæ comites non erant in Catilina, sed eum circumstabant.

11 Exempla sunt de tertio genere adiunctorū, quæ circa rem quampiam occupantur, quam philosophi obiectam solent appellare: vt Physici in explicandis sensuum facultatibus, quid cuique obiectum sit, docent: vt visui color, auditui sonus, odoratui odor, gustui sapor, tactui calor, frigus, humor, siccitas: & multæ aliæ qualitates. Ex hoc genere sunt illa quoque poetica,

- Vocemque his auribus hausi. &

- Quin protinus omnia

Perlegerent oculis.

12 Virtutum & vitiorū obiecta ab Aristotele tractantur cap. 7. lib. 2. de Moribus, vt fortitudo in periculis, temperantia in voluptatibus, liberalitas in pecuniis, magnitudo animi in honoribus, clementia in ira, veritas in dictis & factis, verecūdia in pueris, iustitia in iure cuique tribuendo versetur: in iisdemque cōtraria vitia, sed infra aut supra modum occupētur. Simile est exemplum pro lege Manilia, Non enim solæ sunt illæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo. Interdum obiecta præcedunt, quibus adiuncta sua redduntur: vt Pa-

radoxo primo, Quæro enim a vobis non vllā cogitationem habuisse videntur hi, qui rempublicā nobis tam præclare fundatam reliquerunt, aut auri, aut argenti ad auaritiam: aut amicitiatum ad delectationem: aut suppelletilis ad delicias: aut epularū ad voluptates? Ouidius lib. 2. de Arte amandi,

Scit bene venator, cervis vbi retia tendat:

Scit bene, qua fremdens valle moretur aper:

Aucupibus noti frutices: qui sustinet hamos,

Novit qua multo pisce natentur aquæ.

13 Corydon hortatur Alexin ad amorem, ab exemplis similibus, quorum partes sunt adiuncta quædam & subiecta.

14 Subiectum Dialecticæ est naturalis rationis exemplar, vt ars ipsa nihil aliud præceptis suis doceat, nisi quæ sit vis humanæ mentis in differendo, quæ eius actiones, & quæ species actionum. Hoc autem exemplar animaduertendum est (vt antea diximus) in multis excellentium hominum exemplis: & congruentibus præceptis exprimendum. Dialecticus verò nō sibi vim illam rationis explicandam proponit, sed dialectica arte utitur ad disputandum de qualibet re proposita. Dialecticum hic appello, non qui dialecticam artem interpretatur, sed qui differit & ratiocinatur.

15 Sic Arithmetica docet numeros, Arithmeticus utitur numeris ad addendum, subducendum, multiplicandum, diuidendū: & Geometria versatur circa quantitatis continuæ explicationem, Geometra adiutus arte & præceptis lineas ducit, & figuras effingit.

16 Expositis subiectorum & adiunctorum generibus, generalis eorum vsus indicatur adhibita quadam collatione cum causis & effectis: nam causarum vsus est infrequentior, quia sæpe nos latent: adiunctorum frequentior, quia magis nobis in promptu sunt: itaque his frequenter apud doctos & indoctos utimur.

17 Signa enim quæ Græcè σημεῖα dicuntur, rebus

propofitis adiunguntur (vt ait Cicero) cuiusmodi funt ea, quæ rem præcedunt, vt cædē apparatus, colloquium, locus: & quæ funt cum re ipfa, vt cum cæde pedum crepitus, ftrepitus hominum: & quæ rem fequuntur, vt cædem pallor, tremor, rubor, titubatio. Talibus adiunctis & indicii venatores feras perfcruantur, iudices de rerum factis fufpicantur, Aftrologi de pluuia, tempeftate, ferenitate, & cæteris aeris affectionibus augurantur: vnde funt illa prognoftica,

Vento rubet aurea Phœbe.

Cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Et medici partem fuæ artis *σημασιων* appellat, quæ de fignis morborum fanitatifque difputat.

18 In leone rugiendi, in tygre runcandi, in vrfo vncandi, in apro frendendi, in ceruo glocitandi, in tauro mugiendi, in equo hinniendi, in oue balandi, in capro mutiendi, in angue sibilandi, in auibus fimiliter propriæ quædam affectiones infunt, vt in paro tinniendi, in turdo trutilandi, in fturmo pifitandi, in perdice cabandi, in cygno dranfandi, in accipitre pipandi, in miluo lippiundi, in gallo cucuriendi, in pauone pupilandi, in hirundine trinfandi, in coruo crocitiadi, in ciconia glotorandi, in paffere pipiendi, in cucullo cuculandi, in cicada fritiniendi, in ape bombillandi, in vefpertilione ftridendi.

19 Vt in philofophia morali virtus ex adiunctis qualitatibus declaratur, quòd fit laudabilis, quòd per fe expetenda: ex contrariifque affectionibus vitium fimiliter, quòd turpe, quòd per fe fugiendum: in Phificis primæ qualitates, vt calor, frigus, humor, ficcitas ad explicandas rerum naturas plurimū valent. Et Arithmetici numerorum, Geometræ magnitudinum, Aftrologi orbium & fyderum affectiones qualitatifque cõsiderant.

20 Firmiffimis argumentorū fmgulis (inquit Fabius) inftandum eft: in firmiora congreganda funt, quæ fi non profunt, quia magna nõ funt, valebūt, quia multa

funf quæ ad eiuſdem rei probationem ſpectant. Cicero in Partitionibus, Verifimilia, ait, partim ſingula mouēt ſuo pondere, partim etiam ſi vidētur eſſe per ſe exigua, multum tamen cū ſunt coaceruata, proderunt.

21 Idem eodem loco,

*Tu tantum numero pugna, præceptaque in vnum
Contrahes, de multis grandis aceruus erit.*

Quid Ariſtoteles de ſubiectis & adiunctis?

Subiecti nomen ab Ariſto. in Categoriis, Analyticis, Topicis frequenter vſurpatur, idque eſt τὸ ὑποκει-
μενον: ſed varia tamen ratione, & ſignificatione: aliàs enim inferiora ſuperioribus ſubiecta dicuntur, vt ſpecies generibus: vnde Ariſtoteli vſitatum eſt loquendi genus, de ſubiecto aliquo dici: aliàs accidentibus ſubſtantiæ ſubiectæ ſunt: hinc illud etiam Ariſtoteleum, in ſubiecto aliquo eſſe: quæ ſecunda ſignificatio, tametiſi aliqua ex parte cum hoc inſtituto congruit, paulo tamē eſt anguſtior, quàm hic locus exigat: ſubiectum enim hoc loco non tantum ſubſtantiam, ſed accidens interdum ſignificat, & vſum longè diuerſum habet: adiunctorum nomen nuſquam eſt in dialecticis Ariſtotelis libris, ſed à Cicerone vſurpatur. De adiunctis tamen apud Ariſtotelē quædã aliis appellationibus, vt accidentis & circumſtantiæ, in Topicis conſulè ſignificantur: quæ quidem diſſimilem habent rationem: Accidens enim nec adiuncta omnia complectitur, nec ea ſola; ſed etiam quædam effecta, vt ſedere, ſtare, currere: de circumſtantiâ, quæ adiuncti pars eſt, tertio Topico locus eſt. Secundum hanc nominū rationem videtur Ariſtoteles decem Categorias inſtituiſſe, vt ſubſtantia prima ſubiiceretur, reliquæ nouem adiungerentur: ſed tamen aliud eſt ſubiectum, aliud ſubſtantiâ, & aliud adiunctum, & aliud accidens, quemadmodum ex his, quæ diximus, intelligi poteſt: neque hæc Categoriarū partitio quic-

quam omnino habet dialecticum, quia neque inuentionis, neque dispositionis generales regulas & leges tradit.

DISSENTANEA, AC
primū contraria.

1 Expositis è simplicium genere consentaneis argumētis dissentanea sequuntur, quæ de eodem simul affirmari non possunt:

2 quorum genera duo sunt, contraria & repugnantia. De contrariis primū, & eorum partibus dicamus. 3 Contraria dissentanea sunt, quæ certa conditione dissident vnum ab vno: 4 vt bonum à malo, aut summum à duobus, vt avaritia à liberalitate & effusione.

*ut in eorum
ego opposita
aut dissident
utq; ab vno
ro, neq; ab
vno dicitur possunt*

Pluribus cōtrarium nihil est, nisi fortè eiusdem plura nomina, vt bestiam, belluam, pecudem diuersas res existimemus. 5 Contrariorum species quatuor sunt, aduersa, priuantia, relata, contradicentia.

ADVERSA.

6 Aduersa contraria sunt, quæ plurimum sub eadem communione naturæ differunt, quibusque propositis occurrunt tanquam è regione contraria: vt homo & bellua. Nam & homo & bellua animalis natura cōtinentur, sub qua nullæ duæ res aliæ magis dissident. Cicero contra Epicureos, 7 Illud tamen arcè tenent, accuratèque defendunt,

*PRIVANTIA
ulgo contra.
Parad. 1.
utroq; quæ
in contra. quæ
utrumq; sit simul existit & altero vno altero est*

8 voluptatem esse summum bonum quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu cum tibi siue Deus, siue mater, vt ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque diuinius: sic te ipse abiicies ac prosternes, vt nihil inter te, atque inter quadrupedem interesse putes? Pecudem & hominem aduersa

Cicero opposuit: voluptas pecudis bonum est: non igitur hominis. Seruitus & libertas apud Tibullum ita contraria sunt,

*aperta nega-
conchum.*

9 sic mihi seruitiū video, dominamq; paratam: Tu mihi libertas illa paterna vale. Virgil.

Libro 2.

10 Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

AENE. II.

11 Cicero de finibus, Et quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est cur non rectè pulchritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? nam si prauitatem, imminutionemque corporis propter se fugiendam putamus, cur non etiam, ac fortasse magis propter se, formæ dignitatem sequimur? & si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis, quid est, cur pulchritudinem non sequamur?

*aduersa aduersa
germinata ratio*

PRIVANTIA. SEPTIMA

12 Priuantia sunt contraria, habitum, habitusque priuationem significantia: vt sobrius & ebrius. Martialis, quod cum nati est habere, ut carissimum nec n. tam carissimum, sed in eo quod natura videtur & dicitur, sed nati est, & inquit, moribus dicitur, et quod hoc capere & inter se habere.

*Priuantia est de
ut alium est
ut carissimum
sed in eo quod
natura videtur
& dicitur, sed
nati est, &
inquit, moribus
dicitur, et
quod hoc capere
& inter se habere.*

Lib. 3. *Ebrims es, nec enim faceres hac sobrius unquam.*

Pauper & diues. Martialis,

Lib. 5. 12 *Semper eris pauper, si pauper es AEmiliane:
Dantur opes nullis nunc, nisi diuitibus.*

13 *Talia sunt mors & vita in Miloniana, Eius*

14 *mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis*

15 *per vos restitui posse, nolitis.*

RELATA.

14 Relata sunt contraria, quæ se mutua naturalis affectionis relatione complectuntur: vt

Pro Marc. apud Ciceronem datum & acceptum, 15 Ex

16 quo profecto intelligi debet, quanta in dato

17 beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria.

18 Sic pater, filius, dominus, seruus: quibus Martialis in Sofibianum lufit,

Libro 1. *Tum seruum sis te genitum, blandè que fateris:
Cum dicis dominum Sofibiane, patrem.*

Est autem animaduertendum in hoc relationis genere non tam contrarias, quam amicas & coniunctas res esse: dum enim sic dicimus, Pater est filii dominus, ergo filius est patris seruus, relatio eiusmodi consensionem habet, & tum tamen propria relatio est: cum verò dicimus, Sum pater tuus, non igitur filius tuus, dissensio verè contraria est. Sic Tibullus,

*Primo quis cognoscit
in affectum quod
in alio est
quod non est
quod non est
quod non est
quod non est*

16 *At vos exiguo pecori, furèsque, lupique
Parcite, de magno est præda petenda grege.*

Libro 1.

Veruntamen quia nomen vno scriptorum omnium consensu ad contraria hæc significanda positum est, & res nihilominus intelligitur, immutari non est necesse.

DE DISSENTANEIS.

1 E simplicibus argumentis quædam consentanea sunt, quæ consentiunt cum parte quæstionis, vt si probes virtutem esse expetendam, quia sit honesta, argumentum (honestum) consentit cum (virtute) parte antecedente quæstionis, quia Virtus & Honestas de eadem re simul affirmari possunt, vt de iustitia, liberalitate, temperantia, cæterisque virtutum generibus: Quædam verò sunt dissentanea, quæ de eadem re singulari & indiuidua simul affirmari non possunt. Itaque argumentum dissentaneum erit alteri parti quæstionis, quando sic inter se pugnabunt, vt de quo alterum affirmatur, de eo alterum negetur: vt si docere velis hunc Aethiopicum non esse album, quod sit niger, argumentum (niger) dissentaneum est albo, parti alteri quæstionis: quoniam igitur niger, de hoc Aethiopicus affirmatur, de eodem albo, negetur oportet.

2 Diuisio dissentaneorum in duas species, de quibus ex ordine dicitur.

3 Definitio contrariorum est, quæ in Aristotelis Categoriis ἀντιθέμενα, in Topicis Ciceronis contraria appellantur.

4 Exempla sunt ad illustrandam contrariorum definitionem.

5 Partitio contrariorum hæc eadem est, quæ in Categoriis Aristotelis, & Topicis Ciceronis in quatuor genera.

6 Aristoteles ἐναντία vocat, Cicero aduersa, quæ sub eodem genere comprehensa plurimū dissident: nec interest an sint in eodem proximo genere, vt homo & bestia in animali, an in remoto & longè petito, vt liberalitas & auaritia in genere habitus. Atque etiam fieri potest, vt species aliæ aliis aliquantulo plus distent, vt in vitiis auaritia plus distat à liberalitate, quàm effusio: & timor à fortitudine, quàm audacia. Aduersorū duo sunt genera, vt ait Aristoteles, vnum eorum quæ aliquid intermedium habent, vt candor & nigror: nam inter eos fuscus, cæruleus, glaucus, purpureus, & multi alii colores interiecti sunt: alterum eorum quæ nihil habent intermedium, vt sanitas & morbus, si credamus Aristoteli. In illo genere ex affirmatione vnus negatio alterius concluditur, non contrā, vt albū est, non igitur nigrum: in hoc ex affirmatione negatio, vicissimque ex negatione affirmatio cōcluditur, vt sanus est, nō igitur æger. Itēque, æger est, non igitur sanus. Porro aduersa dupliciter tractātur, aliās aperta negatione, vt sapiens est, non igitur stultus: quo modo disputat Martialis,

Morio dictus erat, viginti millibus emi:

Redde mihi nummos, Cargiliane, sapit.

Et Cicero lib. 5. de Finibus, probat nullum animal se odisse, quia seipsum diligit, Siquidem, inquit, quomodo potest intelligi, aut cogitari esse aliud animal, quod se oderit: res enim concurrent contrariæ: nā cum appetitus ille animi ad se aliquid trahere cœpit cōsul-tō, quod sibi obfit, quia sit sibi inimicus, cum id sua causa faciat, & oderit simul & diligit: quod fieri nō potest: necesse est quidē, si quis sibi inimicus est, eum quæ bona sunt, mala putare: bona contrā, quæ mala: & quæ appetenda fugere, & quæ fugienda appetere: quæ sine dubio vitæ sunt euersio.

Aliās aduersa aduersis geminata reddūtur, vt, Virtus est per se expetenda, vitium igitur est per se fugiendum: in quo genere aduersum tanquam pro negatione aduersi

Suum malum est inuicem cum doloribus, consentaneum est suum bonum vitium cum voluptatibus.
Si mihi ham facimus, sapientiam sequamur, & boni habitus habitam. Si beuimus, ham de paribus dicitur in salute, omni cetero. Si per peccatum dicitur non eundem. Si autem hoc arripit moriturus, quæ non peccata inueniunt.

ponitur, quasi diceretur, Vitium igitur nō est expetendum. Cicero Tusculana 5. Quid cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nōne fatendum est eandem vim in virtute esse ad beatam vitam & Contraria enim contrariorum sunt consequentia.

7 Probat voluptatem summum & proprium bonum hominis non esse, quod sit pecudis bonum.

8 Tibullus queritur se non esse liberum: argumentum libero dissentaneum est, quod ita concluditur, Seruus sum, non igitur liber.

9 Drances hortatur Turnum ad faciendam pacem cum Troianis,

Quid mihi seros in aperta pericula cives

Proiciis? Latro caput horum & causa malorum.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes

Turne: simul pacis solum inuiolabile pignus:

Dissentanea sunt, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda. *in salutis*

10 Hæc ab Aristotele septimā, id est priuantiā dicuntur à priuatione parte altera oppositionis, cui opponitur, *ēis*, id est habitus: differuntque ab aduersis, quia non sunt in eodem genere, vt nox & dies, tenebræ & lux. Priuatio enim quæ nihil est, in nullo genere inesse potest: & quanuis priuatio intelligatur per negationem habitus, vt cæcus non videns, aliud tamen est priuatio, aliud negatio. Hæc enim significat quicquid non est in re affirmata, illa tantum quod in re non est, sed natura in esse potest. Itaque negatio latius patet, quàm priuatio: solum enim animal sensibile potest dici cæcum, at non solum animal est non vidēs, sed domus, vestis, lectus, aurum, argentum, & alia infinita.

11 Martialis iocatur in Cerdonem in ludis faciendis res suas stultè consumentem: argumentum est à priuantibus: Sobrius istos ludos non faceres: ebrius igitur facis: ebrius enim significat habitum quandam: & sobrius habitus eius priuationem, quasi sine ebrius.

12 Pauper & diues priuantia sunt, quia pauper est, qui non habet diuitias, diues, qui habet. Vnde iocus est Martialis, Soli diuites ditescunt: non igitur pauperes. Sic Ouidius primo Fastorum,

In pretio pretium nunc est, dat census honores,

Census amicitias: pauper vbique iacet.

Honorantur soli diuites: non igitur pauperes.

13 Mors est priuatio vitæ in ea re, quæ vitæ capax sit: vita est habitus quidam viuentis. Si possitis vitam Claudio restituere, noletis: non debetis igitur mortem eius vlcisce.

14 Hæc ab Aristotele in Categoriis τὰ πρὸς τὴν dicuntur, à Cicerone in Topicis, quæ cum alio conferuntur, aliàs etiam relata, contraria quæ se mutua relatione complectuntur: atque hæc posterior pars definitioni additur, non ad significandam dissensionem relatorum inter se, sed ad monstrandam eorum differentiam à reliquis contrariis, quæ non habent eiusmodi vim relationis: quæ quidem interdum genitiuis casibus exprimitur, vt duplum simpli duplum, dominus serui dominus, pater filii pater: interdum etiam aliis casibus, vt maius minore maius: quinetiam in verbis inest quædam relatio. Cicero in Oratore perfecto, Nô igitur periculum est, ne quis putet in magna arte & honesta turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere: docere & discere, verba sunt inter se mutua relatione affecta.

15 Hoc exemplum non est de relatis dissentaneis, sed consentaneis: & argumentum à minori ad maius: Laudatur qui beneficiû accepit, quâto magis qui dedit?

16 Magnum & paruum relata sunt, & ex affirmatione vnius negatio alterius concluditur: De magno grege lupis prædandum est, non igitur de paruo.

CONTRADICENTIA,

ac primùm in verbo.

1 Contradicentia sunt contraria, quorum alterum ait, alterum negat idem: 2 idque in verbo, aut in enuntiatione. verba enim sola sæpe affirmantur & negantur: vt honestum non honestum, bonum non bonum, artificiosum minimè artificiosum: quibus verbis ita negatis alio quodam modo sæpe vtuntur, quàm per contradictionem: vt apud Cicero-

» nem, 3 Et quidem honestis similia sunt quæ-

» dam non honesta, & bonis non bona, & arti-

» ficiosis minimè artificiosa. Pugna autem hæc etsi non est enuntiationis, in enuntiatione tamen sola potest intelligi: sicut metaphora, quanuis in verbo singulari est, extra complexum orationis tamen non intelligitur: opponantur igitur 4 illa in enuntiatione, quò facilius contradictio cernatur,

In Lucul.

Voluptas est honesta,

Voluptas est non honesta.

Virtus est bona,

Virtus est non bona.

Dialectica est artificiosa,

Dialectica est minimè artificiosa.

CONTRADICTIONE
in enuntiatione, ac primùm
simplici generali.

5 Contradictio in enuntiatione, id est, oratione verum falsùmve significâte 6 (quam Cicero etiam enuntiatum, enuntiationem, pronuntiatum, pronuntiationem, effatum, Græco verbo ἀξίωμα vocat) ex enuntiationis adiunctis partitionem accipit, 7 vt alia simplex sit, alia multiplex. Simplex, quæ conflat ex enūtiatis simplicibus, vnâque sententia comprehensis: eâque communis aut propria. Communis, quæ constat ex communibus enuntiatibus, & ad res multas pertinentibus, 8 quæ rursus generalis aut specialis est. Cōtradictio igitur vniuersa seu generalis est, cum pars vtraque est 9 vniuersa: vt,

Epist. 1. *Nullus in orbe locus Baiis præluceat amœnis,*

ait Horatius:

Omnis in orbe locus Baiis præluceat amœnis,
contradicit alius. Catullus in carmine nuptiali disputat vtranque partem contradictionis huius,

Nulla puella maritanda est:

Omnis puella maritanda est.

Et vniuersæ contradictiones includuntur quarto & sexto versu: item decimoquinto

& decimo septimo. Sic autem est,
10 *Vt flos in septis secretus nascitur hortis*
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent aura, firmat sol, educat imber:
Multi illum pueri, multa optauere puella:
Idem cum tenui carptus defloruit vngui,
Nulli illum pueri, nulla optauere puella.
11 *Sic virgo dū innupta manet, dū chara suis est,*
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris incunda manet, nec chara puellis.
Hymen ô hymenæe, hymen ades ô hymenæe.
12 *Vt didua in nudo vitis qua nascitur aruo,*
Nūquam se extollit, nūquam mitem educat vuâ,
Sed tenerum prono deflectens pondere corpus,
Iam iam contingit summum radice flagellum:
Hanc nulli agricola, nulli accoluere iuueni.
Et si fortè eadem est vltimo coniuncta marito,
Multi illam agricola, multi accoluere iuueni.

CONTRADICTIONE
specialis.

12 Specialis cōtradictio cōstat ex altera parte generali, ex altera speciali. Quales Catonis & Ciceronis, illius Stoica, huius Academica sententiæ sunt in defensione Murenæ. Dialo-
gismus est his verbis, Nihil ignoueris: imò
aliquid, non omnia. Nihil gratiæ causa feceris: imò ne resistito gratiæ, cum officium &
c. iiii.

» fides postulabit. Misericordia commotus ne
 » sis, etiam in dissoluēda feueritate: sed tamen
 » est aliqua laus humanitatis. In sententia per-
 » maneto: Enimvero, nisi sententia alia vicerit
 » melior. Hæc distincta facilius intelliguntur
 isto modo,

Nihil ignoscendum est:

Aliquid ignoscendum est.

Nihil gratia causa faciendum est:

Aliquid gratia causa faciendum est.

Nihil est misericordia tribuendum:

Aliquid est misericordia tribuendum.

In sententia semper est permanendum:

In sententia non semper est permanendum.

Dicat aliquis,

Omnia possumus omnes:

Tum Virgilius,

Eclog. 8. Non omnia possumus omnes.

CONTRADICTIONE propria.

Propria contraditio, cuius pars vtraque

14 proprium enuntiatum est. Martialis,

Lib. 1.

Bella es, nouimus, & puella: Verum est:

Et diues, quis enim potest negare?

Sed dum te nimium Fabulla laudas,

Nec diues, neque bella, nec puella es.

Exige contradictionem sic,

Fabulla bella est,

Fabulla bella non est.

Fabulla puella est,

Fabulla puella non est.

Fabulla diues est,

Fabulla diues non est.

CONTRADICTIONE multiplex.

15 Contraditio multiplex, quæ constat ex
 multiplicibus enuntiatis, & multas senten-
 tias aliqua coniunctione sociatas complexis.

16 Quo in genere cōtradicendi modus vnus
 est: vt si quod affirmatum cōiunctim fuerit,
 idem coniunctim negetur, 17 vt in enuntia-
 to copulato, cuius sententiæ vinculis illis &
 que, atque, & similibus coniunguntur: vt
 Virgilius,

Et vitula tu dignus, & hic,

*Enuntiatum
 copulatum*

Eclog. 3.

Non & vitula tu dignus, & hic.

18 In disiuncto, cuius partes tametsi verbo
 coniunguntur, vt dissidentes tamen disiun-
 guntur: vt Cicero,

*Enuntiatum
 unctum.*

» *Omnis enuntiatio vera est, aut falsa:*

De Fato.

» *Non omnis enuntiatio vera est, aut falsa.*

19 In connexo, cuius partes conditione sus-
 penduntur: vt si dicat aliquis,

Connexum

- si miserum fortuna Sinonem

Finxit, Vanum etiam, mēdacemq; improba finget?

Amei. 2. Tum dicat Virgilius,

*-Non si miserum fortuna sinonem
Finxit, Vanū etiam, mendacemq; improba finget.*

²⁰ Item in eo genere enuntiati, cuius partes relatione quadam coniunguntur: vt,

Eclog. 5. Tale tuum carmen nobis diuine poeta,

Quale sopor fessis in gramine:

Non tale tuum carmen nobis diuine poeta,

Quale sopor fessis in gramine.

²¹ Quare non est in multiplici enuntiato, quemadmodum in simplici varia contradicendi ratio, sed vniufmodi & sui perpetuo similis, si negatio toti enuntiationi præponatur, ²² atque hac ratione vinculum pronuntiationis & affirmetur & negetur.

¹ Hæc in Categoriis *καταφατικὴ* & *ἀποφατικὴ* nominantur: à Cicerone in Topicis aientia & negantia: quorū alterum ait, alterū negat idem nō genere aut specie, sed numero: vt cūm dixeris, Omnis homo est animal, si quis contradicat, nullus homo est animal, de singulis id negabit, de quibus iisdem numero fuerat generaliter affirmatum: eadem autem genere & specie possunt affirmari & negari, vt nulla tamen fit contradictio: vt, Omnis equus hinnit, nullus homo hinnit: homo & equus sunt eadem genere, quia in eodem genere continentur: ex quorū affirmatione & negatione nulla fit contradictio: quia vtraque enuntiatio vera est. Item, que, Socrates est Atheniensis, Cicero nō est Atheniensis, attributum, *Atheniensis*, de Socrate & Cicerone iisdem specie affirmatur & negatur, & nulla tamen fit contradictio. Quare necesse est idem numero affirmatione

& negatione subiectum esse, vt cōtradictio fieri possit.

² Diuisio contradicentium in duo genera: aliās enim simplicia simplicibus contradicunt, aliās enuntiatia enuntiatias.

³ Exemplum hoc non est contradictionis, sed similitudinis: quia res inter se tanquam similes comparantur.

⁴ Negata vocabula dicuntur ab Aristotele nomina aut verba infinita in libro de interpretatione: & enuntiationes infinita, quæ ex his constant: quarum vsus vt contradictionem efficiant, non valde frequens est, incidere tamen potest.

⁵ Contradictio enuntiatorum diuiditur in simplicem & coniunctam ex enuntiatorum subiectorum ratione. Argumentum autem contradictionis in enuntiatione videtur assumptum esse, non insitum, & ex tota quaestione, nō ex eius parte aliqua sumi: verum secus est: nam in contradictione non id agitur, vt tota enuntiatio partibus singulis cum tota dissideat enuntiatione, sed vt eidem subiecto contradicentium enuntiationum altera aliquid attribuat, altera remoueat idem: sumitur igitur ex attributo quaestionis, id est verbo, & eo quod verbum sequitur: vt,

Socrates est philosophus:

Socrates non est philosophus.

In vtraque subiectum idem est, *Socrates*, sed attributum, *est philosophus*, *non est philosophus*, dissentaneū est: sic in reliquis contradicentibus simplicibus est intelligendum. In vniuersa autem contradictione: vt,

Omnis homo est animal,

Nullus homo est animal:

Tamen si subiectum negari videtur, non negatur tamen: nam cūm dicitur,

Nullus homo est animal,

idem est, ac si diceretur, Homo omnino nō est animal.

⁶ Cicero de Fato, Nec si omne enuntiatum aut

verum aut falsum est, sequitur idcirco causas esse immutabiles. Ibidem, Explicanda est vis ratioque enuntiatio- num, quæ Græci ἀξιωματικὰ appellāt, Tusculana prima, Omne enuntiatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, vt appellare ἀξιωμα, post vt alio, si inuenero melius) id ergo est pronuntiatum, quod est aut verum aut falsum. De Fato, Quod cum ita sit, quid est, quod nō omnis pronuntiatio aut vera, aut falsa sit in Lucullo, Fundamentum Dialecticæ est, quicquid enuntietur (id autem appellatur ἀξιωμα, quod est quasi effatum) aut verum esse, aut falsum. Aristoteles libro primo de interpretatione ἀποφαντικὴν, id est enuntiationem eadem significatione nominat.

7 Diuisio contradictionis in enuntiativis simplicibus ex Aristotelis lib. de interpretatione sumpta est, vbi docet tum communia communibus, tum propria propriis opponi: vt,

Omnis homo est iustus:

Nullus homo est iustus,

Contradictio communis est: item,

Callias est iustus:

Callias non est iustus,

Contradictio propria.

8 Diuisio contradictionis cōmunis in generalem & specialem ex Aristotelis libro de interpretatione item sumpta est: cui scholastici quidam duas species adiecerunt, subcontrariam ex vtraque parte specialem: vt,

Aliquis homo est iustus:

Aliquis homo non est iustus.

Et subalternam, cum affirmatio generalis affirmationi speciali, vel negatio generalis negationi speciali obiicitur: vt,

Omnis homo est iustus:

Aliquis homo est iustus.

Nullus homo est iustus:

Aliquis homo non est iustus.

Vel,

sed in vtroque genere nulla oppositio est, præsertim quum accidere possit, vt affirmatio & negatio veræ simul esse possint: atqui affirmando & negando vera dicunt, sibi inuicem contradicere qui possunt? Atque hæc duæ species à scholasticis hominibus (vt opinor) additæ sunt magis ad efficiendum aliquid quadratum, vt oppositas enuntiationes quadrata forma & specie depingerent, quàm quod ita esse iudicarent.

9 Enuntiatio vniuersa siue generalis his nominibus significatur, omnis, quilibet, totus, vniuersus, solus, quisque, vnusquisque, quisquis, multus, nullus, nemo & similibus: quibus non expressis nihilominus tamē sententia interdū generaliter & vniuersè concipienda est, vt cum audis virtutem expectandam esse, perinde est ac si audires, omnem virtutem expectandam esse. Quomodo præcepta in artibus intelliguntur, quæ catholica & generalia sunt, licet in his particula vniuersales plerumque non sint expressæ: vt,

Dialecticæ est virtus differendi,

tantum valet, atque hoc,

Omnis dialecticæ est virtus differendi.

10 Carullus disputat primùm negationem contradictionis (quod Nulla puella maritanda sit) similitudine florū: protasis similitudinis illustratur dissimilibus: Flos intactus amatur, tactus & pollutus negligitur.

11 Redditio similitudinis, Vt flos decerptus & attritus: sic virgo cum amisit florem virginitatis, contemnitur.

12 Catullus disputat affirmationem contradictionis (quod omnis puella maritanda sit) similitudine vitis. Vt enim hæc sola & vidua contemnitur, vt iners & inutilis, vltimis autem maritata diligitur: sic virgo sine viro spreta facit, iuncta viro gratior & vtilior est.

13 Specialis contradictio nomen habet ab altera parte speciali: cuius duo sunt modi. Primus ex affirmatione vniuersa & negatione speciali: vt,

Omnia peccata sunt paria, vt aiunt Stoici:

Non omnia peccata sunt paria, vt aiunt Academici.

Secundus ex negatione vniuersa & affirmatione specialis: vt,

Sapiens nihil opinatur, inquit Stoici:

Sapiens aliquid opinatur, aiunt Academici.

In quo genere idem sumptum specialiter sibi generaliter opposito idcirco facit contradictionem, quia ex his quæ genere continentur, aliquid idem numero negatur, quod illic affirmatum erat, vel contrã.

14 Proptium enuntiatum est, cum aliquid enuntiatum affirmatè vel negatè de re aliqua singulari & propria: vt,

Alexander fuit summus imperator.

Proprium igitur enuntiatum dicitur ex subiecto proprio, quod grammatici vocant nomē propriæ qualitatis: in quo genere affirmatio & negatio eiusdem de eodem maxima contradictio est, quia necesse est alteram partem esse veram, alteram falsam, nec vtraque simul vera aut falsa esse potest. Scaurus senex, vt ait Plinius, cum à Vario Tribunoplebis argueretur, socios & Latium ad arma coegisse, ad populum ait, Varius Sucionensis AEmilium Scaurum ait socios ad arma coegisse: Scaurus negat: vtri tandem credendum putatis? pressius hæc contradictio significatur,

Scaurus coegit socios ad arma:

Scaurus non coegit socios ad arma.

Ouidius libro secundo de Arte amandi,

Iuppiter ex alto periuria ridet amantum:

Et iubet AEolios irrita ferre notos.

Propertius libro tertio,

Non semper placidus periuros ridet amantes

Iuppiter, & surda negligit aure preces.

15 Contradictionem simplicem sequitur multiplex, quæ nomen habet ab enuntiatum multiplicibus affirmatione & negatione eiusdem de eodem differētibus: cu-

ius Aristoteles non meminit in libro de interpretatione: sed Theophrastus & Eudemus post Aristotelē aliquid de ea præceperunt.

16 Regula generalis est de contradictione multiplici, quæ declaratur inductione per species enuntiatorum multiplicium, vt copulati, disiuncti, connexi, relati: in quibus ad contradicendum satis est, si quod coniunctim affirmatū fuit, idem coniunctim negetur: quemadmodum fieri debeat, paulò post dicemus.

17 Primum inductionis exemplum est de copulatis enuntiatum, quæ tum vera censentur, cum partes sunt veræ: vt,

Et deus est, & homo viuit.

Falsa autem iudicatur, cum partes omnes falsæ sunt, aut aliqua earum: vt,

Et deus est, & pisces loquuntur.

18 Secundum exemplum inductionis est de disiunctis enuntiatum contradicētibus: disiunctum autem verum dicitur esse, cum partes eius necessariã repugnantiam includunt, vt pars vna vera sit, nec plus vna vera possit esse: vt,

Aur dies est, aut nox est.

secus autem falsum disiunctum erit, & inconsequens. Itaque omnis disiunctio vera etiam necessariò vera est, tãcti in partibus separatim nulla sit necessitas: vt, Necesse est Ciceronē virum esse bonū, aut non, disiunctio necessaria est: tamē Cicero vir bonus est, enūtiatio non est necessaria: nec itē, Cicero non est bonus, necessaria est enūtiatio. Itaque disiunctionis necessitas nō ex partium necessitate, sed ex vi necessariæ dissensionis & disiunctionis pendet: quæ res malè intellecta veteres philosophos Chrysippum, Diodorū, Epicurum decepit: vt quoniam hoc verè diceretur, Necesse est esse, aut non esse, putarēt in alterutra parte nō solum veritatem, sed etiam necessitatem esse: sicut ex Fato Ciceronis intelligi potest: in quem etiam errorem Cicero ipse incidit.

19 Tertium exemplum est de connexis enuntiatis contradicentibus. Connexum autem verum appellatur, cum antecedente posito, necessario aliud consequatur: nec interest an partes eius vere sint, an falsae: potest enim ex falsis verum esse connexum: vt,

Si homo equus esset, homo hinniret.

Itemque ex veris falsum: vt,

Si homo viuit, calum est seorsum.

Itaque conexio vera iudicatur ex necessaria consequutione partium, non ex earum veritate: hoc enim verbum (Si) non indicat partes esse veras, quae iungantur, sed sententiam sequentem esse antecedenti aliqua conditione conexam. Itaque vt in disiunctione, sic in conexione dicendum est necessitatem, vt disiunctionis, ita conexione non ex rerum, & connexarum, & disiunctarum necessitate, sed ex ipsa disiunctione & conexione pendere.

20 Quartum exemplum est de relatis contradicentibus, in quibus vincula sunt, talis, qualis, tantus, quantus, tandiu, quandiu, is, qui, & similia. Aliquando de vinculis alterum deest, quod tamen facile intelligitur: vt,

-Cereat successibus opto

Quisquis ab eueni facta notanda putat.

21 Inductio exemplorum concluditur cum repetitione superioris regulae, quae quidem ad extremum declaratur a dissimilibus. Non quemadmodum in simplicibus enuntiatis varii sunt contradicendi modi, qui non solum ex affirmatione & negatione, sed etiam ex significatione propria & communi, & ex quantitate generali & speciali distinguuntur: sic in enuntiatis multiplicibus tanta varietas inueniri potest: sed in his habetur sola ratio affirmationis & negationis. Itaque vnus est contradicendi modus, & omnium enuntiatorum multiplicium communis, vt quod coniunctim affirmatum est, coniunctim negetur.

22 Non satis est (vt Boetius deceptus existimauit)

partem enuntiati multiplicis consequentem negari, vt totum enuntiatum dicatur esse negatum: sed oportet toti enuntiationi negationem praepone, vt vinculum quod sententias ipsas copulat, negatione aliqua afficiatur, quod in eiusmodi enuntiatis tantam vim obtinet, quantum verbum in simplicibus. Itaque vt verbo affirmato vel negato simplex enuntiatum affirmans aut negans dicimus, sic vinculo affirmato aut negato multiplex enuntiatum affirmans aut negans esse putandum est: & vt illic verbum est tanquam anima, ita hic vinculum copulationis, aut disiunctionis, aut conexione, aut relationis est principalis forma, & causa enuntiati multiplicis.

CONTRADICTIONIS vsus & natura.

1 Tanta vero contradictionis firmitas est, vt ne Deo quidem concessum sit, vt ranque partem veram simul efficere: 2 tamen in rerum inconstantium & mutabilium (quae sic euenire & non euenire possunt) vniuersa contradictione alterum fieri potest: vt eius pars neutra, alterum certe non potest, vt plus vna vera sit,

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas

Impatiens consortis erit:

ait Lucanus.

Summa fides regni sociis, & nulla potestas

Impatiens consortis erit:

dicat alius.

Vtraque pars contradictionis huius falsa

f. i.

Libro. i.

est, 3 quo in genere mutabilium rerum nulla cōtradictionis species, seu simplex, seu multiplex fuerit, quicquam futurum partitè, distinctè, definitè verum falsùmve denuntiat.

4 *Idus Martia Casari periculosa erunt,*
ait Spurina.
Idus Martia Casari periculosa non erunt,
ait Cæsar.

Contradictio hæc necessario vera fuit, sed tū vtra eius pars vera esset, definiri certò non potuit: euentus approbavit. Itaque cum hoc modo contradicitur:

Posthumus cras viuet,

Posthumus cras non viuet,

tametsi hoc ex contradictione disiunctum, pronuntiatum, necessarium est, neutra tamè eius pars definiri potest, vt certò confirmetur hæc vera, illa falsa: rectèque vnus è septè sapientibus Pittacus, percōtantibus quid esset obscurum, Futurorum euentus, inquit. Et Martialis in Priscum idem festiuè,

sæpe rogare soles, qualis sim Prisce futurus,

si siam locuples, simq; repente potens.

Quenquam posse putas mores narrare futuros?

Dic mihi, si fias tu leo, qualis eris?

Itaque si quis de craftina Postumi vitam me roget, iubebo perendie ad me redire, vt

Lib. 2.

certum aliquid & exploratum respondeam, secus ad 5 Apollinem sciscitatum oracula dimittam: 6 sed de contradictione satis. Cuius vsus in omni ferè disputatione propter argumenti firmitatem tantam, si contentio & altercatio sit, primum sibi ferè locum vendicat. Intentio est aliquid esse: depulsio est id non esse. Nec fortius ex omnibus argumentis, nec vehementius vllum est, quo magis, si non doceri atque institui, certè teneri cōstringique possint aduersarii, quàm si ad contradictionis confessionem cogantur. Sic Cicero Atticum cogit fateri mortuos miseros non esse, quia nulli essent: quod ille omnino negabat, cum affirmaret mortuos nullos esse, ideòque esse miseros, quia nulli essent, » Iam mallet, ait Cicero, Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. Atticus, Quid tãdem? Marcus, Quem esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumè tuum? » Cum enim miserum esse dicis, tum qui non » sit, esse dicis. Tum post longam disputationem Atticus ait, Age, iam concedo non esse » miseros, qui mortui sunt: quoniã extorfisti, » vt faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse. sic Terentianus Phædria Dori Eunuchi dictum eleuat, quòd affirmasset prius quæ post inficiaretur,

Tusc. i.

f. ii.

*In Eunu.**Modò ait, modò negat:*

inquit.

- ” Sic pro Milone Cicero seruorù quæstio-
 ” nem eludit, Age verò, quæ erat, aut qualis
 ” quæstio? Heus vbi Ruscio? vbi Casca? Clo-
 ” dius insidias fecit Miloni? fecit: certa crux.
 ” Nullas fecit, sperata libertas. 7 Vanum sci-
 licet mendacemque credi volumus, qui res
 ram incredibiles, tamque dissidentes inter
 se atque abhorrentes loquatur. Quapropter
 expositis quatuor contrariorum generibus,
 aduersis, priuantibus, relatis, contradicenti-
 bus, repugnantia quæ restant è dissentaneis,
 expedienda sunt.

1 Expositis generibus cõtradictionis simplicis &
 multiplici regulæ catholica ponitur, quòd cõtradictio-
 nis ambæ partes simul veræ esse non possint: quam re-
 gulam dialectici appellant principium principiorum:
 nec exquisitis rationibus confirmari putant oportere,
 sed idipsum tanquam certum & indubitatum sumunt: nec
 enim fieri potest, vt præclare docet Aristoteles in Me-
 taphysicis, vt idem in eodem simul insit, & non insit.

2 In contradictione vniuersa, si res sint mutabiles,
 affirmatio & negatio falsæ simul esse possunt: vt,

Nulla fides regni sociis.

hæc negatio exemplo Castoris & Pollucis refellitur,
 qui concordissimè regnarunt: &

Summa fides regni sociis,

affirmatio exemplo Romuli conuincitur, qui Remum
 fratrem, vt solus regnaret, interfecit. Si verò in con-
 tradictione vniuersa res enuntientur firmæ & constantes,

partes contradictionis nunquã simul falsæ reperiuntur:
 neque tamen id accidit vi contradictionis, sed natura
 rerum, quæ enuntiatis subiectæ sunt: vt,

*Omnis iustitia est laudabilis:**Nulla iustitia est laudabilis.*

Affirmatio vera est, quia attributum *Laudabilis*, con-
 stans est, nec à iustitia unquam separari potest: negatio
 autem falsa propter eam causam, quam diximus.

3 Partes contradictionis in materia probabili, que
 futurum aliquid esse & non esse significant, nunquam
 possunt esse simul veræ: quia idipsum prorsus abhorret
 à natura contradictionis: sed tamen vtra harum vera, &
 falsa sit, homines plerumque nesciunt, sed solus deus de
 finitè & distinctè nouit: vt,

*Fabius cras reperiet thesaurum:**Fabius cras non reperiet thesaurum.*

Vtra pars vera sit, vel falsa, ab homine certa scientia
 non comprehenditur, sed à deo, qui prescius est futuro-
 rum. Hac incerta futuri tēporis significatione & prædi-
 ctione Cicero iocatur in epistolis ad Varronem lib. 9.
 Περὶ Δυράτων με scito καὶ Διόδορον κείναι. quapro-
 pter si venturus es, scito necesse esse te venire: sin autem
 non es, τῶν ἀδυράτων est te venire.

4 Cùm Cæsar esset à Spurina aruspice monitus, vt
 Idus Martias caueret, cùm illa adesset irrisit: verū Spu-
 rina venisse quidem Idus dixit, sed nondum præterisse,
 vt ait Suetonius.

5 Apollo deus præerat auguriis, & per vates futu-
 ros euentus prædicebat, vnde Græci soliti erant Apol-
 linem de exitu bellorù, aliorumque rerù interrogare.

6 Hactenus explicata est ars contradictionis: re-
 stat admonitio de vsu & firmitate eius argumenti, quod
 in cõtentionibus & altercationibus primas partes ob-
 tinet: quia ad resistendum & conuincendum plurimum
 valet: & superiora quidem argumenta cõsentanea plus
 habent luminis ad docendum, Contradictentia verò, si-

cut reliqua dissentanea, plus habent roboris & firmitatis ad impellendum. In contentionibus autem contradictio aliquando simplex est & aperta: vt, Fecisti, non feci: aliquando figurata & vrbana, vt cum ab alio dissentimus, honoris gratia prafamur, Pace tua dixerim: aut simile quidpiam. Superioris generis in laudatione versatur dissentio, vt Ciceronis in Catone suo, & Casaris in Anticato nibus, cum alter tribueret laudem Catoni, alter detraheret: & in deliberatione, vt cum quispiam dicit aliquid fieri posse, & vtile esse: alius contra, nec vtile esse, nec fieri posse: & in causis iudicialibus, cum accusator personam arguit facti, defensor plerunque non esse factum defendit: vt,

Roscius occidit patrem:

Roscius patrem non occidit.

Cluentius dedit venenum Oppianico:

Cluentius non dedit venenum Oppianico.

Murena commisit ambitum:

Murena non commisit ambitum.

Sylla fuit particeps coniurationis:

Sylla non fuit particeps coniurationis.

Archias est ciuis Romanus:

Archias non est ciuis Romanus.

7 Hoc contradictionis argumento leuitatem hominum persepe coarguimus, qui modo hoc, modo contrarium dicunt, aut faciunt, aut sentiunt: vt Horatius de diuite ait,

Quo teneam vultus mutantem Prothea nodo?

In Eum. c. Et Terentius Gnatonis vanitatem exprimit hoc modo, *Quicquid dicunt, laudo: id rursus si negant, laudo id quoque.*

Negat quis? nego: ait? aio.

In Arte a- Et Ouidius amantem, quo nihil est inconstantius, sic *mandi.* instruit,

Arguet, arguito: quicquid probat illa, probato:

Quod dicit, dicas: quod negat illa, neges.

Et Martialis in Gallam sic iocatur,

Vult, non vult dare Calla mihi, nec dicere possum

Quod vult, & non vult, quid sibi Calla velit.

Videntur autem poete & philosophi interdum contradictionem dicere, que tamen contradictio non est, quia partes diuersum habent intellectum: vt,

omnia habeo, neque quicquam habeo:

Nihil cum est, nihil desit tamen.

Terentianus Gnato videtur contradicetia loqui, neque *In Eum. c.* tamen loquitur, quia verbu, *Et habeo*, aliud in affirmatione, aliud in negatione significat.

REPUGNANTIA.

1 Repugnantia itaque dissentanea sunt, que nulla certa lege, nulloque certo numero dissident: vt homo, & arbor, & lapis, & huiusmodi innumerabilia: quorum plura idem esse non possint, sed nulla tamen certa conditione repugnant. Non enim homo arbori magis repugnat, quam lapidi: nec facilius est idem esse & hominem & lapidem, quam hominem & arborem. Martialis,

2 *Quod clamas semper, quod agentibus obstrepis* Libro. 1.

Hely:

Non facis hoc gratis, accipis vt taceas.

3 Cicero ad Atticum, 3 Nihil enim tam *σδ-* Lib. 14.

3 *λοιπον η τραπεζωντωνους* in celo esse, tyrani facta defendi. Ex repugnantibus Aeneas Venerem deam esse concludit, Spartanæ virginis habitum simulantem,

f. iiii.

Æneid. 1. 4 *O quam te memorem Virgo: nanque haud tibi Vultus*

Mortalis, nec vox hominem sonat, ô dea certe.

Virgo hæc non est mortali vultu, nec humana voce: dea est igitur: repugnantia sunt.

5 Vfus dissentaneorum est frequētissimus in omni quæstione, si causæ, facta, subiecta, adiuncta defunt: quibus probari possit quod intenditur, proximum est, vt dissentanea tollantur. Demonstrare solem nequeo, vt concludam diem esse: tenebras noctis nullas esse confirmabo, vt diem esse deinde consequatur. In cæteris antecedentibus argumentis plus est lucis ad docendum, hîc plus roboris frequenter est ad impellendum commouendumque. Et qui iusta legitimæque ratione doceri non potuit, aliquando contrarii aliena atque absurda consecutione mouebitur. Sic enim interdum corrupta deprauatæque sunt ingenia, vt magis agitata pulsataque, quam monita & docta credant.

1 Transitus est à contrariis ad doctrinâ repugnantiæ, quæ à Cicerone interdum vsurpantur etiam pro cõtrariis: sed hoc loco doctrinæ gratia distinguuntur, vt ea repugnantia sint, quæ inter se dissident nulla certa lege, vt vnum ab vno, aut summum à duobus, sicut de contrariis est dictum: possunt enim vni & eidem rei infinitæ penè res esse repugnantes: vt homini calum, aer, ignis, aqua, terra, metalla, stirpes, & cætera: vnum

autem vni aut summum duobus dūtaxat contrariū est.

2 Iocus in importunum & malum caudidicum à repugnantibus: Accipis vt teaceas: Non facis hoc igitur gratis.

3 Pugnantia sunt, tyrānicidas laudare, & tyrāni facta defendere, quia de eodem verè dici non possunt.

4 Fingit Virgilius Venerem sub habitu venatricis cum Ænea loquitam, quam Æneas ipse nō venatricem, sed deam esse arguit à repugnantibus,

Nec facies, nec vox humana est:

Dea igitur es.

5 Exposita arte dissentaneorū in duobus generibus contrariis & repugnantibus, generalis admonitio de eorum virtute & vsu traditur, vt cū antecedentibus argumentis ad explicandam propositam rem caeremus, quæramus dissentanea: vt si non possem probare ex causis aut factis, aut subiectis, aut adiunctis hominem aliquem de loco in locum non moueri, dissentaneum sumerem hoc modo: Hic homo quiescit: Nō igitur de loco in locum mouetur.

6 Hic locus indicat differentiam dissentaneorum à consentaneis argumentis, quod hæc magis perspicua sint ad docendum, illa magis robusta ad commouendum & excitandum. Itaque dissentaneis frequenter utimur in obiurgationibus, vt cū crimen aliquot adolescentibus obiicimus, vt redeant ad virtutem: & in defensionibus, vt Scipio à Petiliis accusatus, in senatu non respondit criminibus, sed de contrariis virtutibus suis disputauit, Martialis hoc argumenti genere premittit Candidum falsum & inanem amicum,

Ex opibus tantis veteri fidoque sodali

Das nihil, & dicis Candide, κοινὰ φίλων.

Denique quoties refractarium aliquem & pertinacem volumus impellere, argumentum ex dissentaneis quærimus non secus atque arietem ad quatiendum

hostilem murum, Ex quo genere sunt cōuincentes probationes, quæ vulgò dicuntur ad impossibile.

Quid Aristoteles de dissentaneis?

Aristoteles genera dissentaneorum nec in vniuersum definit, nec bipertito distribuit in contraria & repugnantia. De contrariis eadem ferè præcipit, quæ hic traduntur: in Categoriis enim ἀντικειμενα appellat, quæ Latine dicimus contraria: diuiditque in quatuor species, aduersorum, relatorum priuantium, contradicentium: sed more suo totam hanc doctrinam communitatibus & differentiis obscurat: quæ definendo diuidendoque & exempla subiiciendo breuiter & facillè tradi poterat. In omni autem arte superuacuum est differentias & communitates exquirere, pluribusque verbis cumulare, cum sua definitione, diuisione, & exemplis ad explicandum idoneis vnaquæque res propriè comprehendatur, & ab aliis rebus separetur. Definitio siquidem non tantum rem propositam explanat, sed à cæteris quoque rebus distinguit. Atque hæc communiter de quatuor generibus contrariorum: separatim autem de singulis multa variis locis sparsa sunt, præsertimque in Topicis libris, in quibus hic locus frequenter iteratur: vt in primo, vbi de propositione & de instrumentis agitur: atque in sequentibus libris ad quatuor genera problematum confirmanda aut refellenda nominatim accommodantur, ineptè quidè & inutiliter: vitiosum enim est in arte dialectica generale præceptum ad specialem quæstionem adstringere. De contradictione in verbo Categoriæ Aristotelis loquuntur aliquid in capite De oppositis, & libro de interpretatione, cum differit de nomine & verbo & enuntiato infinitis. De contradictione in enuntiativis simplicibus eodem libro multa præcipiuntur, sed optimis præceptis multa inutilia & vana præcepta,

quæ nihil ad artem contradictionis spectant, immiscentur. De contradictione in enuntiativis multiplicibus nullum apud Aristotelem verbū est: post quem Theophrastus & Eudemus circa hanc partem aliquid mouerunt. De secundo dissentaneorum genere, quæ repugnantia vocantur, nulla præceptio in dialecticis Aristotelis libris legitur: quorum tamen vsus in erudito & populari hominum sermone frequenter occurrit. Quare vt Aristoteles de dissentaneis multa necessaria præcepta prætermisit, sic multa inutilia, & non necessaria posuit.

¶ COMPARATA, AC PRIMUM PARIA.

1 De simplicibus argumentis & consentaneis & dissentaneis hæctenus. De comparatis deinceps est agendum. 2 Comparata sunt ea quæ inter se conferuntur. 3 Ea collatio quantitatis aut qualitatis est. 4 Collatio quantitatis est, qua dicimus res collatas pares esse, aut impares. 5 Paria itaque sunt, cum ex quantitate pari vel æquali par & æqualis approbatur: vbi tamen nullæ veræ species fortasse, sicuti nec in cæteris comparisonum generibus, modi tamen quidam ad illustrandum vsus demonstrari possunt. Ergo primum sit, 6 quale est apud Terentium,

Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

In Adel.

7 Cicero, Neque verò quid mihi irascere, *Pro Sylla.*

intelligere possum. si quod eum defendo,
 quæ tu accusas, cur tibi quoque ipse non suc-
 cenſeo, qui accuses eum, quem ego defendo?
 Inimicum, inquis, accuso meum: & amicum
 ego defendo meum. ⁸ Ratio ista per sæpe du-
 citur per gradus comparationis, quos gram-
 matici distinxere, positionis, comparationis,
 superlationis. Ouidius de Arte,

Lib. 2. ⁹ *Nec minor est virtus, quam quarere, parta tueri.*

Philip. 9. ¹⁰ Paulò aliter Cicero, Non magis iuris con-
 sultus quam iustitiæ, neque constituere litiù
 actiones malebat, quam controuersias tolle-
 re. Iuuenalis, II

Saty. 8. *Omne animi vitium tanto conspectius in se
 Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.*

Philip. ¹² Cicero, Quòd si cuiquam iustus honor
 habitus est in morte Legato, in nullo iustior
 quam in Seruio Sulpitio reperietur. Catul.

¹³ *Disertissime Romuli nepotum*

Quot sunt, quotque fuere M. Tulli,

Quotque post alijs erunt in annis:

Gratias tibi maximas Catullus

Agit, pessimus omnium poeta,

Tanto pessimus omnium poeta,

Quanto tu optimus omnium patronus.

¹⁴ Ouidius paulò fecus idem genus argu-
 menti tractauit,

Trist. 5. *Littora quot conchas, quot amœna rosaria flores,*

*Quotue saporiferum grana papauer habet,
 Sylua seras quot alit, quot piscibus vnda natatur,*

Quot tenerum pennis æra pulsat auis:

*Tot premor aduersis: quæ si comprehendere coner,
 Icarie numerum dicere coner aquæ.*

¹⁵ Aliquando quæstio de quantitate pa-
 ri aliis argumentis tractatur, illis quidem in-
 ter se paribus, quæstionis tamen alterutri
 parti nequaquam paribus: vt apud Mar-
 tialem quæstio hec, an Martialis fit par Ma-
 ximo, ex effectis vtriusque paribus inter se
 tractatur,

Capto tuam, pudet heu, sed capto Maxime, cœnâ:

Tu captas alias: iam sumus ergo pares.

Mane salutatum venio: tu diceris esse

Ante salutatum: iam sumus ergo pares.

Sum coram esse tuus, tumidiq, antea mbulo regis:

Tu comes alterius: iam sumus ergo pares.

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse:

Qui rex est, regem Maxime, non habeat.

Sic apud Terentium Gnato disputat:

¹⁶ *Scin' quando illa mentionem Phædria
 Facit, aut si laudat, te vt malè vrat? Th. sentio.*

G. Id vt ne fiat, hæc res sola est remedio:

Vbi nominabit Phædriam, tu Pamphilam

Continuò. si quando illa dicet, Phædriam

Intromittamus comeſſatum: tu, Pamphilam

Cantatum prouocemus: si laudabit hæc

Lib. 2.

In Eunio.

*Illius formam: tu huius contrā. denique
Par pari referto quod eam mordeat.*

17 Atque hæc de paribus.

DE COMPARATIS.

1 Transitus est à simplicibus argumentis ad comparata: in simplicibus res simpliciter considerantur, quidnam propositæ quæstionis sint, an causæ, an factæ, an subiecta, an adiuncta, an dissentanea: in comparatis autem res considerantur per collationem quantitatis aut qualitatis, paræ sive sint, an impares: similes, an dissimiles. Itaque superiora argumenta comparata fieri poterunt, cum eorum quantitas aut qualitas cum alia re comparabitur: nec enim argumentorum genera re ipsa differunt, sed ratione duntaxat, & genere tractationis, præsertim cum vna & eadem res modò causa, modò effectum, modò subiectum, modò adiunctum, modò reliquorum generum aliquid esse possit pro varia differendi ratione & accommodatione eius argumenti ad hanc vel illam quæstionem.

2 Comparata sunt argumenta in se, quæ cum parte quæstionis comparantur: quæ definitio magis per partes comparationis, quam per generalem hanc comprehensionem intelligetur.

3 Comparata diuiduntur bipertito ex rebus subiectis, circa quas versantur, ut eorum quædam sint circa quantitatem, quædam circa qualitatem. Quæ diuisio omnes omnium generum comparationes vniuersæ complectitur.

4 Comparatio quantitatis definitur per suas partes. Quantitatis autem vocabulum nõ solum significat aliquam dimensionem mathematicam, ut lineam, extremitatem, vel corpus, sed omnium rerum vim, facultatem, naturam, affectionem parem aut imparem: neque enim res illo solum genere quantitatis pares aut

impares appellantur, sed etiam substantia, & qualitate, & relatione, & aliis multis modis.

5 Comparatio parium, ut ait Cicero in Topicis, nec elationem habet, nec submissionem: est enim æqualis: multa sunt autem, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur: Si consilio ciues iuare & auxilio æqua in laude ponendum est, pari gloria debent esse qui consulunt & qui defendunt. Philipp. prima, Quorum facinus commune est, cur non erit præda communis? Atque interdum hæc collatio significatur his vocabulis par, & æqualis, & similibus. Martialis, *Par scelus admisit Pharis Antonius armis:*

Abscidit vultus ensis uterque sacros.

Virgilius AENEID. 10.

Necnon Euaten Phrygium, Paridisque Mimanta

Æqualem. id est tantum, quantum erat Paris. Quint-

etiam nomina ista, tantus & quatus, indicant collationem parium. Martialis,

Quanta quies placidi, tanta est reuerentia Nerue.

In omnibus rebus, & præsertim in primis, & maxime generalibus difficillima est generum & formarum inuentio: sed pro his modis aliquot ad explicandam varietatem rei propositæ, utcumque possumus, indicamus. Primus igitur modus parium fuerit non tam præceptis, quam exemplis expositus: 6 quale illud est apud Terentium, ubi Demea Mitionem fratrem suum alloquitur, *Quando, inquit, ego non curo tuum Æschinum, tu ne cura meum Ctesiphonem,*

collatio est à paribus factis.

7 Cicero defensionis sue officium tuetur aduersus Torquatium à paribus factis, quæ sunt, Accusare inimicum, & Defendere amicum.

8 Secundus modus cernitur in gradibus grammaticæ comparationis omnibus: ac primum in his quos grammatici vocant positivos. Ouidius lib. 4. de Ponto, *Tam felix vitam, quam pectore candidus essem.*

9 Exemplum est de eo gradu collationis qui dicitur à grammaticis comparatiuus.

Non minor est virtus, quàm querere, parta tueri.

Quod perinde est, ac si dixisset Ouidius, Tàta virtus est conseruare res partas, quanta est acquirere.

10 Comparatiu parium sic apertius exprimitur: Sulpitius tam iustitiæ consultus fuit, quàm iuris: tâtumque cupiebat controuersias tollere, quantum litium actiones constituere.

11 Quanto maior est hominis dignitas & auctoritas, tanto maius est & excellētius eius crimē: est enim princeps velut in theatro constitutus, quem sui ciues spectant. Itaque si quid peccat, propter amplitudinem nominis, nullum eius peccatum obscurum esse potest.

12 Hic obscurior est comparatio parium, Tam iustus erit honos Sulpitio mortuo in legatione tributus, quàm cuiquam tribui potest.

13 Catullus laudat Ciceronem ex paribus, Quàto Catullus est omnium poeta pessimus, tanto Cicero est omnium patronus optimus. Quod exemplum est de superlatione parium inter se collatorum.

14 Tertius modus exemplo melius & facilius, quàm præcepto cognoscitur, vbi quot & tot indicant collationem quandam parium aliquantulum à superioribus exemplis variatam. Ouidius autem exul apud Getas amplificat multitudinem suarum miseriarum sex paribus.

15 Quartus modus non est verè parium, si principem quæstionem consideres, quia cum altera parte quæstionis non conferuntur vt paria: vt, Captare cœnam neque Martiali, neque Maximo (quæ partes sunt quæstionis) par est, sed effectum utriusque personæ: eadēque est ratio de matutina salutatione, & comitatu honoris gratia.

16 Gnato parasitus Thrasoni glorioso militi consulit, ne se Thaidi purget de amore Pamphila: sed po-

tius augeat amorem, par pari relaturus.

17 Doctrina de paribus, & eorum modis aliquot concluditur, quorum plures esse possunt, quàm commemorati sunt. Aliquando par pari refertur, non tam disputando, quàm repugnando: vt,

*Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium non amplius vlnas.*

Cui quæstioni cum Menalcas respondere non posset, parem aliam difficultatem reposuit: vt,

*Dic quibus in terris, inscripti nomina regum
Nascantur flores, & Phyllida solus habeto.*

Atque in hoc genere collationis, sicut in reliquis proximis, vsus, lectio, exercitatio varietatem aliquam nondum præceptis inclusam animaduertet.

1 Imparium collatio duplex est: altera maiorum, altera minorum.

MAIORA.

2 Maiorum collatio est, cum ex maiori-
bus minora disputantur. 3 Cicero, Noli tam
esse iniustus, vt cum tui fontes vel inimicis
tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis pu-
res clausos esse oportere. Virgilius,

*4 O socij: neque enim ignari sumus ante malorū:
O passi grauiora: dabit Deus his quoque finem.* *Aenei. 4.*

5 Cicero, Nisi fortè nihil est æquum vos de
eorum audacia suspicari, quorum cupiditati
nimium angustus orbis terrarum esse videatur. 6 Collationes autem maiorum frequen-
tes sunt in hac amplificatione, Non solùm,

g. i.

*Pro Mura
rena.*

Agrar. 2.

Pro Mu-
rena.

Modus 2.

Sed etiam. Cicero versus citans Ennii,
Tollitur è medio,
non solum ista verbosa simulatio prudentiæ,
sed etiam illa domina rerum
sapientia, vi geritur res,

Spernitur orator

non solum odiosus in dicendo aut loquax,
verum etiam

Bonus, horridus miles amatur.

Pro Mi-
lone.

7 Ex hoc loco sunt quædam rhetoricæ
gradationes. Cicero, Neque verò se populo
solum, sed etiam senatui tradidit: neque se-
natui modò, sed etiam publicis præfidiis &
armis: neque his tantum, verum etiam eius
potestati, cui senatus totam Rempublicam,
omnem Italiæ pubem, cuncta populi Rom.
arma commiserat. 8 Aliud etiam maiorum ex-
emplum illud est, Cum quidem ego eius pe-
titionem gravissimis in Senatu sententiis op-
pugnassem, neque tam illius lædendi causa,
quam defendendi atque ornandi Catonis.

9 Quod de collatione parium dictum est,
idem est hoc loco dicendum. Sæpe quæstio
de quæritate maiore differitur aliis argumen-
tis: ut apud Ciceronem hæc quæstio, an Ca-
tilinæ causa sit inferior optimatum causa, ex
adiuctis tractatur, quæ ipsa sunt alia aliis ma-
iora. Sic enim Cicero Catilinæ causam ex-

Catil. 2.

tenuat, ei bonorum civium meliorem cau-
sam opponendo, Si, inquit, his rebus o-
missis ipsas causas (quæ inter se configunt)
contendere velimus: ex eo ipso quam val-
de ipsi iaceant intelligere possumus. 10 Ex
hac enim parte pudor pugnat, illinc peru-
lantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc
fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc
scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc
honestas, illinc turpitudine: hinc continen-
tia, illinc libido. Denique æquitas, tempe-
rantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes
certant cum iniquitate, cum luxuria, cum
ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus:
postremo copiam cum egestate, bona ratio
cum perdita, mens sana cum amentia, bona
denique spes cum omnium rerum despera-
tione configit. 11 In huiusmodi certamine
ac prælio, nonne etiam si hominum studia de-
ficiant, dii ipsi immortales cogent ab his
præclarissimis virtutibus tot & tanta vitia
superari?

1 Argumenta imparia dicuntur duobus modis, a-
liis maiora, quando conferuntur cum aliqua re minore,
quæ sit in quæstione posita: ut apud Ovidium,

An satis è superi tutos fore creditis illos?
Quum mihi qui fulmen, qui vos habetis, regisque,
struxerit insidias notus feritate Lycaon.

Lycaon struxit insidias Ioui: & Faunus igitur strue-

g. ii.

re poterit. Hic Iupiter cum Faunis, vt maior Deus cum minoribus comparatur. Aliàs imparia dicuntur minor, quando conferuntur cum aliqua parte quæstionis maiore: vt, An verò vir amplissimus Pub. Scipio pontifex maximus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam verò totum orbem terrarum cæde atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Hic Scipio priuatus cum Cicerone consule, Tyberius Gracchus mediocriter labefactans Rempublicam cum Catilina eam perdere cupiente, comparatur.

2 De Maioribus autem primo loco dicamus, quorum tractatio nõ vniformis est, sed varia & multiplex, quemadmodum proxima exempla docebunt.

3 Cicero potest, & debet amicis mediocriter consulere, cum Sulpitius vel inimicis abundantissimè consulat.

4 AENEAS tempestate afflictus, & in Libyam deiectus socios consolatur, & excitat ad tolerantiam futurorum malorum: Vos, inquit, grauiora passi estis: Leuia igitur, si quæ acciderint, pati poteritis.

5 Non dubium est, quin Decemuiui audeant aliquid concupiscere: nam terrarum orbis eorum cupiditati nõ sufficit. Quod certè maius est, quàm aliquid audere concupiscere.

6 Secundus modus Maiorum notatur, cum sic loquimur, Non solum, Sed etiam, vbi prima pars (*Non solum*) continet quæstionem: Secunda verò (*Sed etiam*) continet argumentum maiorum: vt cum Ennius ait, *Tollitur è medio,*

non solum ista verborum simulatio prudentiæ, sed etiam illa domina rerum,

Sapientia,

comparationis huius ea vis est, Tollitur domina rerum Sapientia. Quid mirum igitur, si verborum simulatio prudentiæ tollitur?

7 Sententia collationis est: Milo tradidit se Senatui. Quid mirum igitur, si Populo? Antecedens maius cum sequente minore comparatur, id est, Senatus cum Populo: eodemque modo reliquæ partes gradationis huius explicandæ sunt.

8 Tertius modus Maiorum illustratus exemplo Ciceronis, vbi defendere & ornare Catonem maius est, quàm Vatinius lædere. Simile est illud in eadem epistola, Quæ cum viderem (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba hæc mihi accidebant, quàm erant illa grata, quæ feceram.

9 Quartus modus additur, in quo non comparantur maiora cum principe quæstione, sed ad principem quæstionem explicandam quædam argumenta adhibentur, quæ inter se vt maiora cum minoribus conferuntur: vt, Causa Catilinæ est inferior, quàm optimatum causa, quia illinc improbi, hinc boni viri pugnant & contendunt. Ad probandam vtranque partem quæstionis sumuntur adiuncta quædam, id est, vitia & virtutes personarum, quæ seposita quæstione inter se contendunt vt maiora cum minoribus. Cicero enim virtutes bonorum ciuium superiores esse vult Catilinæ vitiiis.

10 Hic Metonymia continua est ex adiunctis subiecta significans, vt ex pudore pudentes, ex petulantia petulantes, &c.

11 Quæstio principalis concluditur ex proxima collatione rerum vtrique parti adiunctarum: quæ inter se collatæ (sicut antè diximus) impares sunt, quia virtutes vt superiores cum vitiiis vt leuioribus conferuntur. Animaduertendum autem est modos alios in hac maiorum collatione posse reperiri, vt apud Tertium, cum Gnato Thaidis gratias amplificat pro virgine: Thrafo. *Magnas verò agere gratias Thais mihi?*

Gnato. *Ingentes. Th. ain' tu? lata est. Gn. non tam ipso*

In Eunu cho.

quidem

*Dono, quàm abs te datum esse, id verò serò
Triumphat.*

Oratio à maioribus semper crescit: plus enim est in-
gentes, quàm magnas gratias agere: & plus trium-
phare, quàm letam esse: & plus authore muneris, quàm
munere ipso delectari. Sed genere ipso comparationis
definito, & varietatibus aliquot patefactis & monstra-
tis non erit difficile, cum quid occurrerit à superiori-
bus modis aliquantulum diuersum, ad sui generis fon-
tem & originem referre: vt in his particulis, Tum &
Cum, collatio maiorum latet. Cicero, Facile patior ea
me de Republica sentire ac dicere, quæ maximè cum
mihi, tum etiam Reipub. rationibus putem conduce-
re. Id est, nõ solum mihi, sed etiam Reipub. rationibus:
in quo genere loquendi paulò antè docuimus inesse
comparationem maiorum.

MINORA.

1 A minoribus non minor est copia re-
rum, cum ex his maiora commonstrantur.
Ouidius,

De Reme. 2 *Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes:*

1.

*Arida nec sitiens ora leuabis aqua:
Vt ualeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hac corpore manus habet.*

Pro Mar. 3 Cicero, Tantum abes à perfectione
» maximorum operum, vt fundamenta, quæ
» cogitas, nondum ieceris. Horatius,

1. Epist. *Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Vt te ipsum serues, non expergisceris?*

4 Alio etiam quodam modo argumen- 2^o *modus.*
tum hoc tractatur apud Terentium,

5 *Hic verò est, qui si amare occæperit, ludum* *In Eunuo-
iocumque* *cho.*

*Dices fuisse illum alterum, prout huius rabies
que dabit.*

Item apud Iuuenalem.

6 *Malo pater tibi sit Therfites, dum modò tu sis* *Saty. 8.*
Æacida similis, vulcaniæque arma capeffas,
Quàm te Therfita similem producat Achilles.

» Item paulò secus apud Ciceronem, 7 Om- *Philip. 9.*
» nes ex omni ætate qui in hac ciuitate intelli-
» gentiam iuris habuerunt, si vnum in locum
» conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt
» comparandi.

8 Ex hoc loco sunt aliquando hyperbo- 3^o *modus.*
» læ. Cicero, 9 Quod enim fretum, quem *Pro Mu-
» Euripum, tot motus, tantas, tam varias ha-
» bere putatis agitationes fluctuum, quantas* *rena.*
» perturbationes & quantos æstus habet ratio
» comitorum? Virgilius,

10 *Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,* *Eclog. 1.*
Et freta destituent nudos in littore pisces:

Antè pererratis amborum finibus exul
Aut Ararî Parthus bibet, aut Germania Tigrin,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

11 Vfitatissimus est minorum, & vulgo fa-
miliarissimus modus per nomen compara-
g. iiii.

tionis: vt apud Ouidium de Tristibus,

Lib. 3. Sauior es tristi Busiride, sauior illo,

Qui falsum lento torruit igne bouem.

s. modus.
 12 Hinc etiam sunt amplificationes exi-
 mia, cum gradatim à minoribus itur ad ma-
 iora. Cicero, 13 Facinus est vincire ciuem
 Romanum: scelus verberare: propè parricid-
 ium necare: quid dicam in cruce[m] tol-
 lere? 14 Huc pertinent extenuationes illæ.
 Idem, Nemo non modò Romæ, sed ne vllò
 in angulo totius Italiae oppressus ære alieno
 fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris
 fœdus ascieuerit. Paulò secus ad Lentulum,
 Apertius autem hæc ago, ac sapius, quòd
 & Quintus frater meus legatus est Cæsaris,
 & nullum meum minimum dictum, nõ mo-
 dò factum pro Cæsare intercessit, quòd ille
 non tam illustri gratia exceperit, vt ego eum
 mihi deuinctum putarem. 15 Ex hoc porro
 comparationis genere singulares quædam
 sunt in poetis & oratoribus amplificationes.
 16 In quibus tamen, sicut antea in paribus &
 maioribus monui, non ex rebus quæ sint
 quæstionis parti: sed quæ ipsæ inter se aliæ
 aliis cõparatæ sint minores. Sic Ouidius am-
 plicat Augusti laudes collatione Romuli,
 quem, dum eius facta factis Augusti minora
 comparat, modis omnibus minorem facit,

17 Romule concedes, facit hic tua magna tuendo *Fast. 2.*

Mœnia, tu dederas transilienda Remo.

Te Tatius, paruique Cures, Cecinnaque sensit:

Hoc duce Romanum est solis vtrunque latus.

Tu breue nescio quid victæ telluris habebas:

Quodcunque est alto sub Ioue, Cæsar habet.

Tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas:

Tu recipis luco, reppulit ille nefas.

Vis tibi grata fuit: florent sub Cæsare leges.

Tu domini nomen, principis ille tenet.

Te Remus incusat, veniam dedit hostibus ille:

Cælestem fecit te pater: ille patrem.

18 Sic Cicero imperatorem iure consul-
 to comparat, Quî potest dubitari quin ad
 consulum adipiscendum multò plus di-
 gnitatis afferat res militaris, quàm iuris ci-
 uilis gloria? Vigilas tu de nocte, vt tuis con-
 sultoribus respondeas: ille vt eò, quò inten-
 dit, maturè cum exercitu perueniat: te gal-
 lorum, illum buccinarum cantus exuscitat:
 tu actionem instituis, ille aciem instruit: tu
 caues ne tui consultores, ille ne vrbes aut ca-
 stras capiantur: ille tenet & scit vt hostium
 copiam, tu vt aquæ pluuiæ arceantur: ille ex-
 ercitatus est in propagandis finibus, tu in re-
 gendis. Atque in his tribus parium, maiorum,
 minorum generibus, quæ postrema & con-
 duplicata exempla sunt, potius ex factis pari-

*Pro Mu-
rena.*

bus, ex adiunctis maioribus, ex factis minoribus, quam omnino ex paribus, ex maioribus, ex minoribus argumentis statuentur.

1 Sequitur collatio minorum, cum argumentum minus est, & pars quaestionis, quae probatur maior: cuius aliquot modi doctrinae gratia distinguuntur exemplis magis, quam praecipis.

2 Exemplum primi modi apertius est apud Ovidium, qui cohortatur homines ad studium virtutis comparatione laborum, qui tuenda aut recuperanda vale tudinis gratia impenduntur.

3 Collatio minorum eiusmodi est: Cæsar fundamenta reipublicae nondum iecit: Valde igitur abest, ut rem publicam perfecit. Similes collationes crebrae sunt in communi & populari hominum usu.

4 Secundus modus collationis.

5 Parmeno apud Terentium amorem Chæreae ampliat cōparatione leuioris amoris: quasi amor Phædræ ludus quidam sit: Chæreae verò furor & rabies.

6 Malo tibi patrem esse pessimum, dummodo tu sis generosus & fortis, quam patrem tibi esse optimum, ut tu ipse sis pessimus.

7 Multi fuerunt in hac ciuitate iureconsulti praestantissimi: sed Sulpitius his omnibus praestantior est: Sulpitii prudentia in iure dicendo augetur collatione aliorum iureconsultorum.

8 Tertius modus minorum mixtus cum hyperbole, id est oratione mentiente veritatem augendi aut minuendi gratia.

9 Hic cōparationis vis inclusa est: Tēpestates maris multae magnaeque sunt, sed fluctus comitorum popularium multo plures maioresque sunt.

10 Cōparatio pressius & apertius sic intelligi po-

test: Difficillimū est ceruos in aere pasci, aut mare ficari, aut distūctissimos fluuios mutatis inter se locis fluere: sed difficilior est memoriā Augusti Cæsaris ex animo Virgilii excidere. Sic Ouidius lib. 1. de Tristibus,

*Vere prius flores, estu numerabis aristas,
Poma per autumnum, frig oribusque nives,
Quam mala, quae patior toto iactatus in orbe:
Dum miser Euxini littora saena peto.*

11 Quartus modus minorum per nomen comparationis: haec comparatio sic explicanda est: Busiris fuit saeuus tyrannus, & Phalaris: tu verò multò saeuior & crudelior. Ex hoc genere sunt ista, Melle dulcior, niue candidior, silice durior, vitro fragilior, glacie frigidior, pluma leuior, Demosthene facūdior, Protheo mutabilior, Thersite deformior, Thracone gloriosior, Phormione confidentior, Penelope castior, Nerone crudelior, Sardanapalo voluptuosior, Vlysse callidior, Cresō ditior, Iro pauperior. Fit hoc modo etiam comparatio apud Virgilium de Lauso,

quo pulchrior alter

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

12 Quintus modus per amplificationem.

13 Si tantum verberatus esset ciuis Romanus, vno gradu increuerat oratio ponēdo etiam id esse facinus, quod erat inferius: & si tantum occisus esset, per plures gradus ascenderat. Cum verò dixit propè parricidium necare, supra quod nihil est, adiecit, Quid dicam in cruce tollere? Eius generis est exemplum etiam Philipp. 2. O rem nō modò visu foedam, sed etiam auditu: si inter cenam, in tuis illis immanibus poculis hoc tibi cōtigisset, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani magister equitum, publicum negotium gerēs, cui ructare turpe esset, frustis esculentis, & vinum redo lentibus gremium suum, & totum tribunal impleuit.

14 Sextus modus per extenuationem declaratur exemplo Catilinæ: vbi Catilinam obæratos collegisse

parado

Roma, minus est, in tota Italia collegisse maius.

15 Virgilius & Cicero sepe amplificanc aliquid hoc genere comparationis: vt primo libro AENEIDOS,

Pallasne exurere classem

Argiuum, atque ipsos potuit submergere Ponto,

Vnius oò noxam, & furias Aiacis Oilei?

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem

Disicit que rates, euertitque æquora Ponto:

Ipsum expirantem transfixo pectore flammam

Turbine corripuit, scopulòque infixit acuto.

Hec protafis est comparationis, in qua facta Palladis aduersus Græcos narrantur, qua dea inferior est Iunone. Mox sequitur apodosis & redditio maioris,

At ego qua diuim incido regina, Iouisque

Et soror & coniux vna cum gente tot annos

Bella gero: & quisquam numen Iunonis adoret

Prætereant supplex aris imponat honorem?

Hoc argumento Cicero suadet Catilinæ, vt ex vrbe exeat, Serui mehercule, si me isto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? Et si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter atque infensum viderem, carere me aspectu ciuium, quam infestis oculis omnium conspici malle. Tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam tibi diu debitum, dubitas quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare?

16 Septimus modus nõ est verè minorum, si principem quæstionem spectes, sed si inter se comparaueris non habita ratione ad illam quæstionem, tum minora quædam cum maioribus videbuntur.

17 Ouidius amplificat laudes Augusti Cæsaris extenuatione Romuli, qui Romam condidit. Quæstio principalis initio ponitur: Romule concedes. Deinde nouem Romuli facta minora cum totidem maioribus factis Augusti disputantur, quæ relata ad quæstionem, fa-

cta dicuntur, Romuli scilicet & Augusti: inter se verò collata, alia minora, alia maiora sunt,

18 Cicero extenuat scientiam & industriam iureconsulti ad augendam gloriam imperatoris. Quæstio primo loco ponitur: Qui potest dubitari quin ad consulatam adipiscendum multo plus dignitatis afferat res militaris, quam iuris ciuilibus scientia? Deinde argumenta quaruntur ex factis iureconsulti & imperatoris, è quibus inter se collatis illa minora sunt, hæc maiora.

Epilogus est & admonitio de non veris comparationibus parium & imparium: quæ tamen comparationes vulgò dicuntur.

¶ SIMILIA.

1 Sequitur comparatio qualitatis, ac primo similitum.

Similia sunt quæ in eadem qualitate comparantur. 2 in quibus interdum similitudinis nota nulla exprimitur. Cic. 3 Quod cuique temporis ad viuendum datur, eo debet contentus esse: neque enim histrioni (vt placeat) peragenda est fabula: modò in quocunque fuerit actu, probetur: neque sapienti vsque ad, Plaudite, viuendum. Virgilius,

4 *O formose puer, nimium ne crede colori,*

Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.

5 Aliquãdo indicatur nota similitudinis, sed breuiter. Cicero, 6 Quamquam nullum monumentum clarius Seruius Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum suo-

De Senectute.

Ecolg. 2.

Philip. 9.

rum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii filium. Ouidius,

Trist. 1. 7 *Nang, ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit, solus Achilleo tollere more potest.*

Pro Muraena.

Cicero, Et quoniam mihi videris istam scientiam tanquam filiolam osculari tuam, non patiar te in tanto errore versari. 8 Similitudinis nota aliàs exprimitur apertius, atque in eo interdum propositio redditiõque vno verbo clauduntur. Cicero ad fratrem,

31.

Epist. 1. 9 *Quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic sapientissimi viri fortunæ impetum perpæpe superare non possunt. 9 Aliquando propositio redditiõque suis separatim verbis explicantur. Ouidius,*

Trist. 1. *scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum, Tempore sic duro est inspicienda fides.*

Philipp. 2. Cicero, 10 Sed nimirum ut quidam morbo & sensus stupore suauitatem cibi nõ sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Cicero ad Lentulum, Vidi ego quosdã in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. 11 Nec interest ficta sint, an vera, quæ proponuntur. In vtroque enim genere par est similitudinis ratio.

Horatius epist. 1.

12 *Quod si me populus Romanus forte roget, cur Non ut porticibus, sic iudiciis fruatur iisdem, Nec sequar ac fugiam, quæ diligit ipse vel odit.*

Olim quod vulpes agrato cantu leoni Respondit, referam: quia me vestigia terrent Omnia te aduersum spectantia, nulla retrorsum.

13 Similia non minus grauiiter, elegantèrque, quàm reliqua comparata coniuguntur. Sic Virgilius in Batyllu, qui cum hosce Virgilianos versus,

similudo multiph.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:

Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet sibi vendicasset, ex iisque munus à Cæsare consequutus esset: tum Virgilius propositis quatuor versuum nudis initiis:

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

Sic vos non vobis

hominem in perpetuum mirificè notauit. Nam cum ea fur ille perficere non posset, tum Virgilius perfecit hoc versu præposito,

14 *Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:*

Sic vos non vobis nidificatis aues,

Sic vos non vobis vellera fertis oves,

sic vos non vobis mellificatis apes,

sic vos non vobis fertis aratra boues.

15 Quo etiam de genere sunt Socraticæ inductiones Platonis, Xenophôtis, & reliquorum Socratis discipulorum sermonibus celebratæ, cum variis similibus aliquid simile

efficitur: ¹⁶ velut apud Socraticum AEschinem demonstrat Socrates cum Xenophontis vxore, & cum ipso Xenophōte Aspasiam locutam, quem locum Cicero transtulit, Dic mihi quæso Xenophontis vxor, si vicina tua melius habeat aurum, quàm tu habes: vtrum illius, an tuum malis? Illius, inquit. Et si vestem, & cæterum ornamentum muliebri pretii maioris habeat, quàm tu habes, an illius malis? Illius verò, respondit. Age, si virum illa meliorem habeat, quàm tu habes, an illius malis? Hic mulier ¹⁷ erubuit. ¹⁸ Aspasia autem cum ipso Xenophonte sermonem instituit, Quæso, inquit, si vicinus tuus meliorem equum habeat, quàm tuus est, tuumne equum malis, an illius? Illius, inquit. Quod si fundum meliorem habeat, quàm tu habes, vtrū tandem illius malis? Illius, inquit, meliorem scilicet. Quod si vxorem meliorem habeat, quàm tu habes, vtrum illius malis? Atque hic Xenophon quoque ipse tacuit. Post Aspasia, Quoniam vterque vestrum, inquit, id mihi non solum respondit, quod ego solum audire vuleram, egomet dicam quid vterque cogitet. Nam & tu mulier optimū virum mauius habere, & tu Xenophō vxorem lectissimam habere maximè vis. Quare hoc nisi perfecteritis, vt neque vir melior, neque scemina le-

„ Etior in terris fit, profecto id quod semper
 „ optimum putabitis esse, multò maximè requiretis: & tu vt maritus sis cum optima muliere, & hæc quàm optimo viro nupta sit.

DE SIMILITUDINE.

1 Expedito primo genere comparationis, quod circa quantitatē versatur, demonstratisque tribus eius formis, parium, maiorum, minorum, comparatio qualitatis deinceps explicatur, quæ duas habet species, similitudinem & dissimilitudinē: Illic res eiusdem, hic diuersæ qualitatis comparantur: qualitas autem hic non solum Aristotelicam categoriam significat, sed multò latius patet, vt ea sit, quæ res quouis modo, siue substantia, siue quantitate, siue relatione, siue vllò denique genere similes aut dissimiles dicuntur.

2 Similitudo doctrinæ facilius gratia sic distinguipotest, vt alia simplex sit, cum ex simili simile demonstratur: alia multiplex, cum ex multis similibus vnū aut multa similia probantur. Prioris generis varii sunt modi: Primus, in quo nulla similitudinis nota ponitur: cuiusmodi est aduerbium similitudinis, Vt, quemadmodum, sicut, veluti in prima parte, quæ dicitur protasis: & sic, ita, non secus, non aliter, eodem modo in ea parte, quæ dicitur apodosis. Interdum etiam nomina quedam sunt notæ similitudinis, vt Talis, qualis, more, instar, ritu, modo, exemplo: atque etiam ipsū nomen Simile, vt apud Virgilium,
Os humerósq; deo similis.

3 Cato sapientis vitam comparat histrionis boni fabulæ: vt histrionē, qui in singulis actibus populo placeat, nō est necesse fabulam peragere: sic neque sapientem, qui in quavis parte ætatis probatus est, ad extremam usque senectutem viuere.

4 Ut candidi flores ligustrorum statim cadunt & pereunt, hyacinthi purpurei leguntur: sic cador formæ iuuenilis brevis est, & propè momentaneus, nec forma ex parte aliqua nigricans vituperanda est.

5 Secundus modus, ubi similitudo nota aliqua magis obiter indicatur, quàm perspicuè explanatur: ex quo genere sunt illa Ciceronis. vt prima actio in Verrè, Sed repenti è vestigio ex homine tanquam aliquo poculo cyrceo factus est Verres. Actio. 7. Vt ex illo metu mortis & tenebris quasi luce libertatis & odore legum recreatus reuixisset. Pro lege Manilia, Quidam in his Cn. Pompeium sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cælo delapsum intuetur. Pro Murena, Pergit sine tanquàm ex syngrapha agere cum populo Romano: Pro Balbo, Neque inconstantis esse puto sententiã aliquam tanquam aliquod nauigium ex reipublicæ tempestate moderari. Virgilius secundo Aeneidos, *Instar montis equum diuina Palladis arte AEdificant.*

6 In hoc exemplo nota similitudinis est vocabulū *Effigies*, quo Sulpitius filius declaratur esse patris similis: sed ibidem inclusa est collatio pariu, cum sic Cicero disputat, Nullum monumentum clarius Sulpitius relinquere potuit, quàm effigiem moru suorum filium. quasi dixerit, Sulpitius filius est tam clarū & nobile patris monumentum, quàm quod maximè esse possit. In apodosis igitur horum parium inest breuis similitudo.

7 Solus Augustus potest sanare Ouidium, qui solus eum afflixit, more Achillis: qui Telephum, quem vulnerauerat, percussum sanauit.

8 Tertius modus est magis illustris & explanatus, qui diuiditur in duas species. Prima est, cum protasis & apodosis eodem verbo clauduntur. vt Agram. 1. Nonne accerrimè rāquam hosti armato, sic huic legi pro vestris agris resistetis?

9 Secunda species tertii modi est, cum protasis, &

apodosis verbis & clausulis distinguuntur.

10 Similitudo est à corpore ad animum.

11 Ficta exempla etiam vim habent similitudinis, vt ait Cicero in Topic. quales sunt AEsopi fabulæ, quæ ducere solent animos præcipuè rusticorum & imperitorū, vt ait Fabius, qui & simplicius quæ facta sunt audiunt, & capti voluptate facillè iis quibus delectantur, consentiunt: siquidè & Menenius Agrippa plebem cum patribus dicitur in gratiam reduxisse nota illa de membris humanis aduersus ventrem discordantibus fabula.

12 Apologus Horatii de leone hanc habet sententiam: Quemadmodum bestia, quæ descendit in antrū leonis, pereunt: sic homines iacturam sapientiæ faciunt, qui iudiciū & sententiam populi sequuntur. Apodosis huius comparationis præcedit in quaestione, Protasis sequitur in fabula de vulpe & leone.

13 Hactenus de simplici similitudine: sequitur multiplex, quæ ex pluribus similibus aliquid simile declarat: vt in Topic. Cicero ait, Si tutor debet fidem prestare, si socius, si cui mādaris, si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Hæc ex pluribus quò vult perueniens appellatur inductio, Græcis ἐπαγωγή, qua plurimum vsus est in suis sermonibus Socrates. Tale est illud Ouidii primo de Tristibus,

Esse quidem memini mitissima sedibus illis

Numina, sed timeo, qui nocere, deos:

Terretur minimo penne stridore columba,

Vnguibus accipiter sancita facta tuis:

Non procul à stabulis audet discedere, si qua

Excussa est auidi dentibus agna lupi:

Vitaret caelum Phaeton si videret, & quos

Optauit stultè, tangere nollet equos.

Ex tribus similibus Ouidius declarat, cur metuat Augustum Cæsarem: in quo exemplo apodosis præcedit, & protasis sequitur.

*de græcis inter
mis de ab Ar
eueops a
vims Junago.*

14 Quemadmodum aues non sibi nidificant, neque oves sibi vellus portat, neque apes sibi mellificat, neque boues sibi arant: sic neque Virgilius sibi carmen composuerat, quod alius poeta furripuit. Apodosis prima est, Protasis secunda, in qua quidam particula, *Sic*, ponitur, vt saepe aliàs, cum apodosis antecedit protasin.

15 Socrates inductionibus similibus maximè vsus est ad exagitandos sophistas, qui cum omnia se scire profiterentur, ignorantia tamen & inscitia respondendi deducebantur ad confessionem rei absurdæ, aut ad negationem eius rei, quam prius affirmassent, quemadmodum constat ex dialogis Platonis & Xenophontis, qui Socratis præceptoris sui sermones perscripserunt.

16 Aspasia mulier docta & eloquens fuit, Socratemque ipsum rhetoricas artes docuit, vt ait Plato in epitaphio: huius primus dialogus est cum Xenophontis vxore, vbi ex duobus similibus tertium simile concluditur.

17 Meritò Xenophontis vxor erubuit, vt ait Fabius. Nam malè responderat, se malle alienum aurum, quam suum: id enim est improbum. At si respondisset, se malle aurum suum esse tale, quale illud vicini esset, potuisset quidem pudicè respondere, se male virum suum esse talem, qualis esset melior. In his igitur interrogationibus cauendum est, ne quid ineptè respondeas.

18 Secundus Aspasiæ dialogus est cum Xenophonte, vbi ex duobus similibus tertium simile concluditur.

1 Similibus expeditis dissimilia sequuntur.

DISSIMILIA.

Dissimilia sunt quæ in diuersa qualitate comparantur. Idem autem dissimile & differens, dissimilitudinem & differentiam intelligamus, quoniã saepe iis vocabulis in eo-

dem argumento vtimur. ² in dissimilibus igitur aliquando nota dissimilitudinis nulla exprimitur. Vt apud Catullum,

*3 Soles occidere & redire possunt:
Nobis cum semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.*

4 Nota dissimilitudinis aliquando exprimitur. Cicero, Certus dies non vt sacrificii, *Philip. 3.*
sic consilii expectari solet. Idem ad Qu. fratrem, *5* Sit annulus tuus non tanquam vas *Epist. 1.*
5 aliquod, sed tanquam ipse tu. Sic apud Virgilium Priamus Pyrrhum Achillis dissimile filium arguit,

*6 At non ille (satum quo te mœris) Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.* *Ænei. 2.*

7 Aliter paulò in his nota dissimilitudinis effertur, quam antea. Cicero de gratia & pecunia, *8* Quanquam dissimilis est pecuniæ *Pro Plæco.*
8 debitis & gratiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. ⁸ Sic oratorio tertio,
8 Non est philosophia similis artium reliquarum: nam quid facit in geometria, qui non didicerit? quid in musicis? aut taceat oportet, aut insanus quidem iudicetur: hæc verò quæ sunt in philosophia, ingeniis eruuntur ad
h. iii.

» id quod in quoque verisimile sit eliciendum
 » acutis atque acribus, eaque exercitata ora-
 » tione poliuntur. 9 Aliquando in dissimilium
 » collatione vis etiam quantitatis includitur.
 » vt in Verrem, Nō enim furem, sed ereptorē:
 » non adulterum, sed expugnatorem pudici-
 » riæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum
 » religionūque: non sicarium, sed crudelif-
 » simum carnificem ciuium, sociorūque in
 » vestrum iudicium adduximus. 10 Locus au-
 » tem hic aptissimus est ad distinguendū quæ
 » vicina affiniāque sunt, & similitudine quadā
 » secus incōsideratē permiscetur. Horatius,

Art. 3.

In Arte.

11 *- Vitæ denique culpam,*

Non laudem merui.

Lib. 3.

Martialis,

Diligeris populo, non propter præmia, Cæsar:

Propter te populus præmia Cæsar, amat.

Pro Liga.

» Cicero, 12 Scelus tu illud vocas Tubero, cur?
 » isto enim nomine illa adhuc causa caruit.
 » Alii enim errorem, alii timorē: qui durius,
 » spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui
 » grauissimè, temeritatem, scelus præter te ad-
 » huc nemo. Ibidem rursus, Fuerint cupidi,
 » fuerint irati, fuerint pertinaces, sceleris verò
 » crimine furoris, parricidii liceat Cn. Pom-
 » peio mortuo, liceat multis aliis carere. Qui-
 » dius de Arte amandi,

Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.

sic Horatius,

Calū, non animū mutāt qui trans mare currunt.

» In Maniliana, Nō victoriam, sed insignia vi-
 » ctoriæ reportarunt. 13 Dissimile autē in Iro-
 » nia quandoque non continetur solū, sed
 » explicatur: vt in Pisonem, Grauis autem Ca-
 » latinus, credo, aliquis, aut Africanus, aut Ma-
 » ximus, & non Cesonius Semiplacentinus
 » Caluentius.

14 Ex his collationibus insigniora & splē-
 » didiora sunt, vbi multa dissimilia conferun-
 » tur: sic apud Virgilium Hectoris fœdē con-
 » trucidati, & quondam florentis ac triūphan-
 » tis dissimilitudo ex variis rebus ostenditur,

15 *In somnis ecce ante oculos mæstissimus Hector* *Ænci. 2.*

Visus adesse mihi, largōsque effundere fletus,

Raptatus bigis vt quondam, atēque cruento

Pulvere, pēque pedes traiectus lora tumentes.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,

Vel Danaū Phrygios iaculatus puppibus ignes!

Squallentem barbā, & concretos sanguine crines,

Pulneraque illa gerens, quæ circū plurima muros

Acceptit patrios.

16 Sic Cicero de Varronis Casinate fun-
 » do, quem Antonius per vim occupauerat, *Philip. 2.*

» O tecta ipsa misera, quàm dispati domino

h. iiii.

Libro. 2.

Epist. 1.

„ (quanquam quomodo iste dominus?) sed ta-
 „ men quàm à dispari tenebantur? Studiorum
 „ enim suorum M. Varro voluit esse illud non
 „ libidinum diuerforiū: quæ in illa villa antè di-
 „ cebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mā-
 „ dabantur? iura populi Ro. monumenta ma-
 „ iorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque do-
 „ ctrina. At verò te inquilino, non enim do-
 „ mino, personabāt omnia vocibus ebriorum,
 „ natabāt pauimenta vino, madebāt parietes,
 „ ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter
 „ matres familiās versabantur. 17 Ex dissimili-
 „ bus antitheta ferè omnia sunt, atque omni-
 „ no omnis illa forma, qua dicitur, non hoc
 „ sed illud esse: tum enim affirmamus non esse
 „ primū, sed aliud & differens, atq; dissimile.
 „ Huc referēde sunt illę tā frequētes orationis
 „ formę, vincēte cōiunctionibus illis, quanquā,
 „ quanuis, tametsi: in quibus redditio fit his
 „ particulis, tamē, atq; tamē. Quo genere Cice-
 „ ro præcipuè in exordiis delectatus est. Hinc
 „ illud Milonianum, Et si vereor, Iudices, ne
 „ turpe sit pro fortissimo viro dicere incipiē-
 „ tem timere, minimèque deceat, cum T. An-
 „ nius Milo ipse magis de reipub. salute, quàm
 „ de sua perturbetur, me ad eius causam pa-
 „ rem animi magnitudinem afferre non posse,
 „ tamen hæc noui iudicii noua forma terret o-

„ culos, qui quocunque inciderint, veterem
 „ consuetudinem fori, & pristinū morem iu-
 „ diciōrum requirūt. Atque huiusmodi exem-
 „ pla quāuis dissentanea videantur, distingūē-
 „ da tamen sunt. 18 A dissentaneis autem dis-
 „ similia quomodo distinguantur, si quis non
 „ satis animaduertit definitiones comparet, vt
 „ clarius intelligat: dissentanea enim re & ra-
 „ tione dissident, nec simul esse possunt: dissi-
 „ milia satis habent, si ratione distinguantur,
 „ re ipsa dissideant, necne, nihil interest:

Candidus est: non igitur niger,

dissentanea sunt:

2. Eclog.

Quanuis ille niger, quanuis tu candidus esses,
 dissimilia sunt: illic ex altero alterum con-
 cluditur, hinc ex alterius diuersa qualitate al-
 terius qualitas ostenditur. Illa rapiunt assen-
 sionem, & quasi pugnando conuincunt: hæc
 animum magis admonent, & velut arbitrum
 faciunt. 19 Est autem vsus quotidiani & as-
 sidui comparatio: in quantitate firmamenti
 plus est ad commouendum, in qualitate plus
 splendoris ad illustrandum. Præcipuè verò
 laudis & admirationis sunt similitudines pru-
 denter adhibitæ, 20 hinc præcipua Platoni-
 cæ sapientiæ admiratio orta est, 21 hinc ma-
 thematicorum nobiles illę contemplationes
 ex ratione & proportione in comparatis nu-

meris & formis, quibus nec excellentius quiequã, nec admirabilius est ab homine dialecticæ rationis luce repertum & cognitum.

Transitus est à similitudine ad dissimilitudinem, id est, comparationem rerum in diuersa qualitate: vbi qualitatis nomen (sicut antea diximus) plenioris est significationis, quàm in categoriis Aristotelis. Hoc argumentum Cicero 2. de Oratore ex dissimilitudine vocat, in Topicis & Partitionibus differetiam: in Topicis enim sic ait, Sequitur similitudinem differentia rei maximè contraria: sed est eiusdem simile & dissimile inuenire. Atque interdum accidit, vt similitudo proposita euertatur dissimilitudine: vt, Quales in Repub. principes, tales solènt existere reliqui ciues: Non quales in Repu. principes, tales solent existere reliqui ciues. Hæc duo enuntiata contradictionis nomine pugnant: sed in illo similia sunt, in hoc dissimilia ad refutandam similitudinem opposita.

2 Dissimilitudo aut simplex est, cum ex vno dissimili alterum dissimile probatur: aut multiplex, cum multa dissimilia comparantur. Dissimilitudo simplex modos habet varios & diuersos. Primus est, vbi nullæ reperiuntur notæ rerum dissimilium indices: cuiusmodi sunt prædictæ notæ similitudinis negatione aliqua affectæ, vt, Non talis, nõ sicut, non quemadmodum. Et in redditione dissimili (quæ dicitur à Græcis ἀνταποδοσις) hæc particulae frequentes sunt, Verum, at, at verò, & similes. interdum etiam nomina ista, Aliud, dissimile, differens hoc argumentum notant. Cicero pro Cælio, Aliud est accusare, aliud maledicere. In Bruto, Quid est tam dissimile, quàm Demosthenes & Lyfias?

3 Catullus inuitat amicam Lesbiam ad delicias & voluptates in vita perfuendas: quæ post mortem nullæ futuræ sunt: vbi sol & vita dissimiliter comparantur, quòd ille sæpius abeat & redeat ad nos: hæc no-

bis semel erepta nunquam redeat. quod carmen Epicureum & impium est. Protasis est in primo versu, antapodosis in reliquis duobus.

4 Secundus modus, vbi nota aliqua dissimilitudinis exprimitur.

5 Sigillu tuum, quo literas & diplomata obfignas, tibi tam charum esse debet, quàm tu ipse tibi es, ne quid in prouincia temerè obfignes.

6 Priamus capta Troia & regia inuehitur in Pyrrhum hostem, à quo ante aras iugulabatur, quasi degenerantem à patre Achille: Achilles, inquit, talis in Priamum non fuit, qualis Pyrrhus Achillis filius in eundem est.

7 Tertius modus aliquantum differens à superiore duobus exemplis illustratur. In priore dissimilitudo primùm breuiter indicatur, Dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ: deinde apertius exprimitur, vbi protasis præcedit: Qui pecuniam dissoluit, statim nõ habet: qui autem habet, is retinet alienum: & ἀνταποδοσις sequitur: gratiam & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, refert.

8 Alterum exemplum, vbi dissimilitudo item primùm breuiter indicatur, deinde apertius exprimitur.

9 Quartus modus dissimilitudinis ex collatione quantitatis mixtus est: vt cum Cicero ait, non furem, sed ereptorem, cõparat antecedens cum sequente non solùm vt dissimile cum dissimili, sed etiam minus cum maiore.

10 Quintus modus est, quo res vicinæ & similes distinguuntur, vt appareat earum inter ipsas differetia: vt pro Ligario, Secessionem tu illam existimasti, Cæsar, initio, non bellum: non hostile odium, sed ciuile dissidium. Et Martialis,

Omnes Tongilium medici inessere lauari.
O stulti, febrem creditis esse? gula est.

11 Loquitur Horatius de Latinis poetis, qui licet

in carmine peccatum effugiant, nullam tamē illustrem ingenii gloriam merentur.

12 Cicero remouet sceleris nomen à factō Ligarii, qui fuit in armis contra Cæsarem: adhibetque distinctionem quorundam nominum.

13 Sextus modus admixtus est ironiæ.

14 Sequitur dissimilitudo multiplex, cum multa dissimilia inter se conferuntur: vt apud Ciceronē pro Cælio, Quam volent in conuiujs faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum disertī sint: alia vis fori est, alia triclinij, alia sublelliorum ratio, alia lectorum: non idem iudicium comessatorumque conspectus: lux denique alia est solis & lychnorum.

15 Hector describitur deformis, primū ex adiunctis, vt vestitu, lachrymis, raptatione, cruore, vinculis: deinde ad augendam deformitatem dissimilia inter se comparantur. Protasis incipit à versu,

Hec mihi qualis erat: ἀνταπόδοσις sequitur incipiens à versu,
Squallentem barbam, &c.

16 In hoc exemplo dissimilitudo primū breuis est, deinde latius explanatur: cuius protasis incipit ab his verbis: Studiorum enim suorum, &c. *ἀνταπόδοσις* ab his, At verò te inquilino, &c.

17 Antitheta, quæ à rhetoribus dicuntur, siue contrapōsita, ferè omnia efficiunt dissimilitudinem, & temerè & inconsideratè inter figuras rhetoricas à rhetoribus confunduntur, quemadmodum definitio & partitio. Præcepta enim artium distinguenda sunt, quanuis vsus eorum coniunctus & cōfusus sit. De antithetis autem exempla sunt, vt act. 4. in Verrem, Conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentū cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impurā cum illius inuictō exercitu, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit, conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas fuisse dicetis Syracusas. Pro Mure-

na, Odit populus Romanus priuatam luxuriam, publicā magnificentiā diligit. Pro lege Manilia, Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperijs: nō belli offensionibus, sed victorijs: non stipendijs, sed triumphis est traducta. Pro Milone, Est enim Iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, sed ex ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam nō docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Huc pertinet *ἀντιμεταβολή*: vt, Non vt edam, viuo: sed vt viuam, edo.

18 Dissentanea re pariter & ratione dissident, sic vt alterum ab altero non distinguatur solū, sed planè tollatur: & quanuis idem pater & filius esse possit, non tamen hæc duo vt dissentanea sunt, re vnquam conueniunt: quia fieri non potest, vt idem sit pater eius, cuius est filius. In dissimilibus ratio duntaxat & qualitas diuersa consideratur, vt alterum ab altero planè tolli non sit necesse, sed vt distinguatur tanquam differens & diuersum. Itaque dissentanea omnia vt dissimilia tractari possunt, vt in his qualitas diuersa tantummodo spectetur: quod commune est omnium argumentorum, quæ tantum genere tractationis differunt. Dic igitur: Candidus est, non igitur niger: dissentanea sunt hæc: quia alterum ab altero non distinguatur solū, sed etiam tollitur: dic autem,

Quanuis ille niger, quanuis tu candidus esses,
dissimilia sunt, quia qualitas diuersa, ratioque duntaxat consideratur, vt res ab altera distinguatur, non etiam tollatur.

19 Hactenus genera cōparationis descripta sunt. Sequitur, vt quem vsū habeat cōparatio, ad extremum videamus: vbi præcipitur cōparationem quantitatis plus ad commouendum, qualitatis plus ad docendum & illustrandum valere.

20 Socratis disputationes apud Platonem magna ex parte similibus constant: vnde inductio Socratica

nominatur, qua Socrates plurimum delectatus & usus est.

21 Mathematici per comparationes numerorum, & formarum res eas, quæ ab intelligentia humana remotæ videbantur, facile percipiunt: de maximis enim & minimis rebus ita philosophantur, vt minimas traducant ad maiores, & maximas ad minores: vt in exiguis lineis & paruis, si differentia percipi nõ possit, par quantitas singulis additur: & de cælo, mundi que partibus vt differamus, in paruis simulachris similitudinẽ tantæ magnitudinis adhibemus.

Quid Aristoteles de comparatiõ?

Aristoteles nullam comparationis generalẽ rationem definit, nullã partitur: paria & imparia nihil admodum distinguit, & dissimilitudinẽ præterit: tamen si videtur differentia nomine dissimilitudinem in Topicis aliquando significare, cum similitudini differentiam opponit. In his autẽ Topicis libris locus similitum, maiorum, minorum tam sæpe repetitur & iteratur, vt artem nugatoriam omnino præ se ferat. Nam si rationem doctrine spectes, vna de re vnũ sit præceptum: si autem vsum, diligẽter & studiosẽ vnumquodque artis præceptum & decretum exerceatur. At Aristoteles nullam speciem comparationis in dialecticis exposuit: sed omnibus penẽ Topicis libris eundem locum sine vlla arte sæpe scripsit & rescripsit: & vsum quarũdam partium cõparationis disputandis duntaxat quatuor problematum generibus subiecit. Quare locus hic comparationis, cuius vsus latissimẽ patet, generatim & dialecticẽ ab Aristotele descriptus nõ est: sed sine definitione, sine partitione, sine partium explicatione, confusus & nugatorie in Topicis iteratus, & ad vanas inutilẽsq; quæritiones, quæ nihil sunt inuentionis dialecticæ, frustra & inutiliter accommodatus.

NOTATIO.

1 Infitæ & principes probationes quæ ad rem spectarent, omnes expositæ sunt. Restant eæ, quæ pertinent ad nomen. Notatio quippe & coniugatio, quæ ex vi nominis eruantur.

2 Notatio, est nominis interpretatio, quæ à Græcis σύμβολον & ἐτυμολογία nominatur. Ouidius,

3 *Est via sublimis calo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso.*

1. Metam.

4 Cicero Bambalionem focerũ Antonii Philip. 3.
» à balbutiendo nominatum deridet, Tuæ con-
» iugis bonæ fœminæ, locupletis quidem cer-
» tẽ, Bambalio quidam pater, homo nullo nu-
» mero, nihil illo contemptius, qui propter
» hesitantiã linguæ, stuporẽmque cordis, co-
» gnomen ex contumelia traxerit. Martialis
» de Earino,

*Nomen cum violis rosifq; natum,
Quo pars optima nuncupatur anni:
Hyblam quod sapit, Atticõsque flores:
Quod nidos olet alitis superba:
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat tonanti:
Quod si Parrhasia sones in aula,*

Lib. 9.

*Respondent Veneres cupidinésque:
Nomen nobile, molle, delicatum
Versu dicere non rudi volebam:
Sed tu syllaba contumax repugnas:
Dicunt Eari non tamen poeta,
Sed Graci, quibus est nihil negatum,
Et quos æges æges decet sonare:
Nobis non licet esse tam disertis,
Qui musas colimus seueriores.*

6 Videtur autem, vt in superioribus argumentis, causis & effectis, subiectis & adiunctis, dissentaneis inter se, comparatis inter se, sic notationi cum nomine sua quædã esse relatio: vt enim nomen ex notatione, sic ex nomine notatio concludi potest. Quid enim obstat dicere, philosophus est, quare sapientiæ studio susus.

1 Hactenus dictum est de argumentis rerum, quorum alia simplicia essent, alia comparata, & è simplicibus alia consentanea, alia dissentanea: è comparatis vero alia in quantitate paria vel imparia, alia in qualitate similia vel dissimilia. Sequuntur argumenta ex vi nominis sumpta: quorum duo genera sunt, notatio & coniugatio. Notationem, vt ait Cicero, Graci ἐτυμολογία vocat, id est verbum ex verbo, veriloquium: nos autem nouitatem verbi non satis apti fugientes genus hoc notationem appellamus, quia sunt verba rerum notæ. Itaque hoc idem Aristoteles σύμβολον appellat, quod Latine est nota. Sed hoc loco non instituius notationes rerum, quæ sunt ipsa nomina, sed ipsorum nominum notationes & explicationes, quibus vis & natura nomi-

num probari demonstrarique possit. Notatio autem à grammaticis & dialecticis dissimili ratione tractatur: ab illis quidem, vt accidentia nominum reliquarumque partium orationis doceantur: ab his vero, vt ex origine res ipsa significationi subiecta arguatur & probetur. Sunt etiam qui originationem potius vocent, quod origines & causas nominum aperiat, vnde orta ductaque sint: hæc habet aliquando vsum necessarium, quoties res de qua agitur interpretatione eget, vt cum M. Celius se esse hominem frugi vult probare, non quia sit abstinent, sed quia multis utilis, id est fructuosus sit. Continet hic locus in se multam eruditionem & doctrinam, cum vocabulorum ortus & partus diligenter exquiruntur. Sic Plato in Cratyllo de origine nominum Græcorum disseruit, & M. Varro doctissimus omnium Romanorum diligentiam maiorem in Latinis verbis præstiterat: & poetæ genus hoc argumenti non repudiant, cum volunt ostendere, cur hoc vel illo nomine res de qua agitur, nominata sit: vt Ouidius Ianum deducit à ianua, libro primo Fastorum,

Præsideo foribus celi cum mitibus horis:

Et redit officio Iuppiter ipse meos

Inde vocor Ianus.

Idem victimam à vincendo, & hostiã ab hoste deriuat, *Victima que dextra cecidit viſtrice, vocatur:*

Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Et Augustum ab augendo dictum esse vult,

Sacra patres angusta vocant, angusta vocantur

Templa, sacerdotum ritè dicata manu.

Huius & augurium dependet origine verbi,

Et quodcumque sua Iuppiter auget ope.

Et Februarium à Februis libro secundo,

Februa Romani dixerere piacula patres:

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

Mensis ab his dictus, sicta quod pelle Luperci

Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Et Elicium Iouem ab eliciendo libro tertio,

Elicunt calo te, iuppiter: vnde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Et Aprilem ab aperiendo libro quarto,

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit

Frigoris asperitas, fetidaque terra patet,

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum,

Quem vrenus iniecta vendicat alma manu.

3 Ouidius interpretatur Lacteum circulū ex origine nominis, quia præ se fert candore suo speciem lactis: vnde etiam nomē habet per metaphoram. Est autem circulus obliquus in cælo stellato subiectus oculis, latitudine & colore inæqualis.

4 Notatio ad iocandum valet, cū interpretatio nominis rebus ipsis conuenit: Cicero Verrem nunc à verrendo, nunc à verre, id est porco non castrato quasi dictū fingit: & Philipp. 5. iocatur in Lyfidicum, Lumen, ait, & decus illius exercitus penè præterii Caninium Cimbrum Lyfidici filiū, Lyfidicū ipsum in verbo Græco, qui omnia iura dissoluat. Martialis in Hyppodamū,

Non belle semper dicitur Hyppodamus.

5 Martialis blāditur Earino puero Domitiani, cuius nomē laudis gratia repetit ex Græca origine: *εαρινός* enim est vernus, quasi Earinus à vernis floribus nomen inuenit propter blādos & amabiles mores, venustatemque formæ: hæc autem nominis interpretatio illustratur à similibus, à maioribus, & ab adiunctis.

6 Admonitio est de reciprocatione notationis cū nomine ipso, quod notatur, quemadmodum sese vicissim arguunt & demonstrant: frequentius tamen ex notatione nomen, quàm ex nomine notatio concluditur.

Quid Aristoteles de notatione?

Hoc dialecticæ inuentionis, id est argumenti genus Aristoteles nō definit: Primo libro de interpretatione nomina dicit esse notationes rerum: sed hoc loco de

notis nominum agimus, non rerum. Secundo Topico monet, vt interdū pro nomine clarior & euidentior ponatur oratio: vt si magnanimum dixeris nō fortem, sed magnum animum habentem: quod quidem Aristotelis exemplum etymologiam quandam magnanimitatis continet, sed præceptum alterius est cōsiderationis. Quare hunc locum tam frequentem in bonis authoribus, tamque necessarium ad explicandam vim & originem vocabulorū in Aristotelis organo dialectico desideramus.

CONIUGATA.

1 Coniugata dicuntur vocabula, quæ ab vno principio variè commutantur. Ouidius,

2 *Aurea sunt verè nunc secula, plurimus auro* 2. de Arte.
venit honos, auro conciliatur amor.

3 Vide (ait Cælius ad Ciceronem) ne dum Lib. 8.

4 pudet te parum optimitatem esse, parum diligenter quod optimum sit eligas. Iuuenalis,

5 *Summū crede nefas, animam præferre pudori,* Saty. 8.
Et propter vitam viuendi perdere causas.

6 Cicero de Dionysio tyranno, iam mentas 3. d. Nat. deorum.

7 argēteas de omnibus delubris iussit auferri,

8 in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset, BONORVM DEORVM: VII

9 eorum bonitate velle se dicebat. Propertius,

10 *Libertus quoniam nulli iam restat amanti,* Lib. 2.
Nullus liber erit, si quis amare velit.

11 Cicero in Pisonem, Cū enim esset omnis

12 causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis & senatus.

4 Magnus vsus est huius loci cum aliis multis in rebus, tum saepe in iocis & agnominacione rhetorum. Cicero ad Atticum de
Lib. 1. Clodianis iudicibus, Tribuni non tam ararii,
Actio. 4. vt appellatur, quam arati. Idem in Verrem,
 Quae iste cum cognouisset nouus Astrologus, qui non tam rationem caeli, quam caelestis argenti duceret. 5 Hic locus relationem etiam sentit, sed vno tantum vocabulo: vt enim dissentanea dissentaneorum, & similia similiarum, sic coniugata coniugatorum recte dicentur.

1 Coniugata sunt, quae Grammatici primitiua & deriuatiua nominant: & quanuis deriuatiua, quae ex alio coniugantur, proprie coniugata sunt: tamen sic vsu venit, vt omnia coniugata dicantur & primitiua, & deriuatiua: vt in declinatione nominis tamen si prima positio & recta, vnde aliae cadunt, casus proprie non est, omnes tamen casus dicuntur & recti, & obliqui. In Topicis Aristotelis *ὑποκείμενα* vocantur, quae Cicero Latine dicit coniugata: sed in ratione dicendi hoc inter eos interest, quod Aristoteles distinguit a coniugatis *πρόσωπα*, id est casus, vt haec nomina sapiens, & sapientia sint coniugata, sapienter aduerbium sit casus: Cicero autem omnia coniugata appellat. Ex hoc genere sunt *παρόνομα*, quae in praefatione categoriarum definiuntur ab aliquo solo differentiae casu, quae secundum nomen habent appellationem, vt a grammatica grammaticus, & a musica musicus. Fab. cap. 10. lib. 5. hoc argumenti genus contemnit, His, inquit, illud adicere ridiculum putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod coniugatum vocant: vt eos qui rem iustam faciunt, iuste facere:

quod certe probatione non eget: quod compascuum est, compascere licere. In quo ridiculus est ipse Fabius, qui argumentum non putet esse nisi quod probatione egeat: cum argumentum omne perspicua probatio esse debeat, alioqui argumentum non sit.

2 Ouidius iocatur in auaritia sui temporis ex coniugatorum probabili quadam specie: Coniugata autem sunt aurum & aureum.

3 Iuuenalis admonet ne in alicius gratiam periturus sis, etiam si tibi alioqui pereundum esset: Coniugata sunt vita & viuere.

4 Coniugatorum vsus in iocis & agnominacione declaratur duobus exemplis: quorum altero Cicero iocatur in Clodianos iudices non tam ararios quam araros, id est alieno aere obrutos: altero iocatur in Verrem non tam caelum, quam caelatum argentum ducentem: in quibus exemplis tum coniugatio, tum agnominatio cernitur. Aliquando etiam *πολυπύρον* est in coniugatis: vt pro Murena, Sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ciuitas est omnium prima. Ibidem, Minime timidum, & valde calamitosum oportere esse eum, qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. Interdum sine ioco coniugata per agnominacionem tractantur. Ouidius libro primo Fastorum,

Pagus agat festum, pagum lustrate coloni:

Et date paganis annua liba facis.

Idem libro secundo de Ponto,

Tu quoque Pieridum studio studiose tenentis,

Ingenioque faues ingeniose meo.

Cicero Philippica secunda, Non tractabo eum vt consulem, ne ille quidem me vt consularem. Pro Flacco, Desine putare auctoritate esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo.

5 Relatio in quibusdam anteceditibus argumentis duobus vocabulis exprimitur, vt causae sunt effectorum causae: in quibusdam vno duntaxat verbo, vt simi-

lia sunt similitum similia, quod in cōiugatis accidit: coniugatum est coniugati coniugatum.

Quid Aristoteles de coniugatis?

In Topicis nominatim præcipit de cōiugatis, à quibus (vt antè dixi) separat casus: vt aduerbia sapienter, iustè, casus sint: nomina verò sapiens, sapiētia, iustus, iustitia, cōiugata sint: quæ distinctio vana est: nec ab Aristotele ipso seruat. In iisdem Topicis passim frequentes sunt loci à coniugatis & casibus: qui tamen generalem & communem huius argumenti vsū non ostendunt, sed tractandis duntaxat quatuor scholasticis questionibus seruiūt. In categoriis nomine paronymorum videtur speciem aliquam cōiugationis docuisse, cū ea definit, quæ ab aliquo solo differentia casu secundū nomen habet appellationem: sed ab Aristotele non vt argumenta sunt, nec explicandæ quæstionis alicuius gratia tradūt. Non igitur hoc mēbrum dialecticæ inuentionis Aristoteles dialecticè & legitimè persequutus est.

DISTRIBUTIO, AQ
primū ex causis.

1 Sed iam tempus est descriptis argumentis principibus, vt dicamus quæ sint à principibus orta: ea porro duo sunt, distributio & definitio.

2 Distributio est totius in partes diuisio: itaque tam multiplex sit necesse est distributio, quā varia totius & partium ratio sit.

3 Optimè verò & commodissimè quadripartita ex causis, effectis, subiectis, adiun-

ctis instituetur, vt intelligatur quibus è fontibus hæc oriatur.

4 Ex causis partitionem vocamus, cū partes causæ sunt, totū verò effectus. Quod genus frequentissimum est in rebus his quæ ex partium coniunctione conficiuntur, vbi rotum nec id est, quod partes: nec partes vicissim, quod totū est: vt hominis partes cū dicimus animā rationis compotem, & corpus, hominem nec corpus, nec animam esse volumus, nec animam vicissim corpūve hominem facimus: sed ex anima cum corpore coniuncta constare hominem significamus. Princeps igitur cū de re aliqua disseritur, distributio eiusmodi, si res ferat, erit: quæ propositæ rei causas eā constituentes distinctis partibus explicabit, quales ferè sunt poetarum & oratorum, cū totam sibi propositam materiam in certas partes diducūt. Cic.

» Intelligo, Iudices, tres totius accusationis partes fuisse: & earum vnam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus esse versatam. Virgilius,

*Quid faciat latas segetes, quo sydere terram
Vertere, Mæcenas, vlmisque adiungere vites
Conueniat, qua cura bouum, quis cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam.*

Pro Murena.

Georg. 1.

6 Vfus huius distributionis latius patet: nec solùm res integra ex membris omnibus, vt in superioribus exemplis, sed ex eorum aliquot disputatur. Sic Catullus in amicam Formiani, de pulchritudine ex eius aliquot partibus argumentatur,

7 *Salue nec minimo puella naso,
Nec bello pede, nec nigris ocellis,
Nec longis digitis, nec ore sicco,
Nec sanè nimis elegante lingua,
Decoctoris amica Formiani,
Tèn' prouincia narrat esse bellam?
Tecum Lesbia nostra comparatur?
O seclum insipiens & infacetum!*

Aliquando ex vno tantùm membro: vt apud eundem poetam,

8 *Quinta formosa est multis, mihi cãdida, longa,
Recta est: hac ego si singula confiteor:
Totum illud formosa, nego: nam nulla venustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.
Lesbia formosa est: qua cum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit Veneres.*

9 Contrà verò de membris vel vnum, vel aliquot, vel omnia, ex integra re concludere licebit.

32. DISTRIBUTIO EX EFFECTIS, vbi de genere & specie.

10 Secundus distributionis modus ex effectis est, cùm id quod diuiditur causa est, & partes effecta sunt: qualis est apud Ciceronè Pythagorea hominum partitio, cùm Pythagoras Leonti, cui se philosophum esse dixisset, explicat qui homines philosophi sint, 11 Pythagoram ait respondisse similem vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: 12 nã vt illic alii corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alii emèdi aut vendendi quæstu & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuũ, qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi causa venirèt, studioseque perspicerèt, quid ageretur, & quomodo. 13 Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hãc vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ: raros esse quosdam qui ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est philosophos. 14 In hoc secundo distributionis modo diuisio generis in species excellit:

Tuscul. 5.

hoc exemplum
præcipue arguit
diffinitio. sic
pars utraq; est
vniuersum homi-
nis tot; factis

reddidit
hic sensus pro
diuisum 2o
effectis.

Genus.
1.
spes.

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius cōmunionē similes amplectitur. ¹⁵Species est pars subiecta generi. Sic animal hominis & bestię genus dicimus: quia natura animalis ex æquo homini & bestię attribuitur: vtrunque enim pariter animal est, id est, substantia corporata, animata, sentiēs. ¹⁶Proprium itaque generis erit de multis partibus interroganti quid est, responderi. Interdum autem generis nomine pro specie abutimur. Cicero, Si quis omne ius ciuile in genera diuidat, genera species appellat. ¹⁷Sunt autem genera & species ex causarum & effectorum locis. genus enim quasdam causas speciei significat: species igitur generis effecta quādam vicissim significabit. Nec solūm genera ad species, sed species ipsę ad confirmanda genera adhibentur: eaque est generis & speciei, quę causā & effectus, quę subiecti & adiuncti, quę dissentaneorum inter se ratio. ¹⁸Distributio autem generis in species vt firmissima nobilissimāque est, ita rara admodū & perdifficilis inuentu, vt vulgatissima illa in scholis animalium diuisio in hominem & bestiam māca sit, si veterum philosophorum decreta spectes. Deos enim suos mūdum, solem, lunā, animalia nominabant. Sed huc referamus, quod proximū fuerit: & exempla,

1. de Orat.

quę possumus, afferamus. Erant autem animalium genera quatuor, quorum vnum diuinum atque cęleste, alterum pennigerum & aereum, tertium terrestre, quartum diuinę animationis: Plato in Timæo, Quidius idem paulō secus in deos, pisces, feras, volucres, homines partitur.

19 *Neu regio foret vlla suis animalibus orba,*
Astra tenent cęleste solum, formaq; deorum:
Cesserunt nitidis habitanda piscibus vnda:
Terra feras cepit: Volucres agitabilis aer.
sanctius his animal mentisque capacius alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera posset,
Natus homo est.

Metam. 1.

²⁰ Cicero, Sed omne quod honestum est, *offic. 1.*
id quatuor partiū oritur ex aliqua: aut enim
in perspiciētia veri solertiāque versatur: aut
in hominum societate tuenda, tribuendōque
suum vnique, & rerum cōtractarum fide:
aut in animi excelsi, atque inuicti magnitudinē ac robore: aut in omnibus quę sunt,
quęque dicūtur ordine & modo, in quo inest modestia & temperantia. Virtus à Cicero diuiditur in prudentiam, iusticiam, fortitudinem, temperantiam. ²¹Nihil verō interest, an genus in species, an in earum formas distribuas: vt vulgō in scholis animalium dicitur aliud rationale, aliud irrationale. Spe-

cies enim in hac distributione sunt, sed euidenti-
us exposita: totum enim quod diuiditur, in partibus nihilominus intelligitur, tã-
quam si diceret, animalium aliud animal est
rationale, aliud animal irrationale. ²² Vfus
generis ac speciei maximus est: nec solum ad
distributionis illum modum, sed omnino cum
ex genere species, vel contrã concludimus.

Pro Arc. ²³ Ex genere species plures, vt cum Cicero
» obicit sibi, Tu es orator, Archias poeta: quo-
» modo igitur debes illi fructum eloquentiæ
» tuæ? Etenim, ait, omnes artes, quæ ad huma-
» nitatem pertinent, habent quoddam comu-
» ne vinculum: & quasi cognatione quadam in-
» ter se continentur. Ars, genus est poeticiæ &
» eloquentiæ. Ex genere autem species vnica.
Catullus,

Nulli se dicit mulier mea nubere malle,

Quam mihi, non se se Iuppiter ipse petat:

Dicit, sed mulier cupido quod dicit amanti,

In vento & rapida scribere oportet aqua.

Mulier, genus est huius mulieris. ²⁴ A
Philip. 8. specie vnica genus concluditur apud Cice-
» ronem in Antonium, Cum quidam Anto-
» nianum motum tumultum dicerent, nega-
» rent esse bellum. ²⁵ At in quo fuit contro-
» uersia? belli nomen ponendum in sententia
» quidam non putabant, tumultum appellare

» malebãt, ignari non modo rerum, sed etiam
» verborum: potest enim bellum sine tumul-
» tu, tumultus esse sine bello nõ potest. ²⁶ Mar-
tialis autem Baccharam pollicentem omnia
quæ opus essent, festiuè carpit, dum species
colligit rerum necessariorum, quas Bacchara
non suppeditaret,

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum:

Lib. 7.

Bis nobis dicis Bacchara, terque die:

Appellat rigida tristis me voce secundus:

Audis, sed nescis Bacchara quid sit opus.

Pensio te coram petitur, clarèque, palamque:

Audis, sed nescis Bacchara quid sit opus.

Esse queror gelidãque mihi, tritãque lacernas:

Audis, sed nescis Bacchara quid sit opus.

Hoc opus est, subito fias vt syderemutus,

Dicere ne possis Bacchara quid sit opus.

²⁷ Ad speciei argumentum pertinent om-
» nia ferè exẽpla, quæ rebus generaliter pro-
» positis subiiciuntur, Dii præsentiam suam ex-
» hibet hominibus, ait Cicero, vt Castor, Pol-
» lux, Fauni: quæ exẽpla species quædam deo-
» rum sunt. ²⁸ Aliàs itaque à genere disputatio
descendit ad species explicandas: aliàs ab his
ascendit ad generis amplificationem. In artium
verò studiis longè principem locum tenent
genera & species rerum, quorum tamẽ cog-
» nitio perobscura est, & perdifficilis inuentu.

*2. d. Nat.
deorum.*

AD DISTRIBVTIO EX
subiectis.

29 Tertius distribuendi modus est ex subiectis, cum adiunctum totum est, partes sunt subiecta. Cicero, Fuit iam à Platone accepta Acad. 1. philosophandi ratio triplex: vna de vita & moribus: altera de natura & rebus occultis: tertia de differendo, & quid verum, & quid falsum, quid rectum in oratione, prauumque, quid consentiens, quid repugnans iudicando. Catullus,

30 *Virginitas nõ tota tua est, ex parte parentũ est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri:
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.*

AD DISTRIBVTIO EX
adiunctis.

31 Quartus distributionis modus est, cum subiectum totum est, res adiunctæ, partes: vt cum corporum alia dicimus esse alba, alia nigra, alia medio quodam affecta colore. Virg.

32 *Quinque tenent calũ zona, quarũ vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.
Quam circum extrema dextra leuãque trahuntur
Cerulea glacie concreta, atque imbribus atris,
Has inter mediãque dua mortalibus agris*

Munere concessa diuũ.

Cicero principum Romanorum alios optimates, alios populares hoc distributionis modo facit, Duo genera, inquit, semper in hac *Pro Seft.* ciuitate fuerunt eorum, qui versari in republica, atque in ea excellentius se gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi, & esse voluerunt. Distributionis modus nullus præterea est. Contrarium enim, item repugnans in contrarium, & repugnans non diuiditur: vt album nõ in nigrum, nec in rubrum partitur: 33 tamen si partitionis omnis totum, partesque ratione quadã separantur, sed propterea distribuendi modus nullus nouus est. 34 Animaduertendum verò est ex quatuor traditis distributionum generibus, duo esse primaria: alterum ex causis, alterum ex effectis. Atque illud, cum totum quod efficitur, in membra conscientia: hoc cum genus in species, earumque formas distribuitur. 35 In reliquis generibus nec totum, nec partes verè dicuntur, sed ex adiunctione quadam: totum enim à partibus, & partes à toto in his separari sepe possunt: quod à totius & partium natura est alienum. 36 Incidunt tamen tales aliquando rerum distributiones, & persæpe necessariæ sunt, cum meliores ignotæ sunt: vt in

hac inuentionis dialecticæ doctrina primæ argumentorum diuisiones, leuissimæ fateor, sed quibus nil adhuc melius est inuentum. Sed de distributione satis: ad definitionem est veniendum.

DE DISTRIBUTIONE.

1 Transitus est ab argumētis primis, ad ea, quæ ex primis oriūtur: quorum duo sunt genera, diuisio & definitio. Diuisio enim ex quatuor primis & cōsentaneis argumentis, definitio etiam ex reliquis omnibus, atque etiam ex diuisione fieri potest.

2 Distributio definitur generatim totius in partes diuisio: totum autem & partes quo modo, & quā varīe intelligi debeant, postea dicitur.

3 Distributionis genera quatuor tantū traduntur ex quadruplici natura partium, quæ diuisionem efficiunt. Omnes enim partes diuisionis sunt, aut causæ rei totius, quæ diuiditur, aut effecta, aut subiecta, aut adiuncta. Solēt autem dialectici plures diuisionis modos quā quatuor enumerare: sed cū ad fontes inuentionis referuntur, melius & facilius quatuor illis generibus comprehenduntur.

4 Primum genus diuisionis appellatur ex causis, quando causæ diuidunt totum: eaque multis modis propria ratione causarū distinguitur. Possumus enim rem quampiam parti ex finibus: vt, Homines nati sunt partim ad agendum, partim ad contemplandum. Diuisio ex formis nulla est: quia vniuscuiusque rei vnica est forma, & non plures, quæ diuisionem faciunt. Ex efficientibus verō sapissimè rem aliquam partimur: vt dialectica comparatur natura, doctrina, & exercitatione. Incidit etiam diuisio ex materia, & præcipuè in rebus artificialibus: vt si dixeris domum esse compositam ex

*substantia domi
causis*

*est in rebus
in diuisione
non
quibus
est*

lapidibus, arena, lignis, cæmētis. Sed optimum & præstantissimum genus diuisionis fuerit, cū partes causæ sunt internæ, & constituentes rem ipsam quæ distribuitur: vt diuisio hominis in corpus, & animam rationis participem.

5 Propositio est totius operis georgici, quod Virgilius partitur in quatuor partes: & singulis libris singulas exequitur: primo agriculturam, secūdo vitium & arborum culturam, tertio rem pecuariam, quarto apum naturam.

6 Dialectici diuisionem appellant, cū totum in partes omnes diuiditur: vbi præcipiūt, ne quam partem necessariam in diuisione prætermittas, ne quam superuacua adhibeas: quod præceptum de perfecta & absoluta diuisione verum est, in qua diligenter providere debemus, ne quid desit, aut redundet. Sed nos huic loco etiam subiicimus omne genus argumenti, cū ex vna, vel aliquot partibus totum, vel ex toto vna, vel aliquot partes disputantur & probantur: quia totum & pars sunt aliquid diuisionis.

7 Catullus remouet aliquot partes pulchritudinis, id est causas, quæ efficere possint in corpore muliebris aliquam venustatem, vt tollat rem totam, id est probet amicam Formiani non esse pulchram & venustam.

8 Hoc exemplum duobus modis disputatur: primo affirmatè, Quintia est cædida, recta, longa: ergo est formosa. quā complexionem Catullus antecedente concessio refellit vnus tantū partis inficiatione: Quintia non est venusta, non igitur formosa.

9 Ex toto vel vnū membrum cōcluditur: vt, Quintia est formosa, ergo est venusta: Vel aliquot: vt, Quintia est formosa ergo venusta, candida, longa, recta: Vel omnia: vt, homo est, ergo constat ex corpore & animo.

10 Secundum genus diuisionis appellatur ex effectis, cū effecta diuidunt causam: vt Martialis enumerat facta Ruffi,

Quicquid agit Ruffus, nihil est nisi Nauia Ruffo:

Si gaudet, si flet, si tacet, hanc loquitur.

Canat, propinat, poscit, negat, innuit, rna est

Nauia: si non est Nauia, mutus erit.

Scriberet hesterni patri cum luce salutem,

Nauia lux, inquit, Nauia lumen aue.

Est autem animaduertendum cum effecta causis respō-
deant, eorum diuisionem variam & multiplicem esse,
sicut ipsarum causarum, de quibus diximus: nam & finis
in sua effecta, & forma, itēque efficiens, & materia re-
ctē & commodē diuidi poterunt: nec exempla de his
inuentu difficilia sunt.

11 In hoc exemplo præcipuum argumētum est si-
militudinis: sed eius utraque pars (protasin dico & apo-
dosin) continet quādam diuisionem hominū ex factis.

12 Protasis est similitudinis, ubi homines qui lu-
dis Olympicis intererant, diuiduntur in tres quasi spe-
cies ex eorum effectis.

13 Apodosin similitudinis, ubi homines generali-
ter diuiduntur ex eorum factis tripartito: quod alii ser-
uiunt quæstui, alii gloriæ, alii contēplationi dediti sunt.

14 Ut in primo genere excellit diuisio, quæ est to-
tius in partes internas & constituentes, ita in hoc se-
cundo primas partes sibi vēdicat diuisio generis in spe-
cies: quia ut illic totum integrum, quod verē totum est,
ita hic totum vniuersale, quod etiam verē totum appel-
latur, partitionem accipit, genus autem per metapho-
rā vsurpatur à dialecticis similitudine ducta ab his, qui
sunt eiusdē familiæ & cognationis: ut enim habēt idem
principium sui ortus: sic species ad communem sui ge-
neris originem referuntur. Genus itaque est, quod na-
turam quandam habet communem subiectis partibus.

15 Species & forma dicitur à Latinis pro parte sub-
iecta generi similitudine quadam formarum natura-
lium, quæ ut rudem corporis molem informant, & (ut
ita loquar) speciendam & contemplandam tradunt: sic

pars aliqua specialis confusam generis communionem
velut effingit, & additione sui certius nobis exprimit.

16 Quia substantia generis est communis multis,
ut animalis homini & pecudi, eaque prima natura, &
summa est generis, ut communitio quædam sit, qua par-
tes ei subiectæ inter se similes sint, idcirco generi ad-
ditur, ut de partibus interroganti quid est, respondeat-
tur: quia natura generis, natura est ipsarum partium: ex
quo adiuncto Aristoteles generis definitionem cōsti-
tuit, cum ait esse genus, quod de partibus in quæstione
quid est, dicitur, isque differentibus specie: quod postre-
mum superuacaneum est: quod Aristoteles apposuit, ut
genus ab infima specie distingueret, quæ de indiuiduis
affirmaretur numero tantum differentibus, & non spe-
cie, ut putat Aristoteles, sed falso: quia indiuidua singu-
la suis & propriis formis constant: quibus id sunt, quod
sunt, & à cæteris differunt: & quauis idonea vocabula
desint, quibus has singulares formas significemus, ni-
hilominus tamen eas animo & cogitatione quadā com-
plectimur. Nulla igitur iusta causa fuit Aristoteli, cur
hanc particulam in definitione generis (differentibus
specie) poneret, ad distinguendum videlicet species &
indiuidua: quæ re vera nihil hac clausula differunt.

17 Vocabula generis & speciei relata sunt inter se,
ut Porphyrius in capite de specie testis est: qui tamē in
eodem capite secum ipse pugnat, cum hominem singu-
lorum hominum speciem esse dicit, non etiam genus:
etenim vim relationis, quæ nomine speciei significatur,
Porphyrius confundit & perturbat, cum species ratio-
nem partis semper habeat, nunquam totius. Itaque ho-
minem singulorum hominum genus, non speciem di-
cere debuit, tum ut sibi ipsi constaret, tum ut naturalem
& germanam vim generis, & speciei in docendo se-
queretur.

18 Diuisio generis in species rara est, quia difficile
sit generales rerū notiones & veras partes, quæ sunt il-

Artos laps.

lis subiectæ, vera & perfecta scientia comprehendere.

19 Ouidius diuidit animalia in quinque species, quas ex subiectis locis celo, aere, aqua, terra distinguit.

20 In hoc exemplo honestum genus est, quod diuiditur in quatuor species: prudẽtiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam: quæ non propriis vocabulis, sed definitionibus explicantur: nec enim interest, vtrũ genus in formas, an in formarum definitiones distribuatur: atque hæc diuisio ex primo libro Platonis de Legibus sumpta est.

21 Quidam duos modos diuisionis faciunt, & cum genus in species partiuntur, vt animal in hominem & bestiam: & cum genus in differentias (vt loquuntur) secãt, vt animal in rationale & irrationale: cum tamen vnus & idem modus sit: sed illic species suis nominibus, hîc species definitionibus explicentur.

22 Vfus generis & speciei varius & multiplex est: aliãs enim adhibetur ad perfectam diuisionem, qua genus in species diuiditur, vt superioribus exemplis constat: aliãs, vt vnã vel aliquot species concludat: aliãs, vt vicissim ab vna specie vel ab aliquot concludatur.

23 Genus (vt ait Fabius) ad refellendam speciem plurimum valet: quod enim arbor non est, vtrique platanus non est: ad probandam autem speciem minimum valet: quod postremum falsum est, si genus vniuersẽ sumatur: tum enim ex eo licebit concludere & omnes & singulas species: vt, Omnis virtus est expetenda, iustitia igitur expetenda, & prudẽtia, & fortitudo, & temperantia.

24 Sequitur vsus speciei, & primus quidem, cum ex vnica specie genus disputatur, qui tum cõstans est & firmus, cum speciei affirmatio generis affirmationem concludit: vt iustitia est expetenda, virtus igitur est expetenda.

25 In hoc exemplo quæstio ponitur, vtrum motus Antonianus sit bellum: quæ probatur à specie: tumultus

est, igitur bellum: nam ex specie affirmata genus affirmatẽ concluditur.

26 Secundus vsus speciei est, cum plures ad concludendum genus adhibentur: vt in exemplo Baccharæ, in quo necessarium pro genere sumitur: ad quod refellendum species aliquot tolluntur.

27 Exemplum Aristoteles ait esse speciem argumentationis: non rectẽ, quia argumenti nomẽ est, non argumentationis. Rhetores inter argumẽti genera prima & summa exemplum numerãt: neque etiam rectẽ, cum exemplum nullum sit certum argumẽti genus, sed aliãs simile, vt, Saturninus iure occisus est propter seditionem, sicut duo Gracchi: aliãs dissimile, vt, Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit, Verres eadẽ Syracusanis focis abstulit: aliãs minus, vt, Publius Scipio priuatus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum reipublicæ interfecit: Catilinam totum orbem terrarum cæde atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Aliãs par, vt, Inimicum, inquis, accuso meum: & ego amicum defendo meum. Aliãs species, cum rei generaliter propositæ subiicitur: vt paradoxo primo, cum Cicero disputat veteribus Romanis vnica virtutem propositam fuisse, hunc locum exemplis regũ, & consulum, & aliorum fortium virorum illustrat, quæ singulares ciuium Romanorum species sunt.

28 Ex genere species probatur, vnde sunt illa rhetorum præcepta de quæstione speciali ad generalem transferenda: quæ tamen præcepta dici de quæstione non debuerant, sed de generis & speciei vsu. Sic Cicero in orationibus suis, quæ versantur circa finitas & singulares quæstiones, in vniuersum genus frequẽter excurret, vt quod probatum fuerit in genere, probetur similiter in specie. Sic de vita rustica, & supplicio parricidarum pro Roscio Amerino generaliter disseritur. Sic in diuinatione de accusatore constituendo. Sic pro Ce-

cinna, pro Cluétio, pro Murena, de Iure ciuili. Sic pro Arlege Manilia de imperatore constituendo. Sic pro Archia de studiis artium, & laude poetarum. Sic pro Planco de fama & gratia. Sic pro Sestio de optimatibus. Sic pro Cælio de adolescentia. Sic pro Milone de conscientia & vi diuina: qui loci cõmunes à rhetoribus appellantur, quod generalem disputationem continent. Contrà verò etiam per species ad genus ascendimus: vnde sunt inductiones rhetorum & philosophorum à specialibus rebus ad vniuersas. Cic. pro Milone, Publij Clodii mortem æquo animo ferre nemo potest: luget senatus, mœret equester ordo, tota ciuitas confecta senio est, squallent municipia, affliguntur coloniae, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetam ciuem desiderant. Persius probat varios esse mores hominum in ductione facta per species, *Mille hominum species, & rerum discolor vsus: Velle suum cuique est: nec voto viuatur vno: Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti Rugosum piper, & pallentis grana cumini: Hic satur irriguo mauiult turgescere somno: Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille In Venerem putris.*

Eodem modo philosophi quæstiones vniuersas specialibus exemplis disputant: vt intelligi potest ex dialogis Platonis & Ciceronis.

29 Tertium diuisionis genus est ex subiectis, cum subiecta diuidunt aliquod adiunctum: idque fit tribus modis pro triplici subiecti varietate: aliàs enim subiecta primi generis diuidunt: vt, Colorum alii sunt in naturis animatis, alii in inanimatis: aliàs subiecta secundi generis: vt, Vestimenta quædam virorum sunt, quædam mulierum: aliàs subiecta tertii generis: vt, Philosophia versatur circa mores, circa res naturales & occultas, circa differendi rationem: hæc enim tria sunt obiecta, circa quæ Philosophia versatur.

*in vltis
secundum
in subiecto
in. accidit
in p. substat
in. vulgar.*

30 Virginitas distinguitur tribus obiectis: patre, matre, & puella nubente, circa quæ abiecta versatur.

31 Quartum genus diuisionis est ex adiunctis, cum adiuncta diuidunt subiectum: idque etiam fit tripartito: aut enim adiuncta sunt primi generis, vt, Hominum alii sunt parui, alii magni: aut adiuncta secundi generis, vt, Rex cinctus est partim equitibus, partim peditibus: aut adiuncta tertii generis, vt, Ratio vitæ degeda docetur partim in ethica, partim in politica, partim in œconomica disciplina.

32 Mathematici Zonas per metaphoram dicunt pro circulis in cælo, & in terra fictitiis: cælum igitur in hac diuisione subiectum est: Zonæ autem adiunctæ cælo. Sic Lucanus cælum in orientem, occidentem, meridiem, septentrionem diuidit,

*Vnde venit Titan, & nox vbi sidera condit:
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis:
Et qua bruma rigens, & nescia vere remitti
Astringit Scythicum glaciali frigore Pontum.*

33 In diuisione totum à partibus ratione quadam separatur: quia totum non est idem quod singulæ partes: nec partes vicissim singulæ idem sunt quod totum: sed tamen totum semper est consentaneum suis partibus: partes autem inter se comparatæ nonnunquam dissentaneæ sunt, vt homo & bestia in diuisione animalis: nonnunquam dissimiles tantum, vt prudentia, iustitia fortitudo, temperantia in diuisione virtutis.

34 Expositis quatuor generibus diuisionis, comparatio de eorum præstatiã & dignitate inter se sequitur, vbi duo principes modi diuisionis notantur: vnus, cum totum integrum in membra sua diuiditur: vt homo in corpus & animam: alter cum totum vniuersale in suas species distribuitur: vt animal in hominem & bestiam: in quibus solis duobus modis verè totum, & verè partes inueniuntur.

35 Cum adiunctum diuiditur in subiecta, ipsa sub-

*diuisio
substantia
accidit
substantia
vulgo.*

iecta non sunt veræ partes adiunctorum, sed quodammodo partes dicuntur, quia cum adiunctis comprehensa sunt. Item cum subiectum in adiuncta diuidimus, ipsa adiuncta veræ partes non sunt, sed hoc ipso tantum quod in subiectis insunt, vt colores non sunt partes corporis, sed partibus corporis inhærent.

36 Tertius modus diuisionis imitatur quodammodo primum, sicut quartus secundum: vnde fit, vt cum adiunctum diuiditur in subiecta, diuisio totius in membra, & cum subiectum in adiuncta, diuisio generis in species appareat.

Quid Aristoteles de Diuisione?

In organo logico nullum omnino præceptum est, quid diuisio sit, & quibus generibus modisque fiat: in Analyticis prioribus capite tricesimo secundo libri primi Aristoteles diuisionem ait esse velut infirmum syllogismum: & capite vicesimotertio libri secundi inductionem, quæ fit ex enumeratione partium singularium ad explicationem totius, inter argumentationis species ponit: cum tamen inductio sit argumenti species, non argumentationis. In Analyticis posterioribus capite quinto libri secundi negat per diuisionem demonstrari posse quid est, de eo cuius est: & capite decimosexto libri secundi diuisionem confirmat esse vtilem disputationibus problematicum. De genere & specie, quæ sunt diuisionis membra, passim in toto organo confuso magna est sine vlla legitima doctrina, cum neque verè definiatur, neque vltus verus ostendatur. Quare Aristoteles in dialecticis hunc locum neque definiuit, neque distribuit, neque generalem & dialecticum eius usum explicauit.

I ¶ DEFINITIO.

2 Definitio est oratio, quæ quod quaeritur proprie & breuiter explicat quid sit: proprie

vt omni soli definitæ rei definitio perpetuo conueniat. 3 Nomen ipsum definitionis à mensuris translaturum est: quod vt illic certis finibus & terminis agri, sic vis naturæque rerum suis partibus hinc comprehenditur.

4 Definiendi genera duo sunt, alterum proprie definitio, alterum descriptio nominatur.

¶ DEFINITIO PROPRIA

5 Definitio propria ex causis propriam, veramque rei naturam constituentibus explicat quid ipsa res sit, idque plerumque duobus vocabulis generis & formæ causas omnes propositæ rei continentibus: quo pacto hominem definimus animal rationale. Animalis enim nomine (quod genus est) natura corporata significatur, quæ materies hominis est, & viuendi & sentiendi vis, quæ virtutes duæ sunt animæ: tunc additur rationale, extrema consummatio: quæ vis forma est hominis, & efficiens modo quodam est: statum enim eius tuetur: & finis item, quia ad rationis absolutionem perfectionemque tendunt omnes vigilæ, cogitationesque nostræ. Ita genere formæque rei cum definitio efficitur, omnium causarum (quæ sunt in re ipsa) genera complectitur. Ex hoc itaque genere ferè constant artium definitiones: 6 Rhetorica,

est virtus dicēdi: Dialectica, virtus differēdi.

❧ DESCRIPTIO.

7 Cū verò reliquis etiam argumentis v-
timur ad explicandum quid sit quod quæri-
tur, descriptio nominatur, 8 eaque interdum
breuitate par superiori. Ouidius,

Amo. 2. *Stulte, quid est somnus, gelida nisi mortis imago?*

Horatius,

Epist. 1. *Ira, furor brevis est.*
Philip. 2.

Cicero, Pax, tranquilla libertas. 10 Nec ta-
men hac breuitate definiendi perpetuò vti-
mur. desiderat plerunque & res ipsa, & audi-
tor pleniorē splendidiorēque orationem.
Ita plerunque assumuntur orationes longio-
res ad explicandum definiendūque quod
quæritur: unde efficitur aliquid proprium,
quod in aliam rem nullam transferri possit.
Sic apud Virgilium fama pingitur,

A. Enei. 4. *Fama, malum, quo non aliud velocius ullum*
Mobilitate viget, virisque acquirit eundo.

Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

Illam terra parens ira irritata deorum

Extremā (ut perhibent) Cæo Enceladōque sororē
Progeniuit pedibus celerem, & pernicipibus alis.

Menstrum horrendum, ingens, cui quot sunt cor-
pore pluma,

Tot vigilēs oculi subter, mirabile dictu,

Tot lingue, totidē ora sonant, tot subrigit aures,
Nocte volat cæli medio, terraq; per umbram *ab offenti*
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine lecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes,
Tam ficti prauique tenax, quàm nuntia veri. *a paitors*

12 Similis est illa ex effectis gloriæ defini-
tio apud Ciceronem, Sed tamen ex omnibus *Pro Milo.*
præmiis virtutis, si esset habenda ratio præ-
miorum, amplissimum esse præmium glo-
riam: hanc vnam, quæ breuitatem vitæ po-
steritatis memoria consolaretur, quæ effice-
ret vt absentes adessemus, mortui viuere-
mus: hanc denique esse, cuius gradibus etiā
homines in cælum videantur ascendere. Sic

Gnato definitur apud Terentium,
13 *Est genus hominum, qui esse primos se omnium* *In Eunuc.*
rerum volunt,

Nec sunt tamen: hos cōsector, hisce ego nō paro me
ut rideant,

Sed his Ultrò arrideo, & eorum ingenia admiror
simul.

Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, lau-
do id quoque:

Negat quis? nego. ait? aio. postremò imperaui ego-
met mihi

Omnia assentari: is quæstus multò est vberimus.

14 Tales sunt descriptiones in poetis, &

oratoribus personarum, urbium, regionum, fluminum, montium, ex omnibus argumentorum generibus. Atque huiusmodi definitionibus perspicuis magis quàm breuibus referta sunt in bonis authoribus tota volumina. ¹⁵ Nec prætereundum est, reciproca- tionem probationis hîc eandem esse, quæ in superioribus est argumentis: vt enim ex definitione sæpe res definita disputatur, sic contra ex definita re definitio aliquando cõcludetur. ¹⁶ Atque toto in definiendi genere nõ tam breuitatis, quàm perspicuitatis habenda ratio est: non enim memoriæ gratia solum (quam breuitas adiuuat) sed multò magis intelligentiæ, quam perspicuitas efficit, definiendi via quæsitæ est. ¹⁷ Ac certè tenendum illud est in tradendis artibus definitiones illas duobus vocabulis comprehensas genere & forma, magis esse comprehensiones breues, quàm faciles explicationes: nisi ab attento diligentique doctore discipulis familiariter & intelligenter exponantur. ¹⁸ Atque vt cauendum est diligenter, ne quid ad disertam expositionem desit, ita prouidentum, ne quid redundet.

DE DEFINITIONE.

1 Definitionem philosophi maximè commendat: nec tantùm præcipiunt, vt in docendo res proposita de-

finiatur, sed etiã quæ sit ars ipsa faciendæ definitionis, explicat: vt Plato in Ciuili, & in Theæteto: Aristoteles in Analyticis posterioribus, & in Topicis. Definitionis autem doctrinã idcirco postremã tradimus, quia definitio possit fieri ex omnibus expositis argumentis consentaneis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniugatione, atque etiam diuisione: In artibus autem ea postremo loco explicanda sunt, quorum cognitio ex antecedentibus pendeat.

2 Definitio tribus virtutibus laudatur: proprietate, vt rem totam & solam quæ definitur, contineat: perspicuitate, vt clarè exponat, quid sit: breuitate, vt facilius ediscatur.

3 Definire propriè est sine concludere, & terminare, vt agrum, vt aream, vt regionem: & per metaphoram est rei propositæ naturam quasi verbis circumscribere & explicare: vt enim mensores decempeda agrum metiuntur, sic, vt eum ab aliis agris distinguant: ita res de qua agitur, definitione quid sit, explicatur, & à ceteris rebus distinguitur. Græcis eadem translatione est *ὄρος* & *ὄρισμος*, à verbo *ὄρίζω*, id est termino: quia definitio rem propositam suis finibus terminat: Cicero libro primo de Oratore vocat finem, & Quintilianus libro septimo finitionem.

4 Diuisio definitionis in duo genera in organo Aristotelis verbis quidè expressa non est, sed tamen huc ferè recidunt quæ ab Aristotele topico 6. de vera definitione, & topico 5. de descriptione præcipiuntur.

5 Definitio propriè dicta vt nobilissima est ad perfectam rei scientiam consequendam, ita inuentu difficillima: quia causæ rem constituentes sæpe nos fugiunt, quæ interdum significatur vocabulis generis & formæ, vt cum homo definitur animal rationale: interdum etiam partibus his, quæ membra rei totius dicuntur, vt cum homo definitur id quod constat ex corpore & anima rationali.

6 Cùm Rhetorica definitur virtus dicendi, virtus rhetorica genus est, & dicere formalis causa, per quam rhetorica id est, quod est, & à cæteris disciplinis distinguitur.

7 Descriptio à Græcis dicitur *καταγραφὴ*, vt ait Cicero in Topicis, quæ (si causas internas, & rem ipsam constituentes exceperis) ex quouis genere argumenti efficitur, vt causis quibusdã externis, effectis, subiectis adiunctis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniugatione, diuisione: quod Cicero in Topicis & Partitionibus animaduertit & docuit.

8 Descriptionis duo sunt genera, vnum breuius, & paucioribus verbis comprehensum: alterum longius, id est minus breue: nam in vtroque genere breuitatem inesse volumus, quæ nihil superuacuum esse patiat: sed vbi minus est verborum, breuiorẽ: vbi plus est, longiorem, id est minus breuem descriptionẽ appellamus.

9 Somnus describitur à similibus, comparaturque morti, quia in somno tolluntur omnes actiones sensuum, sicut in morte.

10 Fabius libro septimo, An, inquit, si non dixerò, homo est animal rationale, mortale, non potero expositis tot animi corporisq; proprietatibus latius oratione ducta, vel à mutis eum discernere, vel à diis? Quid, quod nec vno modo definitur eadem res, sed latiore variorque tractatu? vt facit Cicero, vt omnes oratores plerumque fecerunt. Rarissima enim apud eos reperitur illa ex consuetudine philosophorum ducta seruitus ad certa verba sese astringendi: eamque M. Antonius lib. 2. de Orat. vetat: nam est etiam periculosum, cùm, si in vno verbo sit erratum, tota causa cecidisse videamur.

11 Virgilius famam, id est, publicum rumorem de aliquo in vulgus sparsum describit ab adiunctis, effectis, causis, comparatis. Primus itaque locus est ab adiunctis famæ, quæ illustrantur à minori ad maius.

Secundus locus ab effectis famæ.

Tertius locus à causis procreantibus, & adiunctis.

Quartus à paribus.

Quintus ab effectis famæ.

Sextus & vltimus à paribus.

12 Gloria describitur ex duobus effectis, & quod bonorum virorum memoriam efficit immortalem, & quod hos ipsos ducit in cælum.

13 Gnato parasitus apud Terentium definitur ex effectis, quæ sunt, ambitiosis hominibus arridere: eos admirari: ad eorum vultus, sermones, voluntates se componere.

14 In poetis & oratoribus, qui res speciales & singulares sæpe tractant, descriptiones longè frequentes sunt duabus de causis: & quia illis propositum est, non solum docere, sed etiam mouere & delectare auditorẽ: quod efficitur graui & copiosa oratione: & quia specialia pluribus egent, vt definiantur, quàm vniuersalia: vt apud Virgilium Aeneas magnificè depingitur libro primo Aeneidos,

*Resistit Aeneas, claræque in luce resulsit,
Os humerósque deo similis: manque ipsa decoram
Cesariem nato genitrix, luménque iuuenta
Purpureum, & latos oculos afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariúsve lapis circumdatus auro.
Et ibidem Carthago vrbs Libya,
Vrbs antiqua fuit, Tyrijs tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberinæque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli,
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit.*

Item Italia,

*Est locus, Hesperiam Craij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vberè glebæ:
O Enotrij coluere viri: nunc fama minoris*

italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Item Timaeus eodem libro,

- & fontem superare Timani,

Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis

It mare prae-rup-tum, & pelago premit arua sonanti.

Sic Parnalus mons apud Ouidium describitur primo li-
bro Metamorphoseos,

Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,

Nomine Parnalus, superatque cacumine nubes.

Hæc igitur & similia poetæ & oratores magnificentius
exprimunt quàm philosophi, qui in docendo subtilitatè
breuitatèque confectantur: & res illustrent ex omni-
bus generibus argumètorù, causis, factis, subiectis, ad-
iunctis, dissentaneis, comparatis, notatione, coniuga-
tione, & diuisione.

15 Argumentum definitionis vim quãdam relatio-
nis continet, sicut superiora insita omnia: definitio
enim est rei definitæ definitio: & res quæ definitur, de-
finitione definitur: in hisque mutua & reciproca pro-
batio est: vt, Animal rationale est aptum ad disciplinã,
homo igitur aptus est ad disciplinam: & contrã, Homo
aptus est ad disciplinam, animal igitur rationale ad di-
sciplinam aptum est.

16 Hic locus explicat particulam superioris defini-
tionis de breuitate, quæ duplex est, aut cum verbum
nullum redundat, aut cum verborum tantum est, quan-
tum necesse est: quæ breuitas, vt ait Cicero, sæpe obest,
nõ solùm quòd obscuritatem parit, sed etiam quòd eam
virtutem, vt sit oratio iucunda, tollit.

17 Et tamen in artibus maximè probatur definitio-
nes breues, tũ propter breuitatem, quia, vt ait Horatius,
Quicquid præcipias, esto breuis:

tum propter comprehensionem causarum, ex quibus
res proposita constat. Itaque licet non tã perspicuè rem
explicent, quàm si pluribus verbis dilatarentur, in di-
sciplinis tamen adhibendæ sunt eiusmodi quæ & facile

edificatur, & semel percepta in animis diutius hæreãt.

18 Cicero libro secundo de Oratore, Hoc præci-
pit ratio atque doctrina definiendi, vt vis eius rei, quam
definiat, sic exprimat, vt neque absit quicquã, neque
superfit: deest autè aliquid in definitione, cum tota res
non explicatur: & reddat, cum aliquid detrahi potest,
vt tamen integra maneat definitio.

Quid Aristoteles de definitione?

Aristoteles in Analyticis prioribus iubet ad medii,
id est, argumenti copiam & facultatem definitiones vi-
dere: libro secundo Posteriorum analyticorum disputa-
tio longior est, quòd demonstratio & definitio eiusdem
rei esse non possint: quòd syllogismo duplicante non
possit monstrari quid est, de eo cuius est: quòd definitio
definitione sua, aut definitione contrarii, aut vllò alio
modo non monstretur: quòd quid est monstratur per
aliud quid est: item de definitione quid est, & propter
quid est: in quo sophismate multa paginae perduntur.
Caput præterea decimum quartum est, quo pacto defi-
nitio inuestiganda sit sumendis his, quæ cum aliis com-
munia sunt, dum efficiatur aliquid proprium, quod non
possit in aliam rem transferri. In Topicis definitio defi-
nitur non quidem generatim, sed ea duntaxat, quæ fit
ex causis rem ipsam constituèntibus: vbi definitioni sub-
iicitur nomen pro oratione positum, & quæstio de eo-
dem & diuerso, atque in his libris locus à definitione
palsim sæpius iteratur. Sexto autè doctrinam definiendi
plenam, & perfectã tradere videtur: quæ multis præ-
ceptis non modò falsis, sed etiam superuacaneis & in-
utilibus referta est, vt his qui dialectico & prudenti iu-
dicio tam multa præcepta legent, perspicuum esse po-
terit. Itaque vt in superioribus argumentis, sic in defi-
nitione tractanda Aristoteles dialecticam contempnit:
quippe qui huc locum neque generaliter definiat, ne-
que vno loco doceat, neque quis eius vsus sit, ostendat.

ASSUMPTA ARGUMENTA.

1 Infitis argumentis expositis ad extrinsecus assumpta veniendum est: quæ assumuntur, nõ vt insita, è partibus quæstionis, sed ex enuntiatione vniuersæ quæstionis, 2 quam deus homõve negauerit aut affirmauerit, vnde testimonia nominantur. 3 Diuina sunt quæ vel à Deo ipso eduntur, vel ab hominibus, aliisve naturis instinctu diuino afflatis funduntur. Diuina igitur testimonia sunt vera oracula, quæ sacris literis continentur. Sed exempla proferamus, qualia nobis authores hi (quibus adhuc sumus vfi) suppeditant, vt illustriorem locum faciamus. Tibullus,

Lib. 3. 4 Quod si vera canunt sacris oracula templis:

Hac illi nostro nomine dicta refer.

Hoc tibi coniugium promittit Delius ipse:

Felix, ac alium desine velle virum.

Pro Milo.

Cic. 5 Itaque hoc Iudices, non sine causa, nõ fictis fabulis doctissimi homines memoriae, nõ prodiderunt eum, qui patris vlciscendi causa matrem necauisset, variatis hominum sententiis non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum. Testimonium Palladis est. 6 Humana autem testimonia sunt Philisophorũ sententiæ: vt Socratis

illud, Vnicũ bonum scientia, & vnicum malum ignorantia. 7 Et poetarum. Virgilius, Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos. Aenci. 6.

Iuuenalis,

Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Saty. 2.

Horatius,

-Mors, vltima linea rerum. Epist. 1.

Martialis,

Extra fortunam est quicquid donatur amicis. Lib. 5.

» Oratorũ. Cicero, Proposita inuidia, mor- Pro Milo.

» te, pœna qui nihilo segnius rempublicã de-

» fendit, is vir verè putandus est. Excellentium

» virorum, vt Solonis: Neque solum vt Solo- Cicero ad

» nis dictum vsurpem, qui & sapiens fuit vnus Brutum.

» ex septẽ, & legum scriptor solus ex septem.

» Is rempublicam duabus rebus contineri di-

» xit, præmio & pœna. 8 Huc pacta referenda

» sunt. Cicero pactum reprehedit Antonii de

» perdena republica cum Cæsare, Quid au- Philip. 2.

» tem agebatur, nisi vt delere & euertere rem-

» publicã funditus velles? cum te neque prin-

» cipes ciuitatis rogando, neque maiores natu

» monendo, neque frequẽs senatus agendo de

» vendita atque addicta sententia mouere pos-

» set. Huc etiã promissa pertinent. Idem, 9 Au- Philip. 5.

» debo etiam obligare fidem meam, P. C. vo-

» bis, populõq; Romano: quod profectõ cum

» me nulla vis cogeret, facere non auderẽ: per-

„ timescerémque in re maximè periculosa o-
 „ pinionem temeritatis : promitto , recipio ,
 „ spódeo P. C. Cæsarem talem semper fore ci-
 „ uem, qualis hodie sit: qualémque eum maxi-
 „ mè velle & optare debemus. Est quoque te-
 „ stimonii quædam vis: cùm iubemus contra-
 „ dicentem experiri. Terentius,

In Eun. *Fac periculum in literis, fac in palastra, in musi-*
cis, qua liberum
scire equum est adolescentem: solertem dabo.

Ouidius,

Trist. *3. Quod magis vt liqueat, néue hoc ego fingere*
credar,

Ipse velim pœnas experiare meas.

¹¹ Huc similiter spectat iusiurandū: quale
 est Virgilianum illud,

-per sidera iuro,

Aenei. 6.
Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
Inuitus regina tuo de littore cessi.

¹² Testimoniis autem humanis vulgò ab
 imperitis & simplicibus creditur, si prudēs,
 probus, nōstri studiosus testis videatur. ¹³ Mo-
 net tamē Socrates apud Platonem & rheto-
 res in præceptis de hac ipsa re, in exquirenda
 veritate testimoniis tantum credēdum esse,
¹⁴ quantum ratio permiserit. ¹⁵ Atque idcir-
 co hoc argumenti genus expers artis appel-
 lauero, quia ferè nihil admodum approba-

tionis, id est artis huius (quæ argumenta &
 probationes ostendit) habeat. Quanquam
 scio aliam huius nominis rationem à rheto-
 ribus afferri. Consideranda est ergo in testi-
 monio causa cur dictū sit: testis vita, morēs-
 que spectandi.

16 **PERORATIO IN-**
uentionis.

¹⁷ Hactenus inuentionis dialecticæ gene-
 ra exposita sunt: in quibus singulis quæ vis
 esset ostendimus. ¹⁸ Nunc autem in vniuer-
 sum monēdum illud est, propositis quæstio-
 nibus vt accommodata argumenta quæran-
 tur: Si artes, si res stabiles & æternę sunt sub-
 tiliter explicandæ, ex causis assumpta decla-
 ratio aptior erit: si deliberatio de pace, iudi-
 cium de facinore, commendatio rectè factorum,
 aut quiduis eorum quæ quotidie eue-
 nire solent, disputandum erit: nullus erit lo-
 cus inuentionis qui iuuare non possit. ¹⁹ Nec
 verò cōturbemur, quòd & causa, & effectus,
 & subiectum, & adiunctum, ac omnia argu-
 menta, eadem res esse possit: vt animal effi-
 citur à certis causis, & quædam efficit. Idem
 subiectum est multorū adiunctorum, & sub-
 iecti cuiusdam est adiunctum, vt terræ, idem
 & species & genus: argumenta enim ratio-
 l. iii.

nes puræ sunt, & nudæ, & satis habent, si ratione distinguantur, quâuis aliquando in eadem re conueniant.

DE TESTIMONIIS.

1 Argumentum generatim diuisum fuit in insitum & assumptum: & que essent insiti species, & quem usum habent, ex antecedentibus præceptis cõstare satis arbitror. Restant igitur assumpta argumenta, quæ definitione, diuisione, & exëplis illustrantur: definiuntur autem ex dissimilibus, quòd non sumantur ex altera parte quæstionis, sicut insita, sed ex rotius quæstionis affirmatione, vel negatione ad eam probandam vel improbandam assumantur: vt si quis probare velit diligendum esse proximum, quia Deus præcepit, vt quisque proximum suum diligeret: aut non esse furandum, quia Deus prohibuit, ne quis furetur, vtrunque argumentum est testimonium diuinũ, & ex tota quæstione assumptum, non ex hac vel illa parte.

2 Generalis diuisio argumenti assumpti, id est testimonii hîc obiter indicatur in diuinum & humanum: illud, cum diuina, hoc, cum humana autoritas ad aliquid affirmandum, aut negandum assumitur.

3 Diuinis testimoniis idcirco summa fides tribuitur, quòd à Deo prolata sint, qui est ipsa veritas: cuiusmodi sunt leges à Deo Hebræis latæ, & Euangelium Christi: vel quòd ab hominibus proferatur diuino numine præditis, vt prophetis, sacerdotibus, apostolis, per quos Dei spiritus loquutus est. Itaque cum quid sacræ literæ loquuntur, veritas ipsa, id est Deus loquitur. quæ autem ab Ethnicis testimonia diuina dicuntur, partim in eiusmodi rebus sunt (licet falsis & impiis) quas vel dii ipsi, vel eorum asslatu homines pronuntiafferunt: partim in diuinatione, quæ duplex olim fuit: vna artificiosa in cõiecturis ominum, & sortium, in obseruationibus ful-

Natura?

mina.

gurum, ostetorum, & extorum: altera naturalis in furore mentis, & diuina per somnium prouisione. Exemplum tamen ad hunc locum illustrandum ex profanis authoribus peritur, quia nobis propositum est ex his generalem dialecticæ artis usum demonstrare.

4 Tibullus nuntiat amicæ, vt speret cum eo nuptias: quia Apollinis oraculum promisit.

5 Orestes iure Clitemnæstram matrem occidit: quia ita iudicauit Pallas. hic anno septimo post mortem Agamemnonis patris, Clitemnæstram & Aegistum adulterum interfecit: quod factum dii comprobauerunt & vitæ spatio, & imperii felicitate: nã & nonaginta vixit annos, & septuaginta regnavit.

6 Humana testimonia ex hominibus sumuntur, in quibus inest autoritas ad faciendam fidem: eaque hoc loco bifariâ distingui possunt, tum ex genere & autoritate hominum, vt philosophorum, poetarum, oratorum, & aliorum excellentium, quorum sententias insignes & illustres Plutarchus collegit: tum ex ratione & formula testandi, vnde sunt pacta, promissa, potestas experiundi data aduersario, iusiurandum, & alia multa.

7 Poetarum versus non solum ab authoribus, sed etiam à philosophis frequenter vsurpantur: qui quamquam præceptis suis credunt, autoritatem tamen à verbis non fastidiunt: sic Plato sæpe citat versus Homeri, Simonidis, Hesiodi, & aliorum veterum poetarum: & Cicero in libris philosophicis poetarum testimoniis mirum in modum delectatus est: & orationibus interdum versus inserit: vt pro Murena Ennii,
Tollitur è medio sapientia, vi geritur res:
Spernitur orator bonus: horridus miles amatur:
Non ex iure manu confertum, sed magis ferro

Rem repetunt.

In Pisonem, Plauti,

Ratio quidem hercle apparet: argutum dixere & Philippica secunda, nescio cuius poetæ,

Male parva, male dilabuntur.

8 In pacis sunt tabulae priuatae & publicae, quae ad quaestionem affirmandam vel negandam affirmantur, & foedera etiam priuata & publica, quae non scribuntur: quale pactum fuit Antonii cum Caesare de euertenda republica: Antonius cum Caesare pactus est, ut rempublicam euertere: hic igitur voluit euertere.

9 Octavius adolescens erit optimus ciuis: quia Cicero promittit eum tale fore. Ciceronis promissum est testimonium, & argumentum assumptum.

10 Cum iubemus contradicentem experiri, videmur velle approbationem eius rei de qua agitur, ab eo impetrare velle: ut apud Terentium Parmeno cum Thaidi laudare vult Chaream simulatum Dorum Eunuchum, & a Phaedria dono missum, sentitque Thracone & Gnatonem vehementer instare, iubet utrunque experiri, quid Dorus possit in literis, in palaestra, in musicis.

11 Iusurandum est affirmatio religiosa, & vinculum magnum ad astringendam fidem: veteres autem Ethnici iurabant per Iouem, caeterosque deos & superos & inferos: ut apud Virgilium Aeneas per hos testatur se inuitum, & diuino iussu coactum Carthagine decessisse in Italiam: quae affirmatio Aeneae adhibitis diis testibus iusurandum est, & testimonium humanum assumptum ad hoc probandum,

Inuitus regina tuo delitore cossi.

12 Tria sunt, ait Aristoteles ad Theodectem, quae fide faciunt, prudentia, virtus, beneuolentia: quae si quis habeat, fide dignus apud suos auditores videbitur.

13 Cum Polus iuuenis in Gorgia Platonis de beata vita disputans auctoritate testium maxime niteretur, Socrates eum admonet, veritatem non ex teste, sed ex argumento ponderandam esse, ut ea disputandi ratio sit optima, cum vnicus in causa fuerit aduersarius ratione conuictus. Et in Critone, Ego, inquit, non solum is sum, sed etiam semper fui, qui nemini meorum paream, nisi

rationi, quae mihi consideranti videatur optima. Et rhetores dicunt argumenta esse propria indicia rerum, testimonia autem voluntatum, quibus nihil esse possit obscurius & incertius. Et Cicero lib. 1. de Natura deorum Pythagoreos irridet, qui in disputando cum ex his quaereretur, cur aliquid ita esset, responderebant *αὐτὸς ἔφα*, ipse dixit, ipse autem erat Pythagoras: tantum valuit opinio prauiudicata, ut etiam sine ratione valeret autoritas.

14 Testimonium humanum simplex, & nullo argumento insito confirmatum, caeca & debilis probatio est: nec enim quia aliquid quis dixerit, idcirco verum esse putandum est: ut enim autoritas humani testimonii firma sit, veritas eius aut argumentis insitis, & rem proprie perspicueque declarantibus, aut testimoniiis diuinis examinanda est.

15 Aristoteles capite secundo libri primi ad Theodectem, Probationes, inquit, sine arte appello, quae non inueniuntur a nobis, sed cum extra sint, assumuntur: ut testes, tormenta, scripta. Cicero in Partitionibus, Nec edicuntur sine arte, quod ita sint, sed quod ea non pariat ars oratoris: ad se delata tamen tractat. Quintilianus capite primo libri quinti, probationes inartificiales vocat, quas extra dicendi rationem accipit orator: Aristoteles igitur & Aristotelem secuti Cicero & Quintilianus testimonia appellarunt *ἄτεχνα*, id est expertia artis, quod orator ea non inueniat, sed extrinsecus a litigatore assumat: non recte quidem, neque vere: nam causa, & effecta, & alia insita argumenta plerunque a litigatore deferuntur ad oratorem, neque tamen testimonia sunt, & oratores ipsi saepe vtuntur testimoniis philosophorum, poetarum, iuris peritorum, quae a litigatore ignaro & imperito suppeditari non possunt.

Quid Aristoteles de testimoniis?

In organo logico neque definitionem, neque diuisionem eorum vsquam adhibuit, neque generatim de

his præcipit. Primo topico monet ad abūdantiam dialecticarum propositionum vidēdas esse scriptas disputationes: atque dialecticas ipsas quæstiones, problema dico & propositionē, ex hominum testimoniis definit. Secūdo topico quintus locus est ab autoritate, vt consideremus quæ oportet appellare, sicut multi appellār, & quæ non: & pleraque similia monita in dialecticis libris Aristotelis reperiuntur, quæ nihil habent dialecticum, propterea quòd generalia, & ad communem de omnibus rebus differēdi vsum accommodata non sint.

16 Peroratio de argumentis duas monitiones habet: vnā de generali delectu argumentorum ad hanc vel illam quæstionem tractandam: non enim omnibus quæstionibus omnia conueniunt: alteram de ratione distinguendi genera, quæ prius descripta sunt.

17 Et omnia quidem genera argumentorum sunt exposita: vt enim cogitationes hominum vnū in locum subducantur, quæ sunt, fuerunt, erunt, nulla reperietur ratio ad explicandā rem propositam idonea, quæ superioribus generibus comprehensa, distincta, definitaque non sit, causis, effectis, subiectis, adiunctis, dissentaneis, cōparatis, notatione, coniugatis, diuisione, definitione, testimoniis: nec tamen ignorandū est per multos alios locos inuentionis de partibus orationis, de generibus causarum, de statibus à rhetoricis magistris esse traditos: sed magnum est in perscribenda arte vitium, cum id quod paucis, & perspicuis, & cōuenientibus generibus explicari potest, tam multis præceptis, tam sine causa frequenter iteratis cumulatur: adde etiam, quòd hæc multiplex & varia inuentionum doctrina molestiam & difficultatem non solum discentibus, sed etiam docentibus adfert: vt si præceptor aliquis explicandam orationē sumpserit, cum alii sint loci de generibus causarū, alii de statibus, alii de partibus orationis, alii præterea communes & generales, nesciat ipse plerunque quos è tam multis sequatur. Atque hic error describen-

di peculiare inuentiones ex Aristotele primū natus est, quem cum Cicero in rhetoricis præceptis diu multūque secutus esset, seipsum tamen aliquando colligit. Nam lib. 2. de Oratore sub persona Antonii admonitus ab ipso vsu, minorularum eiusmodi sectionū subductiones agit: Et in Topicis, quæ maturiore & perfectiore iudicio conscripsit, doctrinam inueniendi argumenti non solum dialectico, vel legitimo possessori tribuit, verum etiam generales & cōmunes locos argumentorum exposuit, qui ad omnem disputationem accommodari possunt.

18 Præceptum de argumentis idoneis eligēdis est apud Platonem in Timæo, Quoniam, inquit, in omni oratione cū his rebus, de quibus agitur, naturalis quædam & germana debet esse cognatio, cum de re stabili, & immutabili disputatur, oratio talis sit, qualis res illa, quæ neque redargui, neque cōvinci potest: cum autem ingressa est effecta simulachra, bene agi putat, si verisimilitudinem consequatur.

19 Altera est admonitio de propositis & descriptis generibus argumentorum, quæ in eandem rem recidere possunt: sola autem cogitationum, & rationum differentia inter se distinguuntur: potest enim res eadē modò esse causa, modò effectum, modò subiectum, modò adiunctum, modò aliud atque aliud argumentum: vt homo est causa boni & mali, & effectum Dei, & subiectum sanitatis, aut morbi, & adiunctum terre, & dissentaneū bestię, & quippiam simile angelo: sed varię sunt & diuersæ rationes, cur homo sit hoc, vel illud: & tractatio ipsa & accommodatio ad quæstionem, ex quo genere argumentum fuerit, indicabit.

Quid Aristoteles de vniuersa dialecticæ inuentionis doctrina?

Satis (vt opinor) ex his, quæ diximus, constat, dialecticæ inuentionis artem in Aristoteleo organo nul-

lam esse, sed inertissimam confusionem, in qua nec inuentio definiatur, nec in certas partes distribuatur, sed in fatuas & inutiles artes frāgatur prædicabilium, prædicamentorum, interpretationum, abundantia propositionum, inuentionis medii, analyticorū posteriorum, topicorū, in quibus tam variis tenebris genera ipsa argumentorum (excepta vna contrariorum particula in contradictione simplici) nulla verè & dialecticè definiuntur: exempla verò nulla omnino insignia ex claris authoribus traduntur: ita vt ad verum differendi vsum Aristotelea dialecticæ inuentionis doctrina traduci nullo modo possit: ac si quis nullum vnquam argumentum arte reperire cupiat, nihil aliud quàm Aristoteleos eiusmodi de Inuentione libros legere debeat.

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii
Institutionum Dialecticarum

Liber secundus.



DISPOSITIO,¹ est apta rerum inuenturū collocatio: ² quæ sanè pars doctrinæ ad memoriam etiā confirmandam plurimum valet, vt vna eadèmq; institutio sit duarum maximarum animi virtutum intelligentiæ & memoriæ. Itaque cum de dispositionis arte dixero, de memoriæ quoque arte dixero: sed hæc postea. ³ Dialecticæ dispositionis genera duo sunt, syllogismus & methodus. ⁴ Syllogismus est argumēti cum quæstione naturalis & firma collocatio: naturalem vsus exemplorum naturalium probabit. Etenim sicuti cætera huius artis præcepta ex vsu cōmuni deducendus nobis est: & res hęc est facillima, ⁵ vt si de finibus agro-

supra mi gna:

d. si sith.

rum arbiter constituatur imperitus agricola, parésne sint agri, an impares, nullá de re protinus sententiam feret, decempeda, aut alia quavis regula prius vtrunque metietur, tum si rectæ normæ pariter ambo cõuenient, pares esse: sin minus, impares iudicabit. ⁶ Regula tertio loco adhibita pro argumento est, cuius cum duobus agris, id est, rebus in quæstione positis, dispositione & accommodatione factum iudicium est. ⁷ Firmam verò collocationem perpetua in omnibus similibus exéplis constántia probabit, si nulla quæstio in simili genere dispositionis, positis veris & concessis antecedentibus falsa concludetur: quales erunt omnes conclusionũ modi qui postea describentur. Hic igitur argumenti cū quæstione disponēdi leges & præcepta traduntur, quibus in cõcludendo obsecuti nũquam ex veris & concessis antecedentibus partibus falsum cõcludamus. Hæc pars est, quæ iudiciũ propriè nominatur, quia syllogismus de omnibus rebus iudicãdi cõmunis regula sit. ⁸ Latinè argumentatio & ratiocinatio dicitur. Argumentatio quia sit argumenti (quemadmodum diximus) cum quæstione collocatio. Ratiocinatio & syllogismus vna & eadem ratione appellatur: συλλογισμοῦ enim, & ratiocinor idem va-

lent: & vtrũque à rationibus nummariis traductum videtur: vel hinc illuc est similitudine translatum: ⁹ quemadmodum enim boni ratiocinatores addendo deducendõque vident quæ reliqui summa fiat: ita dialectici partibus addēdis & subducendis summã quandam rationis explicant. ¹⁰ Vt si Stoicum illud quærat, An omne bonũ sit honestum? & ex adiunctis argumentum sumatur ad affirmandum quoddam laudabile, argumento cum quæstionis partibus addito dispositõque cõclusio breuiter sic efficitur:

Omne laudabile est honestum:

omne bonum est laudabile:

omne igitur bonum est honestum.

Hoc consecrarium quarto de Finibus Cicero verbis iisdem conclusit. ¹¹ In quo exemplo videmus argumentũ additum cum vtraque parte quæstionis, deinde facta velut summa conclusam esse quæstionem.

¹ Dialectici veteres secundã partem suæ artis *ἡγετιμὴν*, id est, iudiciariam appellarunt à syllogismi regulis & præceptis, quibus de quæstione proposita iudicatur: quia illi de syllogismo solum præcipiebãt: generalem methodi artẽ in arte dialectica non docebãt. Nos verò dispositionem nominamus vocabulo plenioris & vberioris significationis, quod nõ tantummodo ad syllogismum, sed etiam ad methodum (quæ est pars huius dialecticæ doctrinæ) pertinet. Ac primũ dispositio definitur collocatio rerum inuētaram non quælibet, &

dispositio
no terminis

cuiusvis generis, sed apta, & conueniens, & legitima, qualis ex præceptis syllogismi, & methodi intelligitur. Huic nomini duplex notio subiecta est: nam & dispositio interdum dicitur ars aptè collocandi res inuentas, quæ traditur in regulis syllogismorum & methodi: interdum apta rerum collocatio, quæ fit secundum leges & præcepta eius artis: & id est commune omnium penè nominum, quæ in arte dialectica definiuntur, vt significant tum præcepta, tum res arte & præceptis tractatas & expressas.

2 Dispositionis ars & doctrina propriè instruit intelligeriam hominis syllogismo & methodo: atque hic finis est præcipuus, ad quem huius artis præcepta referuntur, quæ tamen etiam memoriâ maximè iuuare possunt: tacti hic scopus arti dispositionis principalis minimè propositus est. Adiuuat autem dispositio memoriâ, quia si qua est ars memoriæ, ea potissimum cernitur in ordine vel syllogismi alicuius, vel methodi: nec vtilis est ars vtilior, aut promptior ad faciliè & expedite ediscendum, & memoriâ continendum quicquid velis, quàm hæc, quæ tota est ordinis & dispositionis.

Quid Aristoteles de definitione dispositionis?

Nihil: vt enim alia multa huius artis membra, sic ea put ipsum, id est definitionè summam, & primam non expressit.

3 Dispositio dialectica genus est: syllogismus & methodus species duæ dispositionis, quæ quomodo inter se differant, ex definitionibus perspicuum deinceps erit. Syllogismus enim iudicium de re proposita facit, quam veram aut falsam esse statuit: methodus non facit tale iudicium, sed rem iam æstimatam & indubitatam facilius docet & explicat.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ dispositionis?

Nihil.

4 Syllogismus ex vsu communi deducendus est: tota enim dialectica ars, & omnes eius partes ex obseruatione naturalis vsus definiendæ sunt: & quemadmodum argumentorum, ita syllogismorum doctrina generalibus præceptis, & naturæ congruètibz informada nobis est.

5 Similitudo est geometrica ad explicandam vim & rationè syllogismi: protasis sumitur ex duobus geometriæ principiis: Quæcûque eidem tertio sunt equalia, illa inter se sunt æqualia: & quæ in aliquo tertio pariter non conueniunt, nec inter se pariter conueniunt. Quemadmodum igitur duorum agrorum æqualitas vel inæqualitas æstimatur per regulam vtrique applicatam, sic quæstionis veritas & falsitas per argumentum vtrique eius parti accommodatum iudicatur.

6 Redditio similitudinis, vbi quæstio comparatur agris, argumentum regulæ, qua vtimur ad metiendum, & syllogismus dimensionis: qui tantum differt ab argumento, quantum regula aliqua à dimensionè, quæ fit per regulam. Adde etiam, quod argumentum potest esse firmum, vt tamen sit infirmus syllogismus: vt,

Omnis homo est animal:

Omnis equus est animal:

Omnis igitur equus est homo:

Et argumentum interdum falsum est, syllogismus autem constans & legitimus: vt,

Omnis arbor est lapis:

Omnis homo est arbor:

Omnis igitur homo est lapis.

Quare argumentum & syllogismus non tantum præceptis, sed etiam re ipsa distingui possunt.

7 In syllogismi definitione duo tenenda sunt: primū, vt naturalis ea dispositio sit, & vsitata in naturali hominum vsu: hinc enim tota dialectica ars depromitur, & illuc refertur: deinde vt constans sit & nunquam fallax: multa enim præcepta vera possunt esse, minimèque fallacia, sed inutilia. Hic igitur & vsus vtilitas & veritatis constantia requiritur.

8 Etymologia nominum idem significatium red-
ditur: argumentatio dicitur ab argumētō, id est disse-
ro, & argumentum cum quæstione rectè dispo-
no. Cicero in Partitionibus, Argumentationē, ait, querere vi-
deris, quæ est argumenti explicatio: sed ea conficitur,
cum sumperis aut nō dubia, aut probabilia, ex quibus
efficias id quod aut dubiū est, aut minus probabile per
se videtur. Ratiocinatio in dialecticis per metaphorā
dicitur similitudine sumpta à supputationibus nummo-
rum, vnde etiam syllogismi nomē traductum est: quia
εὐλογισμοῦ propriè est cōputo, & metaphoricōs dis-
sero, disputo, argumētō, argumētū cum quæstione dis-
pono, Ratiocinatio, inquit Cicero, est oratio ex ipsa re
probabile aliquid eliciens, quod expositū & per se co-
gnitum sua vi & ratione cōfirmet. Fabius capite deci-
mo quarto libri quinti vocat epicherama: & capite de-
cimo eiusdem libri, Quidam, ait, epicherama rationem
appellarūt: Cicero melius ratiocinationē: quamquam
& ille nomen hoc duxisse magis à syllogismo videtur.

9 Similitudo est ad explicandā etymologiam duo-
rum nominū, syllogismi & ratiocinationis ab arithme-
ticis rationibus & supputationibus ducta: vt boni rati-
ocinatores addendo & deducendo reliqui summā fa-
ciunt: sic dialectici cum argumentum in propositione
addiderint cum quæstione, aut parte quæstionis, & in
assumptione idem argumentum de propositione sub-
ductum iterarint, summam quandā rationis explicant,
& qualis sit ipsa conclusio, iudicant.

10 Exemplum ad illustrandam secundam partem,
id est apodosin proximæ similitudinis.

11 Fabrica syllogismi Stoici declaratur, in quo ar-
gumētum, *Laudabile*, primū disponitur cum maiore
parte quæstionis, quæ est, *Honestum*: deinde cū minore,
quæ est, *Bonum*: tandēque ipsa quæstio concluditur,
Ergo omne bonum est honestum.

Quid Aristoteles de definitione syllogismi?

Syllogismus, inquit, est oratio, in qua quibusdā po-
sitis aliquid diuersum à positis ex necessitate accidit,
quia hæc ita posita sint: quæ definitio obscure tradita
est, nec syllogismi naturam perspicuè declarat, quæ est
argumenti cum quæstione dispositio: nec syllogismi
videtur esse propria: quia quibusdam positis aliquid po-
test necessariò sequi, eò quod hæc ita sint, neque tamè
syllogismus est: vt,

*Venti incubere mari,
Crebris micat ignibus æther;
Densifunduntur ab æthere nimbi,
Ergo tempestas est.*

Ex his antecedentibus causis ita positis necessariò tem-
pestas efficitur: neque tamen syllogismus est: nisi forte
per hæc verba Aristotelei propositionē & assumptio-
nem legitimè dispositas intelligant: quod tamen Ari-
stotelis definitio non indicat apertè, vt multos fallere,
& in errore inducere possit, qui ex hac definitione fal-
sas quasdam ratiocinationes veras & constantes protin-
us esse iudicent.

1 Syllogismi autem diuisio duplex est: di-
uiditur enim primū in mēbra quædā qui-
bus componitur, Propositionē, Assumptio-
nem, Complexionem. 2 Propositio, est pri-
ma pars syllogismi, in qua disponitur argu-
mētum cum maiore vel vtroque simul quæ-
stionis extremo, vt in exemplo propositi syl-
logismi:

omne laudabile est honestum.

Vbi cum maiore parte quæstionis (*honestum*) argumentum (*laudabile*) dispositum
collocatumque est. 3 Assumptio, secūda pars

m. ii.

est syllogismi in qua disponitur argumentū cum minore quæstionis extremo: aut solūm reperitur: vt,

Omne bonum est laudabile.

Vbi argumentum (*laudabile*) cum minore extremo quæstionis (*bonum*) ordinatum est. 4 Complexio, est vltima pars syllogismi, vbi quæstionis partes denud cōiungūtur: vt,

omne igitur bonum est honestum.

Quæstio enim erat (*An omne bonum esset honestum*) quæ suis partibus tandem redintegrata & conclusa est. 5 Conclusio aliquando totam ratiocinationem significat, non complexionem solam: & Cicero propriè hāc postremam partem complexionem nominat.

1 Syllogismus prima diuisione diuiditur vt totum integrum in membra conficiantia, Propositionem, assumptionem, & complexionem. Cicero in veteri rhetorico quinque partes ratiocinationis esse defendit, vt prima sit propositio, deinde eius ratio, tum assumptio, quarta eius approbatio, quinta cōplexio: à quo dissentit Quintilianus capite decimoquarto libri quinti, Mihi, inquit, & plurimis nihilominus authoribus tres solummodo videtur: nam ita se haberet ista natura, vt sit de quo quaratur, & per quod probetur: tertium adici potest velut ex consensu duorum antecedentium: ita prima erit intentio, secunda assumptio, tertia complexio. Nam confirmatio primæ partis, & secundæ exornatio iisdem cedere possunt, quibus subiciuntur: quæ distinctio apud Fabium numero quidem partium vera est: sunt enim tres tantū syllogismi partes: sed definitione & pro-

batione falsa: *Intentio enim & complexio vna & eadē pars est: nec aliud est intentio, quam proposita quæstio, quæ subducta ratione concluditur: & assumptionis nomine propositio & assumptio confunduntur.*

2 Propositio in dialecticis & rhetoricis præceptis duplex est: aut enim dicitur intentio rei, de qua agitur, seu proposita quæstio: vt libro tertio de Oratore, propositio quid diciturus sis: atque hæc propositio prima pars syllogismi non est, sed si concludatur, tertia: aliās propositio dicitur prima pars syllogismi non ordine quidem semper, vt ex philosophorum & oratorum disputationibus constat, in quibus propositio interdum secundum, interdum vltimum locum occupat: sed tamen cum iudiciū de re proposita facere volumus, tum propositio primo loco ponenda & consideranda nobis est, in qua argumentū primum disponitur, aut cum maiore parte quæstionis, vt in syllogismis simplicibus: aut cum tota quæstione, vt in coniunctis.

3 Assumptio sic appellatur, quia semper aliquid propositionis in assumptione reperitur, videlicet ipsum argumentum, quod interdū cum minore quæstionis extremo disponitur, vt in syllogismis simplicibus: interdum verò solum & per se reperitur, vt in multis cōiunctis. quod postremum idcirco fit, quia in propositione non cum aliqua parte quæstionis tantum, sed cum tota quæstione disponitur. Cicero in veteri rhetorico, Assumptio, inquit, est particula orationis, per quā id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Et libro secundo de Diuinatione, tam assumptione non concessa nulla conclusio est.

4 Postrema pars syllogismi tribus nominibus appellatur, conclusio, quia syllogismum concludit, & terminat: & connexio, cōplexioque, quia partes quæstionis in propositione & assumptione dissolutas, & cum argumento dissipatas demum connectit & complectitur. Cicero libro primo de Diuinatione, Complexio,

inquit, ex propositione & assumptione cōficitur. Fabius lib. 5. tum complexionem, tum connexionem vocat.

5 Conclusio interdū pro tota argumentatione sumitur. Cicero in Lucullo. Hæc cōclusio quam vim habeat, considera. Et primo libro de Diuinatione, Cōclusio autem rationis ea probatur, in qua ex rebus non dubiis id quod dubitatur, efficitur.

Quid Aristoteles de prima syllogismi partitione?

In syllogismorum figuris & modis passim præcipit, vt tria extrema disponantur, medium, maius, & minus: & capite vicesimosexto libri primi priorū Analyticorum, Tria, inquit, sunt extrema, & propositiones duæ: nisi aliquid, vt antè dictum est, ad syllogismorum perfectionem sumatur. Et ibidē, capite vicesimonono, Perspicuum est, inquit, per tria extrema, & duas propositiones hanc cōsiderationem fieri: sed tamen Aristoteles non satis apertè partitionem ostendit: nec eo loco, quo debuit, apposuit: debuit enim syllogismus statim post definitionē in tres partes diuidi, propositionem, assumptionem, & complexionē. quod Aristoteles non fecit: actantum abest, vt generatim definierit, quid sit propositio, quid assumptio, quid complexio, vt ne suis quidem nominibus distinxerit: hoc enim tantum confuse docet syllogismum ex duabus propositionibus constare, vnde maius extremum de minore cōcluditur, vbi vno propositionis nomine duas primas partes syllogismi indistinctè confundit.

1 Secundo loco syllogismus in simplicem & coniunctum diuiditur. 2 Simplex qui constat ex simplici dispositione argumenti. Vt in proposito exemplo argumentum (*laudabile*) nō cum vtraque quæstionis parte simul col-

locatur, sed separatim cum singulis: hinc nihil interest, an coniuncta sit enūciatio, modo dispositio permaneat eadem: vt si dicas,

Quicquid est laudabile, id est honestum:

Quicquid est bonum, est laudabile:

Quicquid est igitur bonum, est honestum.

Partes syllogismi non sunt enuntiationes simplices, vt in priore syllogismo, sed coniunctæ: relatæ enim sunt: dispositio tamen prorsus eadem est superiori: quod etiam copulatum pronuntiatorum commune est. Quamobrē quoniam syllogismus certa dispositio est argumenti, quæ in simplicibus enuntiatæ, & in relatis copulatisque nullo pacto mutatur, sed simplex & vniuersi modi permanet, syllogismos tales, simplices propter simplicem argumenti dispositionem nominabimus.

1 Syllogismus secunda diuisione diuiditur vt totū vniuersale in duas species, syllogismum simplicem & coniunctum: quæ à Boetio nominantur syllogismus categoricus, & hypotheticus, vocabulis quidem à Theophrasto & Eudemo acceptis, sed eorum significatione parum apta & conueniente diuisioni: quia species syllogismi non ex partibus, aut partium adiunctis, sed ex dispositionis genere potius notanda & distinguenda sunt.

2 Syllogismus simplex definitur, in quo argumentum cum partibus quæstionis separatim disponitur, cum maiore parte, in propositione, & cum minore, in assumptione: vt,

Omne vitium est fugiendum:

Omnis auaritia est vitium:

Omnis igitur auaritia est fugienda.

In quo exemplo argumentum (Vitium) separatim dicitur cum maiore extremo quaestionis, quod est (Fugiendum) & cum minore, quod est (Auaritia.)

3 Syllogismus simplex non dicitur à simplicibus enuntiatis (sicut paulò antè monuimus) quia tam ex multiplicibus, quàm ex simplicibus enuntiatis fieri potest, Relatis: vt,

Quicquid est laudabile, id est honestum:

Quicquid est bonum, est laudabile:

Quicquid est igitur bonum, est honestum.

Copulatis: vt,

Omnes ingenui homines virtutem sequuntur, & laudem virtutis premium assequuntur:

Omnes qui se ad rempublicam conferunt, & qui se philosophia dedunt, sunt ingenui homines:

Omnes igitur qui se ad rempublicam conferunt, & philosophia dedunt, virtutem sequuntur, & laudem virtutis premium consequuntur.

Ex connexis, aut saltem parte connexa: vt,

Si quid homo est, animal est:

Socrates homo est:

Socrates igitur animal est.

Ex disiunctis, aut parte disiuncta: vt,

Omnis enuntiatio est vera, aut falsa:

Aliqua oratio est enuntiatio:

Aliqua igitur oratio est vera, vel falsa.

Quid Aristoteles de secunda syllogismi diuisione?

Nihil, & quid mirum si nihil? cum syllogismorum artem nõ dico confusam solùm, sed etiam imperfectam & macam reliquerit: Nullum enim in dialectici organi libris de coniunctorũ syllogismorũ generibus & mo-

dis præceptum est: quam doctrinam Theophrastus & Eudemus postea docuerunt, & Stoici multis præceptis amplificauerunt. Quod autem primo topico syllogismum partitur in dialecticum, demonstratiuum, litigiosum, & paralogismum, ex inuentionis potius quàm dispositionis natura & ratione syllogismum partitur: id enim accidit argumento, vt probabile, aut necessarium, aut captiosum, fallaxque dicatur: nec quicquam horum pertinet ad syllogismum, nisi ratione argumenti. In artibus autem tradendis leuissima est partitio, quæ non fit ex causis, aut effectis rei propositæ, sed ex adiunctis partium, & his quidem remotissimis: qualia sunt probabilitas, necessitas, captio, falsitas, quæ sunt adiuncta propositionis & assumptionis: & hinc ad syllogismum traducuntur.

1 Simplicium syllogismorum genera tria sunt. In primo argumentum maiorem partem quaestionis antecedit, minorem cõsequitur. Cuius generis conclusionũ quatuor modi affirmationis & negationis generalis, aut specialis differentia distinguuntur.

PRIMVS MODVS

2 Primus modus vsquequaque vniuersus & affirmatus:

Quicquid est iustum, idem est vtile:

Quicquid est honestum, idem est iustum:

Quicquid igitur est honestum, idem est vtile.

3 Quod ita conclusit Cicero, Summa quidem offic. 2. autoritate philosophi seuerè sanè atque honestè hæc tria genera confusa, cogita-

„ tione distinguunt. Quicquid enim iustum sit,
 „ id etiam utile esse censeant. Itemque quod honestum,
 „ idem iustum. Ex quo efficitur, ut quicquid
 „ honestum sit, idem sit utile. Ovidius aliter,
 „ sed breuius conclusit, cum quaereret à Iano,
 „ quare annus à bruma inciperet,

Fast. 1.

3 *Quaesieram multis, non multis ille moratus*

Contulit in Versus sic sua Verba duos:

Bruma noui prima est, Veterisq; nouissima solis,

Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Complexio ex questione intelligitur: Assumptio secundo loco est: Propositio ultimo:

Principium Phœbi, est anni principium:

Bruma est principium Phœbi:

Bruma igitur est anni principium.

Item,

Omnia quæ secundum naturam sunt, habenda sunt in bonis:

Senibus emori secundum naturam est:

Senibus igitur emori bonum.

De Senect.

4 Sic Cato concludit apud Ciceronem,
 „ Omnia verò, ait, quæ secundum naturam
 „ fiunt, sunt habenda in bonis. Quid est autem
 „ tam secundum naturam, quam senibus emori?
 „ quod idem contingit adolescentibus aduersante
 „ & repugnante natura. Itaque adolescentem
 „ mori sic mihi videtur, ut cum aquæ
 „ multitudine vis flammæ opprimitur: senes

„ autem sic ut sua sponte nulla adhibita vi
 „ sumptus ignis extinguitur. Syllogismos
 „ verò breues & strictim ad artis legem conclusos
 „ perrarò in poetis & oratoribus, atque etiam
 „ in philosophis, & omnino in hominum
 „ non ineptorum & imperitorum sermonibus
 „ inuenies: sed usus sequendus nobis tamen
 „ est, & sententiæ ad dispositionem doctrinæ
 „ referendæ sunt: ridiculam enim faciemus
 „ artem, si statuemus nullum esse hominum
 „ stabile iudicium, nisi quod tribus verbis
 „ fuerit expressum: sententia ponderanda
 „ est, non numeranda verba sunt. Et quemadmodum
 „ naturalis iudicii sedes non in lingua & manu,
 „ sed in animo & mente collocatur: sic
 „ artificiosi iudicii ratio non ex verbis, quæ
 „ promuntur voce aut scripto, sed ex orationis
 „ intimo sensu habenda est.

SECUNDVS

modus.

8 Secundus modus usquequaque vniuersus,
 „ sed assumptione duntaxat affirmatus:

9 *Nihil quod miseri possessoris esse possit, bonum est:
 „ omnia fortuna commoda miseri possessoris esse
 „ possunt:*

Nulla igitur fortuna commoda bona sunt.

10 Cic. Non sunt igitur ea bona dicenda, Tusc. 5.

„ nec habenda, quibus abundantem licet esse
 „ miserrimum. An dubitas quin præstans va-
 „ letudine, viribus, forma, acerrimis, integer-
 „ rimisque sensibus, adde etiam, si lubet, per-
 „ nicitatem & velocitatem: da diuitias, hono-
 „ res, imperia, opes, gloriã: si fuerit is, qui hæc
 „ habet, iniustus, timidus, hebeti ingenio at-
 „ que nullo, dubitabisne eum miserum dicere?
 „ Qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat,
 „ miserrimus esse possit? Horatius,

Epist.

11 *Quo melior seruo, quo liberior sit auarus,
 In triuiis fixum cum se demittit ob assem,
 Non video: nam qui cupiet, metuet quoque: porro
 Qui metuens viuit, liber mihi non erit unquam.
 Breuius ita facies:*

Nemo timidus est liber:

Omnis auarus est timidus:

Nullus auarus igitur est liber.

Auarum & cupidum pro eodem hic in-
 telligit: & sic Terentiana illa de regendo amo-
 re consultatio concluditur:

In Eunuc.

12 *Here qua res in se neque consilium, neque modum
 Habet vllum, eam consilio regere non potes.
 In amore hæc omnia insunt vitia, iniuria,
 Suspiciones, inimicitia, inducia,
 Bellum, pax rursum incerta hæc si tu postules
 Ratione certa facere, nihilo plus agas,
 Quam si des operam, ut cum ratione insanias.*

Hæc sententia breuius ita concluditur:
*Nulla res consilio, modoque destituta, consilio re-
 gi potest:*

Omnis amor est consilio, modoque destitutus:

Nullus igitur amor consilio regi potest.

13 Reliqui modi speciales sunt ex assump-
 ptione & complexione specialibus.

TERTIUS MODVS.

41 Tertius modus affirmatus vsquequa-
 que, sed propositione tantum vniuersus.

*Omnes C O S S. Virtutis commendatione facti, rem-
 publicam maximè tueri debent:*

*Quidam sunt C O S S. Virtutis commendatione
 facti:*

Quidam igitur rempublicam maximè tueri debet.

15 Nihil autem refert pro speciali proprium
 enuntiatum ponere.

*Omnes C O S S. Virtutis commendatione facti, rem-
 publicam maximè tueri debent:*

Cicero est consul Virtutis commendatione factus:

Cicero igitur rempublicam acerrimè tueri debet.

16 Sic de se Cicero, Nam cum omnium con- *Agra. 2.*

sulum grauis in republica custodienda cura

ac diligentia debet esse, tum eorum maximè

qui non in incunabulis, sed in cæpo sunt con-

sules facti, 17 Nulli populo Romano pro me

maiores mei sponponderunt, mihi creditum

est: à me petere quod debeo, me ipsum appellare debetis: quemadmodum cum petebam, nulli me vobis authores generis mei commendarunt: sic siquid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.
 18 Quare modò vt vita suppetat, (quâquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere infidiis que defendere) polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide, rempublicam vigilantî hominî, non timido, diligenti, nò ignauo commisitistis. Sic Ouidius breuiter,

Fast. 1.

19 *Prospera lux oritur. linguisq; animisque fauete:*

Nam dicenda bono sunt bona verba die.

Assumptio prima est, cõplexio secunda, propositio postrema:

Bene sibi conscius aduersam fortunam fortiter ferre debet:

Euander est sibi bene conscius:

Euander igitur fortunam ferre fortiter debet.

Sic Ouidius,

Fast. 1.

20 *Cui genitrix flenti fortuna viriliter inquit,*

Siste puer lachrimas, ista ferenda tibi est.

Sic erat in fatiis, nec te tua culpa fugauit,

sed Deus, offenso pulsus es Vrbe Deo.

Nec meriti pœnam pateris, sed numinis iram:

Est aliquid magnis crimen abesse malis.

Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra

Pectora pro facto spemque metumque suo.

21 *Q V A R T V S M O D V S.*

Quartus modus sola & propositione vniuersus, & assumptione affirmatus:

Nemo sobrius saltat:

Murena est sobrius:

Murena igitur non saltat.

Locus est in defensione Murenæ, vbi saltatorem appellauerat Lucium Murenam Cato, 22 Quare cum ista sis autoritate, nò des M. Cato, arripere maledictum ex triuio; aut ex scurrarum aliquo conuitio, neque temerè consulem P. Romani saltatorem vocare: sed conspiciere quibus præterea vitii affectu esse necesse sit eum, cui verè istud obici possit. 23 Nemo enim ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit: neque in solitudine, neque in cõuiuio moderato atque honesto: intempestiui conuiuii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. 24 Tu mihi arripis id quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. 25 Nullum turpe conuiuium, non amor, non comessatio, non libido, non sumptus ostentur: & cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt, in quo ipsam luxuriam reperire nò potes, in eo te vmbra luxuriæ reperaturum putas?

Prob!

assumptio con
 mō a remō
 mō causatō ff
 cū dū
 conō lo
 aratōm.

Nullus amantis puella deceptor est laudandus:

Demophoon est Phillidis puella deceptor:

Demophoon igitur non est laudandus.

*In epist.
Phillidis.*

Quidius duobus distichis idem conclusit:

26 *Fallere credentem non est operosa puellam*

Gloria: simplicitas digna favore fuit.

Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis:

Dij faciant laudis summa sit ista tua.

1 Diuisio simplicium syllogismorum in tres species ex triplici simplicis dispositionis varietate sumitur: nam si argumentum maiorem partem questionis antecedit, & minorè sequitur, prima species est syllogismi simplicis: vt,

Quod semper mouetur, æternum est:

Animus semper mouetur:

Animus igitur est æternus.

Si argumentum vtraque partem questionis sequitur, secunda species est: vt,

Nullum vitium est expetendum:

Omnis virtus est expetenda:

Nulla igitur virtus est vitium.

Si verò vtraque partem questionis antecedit, tertia species appellatur: vt,

Omnis auarus est insatiabilis:

Omnis auarus est iniustus:

Aliquis igitur iniustus est insatiabilis.

Quid Aristoteles de arte & diuisione simplicium syllogismorum?

Aristoteles in Elenchorum peroratione huius artis inuentionem sibi vendicat, De rhetoricis quidem, inquit, multa, & antiqua dicta erant. De syllogismis verò nihil prorsus habuimus quod diceremus, antè quàm in

hac propofita exercitatione diu multumque elaborauimus: quod quidem de simplicibus syllogismis duntaxat verum est: nihil enim de coniuctis Aristoteles scriperat. In Analyticis prioribus hæc tria simplicium genera σχήματα, id est figuras appellauit appellatione magis geometrica, quàm dialectica: genera enim lineamentorum, vt circulus, triangulum, quadratum, figura propriè nominatur: quia figura eorum genus est, Figura autem non minus ineptè genus syllogismorum dicitur, quàm animalium aut stirpium.

2 Primus modus primi generis vt ordine, ita dignitate reliquorum princeps est: & vt iudicii naturalis luce clarissimus, ita ad docendum maximè accommodatus, & philosophis quàm oratoribus vsitator: quòd illi theses sibi proponunt, & veritatem rerum diligentius intuentur: hi questiones speciales tractant, & satis habent, si in dicèdo probabilitatem quandam sequuntur. Multum igitur hic primus modus dispositionis ad doctrinæ scientiam valet, & ad cognoscendum quid fit, de quo agitur: quia sententias generales & affirmatas habet: in quo tamen complexio interdum specialis esse poterit: quia si quid affirmatur in genere, idem potest in specie affirmari: vt,

Omne iustum est utile:

Omne honestum est iustum: quia concludimus,

Omne igitur honestum est utile,

Licebit etiam nobis concludere:

Aliquod igitur honestum est utile.

Nec appellatur hic modus vsquequaq; vniuersus, quòd eius partes omnes re ipsa sint vniuersæ, sed quòd esse possint antecedentes tamen duas vniuersas semper esse oportebit in hoc primo modo.

3 Ianus disputat de principio anni à causa efficiētes: solis enim motus causa & mēsurā est temporis. atque in hoc exēplo partes syllogismi generales & vniuersæ sunt, licet in his nulla particula generalis cernatur: &

id vtilitatisimum est cum aliis saepe, tum in disciplinis, vt detractis de oratione signis vniuersalibus, sententia tamen nihilominus generaliter & vniuersè cōcipiantur: vt, Virtus est colenda, idem valet, ac si dixeris, Omnis virtus est colenda.

4 Cato dissentit mortem senibus esse bonum, argumento ab adiunctis mortis, quod senibus naturalis sit. Propositio prima est: assumptio secunda, quae declaratur comparatione dissimilium. Complexio autem intelligitur ex quaestione.

5 Syllogismos breues, & astrictos, & omnino secundum artem dispositos, & nudos, & simplices vix doctorum & eruditorum hominum sermo patitur. Nam & singulae partes syllogismi persaepe exornantur aliis argumentis, vt clariore & euidentiore ad iudicandum de conclusione nobis appareant: & earum partium ordo plerūque immutatur, vt ipsa varietate gratior & iucundior sit oratio: & partium ipsarum aliqua interdum praetermittitur: quam aut propter perspicuitatem non est necesse addere, aut de industria licet praetermittere, ne dialecticam artem nimis ostentare velle videamur. Perrarò igitur apud philosophos, oratores, poetas, syllogismi nudi, & tribus quasi versiculis strictim, & breuiter conclusi reperiuntur: quia illi argumentum dilatare, & rem de qua agitur, ornate & magnificè exprimere volūt, & cum philosophia eloquentiam coniungunt: exceptis tamen Stoicis aridis, & ieiunis philosophis, qui detracto omni ornatu & splendore dicēdi breues istas minutarum conclusionum formulas confababantur.

6 Cū volumus de scriptis & orationibus tum nostris tum alienis prudēter & accuratè iudicare, si syllogismus perfectus nō sit, addito eo quod deest: aut si longiore disputatione productus, detractis amplificationibus contrahendus est, & in breuiorem summam conferendus: sententiāque syllogismi non in verbis, sed in

rebus, quae dicuntur, spectanda nobis est: vt si locum illum Ciceronis examinare velis, qui est Philippica secunda, A me Caesar pecuniam? cur potius, quā ego ab illo? an ille sine me vicit? an ne potuit quidē ego ad illū belli ciuiliis causam attuli, ego leges perniciosas rogavi, ego arma contra consules imperatoresque populi Romani, cōtra senatum populūque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tulit: num sibi soli vicit? Quorum facinus commune, cur non & praeda communis? In hoc exemplo si sententiā orationis spectes, syllogismum perfectum omnibus partibus inuenies: cuius cōclusio praecedit: assumptio sequitur, Antonii factis illustrata: propositio vltima est: quem syllogismum sic ad artis legem reuocare poteris.

Quorum facinus est commune, eorum praeda debet esse communis:

Antonij & Caesaris in bello ciuili facinus est commune:

Antonij igitur & Caesaris in bello ciuili praeda debet esse communis.

7 Cuiusmodi sunt homo, animal, substantia: ex quibus syllogismi apud Aristotelem construuntur: vt,

Omne animal est substantia:

Omnis homo est animal:

Omnis igitur homo est substantia.

Quales syllogismi tam presse & limatè ex tribus verbis compositi in bonis authoribus perrarò inueniuntur.

8 Secundus modus vniuersitate par est superiori, sed luce doctrinae impar: primus enim concludit affirmatè quid sit, secundus quid non sit. Clarius autem est ostēdere quid sit, quā quid non sit. Vsum tamen superiori parem obtinet, praesertim in disputationibus philosophorum, cū aliquid refellunt & redarguunt: vbi quaestiones generales negatè concluduntur. Hic etiam complexio potest esse specialis ob eam causam, quam

paulò antè in primo modo docuimus.

9 Notandum est in quibusdam relatis enuntiationibus sententiã simplicis enuntiationis negat & intelligi: vt, Nihil quod miseri possessoris esse possit, bonum est, tantum valet, ac si dicas, Nihil miseri possessoris bonum est.

10 Paradoxũ est Stoicum, quòd nulla corporis aut fortunę cõmoda sint bona: quod probatur à repugnantibus. Propositio prima est: assumptio secunda, quæ illustratur enumeratione partium: conclusio vltima, in qua argumentum repetitur maioris intelligentiæ gratia.

11 Horatius Stoicè disputat nullum avarum esse liberum, à repugnantibus. Complexio primo loco ponitur, assumptio secundo, propositio vltimo.

12 Parmeno seruus docet nullum amorem consilio regi posse: argumentũ est ab adiunctis amoris, quòd sit cæcus, & expers consilii: Propositio præcedit, assumptio incipit in versu,

In amore hæc omnia insunt vitia:

quæ declaratur adiunctis amoris. Complexio ad extremum est, quæ augetur comparatione parium.

13 Tertius & quartus modi tanto superioribus vftiores sunt, quanto frequētius homines de rebus singulis & specialibus, quàm de communibus & vniuersis differunt: & quemadmodum duo superiores modi præcipuè conueniunt philosophis theses tractantibus: ita hi duo qui sequuntur, ferè poetarum sunt, & oratorum, qui frequentissimè sibi quæstiones finitas & singulares ad disserendum proponunt.

14 Tertius modus à primo quasi deductus esse videtur, vt quicquid illic generaliter & affirmatè concluditur, hic specialiter & affirmatè concludatur: vt quod in genere probatũ est, probetur similiter in specie. Itaque assumptio & complexio quæ illic generales erant, hic in speciales mutandæ sunt, vt,

Omne iustum est vtile;

Aliquod honestum est iustum:

Aliquod igitur honestum est vtile.

15 Nihil interest ad hanc rationem dispositionis pro speciali proprium enuntiatum ponere, qui modus ratiocinandi (sicut dictum est) apud poetas & oratores vfitatissimus est, quòd in quæstionibus finitis & propriis omnis eorum versetur oratio: vt,

Magna laus est scientiam multũ vtilem didicisse:

Sulpitius scientiam iuris multũ vtilem didicit:

Sulpitio igitur magna laus est. Et,

Omnes poetae sunt orandi:

Archias est poeta:

Archias igitur est orandus.

Qui syllogismi licet his breuibus confectariis apud Ciceronem comprehensi non sint, toto tamen sententiarum pòdere sic æstimari debent. Martialis breuiter hoc modo concludit,

Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus:

Nam quod emas, possis dicere iure tuum.

Assumptio prima est, conclusio secunda, propositio tertia. Et Ouidius in epistola Phyllidis,

Speravi melius, quia te meruisse putavi:

Quæcunque ex merito spes venit, æqua venit.

16 Cicero pollicetur se diligentem fore in tuenda republica. Argumentum ab adiunctis, quia virtutis gratia consul factus sit. Propositio syllogismi præcedit, cui duplex collatio miscetur, vna minorum, altera dissimilium.

17 Assumptio syllogismi exornatur à dissimilibus: Non sum factus consul commédatione maiorum meorum, sed virtutis.

18 Complexio syllogismi augetur adiunctis personæ dissimilitudine quadam collatis.

19 Adhortatio est ad bene & faustè comprecandum Calendis Ianuarii: argumentum ab adiunctis dici ita concluditur:

Bonus dies bona verba desiderat:

Prima lux Ianuarij est bonus dies:

Prima igitur lux Ianuarij bona verba desiderat.

20 Carmenta monet Euandrum filium, vt aduersam exilii fortunam æquo animo ferat, ab adiutis animi, id est bona conscientia. Complexio primum locum obtinet: assumptio secundum, quæ declaratur à dissimilibus: propositio tertium.

21 Quartus modus primi generis videtur à secundo proficisci, sicut tertius à primo, assumptione & complexione generalibus in speciales mutatis. Itaque quod secundo modo concluditur generaliter, specialiter hic concludi potest vt,

Nullus timidus est liber:

Aliquis auarus est timidus:

Aliquis igitur auarus non est liber.

Nec quicquam interest enuntiatum proprium pro speciali ponere: vt apud Martialem,

Esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham,

Quodque tibi est semper non alienus odor?

Hoc mihi suspectum est, quod oles bene Posthume semper

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

Syllogismus clarius sic exponitur:

Nemo bene semper olens, bene olet:

Posthume est semper bene olens:

Posthume igitur non bene olet:

22 Quæstio refutationis primum ponitur, Murena non est saltator.

23 Propositio syllogismi confirmatur ab aduersis: Qui saltator est, viuuit in luxu & deliciis: Non est igitur sobrius saltator.

24 Assumptio sequitur: Murena est sobrius: cui additur approbatio ex remotione causarum, quæ Murenam ad saltandum inuitare possent: quæ sunt, Turpe conuiuium, amor, comestatio, libido, sumptus.

25 Complexio postrema est: Murena igitur non

saltat: quæ tamen nudè non tractatur, sed interposita collatione maiorum.

26 Phyllis apud Ouidium accusat Demophoon-tem, quòd ab eo spreta & decepta sit. Argumentum est ab adiunctis Demophoontis, & syllogismus ex ordine partium conclusus.

Hactenus de primo genere simplicium syllogis-
morum, & eius quatuor rectis & legitimis modis diximus: ex quibus vitiosos modos, qui occurrunt in hoc genere dispositionis, etià cognoscere & intelligere possumus: quia rectum est index sui & obliqui. Hæc igitur prima forma & ratio disponendi argumenti, quod maiorem partem quæstionis antecedit, minorem sequitur, ex omnibus enuntiatis negantibus, aut ex omnibus specialibus, aut ex propositione speciali, aut ex assumptione negante vitiose & illegitimè concludet. Quid ita? quia eiusmodi conclusiones abhorrebunt ab arte, nec in vltum quatuor descriptorum modorum recident.

Quid Aristoteles de primo genere simplicium syllogismorum, & eius modis?

Principio generatim non definiuit, quid esset primum genus, & eius quatuor rectos modos commentitiis principiis dici de omni, & dici de nullo, abecedariisque exemplis obscurauit, nec separatim suis propriis definitionibus satis dialecticè distinxit. In arte siquidè tradenda vnaquæque species seorsum definienda, & perspicuis exemplis illustranda est: quam doctrinam lucem in his quatuor modis nõ adhibuit. Vitiosos autem modos multos annotauit, qui ex contrariarum virtutum perceptione poterant intelligi: nec artè tam prolixam & obscurem requirebant, ex qua difficilius est syllogismorum vitia cognoscere, quam virtutes. Illud porro animaduertendum est, quanuis sint vitiosi & fallaces syllogismi, quos Aristoteles taxat, vitiosa tamen & inepta ratione ab illo fallaces ostendi: sic enim ait, Si

primum medio cōueniat omni, & medium nulli extremo infit, ratiocinatio extremorum non erit. Quamobrem? Quia in hac dispositione (inquit Aristoteles) ex antecedentibus veris, aliâs negata, aliâs affirmata vniuersa complexio vera efficitur: vt,

Omnis homo est animal:

Nullus equus est homo:

Ergo omnis equus est animal.

Et,

Omnis homo est animal:

Nullus lapis est homo:

Ergo nullus lapis est animal.

Qui syllogismi licet inconstantes sint & inconsequentes, eorum tamen inconstantia & inconsequentia non hac ratione improbari debuit: sed quemadmodum syllogismus probatur constans & legitimus, si ex antecedentibus veris falsum nunquam potest concludere: sic inconstans & vitiosus iudicandus est, si quando ex veris falsum aliquid concludit. contrariorum enim cōtrariæ causæ reddendæ sunt: Aristotelica autem probatio nullam omnino refellendi syllogismivitiiosi causam cōtinet.

1 Secundum genus simplicium syllogismorum est, in quo argumentum vtranque partem quæstionis consequitur. Cuius generis sicuti superioris quatuor modi sunt. Primus & secundus, vniuersi, Tertius & quartus, singulares.

PRIMVS MODVS.

2 Primus modus vsquequaque vniuersus, sed assumptione duntaxat affirmatus:
Nullus naturalis hominum cibus est cade & sanguine cruentus:

*Omnis esus carniū est cade & sanguine cruentus:
Nullus igitur esus carniū est naturalis hominum cibus.*

Hac conclusione Pythagoræ ratiocinatio apud Ouidium cōtinetur. Cuius quæstio initio sic est,

*Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora.*

Metam. 15

Deinde ratio propositionis præcedit ex enumeratione partium,

*-sunt fruges, sunt deducenti a ramos
Pondere poma suo, tumidaq; in vitibus vna:
sunt herba dulces, sunt quæ mitescere flamma,
Molliri que queant, nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia flore.*

Propositio sequitur,

*Prodiga diuitias, alimentaque mitia tellus
suggerit, atq; epulas sine cade & sanguine prebet.
Tum alia confirmatio ex aduersis additur,
Carne fera sedant ieiunia, nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armentaque gramine
viuunt.*

At quibus ingenium est immansuetūque, ferūque,

*Armenia tigris, iracundi que leones,
Cumq; lupis vrsi dapibus cum sanguine gaudent.
Assumptionis sententia proxima est:
Heu q̄ cruentus & sceleratus est esus carniū.*

*Heu quantum scelus est in viscere viscera condita,
 Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
 Alteriusque animantem animalis viuere lesio.
 Complexio tandem ponitur cum iteratione
 argumenti & comparationis accessione,
 Scilicet in tantis opibus, quas optima mater
 Terra creat, nil te nisi tristia mandere seuo
 Vulnera dente iuuat, ritusque referre Cyclopum:
 Nec nisi perdidideris alium, placare voracis
 Et male placati poteris ieiunia Ventris.*

Hæc Pythagorica monitio in hunc modum cõclusa est, multisque postea ornamentis illustrata:

*Nullus animus conturbatus, bene affectus est ad
 ratione vtendum:
 Sapientis animus ita semper affectus est, vt ratione
 optimè vtatur:*

Nunquã igitur sapientis animus est perturbatus.

Tuscul. 3.

3 Cicero syllogismum hunc ita conficit,
 ,, Et quemadmodum oculus conturbatus non
 ,, est probè affectus ad suum munus fungendũ,
 ,, & reliquæ partes, totũve corpus à statu
 ,, cum est motum, deest officio suo & muneris:
 ,, sic conturbatus animus non est probè
 ,, affectus ad exequendum munus suum. Munus
 ,, autem animi est ratione vti: & sapientis
 ,, animus ita semper affectus est, vt ratione optimè
 ,, vtatur: nunquã igitur est perturbatus.

SECUNDVS

modus.

4 Secundus modus vsquequaque est vniuersus, sed propositione duntaxat affirmatus: vt,

Omnes veri amici communia habent omnia:

Nulli hoc tempore communia habent omnia:

Nulli itaque hoc tempore veri sunt amici.

Martialis hanc ratiocinationem sic cõclufit,

5 *Quod non sit Pylades hoc tẽpore, non sit Orestes, Lib. 6.*

Miraris? 6 Pylades Marce, bibebat idem:

Nec melior panis, turdũsue dabatur Orestis:

sed par atque eadem cœna duobus erat.

7 *Tu Lucrina voras, me pascit aquosa Peloris:*

Non minus ingenua est & mihi Marce, gula.

Te Cadmea Tyros, me pinguis Gallia vestit:

Vis te purpureum Marce, sagatus amem?

8 *Vt præstet Pyladẽ, aliquis mihi præstet Orestem,*

Hoc non sit verbis, Marce, vt ameris, ama.

Quod speciatim de Pylade & Oreste dicit, de veris amicis generaliter est intelligendum. Item quod de se & Marco, de omnibus eiusdẽ temporis hominibus est accipiendum.

Omnis interitus est secretio partium compositarum:

Nullus autem animus partibus compositis scernitur:

Nullus igitur animus interit.

9 Sic Cicero ratiocinatur: Assumptio prima est, complexio secunda, propositio ultima, In animi autē cognitione dubitare non possumus (nisi planē in physicis plumbei sumus) quin nihil sit animis admistum, nihil concretū, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cū ita sit, certē nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest, nec interire igitur: est enim interitus quasi discessus, & secretio ac diremptus earum partium, quæ ante interitū iunctione aliqua tenebantur. 10 Reliqui modi velut in primo genere speciales ex assumptione & cōplexione specialibus efficiuntur.

tertius modus.

11 Tertius modus sola & assumptione affirmatus, & propositione vniuersus: vt apud Ouidium,

3. de Pōto 12 *Liuor, iners vitium, mores non exit in altos:
vt q̄ latens ima vipera serpit humo:
Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,
Grandius ingenio nec tibi nomen inest.
Ergo alij noceant miseris, optentque timeri:
Tinctaque mordaci spicula felle gerant.
At tua supplicibus domus est assueta iuuandis,
In quorum numero me precor esse velis.
Quod breuius ita concluditur:*

Nullus liuidus petit alta:

Maximus petit alta:

Maximus igitur non est liuidus.

13 *Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens:*

Mundi autem partes sentientes sunt:

Non igitur caret sensu mundus.

Zeno iis verbis apud Ciceronē ita ratiocinatur. Cicero in Paradoxis similiter concludit, cū disputat eo tempore ciuitatem non fuisse, cū à Clodio eiectus est:

*Nulla ciuitas est latronum cōgregata multitudo:
Cū eiectus sum Roma, fuit latronum cōgregata multitudo:*

Cū igitur eiectus sum Roma, ciuitas non fuit.

14 Quæ est enim ciuitas, ait, omnīne cōuentus etiā ferorum & immanium? omnīne etiam fugitiuorum ac latronum congregata vnum in locum multitudo? Certē negabis. Non igitur erat tum ciuitas, cū leges in ea nihil valebāt, cū iudicia iacebant, cū mos patrius occiderat, cū ferro pulsus magistratibus senatus nomen in Republica non erat: prædonum ille concursus & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ coniurationis à Catilinæ furiis ad tuū scelus furorēque cōuersæ num ciuitas erat? Itaque pulsus ego ciuitate non sum, quæ nulla erat.

20. QUARTVS MODVS.

15 Quartus modus sola propositione & vniuersus & affirmatus:

Scribentes bona carmina debent esse lati:

Ouidius non est latus:

Ouidius itaque non scribit bona carmina.

Hanc excusationem de suis carminibus hic poeta tradidit in Tristibus: sed duos præter ea syllogismos effecit,

Lib. 1. 16 *Carmina proueniunt animo deducta sereno:*

Nubila sunt subitis tempora nostra malis.

Carmina secessum scribentis & otia quarunt:

Me mare, me venti, me fera iactat hys.

Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensens

Hesurum iugulo iam puto, iamque meo.

Hac quoque quæ facio, iudex mirabitur æquus,

Scriptaque cum venia qualiacunque leget.

Cicero ad hunc modum argumentatur decemuiratum Rulli regnum non esse:

Omne regnum est finitum:

Decemuiratus Rulli non est finitus:

Decemuiratus igitur Rulli non est regnum.

Agrar. 2 17 Verbum mihi deest, Quirites, cum ego

„ hanc potestatem regiam appello: sed profe-

„ eto maior est quædam: 18 nullum enim re-

„ gnum fuit vnquam, quod non si minus iure

„ aliquo, at regionibus tamen certis contine-

„ retur. 19 Hoc verò infinitū est, quo & regna

„ omnia, & vestrum imperium, quod latissimè
 „ patet, & ea quæ partim libera à vobis, partim
 „ etià ignorata vobis sunt, permisso legis con-
 „ tinentur. Cõplexio prima est: propositio se-
 „ cunda: assumptio tertia. 20 Secundum genus
 simplicium syllogismorum numerum con-
 clusionum primo generi parem habet, tam-
 etsi in eo nihil nisi negatum concluditur. Est
 autem minus illustre, minusque naturale,
 quàm primum: frequenter tamen incidit.

1 Secundum genus simplicis syllogismi definitur,
 vbi argumentum vtranque partem quæstionis consequi-
 tur, maiorem in propositione, minorem in assumptione:
 Argumentum verò consequitur, quando attributum est,
 & partes quæstionis sunt subiecta quædam: vt,

Omne regnum est reipublica salutare:

Nulla tyrannis est reipublica salutaris:

Nulla igitur tyrannis est regnum.

Argumentum, *Salutare*, in propositione & assumptione
 attributum est: *Regnum* & *Tyrannus*, duæ partes quæstio-
 nis subiiciuntur argumento. Huius generis conclusiones
 valde naturales sunt, & vtilitate in bonis authoribus: li-
 cet in his tamen tanta claritas & perspicuitas non sit,
 quanta in quibusdam modis primi generis est: quia nun-
 quam affirmatè cõcludunt, sed semper negatè, ideò que
 in refutationibus maximè cernuntur.

2 Primus modus postulat argumentū maiori parti
 quæstionis dissentaneum, & minori consentaneum, vt
 iudicium de proposita quæstione vera faciat. & sic Ci-
 cero ratiocinatur Paradoxo primo, Potestne bonum
 cuiquam esse malo? aut potest quisquam in abundantia
 bonorum ipse esse non bonus? atqui ista omnia talia
 videmus, vt etiam improbi habeant, & obsint probis:

quem irrideat, si quis vult, plus tamen apud me vera ratio valebit, quam vulgi opinio. In quo exéplo duo sunt syllogismi: Primus hoc modo:

Nullum bonum homini nocere potest:

Diuitiæ homini nocere possunt:

Diuitiæ igitur non sunt bona.

Secundus sic:

Nullum bonum possidetur ab improbis:

Diuitiæ possidentur ab improbis:

Diuitiæ igitur non sunt in bonis.

3 Cicero probat sapientem nunquam perturbari: argumentum est à repugnantibus perturbationis: propositio præcedit, & similitudine corporis declaratur: assumptio secunda: complexio tertia.

4 Secundus modus à primo differt ordine affirmationis & negationis. Illic enim propositio negatur, & assumptio affirmatur: hinc inuerso ordine propositio affirmatur, & assumptio negatur. in quo genere conclusionis sumendum est argumentum maiori parti questionis consentaneum, & dissentaneum minori: vt paradoxo primo, *Quicquàmne bonum est, quod non eum, qui id habeat, meliorem facit? vt enim quisque maximè est boni particeps, ita laudabilis maximè: neque est vllum bonum, de quo non is qui habeat, honestè possit gloriari. Quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem? &c.* Syllogismus ita conclusus est:

Omne bonum facit suum possessorem meliorem:

Nulla voluptas facit suum possessorem meliorem:

Nulla igitur voluptas bonum.

Martialis libro quinto,

Vxorem quare locupletem ducere nolim,

Queritis? vxori nubere nolo mea:

Inferior matrona suo sit Prisce marito:

Non aliter sunt femina virque pares.

Complexio licet specialis videatur, generaliter tamen

accipienda est. Assumptio secundo loco ponitur: propositio tertio: & syllogismus præsius fit ad hunc modum:

Omnis bona matrona debet esse inferior suo marito:

Nulla vxor locuples est inferior suo marito:

Nulla igitur vxor locuples est bona matrona.

5 Martialis conqueritur nullos veros amicos inueniri: argumentum est à repugnantibus amicitie, quòd nulla sint hominum bona còmunia. Questio primùm ponitur, quæ futura est complexio syllogismi.

6 Propositio quanuis enuntiatiu videatur esse proprium, sententiam tamen generalem continet: Orestes enim & Pylades, quæ singularia sunt exempla amicorum, generatim pro omnibus veris amicis dicuntur per synecdochen.

7 Assumptio item generalis intelligitur, quia exempla specialia per synecdochen pro generalibus sententii vsurpantur: vt Marcus & Martialis pro omnibus hominibus eius temporis.

8 Complexio syllogismi cū iteratione argumenti.

9 Cicero disputat animum non interire, à definitione interitus, quæ repugnat naturæ animi.

10 Hactenus de duobus generalibus modis secūdi generis dictum est, qui licet sint varii & diuersi, interdum tamen accidunt, vt eandem questionem còcludant, variato duntaxat & mutato argumento: vt,

Nullus diues eget:

Omnis avarus eget:

Nullus igitur avarus est diues.

Hæc conclusio est primi modi. Item,

Omnis diues sua sorte contentus est:

Nullus avarus est sua sorte contentus:

Nullus igitur avarus diues.

11 Tertius modus sub primo quodammodo continetur: quia quòd illic generaliter negatur, hinc specialiter negari potest in complexione: & quòd illic generaliter affirmatur in assumptione, hinc specialiter potest

affirmari: vt,

Nullus conturbatus bene affectus est ad ratione vtendum:

Aliquis sapiens bene affectus est ad ratione vtendū,

Aliquis igitur sapiens non est perturbatus.

In quo modo, sicut in primo, argumentum sumendum est dissentaneum maiori parti quæstionis, & consentaneum minori.

12 Ouidius laudat Maximū, quod non sit inuidus. Argumentum à repugnātibz sumitur: quia studeat miseris opem ferrē. Propositio est in primo disticho, quæ illustratur à dissimilibz: assumptio in secundo, quæ declaratur comparatione minorum & parium. Complexio in tertio & quarto, quæ amplificatur à dissimilibz.

13 Zeno Platonē in Timæo sequutus negat mundum esse sensus expertem. Argumentum est à repugnātibz: hæc enim repugnant, mundi partes sentientes esse, & mundum non sentire.

14 Cicero Stoicē disputat aduersus Clodiū, à quo contumeliose fuerat appellatus exul, se non fuisse pulsum ciuitate. Argumentum est à repugnātibz ciuitatis. Propositio præcedit, assumptio sequitur iuncta complexioni, quæ exornatur ex factis Clodianorū: tum demum complexio separatim subiicitur, & iteratur.

15 Quartus modus ex secundo deduci potest, si assumptionem & complexionē, quæ illic vniuersæ sunt, in speciales mutaueris: vbi argumentū similiter eligendum est maiori parti consentaneum, & dissentaneum minori, si ad complexionē veram peruenire velis. Cicero in Paradoxis, Nescis exiliū scelerum esse pœnam? meum autem illud iter ob res præclarissimas à me gestas esse susceptum? Sylogismus talis est:

Omne exilium est pœna peccati:

Ciceronis discessus ex vrbe non fuit pœna peccati:

Ciceronis igitur discessus non fuit exilium.

16 Ouidius apud Getas exul negat se posse scribere.

re bonos versus. Argumentum à tribz adiunctis boni poetæ, quæ sunt lætitia, solitudo & vacuitas perturbationis: quæ separatim disposita tres efficiūt syllogismos vnius & eiusdem complexionis.

17 Cicero ad conflandam inuidiam Rullo tribuno plebz, disputat decemuiratum, quem lege Agraria instituit, non esse regnum, sed potestatem regno multo maiorem & iniquiorem. Argumentum est ab adiunctis regni: complexio præcedit cum quadā correctione eius, quod antè dixerat. Dat præterea potestatem prætoriam, re vera regiam.

18 Propositio sententiam habet huius affirmationis: Omne regnū est finitū: & sæpe accidit, vt in enūtiatis duæ negationes reddat & expriment affirmationē.

19 Assumptio declaratur subiectione aliquot partium, id est rerum, quas Rullus decemuirorum potestati & libidini permittit,

20 Secundum genus simplicium syllogismorum tribz modis cōparatur cū primo, vt simile, quia vtrunque quaternos modos habet: vt impar, quia secundum minus sit illustre, quàm primum: illustre dico non veritate partium, sed claritate dispositionis: vt dissimile, quia primum genus & affirmatē & negatē, secundum negatē tantum concludit.

Quid Aristoteles de secundo genere simplicium syllogismorum, & eius modis?

Aristoteles, quasi lucē oderit, paribz tenebris confundit secundum genus, atque primum: definitio generalis secūdi generis nulla est, cuius prætermisione grauitur in artibus tradēdis peccatur: & cū quatuor rebus modi quatuor definitionibus distinguendi & explicandi essent: duos tamen generales vna, & duos speciales altera definitione simul inuoluit, eosque obscurissimis abecedariarum notarū exemplis obruit. De vitiis quæ sunt virtutibus opposita, similis est probationis er-

ror: nam tametsi ea vitia sunt, vitiosa tamen ratione ab Aristotele damnantur, quòd videlicet antecedentibus veris & concessis modò affirmationem, modò negationem veram còcludant. Hæc enim incòsequentiæ causâ non est in syllogismo, sed si antecedentibus veris falsum concludat, aut in exèplo proposito, aut in aliquo simili, tunc fallax & incòsequens iudicatur. Syllogismus enim est certa & constans regula explorandæ veritatis, quæ docet ex duabus partibus veris iudicatis tertiam veram iudicare: quare si contrariorum contrariæ causæ sunt, syllogismus fallax & inconsequens ob eam causam dicitur, quòd ex duobus veris tertium falsum efficiat. Illud præterea in Aristoteleis præceptis ridiculum est, quòd Aristoteles syllogismos secundæ figuræ per syllogismos primæ probari putat oportere: exèpli gratia, si per primum modum secundi generis ita concluderis:

Nullus timidus est liber:

Omnis sapiens est liber:

Nullus igitur sapiens est timidus.

Propositionis partibus suum locum sibi inuicè cedentibus, & ordine transpositis fiet secundus modus primi generis:

Nullus liber est timidus.

Omnis sapiens est liber:

Nullus igitur sapiens est timidus.

Hoc, inquam, genus reductionis totum ridiculū & ineptum est, quia omnis syllogismus, cuiuscūque figuræ sit, suapte natura multò clarior est ipsa conuersione, per quam in alium syllogismum transmutatur: nec ullam aliam probationem syllogismus requirit, quàm vt aptè definiatur, & exemplis idoneis illustretur.

¶ Tertium genus reliquum est è simplicibus, in quo argumentum vtranque partem quæstionis antecedit. Modos autem plures

habet, quàm superiora genera, omnes tamen specialis & singularis complexionis. Sex autem sunt.

PRIMVS MODVS

Primus modus vsquequaque affirmatus, sed propositione & assumptione duntaxat vniuersus:

Omnes tyranni sunt improbi:

Omnes tyranni sunt locupletes:

Aliquis igitur locuples est improbus.

SECUNDVS MODVS.

Secundus modus, assumptione duntaxat affirmatus, propositione autè & assumptione vniuersus:

Nulli reges sunt improbi:

Omnes reges sunt locupletes:

Aliquis igitur locuples non est improbus.

Reliqui quatuor modi vnam tantum partem generalem habent.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus est vsquequaque affirmatus, sed assumptione tantum vniuersus:

Aliquis tyrannus est improbus:

Omnis tyrannus est locuples:

Aliquis igitur locuples est improbus.

Quartus
 21 **QVARTVS MODVS.**

Quartus modus est vsquequaque affirmatus,
 sed propositione tantum vniuersus:

Omnis tyrannus est improbus:

Aliquis tyrannus est locuples:

Aliquis igitur locuples est improbus.

Opus
QVINTVS MODVS.

Quintus modus est sola assumptione & vniuersus & affirmatus:

Aliquis rex non est improbus:

Omnis rex est locuples:

Aliquis igitur locuples non est improbus

Opus
SEXTVS MODVS.

Sextus modus est sola & propositione vniuersus, & assumptione affirmatus:

Nullus rex est improbus:

Aliquis rex est locuples:

Aliquis igitur locuples non est improbus.

2 Conclusiones huius postremi generis sunt admodum infrequentes. Locus est apud

Ciceronem, sed parum acutè cōclusus, 3 iam

- Tusc. 5.*
 ,, verò qui potest vir bonus nō ad id quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæ sentit? refert autem omnia ad beatè viuendum:
 ,, beata igitur vita laudabilis. Sic autem rectè
 ,, conformaretur primo modo;

Vir bonus est laudabilis:

Vir bonus est beatus:

Beatus igitur est laudabilis.

Specialiter tamen duntaxat concludi istud potest:

Beatus igitur aliquis est laudabilis.

Et secundo de Finibus his verbis:

4 *Qui in summo malo est, iste cum in eo est, non est beatus:*

Sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore:

Non est igitur summum malum dolor.

5 In hoc tertio genere illud est notabile, quòd eandem quæstionem tribus modis, primo, tertio, quarto affirmatam, item secundo, quinto, sexto negatam concludere liceat.

1 Tertium genus simplicium syllogismorum definitur, in quo argumentum vtraque partem quæstionis antecedit, maiore in propositione, minorem in assumptione: quod tū accidit, cum argumentū vtrobique subiectum est, & extrema quæstionis attributa sunt: vt,

Omnis philosophus est laudandus:

Omnis philosophus est studiosus sapientiæ:

Aliquis igitur studiosus sapientiæ est laudandus.

Quæ tertia ratio disponendi argumenti licet amplitudine lucis à duobus superioribus generibus vincatur, est tamen per se insignis, & perspicua, & naturalis, & legitima: vt si dixeris,

Tota Roma est in Europa:

Tota Roma est in Italia:

Ergo aliquid Italia est in Europa.

Hic syllogismus nō est tam perspicuus & illustris, quā superioribus syllogismi primi & secundi generis: sed tamen sua luce & perspicuitate clarus est, & per se firmus & cōstans, vt nemo dubitare debeat, quin si argumentum hac lege & via disponatur, antecedētibus partibus veris & concessis cōclusio vera & indubitata sequatur. Omnis enim syllogismus est dispositio perspicua & naturalis: sed vt in stellis, sic in generibus syllogismorum sunt quidam claritatis gradus, vt syllogismus tertii generis sit clarus, secundi clarior, primi clarissimus: vnusquisque tamen sua naturali perspicuitate contentus.

2 Syllogismi tertii generis perari sunt: & tamen si quis argumentum hac ratione disponat, rectē & legitimē disponet, nec vnquam falli poterit: & quāuis tales syllogismi ab vsu & sensu communi paulō remotiores videantur, nihilominus tamen cōstantes sunt, & incidere possunt, & solent.

3 Cicero concludit beatum virum esse laudabilem, quia bonus sit: in quo exemplo quadam vestigia sunt primi modi tertii generis.

4 Hic syllogismus presius ita concluditur per secundum modum:

Nullus sapiens & beatus vnquam est in summo malo:

Omnis sapiens & beatus, aliquando est in dolore:

Aliquis igitur dolor non est summum malum.

5 Illud etiam notabile est, omnes sex modos posse ad duos reuocari: vt primus sit vsquequaque affirmatus, & vtraque parte antecedente, vel altera tantū vniversus: hæc enim definitio primum, tertium & quartum modos continet: secundus sola assumptione affirmatus, & vtraque parte antecedente, vel altera tantū vniversus. Hæc enim definitio complectitur secundum, quintum, & sextum modos: qui tamen per partes latius ducti melius & facilius intelliguntur.

Quid Aristoteles de tertio genere simplicium syllogismorum, & eius modis?

Idem facit Aristoteles, quod in superioribus generibus: definitionem generis tacitus præterit, & eius modos pari confusione permiscet. probationes autem Aristotelicæ, quibus syllogismi tertiæ figuræ probantur, inutiles sunt: quauis enim in hoc genere lux ipsa cōclusionis tam perspicua & illustris non sit, quā in prædictis aliis, perspicuitatem tamen suam naturalem habet, qua syllogismus firmus & constans iudicatur: nec vlla alia eget probatione, quā vt rectē & clarē à dialectico huius artis doctore definiatur, & exemplis illustretur: & conuersio ipsa enuntiationum, per quam syllogismus tertiæ figuræ ad primam reducitur, non magis clara & perspicua est, quā syllogismus ipse, qui per cōuersionē reducitur & demonstratur: & si quis aut ignorantia aut proteruitate aliqua syllogismū tertii generis non probet, eadem vel ignorantia, vel proteruitate ad improbandos syllogismos primi generis abuti poterit. In refutatione autem vitiosorum modorum idem error Aristotelicus est: quauis enim fallaces sint & inconsequentes, argumento tamen inepto & alieno fallaces esse probantur.

1 In omni autem simplicium syllogismorum genere ex omnibus propriis enuntiationibus concludere possumus, vno tantū ex præscriptis legibus obseruato, vt affirmatio negatiōque ad rationem dispositionis expositæ conueniant. Ita duo duntaxat erunt in vnoquoque genere modi proprii atque in primo.

PRIMVS MODVS.

Octavius est hæres à Casare relictus:

Tu es Octavius:

Tu igitur es haeres à Casare relictus.

SECUNDVS MODVS,

Antonius non est filius Casaris:

Tu es Antonius:

Tu non es igitur filius Casaris.

SECUNDI GENERIS

primus modus.

Agefilans non est pictus ab Apelle:

Alexander est pictus ab Apelle:

Non est igitur Alexander Agefilans.

SECUNDVS MODVS,

Cesar patriam oppressit:

Pompeius non oppressit patriam:

Pompeius igitur non fuit Cesar.

TERTII GENERIS

primus modus.

Cicero est parens patriæ:

Cicero est parens eloquentiæ:

Aliquis itaque parens eloquentiæ est parens patriæ,

SECUNDVS MODVS.

Catilina non est iustus:

Catilina est Romanus:

Aliquis igitur Romanus non est iustus.

¶ Haftenus doctrina simplicium syllogismorū per genera & species exposita est: in quibus definiendis maxime habita est ratio enuntiatorum communium, quæ non tantum affirmatione & negatione, sed etiã quan-

titate generali & speciali differrent: quæ definitiones quoniam non omni ex parte conuenire possunt enuntiatas propriis, quia nulla quantitate generali vel speciali afficiuntur, idcirco de his breuis admonitio ad extremum ponitur, vt enuntiatas propria ad normam artis expositas per omnia genera disponamus, habita dūtaxat ratione affirmationis & negationis: itaq; in primo genere duo tantum modi sunt: primus interdum vsquequaque proprius & affirmatus: vt,

Alexander fuit filius Philippi:

Tu es Alexander:

Tu es igitur filius Philippi.

Interdum sola propositione proprius: vt,

Romulus fuit conditor Romæ:

Aliquis filius Martis fuit hic Romulus:

Aliquis igitur filius Martis fuit conditor Romæ.

Secundus vsquequaque proprius, & sola assumptione affirmatus: vt,

Antonius non est filius Casaris:

Tu es Antonius:

Tu non es igitur filius Casaris.

Secundum genus, vbi argumentum vtraque parte questionis sequitur, similiter duos tantum modos habet. Primus est vsquequaque proprius, & sola assumptione affirmatus: vt,

Alexander non est victus à Pompeio:

Mithridates victus est à Pompeio:

Mithridates igitur non est Alexander.

Secundus vsquequaque proprius, & sola propositione affirmatus: vt,

Alexander vicit Asiam:

Iulius Cesar non vicit Asiam:

Iulius igitur Cesar non fuit Alexander.

Tertium genus, in quo argumentum vtraque parte questionis antecedit, item duos tantum modos habet. Primus modus vel vsquequaque, vel vtraque tantum parte antecedente proprius & affirmatus: vt,

Cato fuit iustus:

Cato fuit Vticensis dictus:

Vticensis igitur fuit iustus.

Et,

Romulus fuit conditor Romæ:

Romulus fuit filius Martis:

Aliquis igitur filius Martis fuit conditor Romæ.

Secundus sola assumptione affirmatus: vt,

Catilina non est iustus:

Catilina est Romanus:

Aliquis igitur Romanus non est iustus.

Quid Aristoteles de syllogismis proprius?

Aristoteles capite sexto libri primi priorum Analyticorum cum syllogismos simplices tertiæ figuræ per expositionem probat, aliquam dat significationem syllogismorum propriorum, sed obscurissimam & leuissimam: quia non docet enuntiata propria communi lege & arte simplicium syllogismorum concludi: sed velut aliud agens syllogismum communem specialibus exemplis declarat: vt,

Omnis homo sentit:

Omnis homo est animal rationale:

Aliquod igitur animal rationale sentit.

Hic syllogismus per expositionem sic demonstratur:

Socrates sentit:

Socrates est animal rationale:

Aliquod igitur animal rationale sentit.

Sed Aristoteles, vt dixi, non id agit, vt doceat syllogismum ex propriis enuntiatis fieri, & communi arte syllogismorum conformari: sed casu aliquo in idipsum incidit, quod tamen neque animaduertit, neque docuit: præsertim cū in hac arte, quam tradit & profitetur, partes quæstionis communes, & argumentum item commune quod cum partibus disponatur, inueniri, & sumi oportere iubeat.

1 Ac de syllogismis simplicibus. Cōiuncti deinceps sunt explicandi. Coniunctum autem syllogismum dico, cuius propositio dispositum habet cum vtraque parte quæstionis argumentum. 2 Genera duo sunt, connexus & disiunctus. 3 Connexus syllogismus à propositione connexa nominatur. Cuius modi duo sunt.

PRIMVS MODVS

4 Primus modus retinet antecedens, vt consequens retineat.

5 *si dij sunt, diuinitio est:*

sunt autem dij:

Est ergo diuinitio.

Cicero his verbis concludit diuinitio-^{2. de Divi.}
nem esse. Cicero rursus, sed vberius: ^{6 O de Senect.}
» miserum senem, qui mortem contemnendā
» esse in tam longa ætate non uiderit: quæ aut
» planè negligēda est, si omnino extinguit ani-
» mum: aut etiam optanda, si aliquod eum de-
» ducit, vbi sit futurus æternus. Atqui tertium
» certè nihil inueniri potest. Quid igitur ti-
» meam, si aut nō miser post mortem, aut bea-
» tus etiam futurus sum? Breuius & clarius ita
conclude:

si mors extinguit animum, negligēda est: si æternum relinquit, optanda:

*Atqui vel extinguit, vel aeternum relinquit:
Est igitur aut negligenda, aut optanda.*

Dido apud Virgilium:

*AENEID. 4. 7 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libyæ gētes, Nomadumque tyrāni
Odere, insensu Tyrii, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deseris hospes?*

Catil. 1. 8 Aliquādo verò non retinetur idem, sed
,, plus assumitur. Cicero, 9 Si te parentes time-
,, rēt, atque odissent tui, neque illos vlla ratio-
,, ne placare possis, vt opinor, ab eorum oculis
,, aliquò concederes. Nunc te patria (quæ com-
,, munis est omnium nostrum parens) odit ac
,, metuit, & iandiu de te nihil iudicat, nisi de
,, parricidio suo cogitare, huius tu neque au-
,, thoritatem verebere, neque iudiciū sequere,
,, neque vim pertimesces?

¶ SECVNDVS MODVS.

10 Secundus modus connexus tollit con-
sequens, vt tollat antecedens. Cicero in Lu-
cullō his verbis:

11 *si vlli rei sapiens assentietur vsquā, aliquan-
do etiam opinabitur:
Nunquam autem opinabitur:*

Nulli igitur rei assentietur.

Et Ouidius,

12 *si saperem, doctas odissem iure sorores,* 2. Trist
*Numina cultori pernicioſa suo:
At nunc tanta meo comes est insania morbo,
saxa memor refero rursus ad iccta pedem.*

13 Aliquādo non tollitur nominatim con-
sequentiſſe aſſeueratio, sed hypotheſis diſſen-
tanea ponitur, quod eodem conſuſionis ge-
nere tenetur. Cicero in Antoniū, 14 Si con-
ſul Antonius, ſuſtuarium meruerunt legio-
nes quæ conſulem reliquerūt: ſceleratus Cæ-
ſar, Brutus nefarius, qui cōtra conſulem pri-
uato conſilio exercitus comparauerunt: ſin-
autem militibus exquirēdi ſunt honores no-
ui propter eorum diuinum atque immortale
meritum, ducibus autem nec referri quidem
poſteſt gratia, quis eſt qui eum non hoſtē exi-
ſtimet, quem qui armis perſequuntur, con-
ſeruatores rei publicæ iudicātur? Idem in alia
oratione breuius:

ſi conſul Antonius, Brutus hoſtis: Philip. 4.
ſi cōſeruator rei publicæ Brutus, hoſtis Antonius.

15 Omnium porò ſyllogiſmorum & ſim-
plicium & coniuſtorum nullus eſt his duo-
bus connexis in omni diſputationis genere
neque frequentior, neque familiarior.

16 Aliquando autem ſecundū hos conne-

xorum syllogismorum modos, simpliciter tamen, non coniunctè concluditur, cum non idem vel assumatur, uel tollatur: sed ex generali speciale. Sic Catullus ad Lesbiam secundum primi connexi modum:

Si quicquam cupidoq, optantiq, obrigit vnquam, & Insperanti, hoc est gratum animo proprie.

Quare hoc est gratum, nobis quoque charius auro, Quod te restituis Lesbia, mi cupido,

Restituis cupido, atque insperanti ipsa refert te Nobis: o lucem candidiore nota.

Quis me vno viuuit felicior? aut magis hac quid Optandum vita, dicere quis poterit?

Quod breuius conclusum, facilius intelligitur isto modo:

Si quicquam cupido obrigit, Verè gratum est: Lesbia Catullo cupido obrigit:

Est igitur Lesbia grata Catullo.

Atque eodem modo cæteris de rebus licet concludere:

Si quicquam est iustum, idem est vtile:

Quicquid verò est honestum, iustum est:

Quicquid igitur est honestum, est vtile.

Item,

si quid homo est, animal est:

socrates homo est:

socrates igitur animal est.

Qua ratione in secundi connexi reliquo mo-

do concludi constanter & dialecticè potest.

EXEMPLVM SE-
cundi modi:

si quicquam homo est, animal est:

Lapis non est animal:

Lapis igitur homo non est.

1 Transitus est à simplici syllogismo ad coniunctum, qui non sic appellatur à coniunctis enuntiatis, sicut antea diximus, sed à coniuncta dispositione argumenti cum tota quæstione. In hoc enim genere conclusionis propositio continet argumentum dispositum cum vtraque parte quæstionis: quod non fit in syllogismo simplici. Nec verò prætereundum illud est, eandem quæstionem vtroque genere syllogismorum posse concludi, idemque argumentum modò simpliciter, modò coniunctè disponi: vt,

Omne laudabile est honestum:

Omne bonum est laudabile:

Omne igitur bonum est honestum.

Syllogismus simplex est, qui ex eodem argumento & quæstione in coniunctum mutatur, hoc modo:

Si omne bonum est laudabile, omne bonum est honestum:

At omne bonum est laudabile:

Omne igitur bonum est honestum.

Itaque nobis licet syllogismos simplices in coniunctos, vicissimque coniunctos in simplices conuertere.

Quid Aristoteles de definitione syllogismi coniuncti?

Nihil.

2 Syllogismi coniuncti duo sunt genera, syllogismus connexus & disiunctus, quæ vt natura & ratione, sic arte & præceptis variis separantur & distinguuntur:

quibus continetur omnis ratio argu mēti coniunctē disponendi: nec vlla præterea alia ars constans & stabilis inueniri aut tradi ab homine dialectico potest.

Quid Aristoteles de diuisione syllogismi conuincti?

Nihil.

3 Connexus syllogismus à propositione connexa dicitur, vel ab ea, quæ vim habet connexionis: vt si dixeris:

Quando homo currit, mouetur:

Atqui homo currit:

Ergo homo mouetur.

Primum illud relatum tantum valet, ac si dixeris: Si homo currit, mouetur. Itaque vt virtutem & efficaciam, sic artem & doctrinam connexæ propositionis sequitur: nec aliam normam desiderat. Illud verò notandum est, non omne connexum enuntiatum syllogismo connexo conuenire: sed id tantum, quod affirmat: ex connexa siquidem negatione nullus fit connexus syllogismus stabilis & constans: quia talis negatio significat nullam esse stabilem partium cōiunctionem, & idcirco nihil inde ad concludendum assumi posse: vt,

Non si homo est particeps rationis, cælum est sursum.

Hæ duæ partes nulla necessaria conditione inter se coherent, vt ipsa negatio etiam indicat.

4 Primus modus connexus retinet in assumptione antecedentem partem cōnexæ propositionis, id est affirmat, si affirmata fuerat: vel negat, si negata fuerat: & retinet consequentem partem eiusdem propositionis in complexione, & talem qualis erat, seruat, affirmatam, si affirmabatur, vel negatam, si negabatur: vt,

Si homo est particeps rationis, dialecticus est:

Sed homo est particeps rationis:

Homo igitur dialecticus est. vel,

Si homo non est expers rationis, bellua non est:

Atqui homo non est expers rationis:

Homo igitur bellua non est.

Illic antecedētis & consequētis affirmatio, hęc negatio retinetur: & exemplum de affirmatione est paradoxo quarto, Familiarissimus tuus Cornificius de te privilegium tulit, vt si in opertū bonę deæ accessisses, exulares: at te id etiam fecisse gloriari soles: quomodo igitur tot legibus eiectus in exiliū exulis nomen non perhorrescis? Exemplum de negatione partium est apud Martialem libro quinto,

Esse nihil dicis quicquid petis, improbe Cinna.

Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego.

5 Stoici concludunt esse aliquam diuinationem & præfagationem rerum futurarū: argumentum est à causis, id est diis, qui diuinationem nobis impertiuntur.

6 Cato disputat mortem senibus esse contemnendam: argumentū est ab effectis mortis: quæstio primū ponitur: propositio connexa sequitur duplex & geminata: tum assumptio: postrema est propositæ quæstionis conclusio.

7 Dido precatur AEneam, ne Carthagine discedat: argumentum est ab illius factis, & bene meritis in AEneam. Propositio continetur tribus primis versibus: assumptio tribus proximis, quæ illustratur adiūctis meritorum, quæ sunt odium propinquorū, amissio pudoris & famæ: connexio est in postremo versū.

8 Cū plus assumitur, quàm erat in antecedente parte propositionis positum, syllogismus etiā constans efficitur: quia in tali amplificatione maius ipsum continet in se vim minoris: vt,

Si mihi bona fortunæ largitus esses, me tibi plurimum debere faterer:

At virtutem & sapientiam, quæ est opibus omnibus melior, tribuisti:

Quanto igitur magis tibi obstrictus sum?

9. Cicero hortatur Catilinam, vt exeat ex vrbe: ar-

gumentum est à minori ad maius. Propositio syllogismi prima est: assumptio secunda: quæ plus assumit, quam positum erat in prima parte propositionis: complexio postrema.

10 Secundus modus connexus tollit in assumptione consequentem partem propositionis, ut tollat in complexione antecedentem. tollere autem hic appello contradictionem partis ponere, vel propriam vel specialem, siue utriusque parti propositionis connexam contradicere contradictionem propriam vel speciali, consequenti parti in assumptione, & antecedenti in complexione: ut,

Si Plato fuit indoctus, non est recte philosophatus:

Sed Plato recte philosophatus est:

Non fuit igitur indoctus Plato.

Et,

Si omnis exercitatio est utilis, nullus ludus fugiendus est:

Sed aliquis ludus est fugiendus:

Aliqua igitur exercitatio non est utilis.

Contradictionem verò generalem excipere oportet, in qua hic secundus modus captiose concluderet: ut,

Si omne animal est, omnis homo est:

Sed nullus homo est:

Ergo nullum est animal.

Hic syllogismus est inconsequens: quia veris antecedentibus falsum concludit.

11 Cicero confirmat Academicam ἐποχήν, id est retentionem & cohibitionem assensus, à paribus.

12 Quidius negat se esse bene consultum, à factis suis: quia colit musas, à quibus lesus est. Propositio est in duobus primis versibus: complexio in tertio: assumptio in quarto. Syllogismus apertius ita concluditur:

Si saperem, odissem musas:

Sed non odi musas:

Non igitur sapiens sum.

13 In conexis syllogismis, sicut in simplicibus, sententiæ magis spectanda sunt: & ad dispositionis nor-

nam legemque referendæ: ut in hoc secundo modo conexo licet interdum consequens nominatim non tollatur, re tamen & sensu tollitur. Ciceronis exemplum brevius ita concludetur:

Si consul Antonius, Cesar, Brutus, & eorum milites sunt scelerati:

Si non sunt scelerati:

Non est consul Antonius.

Secunda hypothesis prima parte continet assumptionem ex remotione consequentis, & secunda parte complexionem ex remotione antecedentis. Tale est in oratione pro Rabirio:

Si interfici Saturninum nefas fuit, arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt:

Si arma iure sumpta concedis,

Interfectum iure concedas necesse est.

14 Cicero concludit Marcum Antonium, qui Mutinam Brutum obsidebat, esse hostem rei publicæ. Argumentum est à dissimilibus: propositio præcedit: assumptio & complexio comprehenduntur in secunda hypothesisi.

15 Duo modi connexi usum maximum habent in communi sermonis consuetudine, multoque frequentius occurrunt, quam reliquorum generum syllogismi: tum quia nullum ferè genus sit argumenti, quod non aptè tractari his duobus modis posse videatur: tum quòd pleraque argumenta, quæ syllogismos simplices fugiunt, facilius hac coniuncta dispositione explicantur, ut comparationes parium, maiorum, minorum, similibus, & dissimilibus, notatio, cõiugatio, & alia permulta. Illud autem communiter de duobus connexis annotandum est, nec antecedens, nec consequens interdum nominatim retineri aut tolli, sed breuitatis causa in assumptione & complexione ad retinendum vel tollendum formulas quasdam adhiberi: cuiusmodi sunt, (*Hoc autem*) (*Illud igitur*) vel, (*Primum verum*) (*Verum igitur & postremum*) vel, (*Non illud*) (*Neque hoc igitur*) vel, (*Secundum falsum*)

(Igitur & primum) quales syllogismos Stoici λογισμοί-
 ας appellabant, vt ait Diogenes in vita Zenonis: &
 Cicero in Officiis ita disputat, Idipsum si ita est, certè
 violare alterum naturę lege prohibemur: verum autem
 primum: verum igitur & extremum.

16 Admonitio est de connexa propositione, quę
 interdum efficit syllogismum simplicem, non coniun-
 ctum: quia illic argumētum simpliciter disponitur, non
 coniunctè: vt in exemplo Catulli, in quo prædicat sibi
 gratam Lesbiam contigisse, argumentum est à causis: &
 syllogismus simplex tertii modi primi generis: cuius
 propositio connexa est in primo disticho: complexio
 & assumptio simul sunt in reliquis tribus. Illud etiam
 notabile est, syllogismum simplicem ex omnibus con-
 nexis partibus fieri posse: vt,

Si virtus omnis laudabilis est, expetenda est:

Si omnis iustitia est virtus, laudabilis est:

Ergo si omnis iustitia est virtus, expetenda est.

Hęc connexio concluditur primo modo primi generis
 simplicium syllogismorum.

Quid Aristoteles de connexis syllogismis?

Nullam artem de his exposuit in organo dialecti-
 co, quā Theophrastus & Eudemus postea scriptis pro-
 diderunt suis: ac tantum abest, vt hosce modos Aristo-
 teles syllogismos esse crediderit, vt interdū argumenta
 nominet: velut secundo topico locus est contradic-
 tionis ex inuersione consequentium: vt,

Si homo, animal:

Non animal:

Non homo.

Quem syllogismum esse nō putat Aristoteles, sed dun-
 taxat argumenti locum.

1 Disiunctus syllogismus restat, id est cuius
 propositio disiuncta est: modi eius duo sunt.

PRIMVS MODVS.

2 Primus modus tollit vnum, vt retineat
 quod reliquum est:

*Cæsaris interfectores homicidæ sunt, aut vindices
 libertatis:*

Non sunt autem homicidæ:

Sunt igitur vindices libertatis.

Cicero hoc syllogismo concludit Brutū,
 Cæsium, cæterósque tyrannoctonos vindi-
 ces esse libertatis, 3 Nunquámne intelliges
 statuēdum tibi esse vtrum illi, qui istam rem
 gesserunt, homicidæ sint, an vindices liber-
 tatis? Atrede enim paulisper, cogitationem-
 que sobrii hominis ad punctū temporis sus-
 cipe, & ego qui sum illorum, vt ipse fateor,
 familiaris, vt à te arguor, socius, nego quic-
 quam esse medium: confiteor eos nisi libera-
 tores populi Romani conseruatorésque rei-
 publicę sint, plus quàm sicarios, plus quàm
 homicidas, plus quàm parricidas esse: siqui-
 dem est atrocius patrię parentē, quàm suum
 occidere. 4 Tu homo sapiens & considerate
 quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causa à
 te sunt, & in hoc ordine, & ad populum Ro-
 semper appellati? Cur Marcus Brutus te re-
 ferente legibus est solutus, si ab vrbe plus
 quàm decem dies absuisset? Cur ludī Apolli-
 nares incredibili Marci Bruti honore cele-
 p. iiii.

Philip. 2.

» brati? Cur prouinciæ Cassio & Bruto datæ?
 » Cur quæstores additi? Cur legatorum nume-
 » rus additus? Atque hæc acta per te: non igi-
 » tur homicidæ. 5 Sequitur vt liberatores tuo
 » iudicio sint, quando quidem tertiū nihil po-
 » test esse. Sic Ouidius de Ponto,

Lib. 2.

6 Aut ego me fallo, nimiāque cupidine lador:

Aut spes exilij commodioris erit.

Nā minus & minus est facies in imagine tristis,

visūque sunt dictis annuere ora meis.

Pera precor fiant timida præsagia mentis:

Iustāque quanuis est, sit minor ira Dei.

Intelligetur apertius hoc modo:

Aut me fallo, aut exilio leuabor:

Non me autem fallo:

Leuabor igitur exilio.

7 In disiuncta propositione nihil interest
 plura duobus proponatur: eadem enim tol-
 lendi est retinendique ratio. Cicero, 8 Atqui
 Pro Rab. Perd. » videmus hæc in rerum natura tria fuisse, vt
 » aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut
 » lateret: latere mortis erat instar turpissimæ:
 » cum Saturnino esse, furoris & sceleris: virtus
 » & honestas & pudor cum consulibus esse
 » cogebat.

¶ SECVNDVS MODVS.

» Secundus modus disiunctus retinet vnum,

» vt tollat reliquum. 10 Firmus tātū est, cūm
 » omnes propositionis partes affirmantur.
 » Sic Iuno de Turno ad Iouem, cūm orat vt
 » eum conferuet,

11 -quid si quod voce grauaris,

Antei. 10

Mēte dares, atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc manet insontem grauis exitus, aut ego veri

Vana feror: quod vt ō potius formidine falsa

Ludar, & in melius tua qui potes orsa reflectas.

» Cicero, 12 Sed cūm esset hæc illi propo- Pro Cluē.

» sita cōditio, vt aut iustè pièque accusaret, aut

» acerbè, indignèq; moreretur: accusare quo-

» quo modo posset, quàm illo modo emori ma-
 luit. Disiuncti vis explicatio sic erit:

Aut accusandum, aut moriendum:

Sed accusandum:

Non igitur moriendum.

Ouidius,

13 Nam quod te iactas Alcmena matre creatum, 9. Met.

Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus:

Matris adulterio patrem petis: elige fictum

Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Cicero vtriusque disiuncti vim proponit
 » pro Cluentio, Vnum quidem (ait) certè, ne-
 » mo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non
 » concedat, si constet corruptum illud esse iu-
 » diciū, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse
 » corruptum. Si doceo non ab Habito, vinco

ab Oppianico. Si ostēdo ab Oppianico, purgo Habitum. Primus igitur syllogismus sic esset:

Iudicium aut ab Habito, aut ab Oppianico est corruptum:

Non est autem ab Habito corruptum:

Est igitur ab Oppianico.

Secundus sic:

Iudicium aut ab Habito, aut ab Oppianico est corruptum:

Est autem ab Oppianico corruptum:

Non igitur ab Habito.

☞ COPVLATA CONCLVSIO.

¹⁴ Secundum disiunctio similis est negantia copulatae pronuntiationis, in qua tantum vnum retinere licet, ut quod reliquum est tollatur:

Non & dies & nox est:

Dies autem est:

Non igitur nox est.

1 Disiunctus syllogismus est coniunctus ex propositione disiuncta constans: quae ut vera sit, constans & necessaria debet esse: ut si duas partes disiunctione coniungat, necessaria repugnantia coniungat: ut simul verae esse non possint, nec plus vna vera sit: secus disiunctio falsa iudicatur: unde quaestio vera iudicari non potest: ut si dixeris: Aut dies est, aut nox: haec disiunctio vera fuerit, quia constat ex repugnantibus, quorum si vnum verum est, alterum falsum protinus fuerit. Si vero dixeris: Aut homo disputat, aut caelum mouetur, disiunctio falsa

est: quia partes eius ambae simul verae sunt.

² Primus modus disiunctus tollit in assumptione vnam aut plures partes disiunctae propositionis, id est contradictionem assumit, ut quod reliquum est, retineat in complexione. Idque maxime naturale est, ut si vera disiunctio res disiunctissimas & maxime repugnantes continet, quae nunquam in eodem consentiunt, earum vna aut pluribus sublatis in assumptione, quae supersunt, retineantur in ipsa complexione. nihil autem interest ad constantiam syllogismi, vtram partem tollas aut retineas, antecedentem an consequentem, quoniam vtrouis modo fiat, eadem manebit ratio concludendi: ut,

Aut dies, aut nox:

Non autem dies:

Nox igitur.

Aut dies, aut nox:

Non autem nox:

Dies igitur.

Vel,

In quibus vero disiunctis vtraque pars contradictionis includitur, ad tollendam vnam non debemus nominatim contradictionem eius assumere: sed remotionem istam significamus quibusdam particulis & formulis loquendi: ut,

Aut Cicero fuit eloquens, aut Cicero non fuit eloquens.

Ad tollendum consequens, & retinendum antecedens sic loquimur, (*Non autem illud*) (*Hoc igitur*) vel, (*Illud autem falsum*) (*Hoc igitur verum*) vel, (*Postremum autem falsum*) (*Verum igitur primum.*)

³ Argumentum Ciceronis de Caesario & Bruto sumitur à repugnantibus. Propositio syllogismi disiuncta praecedit: Caesaris interfectores aut homicidae sunt, aut vindices libertatis: cuius vis confirmatur collatione minorum.

⁴ Assumptio tollit priorē partem disiunctae propositionis: Caesaris interfectores non sunt homicidae: quod probatur testimonio & facto Antonij, populique Ro.

7 Complexio sequitur, in qua retinetur altera pars disjunctæ propositionis: Cæsaris igitur interfectores sunt vindices libertatis. Talis est syllogismus apud Terentium in Hecyra,

Segreganda à me mater est Phidippe aut Philumena.

Assumptio sequitur ex remotione prioris partis,
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.

Complexio paulò post additur, in qua retinetur altera pars disjunctionis,

illi exopto, ut reliquam vitam exigas

Cum eo vivo, qui me sit fortunatior:

Quandoquidem illam à me dirahit necessitas.

Cicero item secunda Agraria hoc disjuncto modo ratiocinatur, Omnia sunt eiusmodi, Quirites, ut ea qui habent sine vestris suffragiis, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse videatur. Perspicite quanta potestas permittitur, non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regis esse diceris: in quo exemplo tollitur secundum, ut retineatur primum.

6 Ouidius sperat comodiorem exilii locum à præfagiis, quæ sunt ex genere testimoniorum. Propositio præcedit: *Aut ego me fallo, aut leuabor exilio*: assumptio sequitur in secundo disticho, ubi tollitur primum membrum disjunctionis: *At ego me non fallo*: idque declaratur à præfagiis. Complexio est in tertio disticho cum quadam optatione.

7 In disjuncta propositione si partes duabus plures sint, licebit vel vnâ tollere, ut reliquas retineas, ut,

Equus aut est planta, aut homo, aut bestia:

Non est autem planta:

Est igitur equus homo vel bestia.

Vel omnes tollere, præter vnâ, ut,

Equus aut est planta, aut homo, aut bestia:

Non est autem planta, neque homo:

Est igitur equus bestia.

Idque duntaxat est in hoc modo obseruandum, ut dis-

ijuncti enuntiati partes, quæ in assumptione nõ tollentur, retineantur in complexione.

8 Cicero concludit Caium Rabirium debuisse in armis esse cum Caio Mario & Lucio Valerio consulibus: Argumentum est à repugnantibus. Propositio disjuncta est trium partium, quarum duæ in assumptione tolluntur, & tertia in complexione retinetur.

9 Secundus modus disjunctus retinet in assumptione partem disjunctionis, ut in complexione reliquam partem tollat: qui licet minus frequens & vilitatus sit, quam primus, incidit tamen aliquando: ut apud Terentium,
Vis amare, vis potiri, vis quod des illi, effici,
Tuum esse in potiundo periculum non vis: haud stultè sapi:
Siquidem id sapere est, velle te id quod non potest contingere: aut

Hæc illis habenda sunt, aut cum his illa amittenda sunt:

Hæc duarum conditionum vtram malis, vide.

10 Si disjunctæ propositionis pars altera vel vtraque negetur, syllogismus in hoc genere firmus & constans non erit: quia in quibusdam exemplis reperietur inconsequens: ut,

Aut decem poterunt, aut vnus non poterit:

At decem poterunt:

Vnus igitur poterit.

Propositione & assumptione veris complexio falsa sequitur: quod est contra regulam syllogismi.

11 Exemplum Virgilii breuius ita concluditur:

Aut periculum impendet Turno, aut ego fallor:

At ego fallor:

Non igitur periculum impendet Turno.

Summa petitionis est in duobus primis versibus: propositio disjuncta in tertio: assumptio in quarto: complexio in quinto.

12 Cicero purgat Cluentium, quod Oppianicum vitricum suum accusasset veneficii. Argumentum est ex repugnantibus: syllogismus disjunctus secundi modi,

13 Achelous deus apud Ouidiū de Deianyra virgine pulcherrima cum Hercule contendit & altercatur, vt hanc habeat : vbi irridet Herculeum genus à Ioue. Argumentum sic disponitur:

*Aut Iupiter est verus pater Herculis, aut falsus:
Verus autem pater est:
Non igitur falsus.*

Vnde constat Herculé turpi adulterio Iouis esse creatū.

14 Secundum modum disiunctum copulatio negans imitatur: quæ si vera est, indicat partes simul veras esse non posse: quare si vnam retineas, altera rectè tollitur: vt,

*Non est albus homo est, & niger:
Est autem albus:
Non igitur niger.*

Si verò vnam tollas, vt altera retineatur, vitioso concludes: vt,

*Non est albus homo est, & niger:
Non est autem albus:
Est igitur niger.*

Hic syllogismus vitiosus est, & inconsequens, quia antecedentibus veris complexio falsa efficitur: & quanuis in contrariis, quæ medio carent, hic error nō appareat, non tamen id fit ratione dispositionis, sed propter naturam contrariorū, quorum si vnum ab sit, alterum proterius adesse necesse fit: vt,

*Non est dies & nox:
Non est autem dies:
Nox igitur est.*

Hic syllogismus non est constans, quia in aliis exemplis, si talem dispositionem sequere, interdum errabis, vt antè docuimus. Cicero tamen in Topicis hunc modum probat, Septimus modus ait,

*Non est hoc & illud:
Non autem hoc:
Illud igitur.*

Sed Cicero fallitur, vt constat exemplo:

*Equus non est homo est & lapis:
Equus autem non est homo:
Equus igitur est lapis.*

Quid Aristoteles de syllogismo disiuncto, & eius duobus modis?

Nihil in organo dialectico præcepit, & hanc doctrinam quasi ignoraret, aut nullam esse putaret, intactam reliquit: totamque, vt paucis dicam, coniunctorum syllogismorum artem prætermisit.

DE ENTHYMEMATE.

1 Syllogismorum species & modi præterea nulli sunt. Nomina tamen quædam restant explicanda, quæ nouas argumentationis & syllogismi species significare vulgò existimatur: Enthymema, Inductio, Exeplū, Dilemma, Sorites: de enthymemate, facilius est expedire. 2 Syllogismus in hominum sermone perrarò partibus omnibus absoluitur, aliàs propositio deest, aliàs assumptio. Id cū fit, enthymema nominatur: syllogismus quippe truncatus & imperfectus. Vtrunque vno exemplo demonstrare possumus, 3 At sperat

Cic. de Senectute.

adolescens diu se victurū, quod sperare idem senex non potest. Insipienter sperat. Quid enim est stultius, quàm incerta pro certis habere, falsa pro veris? 4 Senex nec quod speret habet. At est eo meliore conditione, quàm adolescens: cū id quod ille sperat,

» hic assequutus fit. Ille vult diu viuere, hic diu
 » vixit. In prima prolepsi deest assumptio, in
 secunda propositio: quibus additis syllogif-
 mos ita perfice.

Primum sic:

*Incerta pro certis habere, falsa pro veris, stultitia
 summa est:*

*Adolescens sperans se diu victurum, habet incer-
 ta pro certis, falsa pro veris:*

*Adolescenti igitur sperare se diu victurum sum-
 ma stultitia est.*

Secundum sic:

*Qui assequutus est, meliore est conditione, quam
 qui sperat:*

*senex assequutus est longam vitam, quam sperat
 adolescens:*

*senex igitur eo meliore est conditione quam ado-
 lescens.*

Tot autem enthymematum species sunt,
 quot syllogifmorum: imò duplo plures. In
 vnoquoque enim conclusionum & simpli-
 cium & cōiunctarū modo detracta vel pro-
 positione vel assumptione fit enthymema.

¶ I N D U C T I O.

5 Inductio non est argumentationis no-
 men, sed argumenti ex distributionis loco
 sumpti. Nam cū partes enumerantur ad con-

cludendū totum, inductio vocatur: vt apud
 Ouidium,

6 *Materiamque tuis tristem virtutibus imple,* 4. Trist.
Ardua per præcepta gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Tiphys iacet, si non sit in aquore fluctus:
si valeant homines, ars tua Phæbe iacet.

Qua latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

E X E M P L V M.

7 Exemplum item nomen est argumen-
 ti, non argumentationis, & ferè species est re-
 rum, de quibus agitur: & hoc solo differt ab
 inductione, quòd inductio aut omnes, aut
 complures partes colligit. Exemplum vnam
 tantū sumit, vt si rātūmodo dixisset Ouidius,

Materiamque tuis tristem virtutibus imple, 4. Trist.
Ardua per præcepta gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.

Nihil igitur ad iudiciū inductio & exem-
 plum pertinent, sed ad inuentionis locum de
 partibus.

D I L E M M A.

8 Dilemma similiter argumēti nomen ex
 dissentaneis assumpti significat, & ferè pro-
 q. i.

positio est syllogismi sine assumptione, quale est illud^o Protagorę aduersus Euathlum pro dimidio promissę mercedis pretio litigatis, quod persoluturus erat Euathlus, cum primum causam aliquã egisset, obtinuissetque. Ita cum spe fallendi præceptoris ad forū tardius accederet, sic est eū Protagoras aggressus, Disce (inquit) Euathle adolescens, utroque id fore modo uti reddas, quod peto, siue contra te pronuntiatum erit, siue pro te. Nam si contra te lis data erit, merces mihi ex sententiā debetur, quia ego vicerō: sin verō secundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto debetur, quia tu viceris. Ad ea respondit Euathlus, Potui (inquit) huic tuę tam accipiti captioni iisse obuiam, si verba non ipse facerem, sed alio patrono vterer. Sed mihi in ista victoria proliudium est, cum te non in causa tantum, sed in argumento quoque isto vincō. Disce igitur tu quoque magister sapientissime, utroque modo fieri uti non reddam quod petis, siue contra me pronuntiatum fuerit, siue pro me. Nam si iudices pro mea causa senserint, nihil tibi ex sententiā debetur, quia ego vicerō: sin contra me pronuntiauerint, nihil tibi ex pacto debebo, quia ego non vicerō. Hęc Gellius. Quęstio igitur nuda statuatur hoc modo: An quicquid pronun-

tiauerint iudices, debeat Euathlus. Syllogismi ex propositis dilemmatis duo ita perficiuntur.

Primus hoc modo:

si pronuntiatum erit contra te, debebis ex sententiā: si secundum te, ex pacto:

Sed hoc, aut illud:

Debebis igitur.

Secundus hoc modo:

si iudices senserint pro me, nihil ex sententiā: si contra, nihil ex pacto debebo:

At hoc, aut illud:

Nihil igitur debebo.

Ita vides dilemma propositionem esse syllogismi, cuius vis intelligitur planius assumptione & conclusione additis, sed captiuola est interposita, quę pacti voluntate & æquitate interpretanda est, nō verbis distinguenda. Martialis breuius est dilemma ad Domitianum, cum petit ius trium natorum,

10 Hęc, si displicui, fuerint solatia nobis:

Lib. 2.

Hęc fuerint nobis præmia, si placui.

Adde huic propositioni assumptionem,

Sed hoc, aut illud:

Tum concludę,

Quare solatia erunt, vel præmia, quę dabis.

SORITES

11 Sorites syllogismus ferè plenus est, sed

q. ii.

assumptio sæpe præponitur, & pronútiatio-
nes variæ interiectæ commiscetur. Ita in
vnum sortitem multi sæpe sunt inclusi, syllo-
gismi. Atque hoc genus ideo lubricum est &
periculofum, quia in hac gradationis conti-
nuatione non satis cohærentia interdum co-
pulantur. Dum enim minutatim & gradatim
aliquid additur, & paulatim congestis gra-
nis aceruus efficitur, captiosissima tela texti-
tur ad illaqueandum simplices, & imperitos
irretiendum. Sed faciliè retexetur, si ad syllo-
gismi leges membratim referatur. Quemad-
modum Lucullus apud Ciceronem sortitem
Academicum perpedit, quem primùm hoc
modo proponit,¹² Sic enim, ait, ascenditis:
,, si tale visum obiectum à deo dormienti, vt
,, probabile sit, cur non etiam vt valde verifi-
,, mile? cur nõ demum vt difficulter à vero in-
,, ternoscatur? deinde vt ne internoscatur qui-
,, dem? postremò vt nihil inter hoc & illud in-
,, terfit? Deinde ita retexit resolutique, ¹³ Huc
,, si perueneris, ait, me tibi primum quodque
,, concedente, meum vitium fuerit, si ipse tua
,, sponte processeris, tuum. Quis enim tibi de-
,, derit aut omnia deũ posse, aut ita facturum
,, esse, si possit? quomodo autẽ sumis, vt si quid
,, cui simile esse possit, sequatur etiam vt diffi-
,, culter internosci possit? deinde vt ne vix no-

,, sci quidem? postremò vt eadem sint, vt si lupi
,, canibus similes, eosdem dices ad extremum.
Horatius,

14 *Damnosa quid non imminuit dies?*

Ætas parentum peior auis, tulit

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosorem.

Lib. 3. car.

15 Sorites aliquando cõcludit apertius, vt
,, tertio Officiorum apud Ciceronem, Atque
,, si etiam hoc natura præscribit, vt homo ho-
,, mini, quicumque sit, ob eam ipsam causam,
,, quod is homo sit, consultum velit: necesse est
,, secundum eandem naturam omnium utili-
,, tatem esse communem. Quod si ita est, vna
,, cõtinemur omnes & eadem lege naturæ: id-
,, que ipsum si ita est, certè violare alterum le-
,, ge naturæ prohibemur: Verum autem pri-
,, mum: Verum igitur & extremum.

1 Dialectici & rhetores præter syllogismum mul-
tas alias argumentationis species faciunt, vt enthyme-
ma, inductionem, exẽplum, dilemma, sortitem: quæ ta-
men dialecticæ argumentationes, id est, firmæ & con-
stantes non sunt: quia per eas nihil constanter ad iudi-
candũ concludi potest: sed enthymema syllogismus est
truncatus, qui si perficitur, nõ alia arte, quàm prius ex-
posita perficitur: Inductio & exemplum nomina sunt
argumenti potius quàm argumentationis, & ad locum
diuisionis pertinet: Dilemma item argumentum est, &
sæpe propositio cuiusdã futuri syllogismi: Sorites verò
si syllogismus est implicatus, nullis nouis præceptis &
decretis indiget: si verò syllogismus non est, neque ar-

gumentatio dici potest: vnde constat præter syllogismū nullam esse argumenti dialecticē & legitimē disponēdi regulam. verūm ne homines eius artis ignari auctoritate rhetorum & dilecticorum fallantur, de his quinque nominibus admonendi gratia aliquid post syllogismi doctrinam dicendum fuit.

2 Syllogismi in hominum sermone raro perfecti inveniuntur duabus de causis, & quia non semper necesse est pleno vti syllogismo, cū propositio vel assumptio sit clarior, quā vt exprimi debeat: & quia sæpe difficile est tā accuratē, tamque subtiliter ad artis normam argumentari: nec nisi summis & excellentibus ingeniis hæc perfectē concludendi vis & facultas conceditur.

3 Cato apud Ciceronē confirmat adolescentis spem de longiore vita vanam & stultam esse, ab adiūctis. Enthymema est ex complexione & propositione, quibus si assumptio addatur, syllogismus erit simplex primi modi primi generis.

4 Cato disputat senem esse feliciorē adolescentē, ab adiūctis vtriusque: enthymema est ex complexione & assumptione, quibus si addatur propositio, syllogismus erit simplex primi modi primi generis.

Quid rhetores & Aristoteles de Enthymemate?

Enthymema Fabius commētum & commentationem interpretatur: quod, vt ipse ait, triplicem habet intellectum: vnum, quo omnia mente cōcepta significat, de quo nunc non loquemur: alterum, quo sententiam cum ratione, tertium, quo certam quandam argumenti conclusionem ex consequentibus, vel repugnantibus, quæ habet propositionem, coniunctāque ei protinus probationem: qualis est pro Ligario, Causa tum dubia, quod erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset: nunc etiam melior ea iudicanda est, quam dii adiuerunt, habet enim rationem & propositionem, nō au-

tem cōclusionem, vt ait Fabius: quo in loco ignoratio- ne dialecticæ vehementer errat: in hoc enim exemplo duo sunt enthymemata, in quibus non cōclusiones, sed propositiones desiderantur, vnde syllogismi duo fieri possunt. Primus sic:

Causa vtraque parte probabilis est dubia:

Contentio Pompeij & Cesaris erat causa vtraque parte probabilis:

Hæc igitur erat causa dubia.

Secundus sic:

Causa quam dii adiuant, melior est:

Contentio Cesaris fuit à diis adiuta:

Hæc igitur melior erat.

In enthymemate autem rhetorum, quod à repugnātibz vocatur, plerunque assumptionis & complexionis sententia latet: vt,

Eam quam nihil accusas, damnas,

Tantum valet, ac si dicas,

Mulierem non accusas:

Damnare igitur non debes.

Cui si propositio addatur,

Que nihil accusatur, damanda non est,

Syllogismus perfectus erit, & absolutus.

Aristoteles capite vicesimo septimo libri secūdi priorū Analyticorū, Enthymema, inquit, syllogismus est im perfectus ex probabilibus & signis: in qua definitione duo postrema vitiose redundant: quia tam ex necessariis quā probabilibus, & tam ex falsis quā veris enthymema fit: nec interest ad intelligentiam enthymematis ex quo argumento fiat, sed hoc duntaxat præcipiendū est, quod Aristoteles ibidem præcipit, ex omni syllogismo detractione partis enthymema, itēque ex omni enthymemate adiunctione partis, quæ deest, syllogismum fieri.

5 Inductio argumentum est, cū ex omnibus, aut multis partibus totum affirmatē aut negatē demonstrat.

tur: subiciturque loco distributionis, vnde sunt partes & totū. Itaque malè & vitiose inductio numeratur inter species argumentationis, præsertim cum nullam significet argumenti legitime disponendi constantē certamque regulam, sed simpliciter argumentum quoddam diuisionis à partibus ad totum.

6 Quidius ad consolandam vxorem suam disputat virtutis laudem in rebus arduis versari: argumentum est ab exemplis specialibus, vnde totum concluditur:

*Virtus militis in rebus arduis excellit:
Itēque virtus nauæ, & virtus medici:
Virtus igitur in rebus arduis excellit.*

Quid Aristoteles de inductione?

Aristoteles primo Topico ἐπαγωγῆν, id est inductionē definit progressionem à rebus specialibus ad cōclusionem rei vniuersæ deductam, vt,

*Si optimus est gubernator, qui est eruditus:
Si auriga optimus, qui eruditus:
In omni re is optimus, qui eruditus.*

Quod exemplum potius argumenti species est, ex enumeratione partium, quàm dispositionis: & si hoc argumentum legitime disponatur, nō alia arte, quàm syllogismi disponetur: vt si dixeris,

*Omnis homo sentit:
Et omnis bestia sentit:
Ergo omne animal sentit.*

Addita assumptione, *Omne animal est homo vel bestia*, syllogismus erit absolutus. Nec audiendus est Aristoteles, qui in Analyticis prioribus capite vicesimo tertio libri secūdi inductionem distinguit à syllogismo: quod hic maius extremum de minore per medium, illa maius extremū de medio per minus concludit, nam si mediū nomine argumentum intelligit, idem argumentum quod in inductione sumitur, medium & argumentum syllogismi potest esse: si autem medium vocat quod in-

ter superius & inferius interiectū est in vno & eodem ordine categoriæ, vehementer errat Aristoteles, quia in hoc syllogismo,

*Socrates est homo,
Socrates est substantia,
Ergo quædam substantia est homo:*

Argumentum (Socrates) inter hominem & substantiam hoc modo medium non est. Quare Aristoteles nō satis verè, nec satis aptè inductionē à syllogismo distinguit.

7 Exemplum nomen est argumenti aliàs ex diuisione sumpti, vt cum speciale est: aliàs ex loco comparationis, cum par, aut maius, aut minus, aut simile, aut dissimile ad disputandum sumitur: quemadmodum superiore libro docuimus.

Quid Aristoteles de exemplo?

Aristoteles παραδειγμα, id est exemplum argumentationis speciem facit, & definit his verbis, cum extremum inesse medio demonstratur per aliquid tertio simile: quæ definitio coarguit exemplum potius argumentum esse aut probationem propositionis, quàm argumentationis speciem: vt si velis argumentari,

*Bellum contra finitimos est malum:
Et hanc propositionem confirmes exemplo: vt,
Bellum Thebanorum contra Phocenses finitimos malum fuit.*

Syllogismus addita assumptione & complexione apud Aristotelem ita perficitur:

*Bellum Atheniensium aduersus Thebanos est bellum aduersus finitimos:
Bellum igitur Atheniensium aduersus Thebanos malum est.*

Vides itaque in hoc Aristotelico exemplo syllogismū simplicem esse & perfectum, cuius propositio probatur exemplo singulari, nec præter syllogismū vllam aliam esse speciem argumentationis.

8 Dilemma dicitur ab aliis syllogismus cornutus, ab aliis argumentum res dissentaneas complectens, & ex vtraque parte contraria capiens aduersarium: quasi gemina & duplicata captio quoquò te verteris, cōstrin- gens: quale illud est Varronis Academico primo, vbi disputat non esse Latinè philosophandum, Cùm viderem, inquit, philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimaui si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis literis eruditi, Græca potius quàm nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi nō possunt: itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent. quod dilemma Cicero retorfit in Varro- nem his verbis, Imò verò & Latina legent, qui Græca non poterūt, & qui Græca poterūt, non cōtemnent sua.

9 Protagoras Abderites docuit in Græcia plus quàm quadraginta annis, vt ait Plato in Menone: primusque mercedem docendæ sapientiæ petiit, & centum minas à singulis discipulis exigebat: ab hoc Euathlus decem millibus denariorum artem dicendi didicisse dicitur, vt ait Fabius cap. 1. lib. 3. cuius pecuniæ dimidium pactus erat se persolaturum, cùm primùm causam aliquam in foro egisset, & vicisset: quod cùm tardius faceret, Prota- goras eum in iudiciū vocauit, in eumque dilemma con- torfit: in quem Euathlus aliud dilemma etiam repente retorfit. vide Gellium cap. 10. lib. 5.

10 Martialis petit à Domitiano ius trium libero- rum, vt cùm aliquid viritum distribuetur, portionē pro- tribus liberis accipiat: argumentū est à dissentaneis, quæ sunt adiuncta partium quæstionis. Syllogismi connexi primi propositio sola est, quæ continet dilemma.

11 Σωφιστής à Græcis nominatur ἀπὸ τῶ σωφῶ id est ab aceruo, & congerie multarum rerum, ex quibus effi- citur. Cicero libro secundo de Diuinatione acerualem interpretatur, Quemadmodum, inquit, Soriti resistas?

quem si necesse sit, Latino verbo liceat acerualem ap- pellare: sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorū, sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Hoc argumētandi genere Zeno & Chrysi- pus maximè deletati sunt, quòd & insidiis captiosum, & probationū, quæ sumuntur, numero pugnax & forte videretur: vnde Persius satyra sexta ait,
*Rem duplica: feci: iam triplex, iam mihi quartò,
Iam decies redit in rugam: depinge vbi sistam
Inuentus Chryssipe tui finitor acerui.*

Vulgò dici solet argumētatio de primo ad vltimum: vt,

Quod bonum sit, id esse optabile:

Quod optabile, id esse expectandum:

Quod expectandum, id esse laudabile:

Quod laudabile, id esse honestum:

Ergo quod bonum sit, id esse honestum.

Simili gradatione Mnearchus vtitur apud Ciceronem libro primo de Oratore, Atque ipsam eloquentiā, quòd ex bene dicendi scientia constaret, vnam quādam esse virtutem, & qui vnam virtutem haberet, omnes habe- re, eāsque ipsas esse inter se æquales & pares. Ita qui es- set eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sa- pientem. Sed hæc, ait Antonius, erat spinosa quædā & exilis oratio, longèque à nostris sensibus abhorrebat.

12 In Sorite Luculli quatuor sunt gradus, vnde tres syllogismi existunt. Primus sic:

Si visum verisimile est, vix à vero internofcitur:

Si probabile est, verisimile est:

Ergo si visum probabile, vix à vero internofcitur.

Secundus sic:

Si vix à vero internofcitur, ne internofcitur quidē:

Si verisimile est, vix à vero internofcitur:

Ergo si verisimile est, ne internofcitur quidem.

Tertius sic:

*Si non internofcitur, nihil inter hoc & illud in-
terest:*

Si vix internoscitur, ne internoscitur quidem:

*Ergo si vix internoscitur, nihil inter hoc & illud
intereſt.*

13 Sorites Academicus refellitur à Lucullo per singulos gradus.

14 Horatius exclamat hominum mores vnà cum tempore magis atque magis corrumpi, idque docet Sorite trium graduum.

15 Cicero concludit iniustitiam esse contra naturam: Sorites est trium graduum, vbi tres propositiones ponuntur pro fundamēto vnus syllogismi, vel duæ priores confirmant tertiam: qualis gradatio vulgò in scholis, vt antè dixi, de primo ad vltimum vocatur.

PERORATIO SYL-
logismi.

¹ Nulla igitur præter syllogismum disponendi argumenti regula est: in eoque solo omnis ars humani iudicii consistit: ideoque hæc pars dialecticæ à veteribus iudicium nominatur: quia syllogismi doctrina omnē iudicii dialectici doctrinam contineat. In syllogismi autem modis omnibus expositis iudicandi ratio duplex ex duplici syllogismi distributione consideranda est: altera in partibus, propositione, assumptione, quàm verè sint, an propositio certa sit, an assumptio firma. ² In propositione autem & assumptione iudicium naturæ rotum est, artis omnino nihil habet. Nulla enim præceptio in dialecticis est, nec esse potest vlla, quæ doceat ve-

rum aut falsum esse simplex & solitarium, id est, nulla aliena luce collustratum pronūtiatum. In partibus igitur vt fidē assensionemque mereantur, notiones sua sponte probabiles & credibiles esse necesse est: secus nulla conclusio futura sit. Quòd si de propositione vel assumptione iudiciū naturæ dubium fuerit, eius partis noua quæstio exister, nouoque probanda argumento. ³ In posteriore consideratione iudicii propositionis, assumptionis, complexionis species collocatioque cernitur, an constāter & legitimè dispositæ ordinatæque sint, & ad quem modum conclusæ. In quo natura adiuuatur arte: non enim solū naturæ lumen est in ea dispositione: sed etiam doctrinæ, quemadmodum in præceptis est explicatum. ⁴ Quamobrem omnis iudicii principium in priore cogitatione & meditatione situm est. Primū illud & vnicum fundamentum est, quo reliqua iudicii prudentia nititur. Natura enim ex eo propositionis atque assumptionis abundanti lumine velut scintillam quandam ad illuminandam complexionem arti scæneratur: nec omnino in syllogismo ars admonet aliud, quàm ex duorum legitimè dispositorum manifesta veritate dubitationē propositæ quæstionis tollere: ⁵ quod quātum sit, quāmque

admirabile, non tantum ex his, quæ produximus, sed infinitis aliis exemplis intelligi potest: in quibus hæc regula demonstrat nihil penè firmum, nihil constans, nihil necessarium, quod tuto sequamur, effici atque concludi. Vnde fortasse Socrates, & Socratis æmulatores academicis ἐπιχαλῶν, id est assensionis retentionem induxerunt, quod veri ac prudentis iudicis esset, tãquam boni agitatoris currum & equos: sic in lubricis locis approbationem & assertionem sustinere, & ab omni lapsu temeritatem continere, quæ tum ridicula & insignis esset, cum se rebus incertis, aut falsis assensus adiungeret.⁷ Quãdo verò pleno syllogismo, quando truncato, quando hoc vel illo commutatis partibus ordine utendum sit, nõ nouè artis est, sed huius istius dialecticæ doctrinæ, quã adhuc tradidimus. Quæstio enim ponitur an sic agendum sit, argumento reperto, perque syllogismi speciem collocato, quæstio iudicatur. Syllogismis plenis nulla ars perpetuò utitur: contra verò nullo perfecto syllogismo cõtexta perfectãque potest esse quæuis disciplina.⁸ Tota ratio ista est rerum, personarum, locorum, temporum: nec vlla noua dialecticæ virtute opus est, sed inuentionis, sed syllogismi præceptis antecedentibus tota est contenta. Ad

iudicii constantiam plena conclusio fortior interdum erit, interdum etiã ridicula, si pars altera notior & clarior erit.⁹ Summam igitur esse meminerimus videre quid deceat, quid conueniat. Quod consilium in exposita dialecticæ facultate penitus reconditum est. Atque hæc de syllogismo: quæ satis, opinor, percepimus¹⁰ regulam quandã esse auream, qua verè honesta, verèque turpia, verè iusta, verèque iniusta, verè vtilia, verèque inutilia, verè expetenda, verèque fugienda, vera denique omnibus in rebus & falsa iudicentur.¹¹ Quale iudicium in hominibus penè extinctum est: amore enim, odio, inuidia, commiseratione, metu, cupiditate, ceterisque animi fallacibus affectibus quiduis potius æstimamus, quàm vera ratione solidòque iudicio probamus.¹² Excitandum igitur & renouandum verum animi iudicium & constantia syllogismi ac veritate constituendum: secus leuitas, error, temeritas erit omnis assertio nostra, non iudicium. De Methodo iam dicendum est.

¹ Cum tres sint in syllogismo partes, propositio, assumptio, & cõplexio, syllogismus equidè de duabus primis partibus non iudicat, sed tantum de complexione. Quare in partibus syllogismi duplex iudicandi ratio cõsideratur, vna quæ non instruitur præceptis & regulis syllogismorum, sed adiuuatur partim vsu & consuetu-

dine, qua veritas aut falsitas harum partium æstimatur: altera de complexione, quæ præceptis syllogismi & regulis informatur. Ars igitur syllogismi nõ docet veram esse propositionem vel assumptionem, sed hoc præcipit, si in legitima & recta argumenti collocatione propositio & assumptio veræ & perspicuæ fuerint, vt complexio, quæ ex his efficitur, sine dubio vera iudicetur. Quare cum tres sint in syllogismo partes, propositio, assumptio & complexio, dialectica ars syllogismi hoc tantum nobis pollicetur, vt per eam iudicium de complexionis veritate vel falsitate faciamus.

2 Primum iudicium de propositione & assumptione nihil artis dialecticæ habet, quia regula & ars syllogismi hoc tantum præscribit, vt complexionem probemus, cum propositionis & assumptionis luce collustrata fuerit: & ob eam causam sumendæ sunt in syllogismo duæ priores partes notæ & probatæ: quia nisi prius cõcedantur, nunquam ad iudicandam veram complexionem hac arte perueniemus. Quod si de propositione vel assumptione dubites, pars ipsa dubia migrabit in questionem, & ad eam confirmandam nouum argumentum quaeretur, nouusque fiet syllogismus, in quo pars dubia concludetur & æstimabitur. Quare per syllogismum sola complexio qualis sit, iudicatur: propositio & assumptio non iudicantur: quarum si alterutra dubia est, alio, vt dixi, argumento probatur atque concluditur.

3 Secundum iudicium, quo iudicatur de complexione, duas res considerat: vnam, vt syllogismus sit legitime & artificiose compositus: alteram, vt antecedentibus veris probatis & concessis complexio vera probetur & concedatur.

4 Naturæ iudicium de duabus primis syllogismi partibus quemadmodum prius est artificioso iudicio, quo ipsa complexio iudicatur, ita illustrius & euidentius esse debet. Idque declaratur similitudine: nam vt sol lunæ, & reliquis stellis lumen suum sceneratur, quo luceant,

sic perspicua veritas propositionis & assumptionis lumen conclusioni tribuit, quo vera & perspicua iudicetur & approbetur.

5 Quam admirabile & arduum sit de re aliqua iudicare, & exempla in modis & generibus syllogismorum citata, & infinita alia indicant, testanturque multos auctores licet summos & excellentes, parum tamè acutè vidisse quid esset verum, & ex rebus nõ satis perspectis & probatis plerumque aliquid cõclusisse tanquam verum & certum, in quo vehementer hallucinati sunt.

6 ΕΠΟΧΗ proprie dicitur ruëtis impetus inhibitiõ, vt cum auriga sustinet equos suos ad curram, ne nimia celeritate præcipientes agatur: & per metaphoram significat approbationis retencionem, cum in his rebus, quas non certa sciëntia tenemus, nihil temerè affirmamus aut approbamus, sed prudenter iudicium nostrum suspendimus: qua ratione doctus Socrates dicebat se arbitrari hoc vnum scire, quod nihil sciret, quia videbat tantam esse caliginem humanæ mentis, vt perspicua cognitione nihil comprehenderet, sed velut vmbra rerum tantum intueretur: quam sententiã secuti Academici noui Socraticam illam ΕΠΟΧΗ in philosophia retinuerunt.

7 Alterum caput perorationis est de vsu syllogismi, de quo cum deliberamus, syllogismo ipso ad deliberandum vtimur, vt si quid est subtiliter disputandum, materies ipsa syllogismos crebros & perfectos requirit: quo modo quæstiones multæ à philosophis disputantur. Sin populariter agendum est, aut familiariter docendum aliquid, tum syllogismus non multum quaeritur: vt in historia, in poesi, in quotidiano & familiari hominum sermone.

8 Res quæ in artibus traduntur, iudicatæ & probatæ esse debent, nec idcirco traduntur, vt probentur, sed vt clarè & perspicuè doceantur. Itaque tametsi aliquando syllogismus incidere potest in artem, cum ea res que dubia videri possit, probatur: id tamen raro accidit in

arte bene tradita & explicata, quæ definitionibus, partitionibus, & exemplis via & ordine collocatis ferè tota contextitur, vt in præceptis methodi mox dicitur.

9 Deliberatio de vsu syllogismi pendet ex circumstantiis rerum, personarum, locorum, temporum: quædam enim res argumentationem desiderant, qua probentur, & æstimantur: quædã definitione & exemplis tantũ doceri volunt, syllogismo probari nolũt: & apud alios auditores dicendum est subtilius, apud alios minus subtiliter: & aliter in schola, aliter in foro differendum: & plerũque tota dicendi ratio temporibus cõmutatur.

10 Caput (inquit Crassus) artis est, videre quid deceat: quod tamen eiusmodi est, vt arte tradi non possit: hæc tamen decori prudentia non tantũ naturali iudicio constat, sed etiam syllogismorum arte & præceptis adiuuatur.

11 Arithmetici vocãt auream regulam, quæ tribus inuentis docet quartum inuenire. Hæc verò syllogismi regula longè verius aurea dicitur, quæ duobus inuentis & probatis docet tertium probare, id est, propositione & assumptione cognitis & cõcessis complexionem veram iudicare.

12 Affectus mentem auocant ab æstimatione veritatis, magnãque ex parte naturale iudiciũ mentis extingunt: vt enim quisque affectus est, ita de rebus iudicat, & cæcos affectus ad considerationem rerum adhibet, iudicẽsque statuit: quo errore voluptuarii voluptatem, ambitiosi honorem, auari diuitias probat: denique quod quisque vehementius amat, id longè optimum, quodque maximè odit, id longè pessimum arbitratur: cum tamen interdum longè secus iudicandum & æstimandum sit, quia cum affectibus temeritas & ignoratio coniungitur, non veritas & scientia.

13 Quando de rebus propositis iudicare verè volumus, ad syllogismi regulam nobis recurrẽdum est, & ex ea faciendum iudicium, vt si propositio & assumptio

veræ iudicatæ fuerint, & ordine collocatæ, complexio vera iudicetur, sin minus, nullũ iudicium de re ipsa fiat, sed potius *ἔροχῆ*, id est assensionis retentio.

¶ M E T H O D V S, A C P R I -
mũm doctrinæ.

1 Methodus, est multorum & variorum argumentorum dispositio. 2 Ea duplex est, altera doctrinæ, altera prudentiæ, non quod vtraque prudentiæ non sit, sed quod altera doctrinæ & artis nihil ferè habeat, sed ex hominis naturalis iudicio prudentiæque pendeat, 3 Methodus igitur doctrinæ est dispositio rerum variarũ ab vniuersis & generalibus principiis ad subiectas & singulares partes deductarũ, per quam tota res facilius doceri percipiẽque possit. In qua tantũ illud est præcipiendum, vt in docendo generalis & vniuersa declaratio præcedat, qualis est definitio & summa quædam comprehensio, tum sequatur specialis per distributionem partium explicatio: postremò partium singularium quo ordine propositæ sunt definitio, & ex idoneis exẽplis illustratio. Quod vt facilius dicatur, familiari vtar exemplo. 4 Grammaticæ sint omnes regulæ, definitiones, diuisiones repertæ: sint exempla Græmaticæ inuenta, omniãque verè & rectè iudicata ac æstimata: sint omnes illæ præceptiones tabellis

variè dissecis in scripta, & mille modis in
 vrna aliqua, vt in ollæ ludo fit, circunvolute.
 Hic quæro, quæ pars Dialecticæ me doceat
 confusa illa præcepta componere, & in or-
 dinem redigere. Inventionis dialecticæ præ-
 ceptis nihil hic opus est. Inuenta enim sunt
 omnia, omnes partes veræ sunt probatae at-
 que iudicatae. Syllogismo nihil opus hîc erit:
 quia quid hîc verum sit, intellectum iam est
 & perspectum. Methodus igitur & certa dis-
 positionis via sola requiritur: quâ vnâ sim-
 plicem doctrinam nobis ostendit, vniuersam pri-
 mùm, generaliamque, deinde specialia & sin-
 gularia collocantem. Dialecticus igitur hic
 noster methodi lumine seliget in illa vrna
 Grammaticæ primùm definitionem, quia ni-
 hil est in omnibus illis præceptis generalius,
 & primo loco constituet. Grammatica, est do-
 ctrina bene loquedi, benèque scribendi. Tum
 partes Grammaticæ in eodem vase requiret,
 & secundo post vniuersam definitionem gra-
 du locabit. Grammaticæ sunt quatuor partes,
 Orthographia, Etymologia, Syntaxis, Proso-
 dia. Tum partium definitionem in illo eodem
 vase separabit, & tertio gradu superioribus
 connectet. Atque ita deinceps ad extremas
 particulas ab integris rebus dispositio de-
 scendet, eaque via in tradendis artibus vnica

seruabitur. Sed quod facere polliciti sumus,
 & adhuc quoad potuimus, præstitimus, ne
 in excellentissima parte obliuiscamur, illu-
 strems exemplis omnium generum hanc dia-
 lecticæ dispositionis partem. Cicero de Na-
 tura deorum breuiter positam superioris dis-
 ,, putationis summam sic partitur, Omnino di
 ,, uidunt nostri totam istam de diis immorta- *Lib. 2.*
 ,, libus quæstionem in partes quatuor. Primùm
 ,, docent esse deos, deinde quales sint: tùm mun-
 ,, dum ab his administrari, postremò consulere
 ,, eos rebus humanis. Atque vti distribuit rem
 ,, totam, ita suis partibus exequitur. Et pro
 Quintio admonet hac dispositionis ratione
 ,, se vsurum, Faciam, ait, & quod te sæpe anim-
 ,, aduerti facere Hortensi, totam orationis meæ
 ,, dictionem certas in partes diuidam. Pro Ro-
 ,, scio, 7 Tres sunt res, quantum existimare pos-
 ,, sum, quæ obstat hoc tempore Sexto Roscio,
 ,, crimen aduersariorum & audacia & poten-
 ,, tia: quæ ita deinceps singula vt proposita dis-
 ,, tributæque sunt, disputantur. Accusationem
 ,, Verris in hunc ordinem mirificè conclusit.
 Primò proponendo summam, tum partien-
 ,, do, 8 Quæstor Cneo Papirio consuli fuisti
 ,, abhinc annos quatuordecim: ex ea die ad hanc
 ,, diem quæ fecisti, in iudiciū voco: hora nulla
 ,, vacua furto, scelere, crudelitate, flagitio re-
 r. iii.

» perietur. Propositio hęc & definitio summa
 » rei est. Partitio sequitur, Hi sunt anni cōsum
 » pti in quęstura & legatione Asiatica & præ-
 » tura vrbana & prætura Siciliensi. Quare hæc
 » eadē erit quadripartita distributio totius ac-
 » cusationis meę. Quas partes tum suo quan-
 » que loco tractauit. Cæteris ferē in causis, qua
 » tenus cōditio naturęque rerum tulit, lucem
 » dispositionis huius adhibuit. 9 Poetę si quā-
 » do diligentius docere aliquid volunt, mate-
 » riam propositā diuidunt, & partes suo quę-
 » que ordine dispositas persequuntur. Ouidius
 » in Fastis dispositionis huius gratiam percu-
 » pidē, & nō sine manifesto studio tenuit. Pro-
 » posuit operis summam primo loco,

*Tempora cum causis Latium digesta per annum,
 Lapsęque sub terras, ortęque signa cunam.*

Mox imploratione facta partitionem an-
 ni statuit, Romuli primū (quem reprehendit)
 in decem mēses, mox Numę perfectio-
 rem in duodecim,

*Tempora digereret cū conditor vrbis, in anno
 Constituit menses quinque bis esse suo.*

Et de Numa aliquanto post,

*At Numā nec Ianū nec auitas præterit vmbra,
 Mensibus antiquis proposuitque duos.*

Tandem primam anni partem, cæteraf-
 que deinceps interpretatur, & præfatione

indicat incepti ordinis studium,
*Hęc mihi dicta semel totis hærentia fastis,
 Ne seriem rerum scindere cogar, erunt.*

10 Verū hęc vnum obiter præcipiendū
 est, non solum vt distributarum partium or-
 dinem persequamur, sed in singulis exposi-
 tis & præteritarum rerum & cōsequentium
 breuiter admoneamus. His enim transito-
 num notis animus ad intelligendū valde ex-
 citatur. Ouidius expositis primi mēsis fastis,
 cū pergeret ad fastos secundi, ait,

Sed iam prima mei pars est exacta laboris:

Cūque suo finem mense libellus habet.

Ianus habet finē, cum carmine crescat & annus,

Alter vt it mensis, sic liber alter eat.

Cicero pro lege Manilia cū disputatio-
 nem tres in partes distribuisset, vt & de gene-
 re belli, & magnitudine, & imperatore deli-
 gendo diceret, Quoniam de genere belli di-
 xi, ait, nunc de magnitudine pauca dicam. Et
 ibidem, Satis mihi multa verba fecisse vi-
 deor, quare hoc bellum esset genere ipso ne-
 cessarium, magnitudine periculofum. Restat
 vt de imperatore ad id bellum diligendo, ac
 tantis rebus præficiendo dicendum esse vi-
 deatur. Sic Virgilius cū partitus esset opus
 Georgicon in quatuor partes, prima parte
 exposita, ait,

*Hactenus aruorum cultus, & sidera cali,
Nunc te Bacche canam.*

¹¹ Transitiones igitur eiusmodi prætermittendæ non erunt: causas enim maximæ perspicuitatis continent.

☞ METHODVS PRVDENTIAE.

¹² Atque hæc de methodo doctrinæ, quæ quanto præceptis breuissimæ est, tanto vsu cū experimur, maxima, grauissimæque. ¹³ Ad methodum prudentiæ transeundū nobis est, quæ pro conditione personarum, rerū, temporum, locorum, consilium disponendi dabit. Quauis enim superior illa via & ratio dispositionis verissima cōmodissimæque sit, admonendum tamē illud est, optimis locum nō semper esse, nec eam dispositionis lucem perpetuō retineri posse: ¹⁴ cū frequenter impediunt, morosus auditor, res quæ docetur odiosa, tempus inimicum, locus alienus. ¹⁵ Commodum verò aduocabitur in consilium difficultatis huius, inuentionis, syllogimique prudentia: cū videre cupiemus quid expediat: nam præter illam antecedentem sapientiæ regulam, infinitæ huiusce varietatis dispositio communis omnium personarum, causarum, locorū, temporum tradi

nulla potest: nec enim personarum omnium natura vna est, tot capita, tot sensus: non vna conditio rerum, quæ minimis sæpe momentis commutantur: temporum verò & locorū ratione quid dissimilius, aut quid magis varium cogitari potest? ¹⁶ Admonita tamen quædam & exempla, tametsi nulla perpetua & immutabilia decreta, demonstrari possunt, quæ adiumenti aliquid afferant. Aliquando docendæ personæ, quæ doceri tamē nolunt. Itaque dissimulanda summa rei propositio, definitioque, distributio partium reticenda. Tales ferè sunt sermones Socratis contra sophistas, qui nolent disputatione sapientiores fieri, sed videri. Multæ sunt prudentiæ huius laudes in vno Cicerone. Secūda Agraria insinuatio lōga est, quum se popularem fingit, qui ad euertendam tamen populi causam accedit. Idem ad Quintum fratrem in epistola de prætoris officio in administranda prouincia, cū hominem morosum & difficile nosset, sublatis illis definitionum, partitio nūmque luminibus, simulat se, quod prudens sciensque ageret, imprudenter & inscien-ter egisse: & quum satis commodè præcepisset, ait tandem, Sed nescio quo pacto ad præcipiendi rationē delapsa est oratio mea, cū id mihi propositum initio non fuisset. Sic orato-

res sæpe de industria partitiones rerum detrahunt, narrationes differunt, refutationes præponunt, & legitimum illum ordinem confundunt. Poetæ cum in omnibus prudentiæ partibus præstantes sæpe sint, tum in hac ratione plerunque sunt admirabiles. Terentiana Thais cum impetrare vellet ab irato amatore Phædria, ut biduum Thraſoni alteri amatori priores partes cederet, longissima inſinuatione captavit imprudentis adolescentis animum. Nulla rei huius facta mentione narrauit longo sermone propter quæ vellet impetrare: nihil adhuc Phædria suspicæ de exclusione, tandem cum fatis omnia tuta existimar, mitigato prius irati adolescentis animo, magna ex parte etiam reconciliato, ait,

In E. u.
nuc.

*Id amabo adiuta me, quod id fiat facilis,
sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere.*

Tum scilicet extremum posuit, quod si nullus affectus obstitisset, initio proponendum fuerat: tam calidè, tam conuenienter iratæ personæ mulier dissimulauit, ut tandem exclamet adolescens, captum se indicas hoc sermone,

At ego nesciebam quorsum tu ires.

¹⁷ Tota sæpe poemata dialecticam istam prudentiam partibus omnibus ostentant.

Cum enim poeta magis etiam, quam orator docedum populum, id est belluam multorum capitum sibi proposuerit, variis affectibus delectationis, admirationis, indignationis, commiserationis fallit, à mediis incipit, prima medio plerunque loco comprehendit, postrema incerto & inopinato euentu tandem concludit: atque ut ait Horatius,

¹⁸ *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo: In Arte.
Semper ad euentum festinat, & in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit, & quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit:
Atque ita mentitur, sic Veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet inum.*

¹⁹ Sic Virgilius Æneam à Sicilia excepit, in medio narrantem præterita finxit, postrema variis perturbata casibus induxit. ²⁰ Sic in Comædia Terentius quanuis summo consilio totam fabulam distinguit in actus & scenas, officia personarum aptè & conuenienter exprimit: efficit tamen ut fortuita atque inopinata omnia videantur.

PERORATIO methodi.

²¹ Quamobrem has dialecticæ methodi vias diligenter animaduertere atque intueri res

magnas & varias tractantem decebit: atque illam imprimis cum docere discendi cupidos res graues & honestas deliberabit. ²² Quæ tanti Platoni visa est, vt non hominum, sed deorum inuentum esse diceret: eumque solū (cui lux ista docenti affulisset) verè splendidéque philosophari iudicaret. ²³ Tum verò si fuerit artificiosi illius itineris obstructus aditus, aliam viam vi ingenii prudentiæque sibi faciet, omniâque naturæ, consuetudinis, vsus, vitæ, exëplorum auxilia vndique comparabit, quoniâ doctrinæ præsiidiis destituitur: ²⁴ & tanquam in Oceano tempestate iactetur (quoniam rectum cursum tenere non potest) velificatione mutabit, & quibus ventis poterit, incolumem nauem ad portum deducet.

MEMORIA.

²⁵ Reliqua nobis est dispositionis nõ noua quidem doctrina, sed certè nec iniucûda, nec inutilis accessio, memoriæ cõfirmandæ: quæ dispositionis gradus perinde ac vmbra lucente sole corpus sequitur. Vt enim rhetorum omniũ præcepta perlegas, quæ de memoriæ arte tradita sunt, nihil ordine certius & fidelius, nec porrò ordinis vnâ meliorem doctrinam reperies, quàm quæ in syllogismo & methodo descripta est: vbi tũ vnus, tum

multorum argumentorum dispositio clarissimo & constantissimo partium ordine tractatur. In pleno enim syllogismo propositio, assumptio, complexio est: in longa diuersarum rerũ disputatione partitio duorum aut plurium membrorum, quæ deinceps ordinatim disputantur, vt cum mens huius ordinis artificio instructa totum rerum corpus ita digestum comprehenderit, singularum partium sententias memoria facillè consequatur. Sed de hac vmbra dispositionis satis.

1 Methodus propriè dicitur breuis & compendiaris via, & per metaphoram recta & facilis docendi ratio: vt enim compendia viarum nos eò quò peruenire volumus, facillè & expeditè deducunt, sic dispositio rerum quæ certa via & ratione progreditur, nos ad perspicuam cognitione propositæ rei ducit. Methodus autem ideo inuentionem & syllogismum sequitur, quia prius res inuenta, & syllogismo probata esse debent, quàm disputatio rectè & legitime disponatur.

2 Methodi partitione Marcus Antonius libro secundo de Oratore quodammodo aperuit, cum duplicem rerum collocationem fecit: vnâ quam adfert natura causarum, alteram quæ oratorum prudentia & iudicio comparatur: vbi nimis angustè methodum ad forenses causas astrinxit Antonius, & eloquentiæ forensis partem statuit: quæ tamen tota generalis debet esse, nec vllas nisi dialecticas monitiones & præceptiones requirit.

3 Methodus doctrinæ à Socrate explicatur in Philebo his verbis, Et quidem veteres nobis præstantiores diis que propiores hæc oracula tradiderunt, cum ex vno

& multis sint, quæ semper esse dicuntur, finemque & in-
 finitionem sibi ipsis congenitam habeant, his ita dispo-
 sitis, oportere nos semper ideam in quaque re consti-
 tuentes inquirere: eam enim innatam nos inuenturos
 esse. Si autem comprehenderimus, post unam, duas, si
 sint, inspicere: sin minus, tres, aut alium quempiam nu-
 merum: & quiduis eorum quæ sunt unum, rursus eodem
 modo: quoad ipsum ab initio unum non tantum quis in-
 telligat unum esse, & multa, & infinita, sed etiam quot
 sint. Infiniti autem ideam ad multitudinem non ante ad-
 hibere, quam quis numerum omnem ipsius cognoscat
 inter infinitum & unum: tum autem singula quæque eo-
 rum omnium quæ in infinitum abeunt, dimittere, Dii igitur
 (quemadmodum dixi) ut hoc modo consideremus,
 discamus, vicissimque nos doceamus, nobis concesserunt.
 His verbis Socrates methodum doctrinæ licet ob-
 scurius Pythagorico more, quasi per inuolucra quædam
 ostendit, quæ ab vniuersis & generalibus rebus ad spe-
 ciales & singulares via & ordine procedit. Idem in Phæ-
 dro orationem legitime compositam comparat anima-
 li, quod caput habeat, & medios artus, & extremos, tum
 sibi, tum toti apta proportione redditos: caput autem
 cuiusque disputationis est generalis definitio rei, de
 qua disputatur: & reliqui artus sunt partitiones & de-
 finitiones partium via & ordine dispositæ, ex quibus om-
 nibus unum quasi corpus orationis cum apta & decen-
 ti conformatione efficitur.

4 Exemplum Grammaticæ hic adhibetur ad expli-
 candam definitionem artificiosæ methodi, ut intelliga-
 mus si præcepta grammaticæ artis confusa & indigesta
 essent, confusionem istam non alia arte, quam methodi
 dialecticæ distingi, & in ordinem redigi posse: quod Cra-
 sus apud Ciceronem planius explicat his verbis, Omnia
 ferè quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa, & dissipata
 quondam fuerunt: ut in musicis numeri, & voces & modi
 in geometria lineamenta, formæ, interualla, magnitu-

dines: in astrologia cæli conuersio, ortus, obitus, motus-
 que siderum: in grammaticis poetarum pertractatio, histo-
 riarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi
 quidam sonus. In hac denique ipsa ratione dicendi exco-
 gitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quod-
 dam omnibus & diffusa latè videbatur. Adhibita est igitur
 ars quædam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi
 totum philosophi assumunt, quæ rem dissolutam conuul-
 samque conglutinaret, & ratione quadam constringeret.
 Sit ergo in iure civili finis hic, legitima atque vtilitate in
 rebus causisque civium æqualitatis conseruatio: tum sunt
 notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque
 reuocanda. *Genus autem id est quod sui similes commu-
 nione quadam, specie autem differetes duas aut plures
 complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus
 iis è quibus emanant, subiiciuntur. Omniaque quæ sunt
 vel generum vel partium nomina definitionibus quam-
 vim habeant, est exprimendum. Quamobrem si omnium
 artium præcepta inuenta & probata essent, sed tamen
 confusa & perturbata, hæc pars Dialecticæ confusam tur-
 bam præceptorum distinguere, & suo loco disponere, at-
 que tractare doceret: ut rectè dici possit ars reliquarum
 artium faciendarum & ordine tractandarum.*

5 Hic exempla integra non citantur, quia nimis es-
 sent prolixa: sed generalis tantum partitio artificiosæ dis-
 putationis notatur, unde ordo & descriptio totius dispu-
 tationis intelligi potest: quæ quidem partitio opportunè
 adhibita, ut ait Fabius, plurimum lucis & gratiæ orationi
 adfert: neque enim id solum efficit, ut clariora fiat, quæ
 dicuntur, rebus velut è turba extractis, & in conspectu
 positis, sed reficit quoque lectorem & auditorem certo
 quodam singularum partium sine, non aliter quam fa-
 cientibus iter multum detrahunt fatigationis notata in
 scriptis lapidibus spatia.

6 Ex diligentia partiendi multum laudis tribuitur
 Hortensio, ut ait Fabius, cuius diuisionem in digitos di-

Genus.

ductam nonnunquam Cicero leuiter eludit, vt in Diuinatione, Quid cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere: In Bruto autem hanc industriam laudat in Hortensio, Attulerat, inquit, minimè vulgare genus dicendi duas quidè res, quas nemo alius, partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor, & quæ essent dicta contrà, quæque ipse dixisset.

7 Pro Roscio Amerino Cicero primū crimen paricidij diluit, quòd nulla causa fit, cur Sextus Roscius patrem occidere voluerit, aut potuerit, aut denique cur occiderit: dein ostendit Titum Roscium & voluisse, & potuisse, & fecisse hanc cœdem, quòd pauper, quòd avarus, quòd audax, quòd denique Roscii inimicus esset: postremò Chrylogoni potentiam, qui libertus erat Sylia, in inuidiam adducit.

8 In actionibus in Verrè diuisionis partes eo ordine quo proposuit, exequitur: de quaestura actione tertiam agit, vt Verres quaestor euerfa publica pecunia Cneū Papyrium Carbonem in prouincia cum exercitu deseruit, rationes non retulit, legatus contra Carbonem testimonium dixit, in Ciliciâ proficiscens fanum Apollinis in Delo spoliavit, Tenedo Tenem deum abstulit, Lampfaci filiam Philodami per vim rapere voluit, Philodamum ipsum, quòd ipsius libidinibus obstitisset, capite multandum curauit. Præturæ urbanæ duo crimina sunt, quæ eadem actione accusantur, vnum in iure dicendo, alterum in fartis teatis exigendis. Præturæ Siciliensis quatuor crimina reliquis quatuor actionibus explicantur, quarta crimen de iurisdictione, quinta de frumento, sexta de signis sublati, septima de crudelitate suppliciorum.

9 Poetæ cum quid ad delectationem animi scribant, non semper hanc artificialem methodum sequitur, sed plerunque consilium disponendi ex personis & rebus quas tractant, delectandi gratia capiunt: si quid autem

ad docendum scribunt, lumen dialecticæ dispositionis adhibere solèt, vt Quid, in Fastis, & Virgilius in Georg:

10 Transficio, de qua nunc agitur, partes disputationis inter se coniungit: eius duo sunt genera: aut enim perfecta est transficio, aut imperfecta. Perfecta breuiter quid dictum sit, admonet, & quid deinceps dicendum sit, proponit: vt pro Quintio, Docui quod primum sum pollicitus, causam omnino cur postularer, non fuisse. Attende nunc ex edicto Prætoris bona Publici Quintii possidere non potuisse. Pro Murena, Bene habet: iacta sunt fundamenta defensionis meæ: nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed propè inimicorum confessione virū bonū & integrū hominem defendimus: quo cōstituto, facilius est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Transficio imperfecta, quod antè dictum est, non repetit, sed quod sequitur, duntaxat proponit: vt cum secundo Georgico de cultu arborum & vitium Virgilius differuisset, nullo facto epilogo, ad tertium opus transit,

*Te quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso.*

Cumque de re pecuaria libro tertio disputauisset, nulla adhibita repetitione transit ad quartum,

*Protinus aerij mellis celestia dona
Exequar.*

11 Vtilis est transficio ad duas res, ad docendum primum: nam & quid dictum sit, commonet, & ad reliquū comparat auditorem: deinde ad delectandum: reficit enim lectorem vel auditorem, cum & id quod dictum sit, breui epilogo velut sub aspectum ponit, & sequentis disputationis summam aliquam proponit, qua non fecus afficimur, atque viatores ipsi, quibus suscepti itineris viæ demonstrantur.

12 Cōcluditur locus de methodo doctrinæ, quæ quidem breuissimā artē habet, sed vsum maximū & difficilissimū. Socrates in Philaſbo, Nulla, inquit, via pulchrior

esse potest, ea quã semper vnice dilexi: sed illa me perpetuò fugit & deserit. Protarchus. Cedo, quanã est ista? Socrates. Quam verbis explicare non est difficile, vsu verò & exercitatione cõsequi longè difficillimum est: quæcunque enim via & arte inueta descriptaque sunt, hac vna via in lucem prodierunt.

Quid Aristoteles & medici de methodo doctrinæ?

In dialecticis libris nihil in aliis libris confuse idem ferè monet Aristoteles quod in vera methodo præcipitur, vt ab vniuersis & generalibus rebus ad speciales partes via & ordine progrediamur. Medici de methodis multa & varia præcipiunt, in quibus dialecticum aliquid, sed confusum & indistinctum perturbant magis, quàm explicant: methodi enim nomine aliàs Dialecticam totam comprehendunt, cum eam diuidunt in analyfin & genesin: analyseos enim cogitatione in inuentionem incidunt, sicut geneseos in dispositionem: quia per analyfin res inueniendas dicunt, per genesin collocandas: sed in vtraque grauiter errant, quia neque in analyfi veras inuentionis partes, neque in genesi veras dispositionis species explicant. Idem medici particulam aliquã dialecticæ confundunt nomine methodi, cum dicunt definitionem, diuisionem, similitudinẽ, dissimilitudinẽ, maiora, paria, minora methodos esse: sunt enim particulæ inuentionis: item cum dicunt syllogismum demonstratiuum methodum esse: demonstratiuus enim syllogismus fit ex causis, quod inuentionis genus est: & syllogismo concluditur, quod dispositionis est: methodus autem nec inuentionis, nec syllogismi doctrina est, sed ab vtroque horum vt natura, ita præceptis distincta.

13 Methodus prudentiæ sequitur, quæ non tradit certas dispositionis leges, vt illa methodus doctrinæ: nec ullum firmum & ratum & vniuersale præceptum habet: sed pro omni arte hoc tantum monet, res in oratione pro conditione personarum, locorum, temporum, variè dis-

poni & collocari. Hæc itaque tota ferè expers artis videtur, si cum superiore methodo conferatur: illic enim certa disponendi doctrina traditur, hic nulla regula certa & catholica traditur, nisi hæc vna, quæ (vt antè dixi) summam admonet multarum rerum disponendarum nullam stabilem artem tradi posse: sed hanc totã rationem in iudicio & prudentia hominis positam esse, vt videat quid maximè deceat in oratione: quoniã non omni causæ, nec auditori, nec loco, nec tempori congruit vnum & idem orationis genus. Itaque multis in disputationibus iudicium prudentiæ, quod sequamur, potius requirendum erit, quàm consilium artis & doctrinæ.

14 Hic quatuor numerantur, quæ obstat, quo minus sequamur methodum doctrinæ: potiusque iudicio & arbitrio ordinem quædam in oratione & disputatione cõmetemur & teneamus: de quibus quatuor conditionibus rhetores in suis forensibus præceptis multa præcipiunt.

15 Ad deliberandum quæ via in docendo magis expediat, dialecticus ex locis inuentionis argumentum requiret, & ad artem syllogismi concludet, quæ sola & vnica est dux humanæ prudentiæ, vt diximus in peroratione syllogismi.

16 De methodo prudentiæ consilia quædam traduntur, & exemplis illustrantur, sed eiusmodi tamen, vt nullam omnino artem faciant, quæ versatur circa certas & immutabiles præceptiones. Hæc igitur admonitio est, si morosus sit auditor, qui recta ratione doceri nolit, vt interdum definitio diuisionisque rei, de qua agitur, omittatur. Sic Socrates apud Platonem, cum refellit sophistas, Trasimachum, Gorgiam, Protagorã, non aperta & recta dispositionis via, sed occultis probationum quasi cuniculis incedit. Et Cicero pro Ligario cum sentiret offensum Cæsarem, nullam partitionem adhibuit, sed modò culpam suam confitetur, vt augeat clementiam Cæsaris, a quo reuocatus est in Italiam: modò inuehitur in Tuberonem: modò excusat Ligarium: & simili-

bus exemplis de clementia Cæsaris bene sperare iubet: eumque ordinē de industria tenuit, vt occulta & celata arte Cæsarem grauius commotum ad misericordiā & clementiam facilius deduceret.

17 Describuntur à poetis varii casus atque euentus rerū, quorum alii habent delectationem, vt in AENEIDE Virgili apparatus conuiuiorum, venatio, ludi: alii comiserationem, vt casus & pericula AENEAE in mari: alii admirationē, vt virtus AENEAE in periculis & in bellis: alii indignationem, vt fraus Sinonis, vt crudelitas Pyrrhi aduersus Priamum.

18 Homerus non vitur exordio longē petito, velut Cyclicus poeta, qui reditum narrans Diomedis à bello Troiano exorsus est ab interitu Meleagri fratris eius: nec Iliada orditur à cōcubitu Iouis cum Lada, vnde nata est Helene causa belli Troiani, sed à precibus Chryse sacerdotis. Idēque Homerus auspiciatur Odysseam à consilio deorum: errantēque Vlyssē describit non à litore Troiano primū, sed ab insula Calypsus ad Phæacas, qui in conuiuio Alcinoi regis narrat Phæacibus quemadmodum à Troiano litore ad nympham vsque nauigari: tum poeta reliquam nauigationem Vlyssis à Phæacibus ad Ithacā patriam ordine prosequitur. Vnde constat Homerum in narrandis erroribus Vlyssis non esse secutum seriem rerū & temporis, sed à mediis exorsū fuisse, & medio loco quæ prima erāt interseruisse.

19 Virgilius vestigiis Homeri insitens errantem AENEAM non excipit à litore Troiano, sed primū narrat quemadmodum è Sicilia nauigans in Libyam tēpestate compulsus & delatus fuerit, qui in conuiuio Didus reginē Carthaginiensium narrat à principio, vt Troia euerfa fuerit, & quibus erroribus eō nauigari: & quemadmodum Homerus bellum Troianū morte Hectoris, sic Virgilius bella AENEAE morte Turni finiuit.

20 Spectator comœdiæ res in epitafi ita controuersas videt, vt exitum prospicere nō possit: quia in comœ

dia non seruetur ordo artis, sed prudētiæ fallendi & delectandi auditoris gratia.

Quid Aristoteles de methodo prudentiæ?

Nihil in dialecticis libris. hanc partem rhetores sæpius inculcant non solum in dispositione, quam sibi falso assumunt, sed etiam in inuentione & elocutione, vbi præcipiunt de argumentis partium orationis, & de generibus dicendi: vbi & dialecticam prudentiam suæ arti falso ascribunt, & nimis angustē ad causas tantum ciuiles & forenses coarctant.

21 De duabus methodis prima, quoad eius fieri possit, tenenda nobis est, quia facillima, & ad docendū accommodatissima: progreditur enim à rebus notissimis & clarissimis ad partium subiectarum explicationem. Itaque cum multis in aliis grauioribus disputationibus, tum maximè in artibus docendis seruanda est.

22 Socrates in Philebo, Donum, ait, profectō deorum ad homines, vt mihi quidem videtur, per Prometheum quendam vnā cum clarissimo igne delatum est. Et paulo post, Dii igitur, vt diximus, hanc nobis inuestigandi, discendi, docendi viam ostenderunt.

23 Quauis prima methodus sit clarior & excellentior quàm secunda, sæpe tamen vsu venit, vt secundam sequi magis expediat: vt si præcipias imperatori (vtar enim Fabii similitudine) vt quoties aciem instruet, dirigat frontem, cornua vtrinque promoueat, equites pro cornibus locet, erit hæc quidem rectissima fortasse ratio, quoties licebit: sed mutabitur interea natura loci, si mons occurret, si flumen obstabit, si collibus & syluis prohibebitur: mutabit hostium genus: mutabit præsentis conditio discriminis: nunc acie directa, nunc cuneis, nunc auxiliis, nunc legione pugnabitur: nonnunquam etiā terga dedisse simulatam fuga proderit: ita quauis longē optimum sit præcipere atque etiam perficere, vt rectā in docendo viam à generalibus principiis ad speciales partes deductam sequamur, tamen in

terim cōmodum, atque etiam fortasse necessarium fu-
erit hunc ordinem mutare, & alium quendam pro iudi-
cio arbitriōque nostro deligere, quem maximè aptū re-
bus, locis, personis, temporibus iudicabimus. In quo nō
parum iuuabimur considerandis exemplis bonorum
authorum, & cūm priuata, tum etiam publicæ cōsuetu-
dinis, cūm diligenter inspiciemus quid excellentes ho-
mines in similibus exemplis fecerint, vt antè diximus
de Cicerone, Terentio, Homero, Virgilio.

24 Allegoria est & similitudo à nautis, qui quemad-
modum tempestate abrepti, & flantibus ventis mutant
velificationem, vt ad portum si non recto & breui, sal-
tem vtili & salutari cursu contendant: sic in docendo si
methodus doctrinæ proposito non conuenit, qua via
& progressionē possumus, ad explicationē rei propo-
sita perueniendum nobis est.

25 Memoria doctrina eadem est, quæ dispositionis:
quia ad iuuandam & confirmandam memoriam nihil
aliud præcipiendum videtur, nisi vt in oratione, quam
velis ediscere, ordinem partium syllogismi & methodi
spectes: hæc enim est verissima & rectissima ars exer-
cendæ memoriæ: non ea quæ locorum & imaginum va-
nis & inutilibus commentis à rhetoribus instruetur.

Quid Aristoteles de memoria?

Nihil in dialecticis organi logici libris.

PETRI RAMI ELO-
quentiæ & Philosophiæ pro-
fessoris Regii
Institutionum Dialecticarum

LIBER TERTIVS.

De Exercitatione.



DE tribus partibus ad
differendum necessa-
riis, natura & ars bre-
uiter, sicut erat insti-
tutū, sunt expositæ:
exercitatio (quæ re-
liqua est) nobis est i-
dentidē paucis attin-
genda: 2 quæ in actū naturam arte instructam
deducat. 3 In qua quantū inquit ad bene disse-
rendū momenti, dici posse equidē vix arbi-
tror: si quis enim eximiæ pulchritudinis ani-
malia in aulæis picta spectaret, atque in ipsa
spectandi admiratione cūm esset, ea repentē
excitata prosilirent, quanta iam esset, & quan-
to perfusa gaudio spectanti lætitiā? ita si quis
artis tam nobilem, tamque humanitatis pro-
priam descriptionem contemplatus, vsum
aliquem, viuentēque actum desideret, at-
que in ipso desiderio doctrinæ velut artus a-
f. iiii.

namari, suâque sponte moueri aspiciat, proximusque ita comparari, vt Palladis alicuius instar occultissimas res aperiat, consulentibus summa prudentia respondeat, res controuersas disceptet, perturbatis ordinē, obscuris lucem adferat, qua voluptate hæc ipsa contemplâtis animus gestiet? qua lætitia exultabit? Hæc porro miracula nobis exhibebit exercitatio, languentes & sopitos artis sensus excitabit, calore viuētis sanguinis motuque ratiocinâtis spiritus animabit: summa igitur, ac propè sola differendi virtus est in exercitatione. 4 Artis verò præceptis cognitâ, & in animo memoriâque penitus infixis duplex exercitatio dialectica cōmodè distinguetur: altera in exploratione disputationis iam factæ, altera in nouæ effectiōne & cōpositione. Hęc genesis, illa analysis nominetur.

ANALYSIS.

5 Analysis itaque dialectica, retexta quædã ars erit, & per eosdem progressionum omnium gradus repetita, quæ spectare iubebit velut architectura operis confecti speciē, omnibusne locis ad legem conueniat, & ideam præceptis mōstratam penitus exprimat, omnibusque omniū partium numeris absoluat.

6 Nomen ἀπό τῆ ἀναλύειν, id est retexere, q̄

hec exercitatio quasi Penelope contextã iam telam retexat: quę diligentia in scriptis 7 alienis perspiciendis præcipuam laudem habet. Sed initio popularibus & è medio sumptis exemplis vtetur, ne discantis animus dupliciter impediatur, & exempli obscuritate, & artificii distinctione. 8 Primùm igitur analysis quod explicandum suscepit, à capite retextet opus vniuersum: quæstionem cernet, quę differenti proponitur: argumenta quibus tractatur aspiciet: & ad loci vnde sumpta sunt, legem naturamque referet: dispositionē postremò ad propositam regulam comparabit. Proponamus itaque aliquem locum, cuius quæstionem videamus primùm, tum inuentionem, iudiciũque consideremus. sit hic locus Maronis,

9 *Disce puer virtutem ex me, verũque laborem, AEni. 12*
Fortunam ex aliis, nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter premia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repentem exēpla tuorũ
Et pater Aeneas & auunculus excitet Hector.

Hic igitur adhortationis quæstionem cernamus, quòd Ascanius egregiũ se præstare debeat: cuius ex causis procreantibus & adiunctis argumentum sumitur, quòd patrem A-

neam, & auunculum Hectorem habuerit: Syllogismus imperfectus est. propositio enim deest: at tamen vt accuratius aestimetur, perficiendus est hoc modo:

Maiores claritas excitare debet adolescentes ad laudem:

Ascanius clarissimos maiores habet, patrem Aeneam, auunculum Hectorem:

Excitetur igitur Ascanius ad laudem.

1. Primo libro dialectica virtus diuisa fuit in tres partes, ex quibus constaret & absolueretur, naturam, doctrinam, exercitationem: quarum duabus primis vna & communi institutione descriptis transitus fit ad demonstrandam viam & rationem dialecticæ exercitationis, vt intelligamus ad quem usum præcepta inuentionis & dispositionis prius exposita referri debeant: frustra enim artes discuntur, nisi exerceantur, & fructus earum & usus percipiantur: quemadmodum frustra grammaticæ præcepta à pueris perciperentur, nisi in exemplis excellentium poetarum & oratorum explicandis & imitandis: itemque in nouis exemplis purè scribendo & loquendo fingendis exerceantur.

2. Exercitatio dialectica primum definitur natura & artis in actum & usum deductio: cum naturalis ingenii dotes ad differendum, & doctrinam naturæ congruentem de argumentis, syllogismis, & methodo excitamus, fouemus, omni recto & legitimo studio cogitandi, legendi, dicendi, scribendi augemus & amplificamus, & quicquid mente & ratione perspici & effici potest, inuenimus & efficimus: vt enim grammatica exercetur, cum pueri discunt phrasas excellentium authorum præceptis & legibus grammaticæ artis examinare, & secundum ar-

tem & exempla eiusmodi, purè loqui & scribere: ita dialecticam exercebunt, cum in bonis authoribus legèdis effigiem & usum huius artis intuebuntur, & in omni genere meditationis, vt lectionis, auditionis, scriptiois, dictionis, concertationis studiose versabuntur.

Quid Aristoteles de definitione exercitationis dialecticæ?

Nihil in organo logico: atque vt vitiosam artem, sic vitiosam artis exercitationem docuit.

3. Illustris est similitudo ad explicandam vim dialecticæ exercitationis: in qua similitudine dialectica ars pulcherrimis tapetis comparatur, & artis præcepta singula pictis animalibus, & horum præceptorum exercitatio viuus animalibus, & gestum motumque aliquem præbentibus: ars enim est quasi quedam excellens pictura, & præcepta tãquam imagines sunt, & exercitatio quasi horum præceptorum anima: quia omnes artes iaceret, nisi studio & usu excitarentur, & tanquam animarentur.

4. Exercitatio dialectica diuiditur in duas species, analyfin & genesin: analyfis versatur in explorandis scriptis, aut consiliis, aut dictis tum nostris, tum alienis, cum videmus primum rem de qua agitur, deinde rationes, tum earum dispositionem, & singulas partes diligenter excutimus. Genesis est secunda exercitatio, qua vel ad aliorum imitationem aliquid meditatur, vel sine exemplo proposito aliquid ingenio nostro molimur & efficimus. Quæadmodum enim pueri sic à grammaticis magistris instituuntur, vt in singulis prælectionibus, quibus carmen vel epistolam audiunt, rationem grammaticæ artis reddere discant de partibus orationis, de syntaxi, de accentibus: & hæc analyfis est gràmatica, deinde docentur ad consequendam sermonis puritatem vel Terentium, vel Ciceronem imitari, vel aliquid per se conari & efficere: & hæc est grammatica genesis: sic dialecticæ artis tyrones primum se in optimis quibusque autho-

ribus exerceat necesse est videndo qua de re agatur, quæ & cuius generis sint argumenta singula, qua via & ordine tractentur: quæ consideratio & exercitatio dicitur analysis dialectica: deinde etiam vel simile aliquod exemplum imitando sequantur, vel aliquid suo (vt aiunt) Marte dicendo vel scribendo moliantur & efficiat: quæ genesis dialectica est. Sic reliquarum artium & liberalium & illiberalium exercendarum duplex est ratio, analysis & genesis: illa in explorandis quibusdam exemplis ad normam & legem artis, hæc in fingendis & componendis nouis. Vt in agricultura analysis est, cum aratio, sterco ratio, sementis, messis in aliquo agro cuiusmodi sunt à perito eius artis homine consideratur. In artificio sartorum, cum vestes inspiciuntur, an probe confectæ sint necne: in pictura, cum propositæ alicuius tabulæ imagines ex formis & lineamentis & proportionibus, quales sunt, æstimantur. At in iisdem artibus genesis est, cum ab agricola ager aratur, sterco ratio, feritur, metitur: à factore vestis sarcitur, à pictore imago pingitur: eademque valet ratio in reliquis artibus & disciplinis exercendis.

Quid Aristoteles de diuisione dialecticæ exercitationis?

Nihil: quauis enim hanc partitionem in primo analytico adhibuerit, syllogismo tamen duntaxat componendo & resoluendo inepte accommodauit: generalem inuentionis & dispositionis analysis & genesis non docuit, vt in omni disputatione per analysis perciperetur virtutes authorum, & per genesis nostræ expromeretur. Octauo topico rectè monet vt dialecticus in omni quæstione consideret quid in vtrâque partem dici possit, locorum etiam & quæstionum communium disputationes quammaximè insignes & generales teneat: cum tamen Aristoteles aliàs sæpe dialectico solû problema, in quo artem dialecticam exerceat reliquerit, nec vllam aliam doctrinam, quam confirmandi & refellendi problematis in Topicis tradiderit.

5 Analysis dialectica definitur & explicatur à similibus, vt sit exercitatio, qua omnes omnium generum disputationes resoluimus, vt hi facere solent, qui contextam telam retexunt: & resoluimus eo ordine, quo partes artis traditæ sunt, inspiciendo primum quæstionem, deinde argumentum, tum argumenti dispositionem: & quemadmodum perfecto edificio architectus partes singulas operis inspiciens, quid rectum sit, & quid non rectum iudicat: ita dialecticus de poetarum, oratorum, philosophorum scriptis hac considerationis exercitatione poterit æstimare. Vt igitur architectus adhibetur alieni operis inspector, vt illud approbet vel improbet: ita dialecticus per analysis de alienis scriptis & sententiis iudicabit.

Quid Aristoteles de analysis?

Aristoteles (vt antè dixi) solam analysis syllogismorum docet, vt in propositiones primum, deinde in terminos resoluantur: multaque præterea de thesi & ethesi terminorum simplicium, compositorum, & obliquorum, de analysis & thesi syllogismorum, de analysis syllogismorum ad impossibile, & ex hypothesi, itemque de reciproca reductione syllogismorum vnus figuræ ad aliam in Analyticis cumulat: generalè verò analysis inuentionis & dispositionis, qua vti possumus & debemus ad intelligendas & explicandas omnium generum disputationes, non exposuit. Itaque ex organo logico non docemur, quæ sit analysis dialectica.

6 Etymologia nominis declarat similitudine & exemplo Penelopes, quæ à proci sollicitata ad nuptias promittebat se nupturam esse, cum absoluisset telam, quæ in manibus habebat: sed vt eos longius falleret, noctu retexebat, quod interdum contexuisset, vt scribit Homerus libro secundo Odysseæ.

7 Potest etiam analysis in nostris scriptis adhiberi: sed quoniam nostra nobis sunt notiora, quam aliena, idcirco in alienis magis versatur.

8 *Analysis* respondet partibus artis dialecticæ. Huius igitur summa est, vt in explorâdo aliquo opere, cum quæstionē habemus, consideremus primū ea quæ sunt inuentionis dialecticæ, deinde ea quæ sunt dispositionis.

9 *Aeneas* cōgrefurus cum Turno *Aescaniū* filium hortatur ad imitandas virtutes maiorum suorum.

1 In explorandis propositis exemplis, quæ vel lecta, vel audita, vel etiam tantū mediata sint, non solum laudes cernentur, vt propria, perspicua, certa, vera, cōsentanea concedantur: sed vitia notabuntur, vt aliena reiciantur, obscura explicentur, ambigua distinguantur, falsa negentur, inconsequentia suspendantur. Horum duo prima alienum & obscurum ad omnes inuentionis, dispositionisque partes atinent: ambiguum & falsum ad inuentionis & syllogismi partes tantū, vt inconsequens ad solam conclusionem.

DE ALIENVM.

2 Ergo in argumētis spectabitur primū ne quid alienum sit: frequenter enim imprudentes & incōsiderati homines hīc labūtur, & propria cōtrouersia omīssa res alias agūt: de quo *Martialis* festiuū est & notū epigramma

Lib. 6.

3 *Non de vi, neque cæde, neque veneno:
Sed lis est mihi de tribus capellis:
Vicini queror has abesse furto:
Hoc iudex sibi postulat probari.*

*Tu Cannas, Mithridaticūque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque
Magna voce sonas, manūque tota.
Iam dic Posthume, de tribus capellis.*

Hoc in differendo primū vitium est.

DE OBSCVRVM.

4 Obscuritas in differendo minore reprehensione non caret: nisi enim argumēta sint & per se clara & clariora quæstione (quæ tractatur) argumenta nulla sunt, cum nihil arguant, nihil ostendant. Exemplum notabile est apud *Ciceronem*, *Quid enim*, inquit, mea causa me mones, quod non intelligā? *Quid me igitur mones?* vt si quis medicus ægroto imperet, vt sumat *Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam,* potius quàm hominum more, cochleam dicat. Nam *Pacuianus Amphio,* *Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera,* *Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci,* *Euiscerata, inanima, cum animali sono.* quum dixisset obscurius, tum *Attici* respondent, *Non intelligimus, nisi apertè dixeris.* At ille vno verbo, *Testudo.* Nō poteras hoc igitur à principio cytharista dicere? Obscuri

2. De Diuis.

tatē Cicero in illis definitionib⁹ reprehēdit.

¶ AMBIGVVM.

5 Ex ambiguo non minus periculosa fallacia oritur, quā ex obscuro. Obscuritas enim efficit, vt nihil intelligatur: ambiguitas ostendit sæpe aliud, quā intelligi commodum fit. Martialis de Paulo,

Lib. 2.

*6 Carmina Paul⁹ emit, recitat sua carmina Paul⁹:
Nam quod emas, possis dicere iure tuum.*

Illic possessor significatur, quod emerit: hīc, quod fecerit. 7 Sic cū Sextus Annalis testis reum læsisset, & instaret identidem accusator Cicero, Dic Marce Tulli, nunquid potes de Sexto Annali? versus autem dicere Cicero cœpit de libro Ennii annali Sexto,

Quis potis ingenteis oras euoluere belli?

Hoc vitium commune est omnium argumentorum, ambigua causæ, ambigua effecta, & cætera argumenta ambigua esse possunt. Neque tamen existimari volo omnem disputationem vitiosam, quia nullū ferè vocabulum sit non ambiguum: sed si in eadem oratione dissimiliter idem verbum intelligatur. Cū autē eiusmodi ambiguitas inciderit, distinctio adhibēda erit. Mart. in Cæcilianū,

Cū dixi ficus, rides quasi barbara Verba:

Et dici ficos Cæciliane, iubes:

Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci:

Dicemus ficos Cæciliane, tuos.

¶ FALSVM, VBI CAPTIONES

¶ fallacia argumentorum.

8 Obseruanda deinceps erunt & singulorum argumentorum vitia propria, vnde falsæ rationes oriuntur, ne non causæ vt causæ, non effecta vt effecta, eodēque modo in cæteris ponantur.

¶ NON CAUSSAE, VT CAUSSAE.

A Sinone fallaces causæ equi fabricati, & in urbem recipiendi finguntur,

Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso

Æne. 2.

Effigiem statuere, nefas qua triste piaret:

Hanc tamen immensam Calchas attollere molem

Roboribus textis, caloque educere iussit:

Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit:

Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minerva,

Tum magnū exitiū (quod dij prius omen in ipsum

Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq; futurū.

Sin manibus vestris vestram ascēdisset in urbem,

Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello

Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.

Non causæ ut causæ hæc confictæ sunt.

¶ NON ON EFFECTA, UT EFFECTA.

9 Effecta plerunque Vitiosa similiter assumuntur, tanquam ab aliis profecta causis. Martialis de rhetore.

Libro 1. 10 *Extemporalis factus est meus Rhetor,
Calphurnium non scripsit & salutavit.*

Salutare enim quempiam nominatim ac memoriter, extemporalis eloquentiæ argumentum nullū est, sed obliuiosi hominis memoriam festiuè Martialis notauit. 11 Quinti Fabii res gestæ extenuabantur ab inimicis, & ouiculæ atque cūctatoris facta dicebantur, cū essent boni & prudentis imperatoris.

¶ CAPTIO EX SVBIECTIS
& adiunctis.

12 Sic in subiectis magnus error accidit, in artibus præsertim, quarum nulla ferè suis est contenta finibus. Grammatici non scribendi modò & loquendi scientiam sibi vendicant, sed etiam poetas enarrandi: quod postremū tamen eius artis alienum est, nec vllū in grāmatica traditur præceptum, nec tradi debet de poetis interpretandis. Nam siquid in poetis dialecticum, physicum, ethicum, medicū, historicū fuerit, ex earum artium, non gram-

maticæ decretis repetendum erit. 13 Rhetores inueniendi, disponendi, ornandi, recordandi, pronūtiandi artes suæ disciplinæ subiiciunt: cū sit inuentio, dispositiōque dialecticorum, & memoria siquid artis habeat, dialecticæ dispositionis quædā sit vmbra. 14 Cæteris in studiis artium vtinam non tāta reprehensionis huius materies abūdaret vel redūderet potius. 15 Ex adiunctis frequentior error nascitur. Hinc ferè fraudes omnes oriuntur: fuga timoris adiunctum est: magnas tamen victorias imperatores callidi hac fallaci & insidiosa sophismatis simulatione cōsecuti sunt. 16 Annibal Romanos ad Trebiam, ad Thrasimēnū lacum sophistica ista fallacia circunuenit. 17 Thomyris Scytharū regina Cyrum cum ingēti exercitu deleuit. Hinc simulationum penè omnium ac dissimulationum inuolucra nascuntur.

¶ CAPTIOSA DISSENTANEA.

18 Ex dissentaneis item peccatur: & aliquādo iocus aliquis ex hoc errore quæritur.

Martialis,

Omnia Castor emis: sic fiet vt omnia vendas.

Libro 7.

Lusit in relatis emere & vendere.

Pinxisti Venerem, colis Artemidore Mineruam:

Et miraris opus displicuisse tuum?

t. ii

Libro 5. Martialis iocando velut repugnantia posuit Venerē bene pingere, & colere Mineruā.

☞ FALLACIA COMPARATIONIS.

19 Ex comparatis sunt etiam suæ captiones. Martialis,

Libro 5. *Quòd alpha dixi Codre, penulatum
Te nuper aliqua cum iocaver in charta,
Si forte bilem mouit hic tibi versus,
Dicat licebit beta me togatorum.*

Paria videntur alpha penulatum, beta togatorum, quia sunt affines alphabeti literæ: cū illa tamen primum, hac secundum, aut nihil significemus. A maioribus idem poeta (quid enim vetat plura ex eodem idonea præsertim & illustria exempla sumere?)

Libro 8. *Soluere Pete decem tibi me sestertia cogis,
Perdiderat quoniam Buco ducenta tibi:
Ne noceant oro mihi non mea crimina, tu qui
Bis centena potes perdere, perde decem.*

2. ad At. *Sic Cicero, 20 Hercule verum ut loquamur,
subcōtumeliose tractatur noster Publius, pri-
mum qui cum in domo Cæsaris quondam
vnus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem
esse poterit.*

Ex similibus, ut musa est foeminini generis: ergo etiam poeta.

☞ FALLACIA NOMINIS.

21 Ex nominibus infinitæ fallaciæ sunt. Ex errore notationis illud Martialis est i Ediliū,

22 *Gestari iunctis nisi desinis A Edile capris,* Libro 1.
Qui modo ficus eras, iam caprificus eris.

23 Ciceronis apertior est reprehensio in accusatorem Balbi, In qua erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat, comiter esse cōmuniter: quasi verò priscum aliquod, aut insolitum verbum interpretaretur. Comes benigni, faciles, suaves homines esse dicuntur, qui errati comiter monstrant viam, benignè, non grauatè, communiter quidem certè nō conuenit. Notationes vitiosas in grammaticis, quàm multas videmus? Varronem deridet Quintilianus, Cui non post Varronem sit venia, inquit, qui agrū quod in eo agatur aliquid: & graculos, quia gregatim volēt, dictos Ciceroni persuadere voluit: cū alterum ex Græco sit manifestū duci, alterum ex vocibus auium. Coniugationis magna sæpe est affinitas cū notatione, & eadē generis vtriusq; exēpla sæpe sunt, ut ager, agere: quod vtroque modo falsum est.

☞ FALLACIA DISTRIBUTIONIS.

24 Vitia diuisionis sunt ea ferè quæ rerum t. iii.

omnium, siquid desit, siquid redundet. Prioris generis exemplum est quinto Æneidos, ubi ludorum genera quatuor proponuntur, classis, cursus, sagittariorum, pugilum: quintum autem postea tamen non propositum describitur, certaminis equestris. Locus sic est,

*Prima citæ Teucris ponam certamina classis:
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, lenibusve sagittis,
Seu crudo fudit pugnam committere castu:
Cuncti adsint, meritæque expectent præmia palma,
Sic fauete omnes, & cingite tempora ramis.*

Hic ludos quatuor tantum proponit, præter quos tamen quintum postea describit. Secundi generis exemplum Cicero notauit in Epicuro libro 2. de finibus, Quomodo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? naturales & necessarias, naturales & non necessarias, nec naturales nec necessarias. Primum diuisit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria: hoc est, non diuidere, sed frangere rem. Qui si diceret cupiditatum esse duo genera naturales & inanes, naturalium item quoque duo, necessarias & non necessarias, confecta res esset. Vitiosum est enim in diuidendo partem in genere numerare. Ad quam diuisionis notam pertinet illa Cicero-

nianæ partitionis reprehensio, de qua Quintilianus lib. 4. cap. 5. In omni partitione, ait, est utique aliquid potentissimum, quod cum audiuit iudex, cætera tanquam superuacua grauari solet. Itaque non defuerunt, qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, qua se dicturum esse promisit primum, neminem maioribus criminibus, grauioribus rebus in iudicium vocatum, quam Oppianicum: deinde præiudicia ab iis esse facta iudicibus, à quibus condemnatus sit. Postremo iudicium pecunia tentatum non à Cluentio, sed contra Cluentium. Quia si probari posset, quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora.

☉ FALLACIA, DEFINITIONIS

25 Cic. Illud magis miror, ne ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes plus te unum posse, quam omnes: & metui à ciuibus quam diligi malis. quod si ita putas, totam ignoras viam gloriæ, charum esse ciuem, bene de re publica mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum: metui verò, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Sic philosophi cynici falsa definitio apud Martialem notatur:

26 *Hunc quem sæpe vides inter penetralia nostræ
Pallados, & templi limina Cosme noui,
t. iiii.*

Libro 1.

Philipp. 1.

*Cum baculo peraque senem, cui cana putrisque
Stat coma, & in pectus sordida barba cadit:
Cerea quem nudi tegit vxor Abolla grabati,
Cui dat latratos obuia turba cibos,
Esse putas cynicum deceptus imagine falsa:
Non est hic cynicus Cosime: quid ergo? canis.*

¶ FALLACIA TESTIMONII.

27 E testimoniis porro quàm multa sint mendacia, quàm multiplices errores, quàm quotidiana periuria, quid oratio lōgior exprimenda est? pro tanto autem vitio non tradenda præcepta, sed vota facienda sunt, vt homines potius ratione & veritate, 28 quàm autoritate & testimonio ad iudicandum moueantur.

1 Analyſis dialectica non tantum verſatur in præceptis dialecticæ artis cognoscendis, explorandis, disputandis, sed etiam multo magis in scriptis & exemplis excellentium authorum perspicendis & explicandis: in quibus duplex est considerandi ratio, vna virtutum, altera vitiorum, si modo vitia in his deprehendi possint. Analyſis igitur commodè distinguetur ex subiectis exemplis, circa quæ verſatur, quæ vel recta sunt, vel vitiosa. Recta sunt quinque generum, & vitiosa totidem: quæ vtraque diligenter animaduertenda sunt in omnibus disputationibus in quibus dialecticam exercere volumus. Quinque virtutes differendi ex præceptis inuentionis & dispositionis factis intelliguntur: quibus quinque vitia è regione respondēt, vt proprio alienum, perspicuo obscurum, certo ambiguum, vero falsum, consentaneo inconsequens: quorum vitio-

rum duo prima, alienum & obscurum, ad omnes inuentionis dispositionisque partes attinent, quia non solum argumenta possunt esse aliena & obscura, sed etiam syllogismus & methodus: ambiguum & falsum ad inuentionis & syllogismi partes tantum: quia argumentum ambiguum aut falsum potest esse, atque etiam partes syllogismi, propositio, assumptio, complexio: syllogismus autem totus nec ambiguus nec falsus est, sicut nec vniuersa methodus, vitium inconsequentia pertinet ad solam conclusionem, quia hæc sola ex antecedentibus sequitur, aut non sequitur.

Quid Aristoteles de generibus vitiorum dialecticis virtutibus oppositorum?

In organo logico hæc quinque vitia, alienum, obscurum, ambiguum, falsum, & inconsequens sparsim, & in variis locis damnatur: sed tamen sine vlla legitima arte & doctrina notantur: alienum in Topicis & elenchis à dicto simpliciter ad dictum secundum quid, obscurum, ambiguum, & falsum item passim: inconsequens in fallacia elenchi, & ex consequenti: & in elenchis voluit Aristoteles omnia vitia comprehendere partitione fallaciarum quæ essent in dictione, & extra dictionem.

2 De quinque propositis exemplis quatuor accidere possunt inuentioni dialecticæ, vt si argumenta aliena, si obscura, si ambigua, si falsa fuerint: quæ sigillatim deinceps explanabuntur, quia vtile est non solum virtutes argumentorum nosse, sed etiam vitia virtutibus opposita, vt ea damnare & vitare possis. Primum igitur argumentum vitium est alienum, cum ipsum argumentum nihil ad rem oppositam attinet. Quale est illud apud Ennium de Meda,

Vtinam ne in nemore Pelio

Cæsa cecidissent ad terram abiæna trabes:

Nunquam heræ erras hanc mihi molestiam exhiberet

Medæ animo egra, amore seuo saucia.

Arbores in Pelio monte cæsæ nihil ad miseriam Medæ pertinet. Itaque hoc ancillæ argumentum à quæstione

alienissimū est. Tale vitium sepe animaduertimus in hominib⁹ stolidis, aut hebetib⁹, aut leuibus: interdū etiā in his, qui ingeniis abundant: nam nihil feracius hominū ingeniis, iis præsertim, quæ disciplinis exulta sunt: sed vt segetes fecundæ & huberes nō solūm fruges, sed etiā herbas effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex magnis & fecundis ingeniis aut leuia quædam, aut à causis aliena, aut non vtilia gignuntur.

3 In hoc exēplo primū quæstio ponitur de furto trium capellarum: à qua quæstione aliena erant, quæ ab accusatore dicebantur: quia narrationes de bello Canenensi, Mithridatico, Punico, Mariano, Syllano, nihil ad probandum furtum attinent.

4 Secundum vitium inuentionis est obscuritas, quæ facit, vt non intelligatur argumentū, quod dicitur: nihil est enim minus ferendum, quā vt oratio, quæ lumen rebus adhibere debet, tenebras & obscuritatē adferat: qualem Cicero dicit fuisse Rulli tribuni plebis, cū legem agrariam suaderet: Explicat (ait) orationem sanè longam, & verbis quidem valde bonis: vnum erat, quod mihi vitiosum videbatur: quod ex tanta frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid ille diceret: hoc vtrum ille in fidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiæ deleteretur, nescio. Et Martialis iocatur in Sextum poetam versus obscuros facientem:

Scribere te quæ vix intelligat ipse modestus,

Et vix Claranus, quid rogo, Sexte, iuuat?

Non lectore tuis opus est, sed Apolline libris:

Iudice te maior Cinna Marone fuit.

Sic tua laudentur, sanè mea carmina Sexte

Grammaticis placeant, & sine grammaticis.

Et Cicero libro secundo de diuinatione reprehēdit eorū hęc definitionem, quæ fit his verbis,

Terrigena, herbigrada, domiporta, sanguine cassa,

quod longè fit obscurior, quā res ipsa, quæ definitur. Cicero tamen libro secundo de finibus ait licere obscure

loqui duobus modis, si aut de industria facias, vt Heraclitus qui cognomento *κρότινος* perhibetur, quia de natura nimis obscure memorauit: aut cū rerū obscuritas, non verborum facit, vt non intelligatur oratio, qualis est in Timæo Platonis: sed tamen Heraclitus ille excusandus non est: quia omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, sic exponi & tradi debent, vt ab iis qui eas discunt facillè possint intelligi. Obscuris autem enigmatis interdum nobis vt cōceditur, quando non est necesse, aut vtile ea quæ dicim⁹, ab omnib⁹ intelligi & cognosci.

5 Tertium argumenti vitium est ambiguitas, quæ cū aliquid probandum sumimus, propter varios intellectus possit fallere, vt dubites, quam significationē de multis sequi conueniat. Ideo quæ perperuō monemur à dialecticis, vt in dicendo amphiboliam fugiamus, quæ differt ab obscuritate, quia obscuritas facit, ne res intelligatur: amphibolia, vt alio atque alio sensu possit intelligi. Cū igitur distincta fuerit ambigua dictionis significatio ea, quā volumus sequi, tum ambiguitatis vitium nullū erit: & idcirco in iocis & salibus, qui ex ambiguo aliquo nomine sumuntur, amphibolia laudatur, quia iucunda & percepta variæ significationis intelligentia sic delectat, vt tamen videre possis, quod iocus & facetiæ spectent, nec ambiguitate nominis vllō modo cōturberis: vt Africano maiori coronam sibi in conuiuio ad caput accommodanti, cū ea sapius rumperetur, Lucius Licinius varius, Noli, inquit, mirari, si non conuenit: caput enim magnum est. Iocus est in ambiguo nomine (magnum) ideo gratus, quia vtraque significatio nominis aperta est, neque perturbat intelligentiam: quia Africani caput magnum dici potuit, & ipsius carnis mole, & nominis magnitudine: quod posterius Licinius præcipuè volebat intelligi.

6 Iocus est in ambiguo nomine (suum) carmen enim dicitur suum vel emptione, vel compositione: atque hoc genere ambiguitatis si quis serio & sine ioco

vreretur, id vitiosum esset.

7 Cicero ludit in ambiguis verbis (Sexto) & (Annali) quæ aliâs sunt nomina propria viri, aliâs communia, alterum numeri, alterum historiae, quæ describitur secundum seriem & ordinem annorum.

8 Quartum argumenti vitium est falsitas, cum ex argumentum enuntiatio falsa sit: cæque declaratur inductione per singulas argumentorum species. Est autem animaduertendum multas quidem res falsas tractari à poetis, neque tamen vitiose, neque contra decorum dialecticum: quia in his similitudo quædam rerum humanarum aut naturalium spectatur, ut in persona Simonis & Paphili faciles mores patris & filii describuntur: & in Metamorphosi Ouidii causæ rerum naturalium sub occultis figmentis per allegoricam similitudinem notantur: & in aliis eodem modo. Itaque res à poetis similitudine quadam confinguntur: in similitudine autem vera non semper spectatur veritas rerum, sed interdum sola qualitas, ut dictum est libro primo. Primum igitur de causis falsis dicendum, sine, forma, efficiente, materia: finis falsus est equi lignei à Græcis fabricati: non enim Cræci huc fecerant, ut placarent Mineruam, sicut Sinon metitur, sed ut dolo & fraude Troiam caperent. Talis error est in antiquis philosophis, qui falsos bonorum & malorum fines constituerunt, ut Epicurus voluptatem, Aristoteles actionem mundanæ virtutis. Forma falsa est, ut si anima hominis dicatur esse mortalis: efficiens item falsa est, ut quidam Romæ mentitus est Tyberium Gracchum esse patrem suum. Materia similiter falsa est, ut in rebus malè materiatis & adulterinis.

9 Effecta falsa sunt, quæ à falsis proficiuntur causis, sine, forma, efficiente, materia. Causæ enim & effecta mutuum inter se relationem continent: itaque falsa causa falsi effectus: atque item contra falsus effectus falsa causa fuerit: neque idcirco nouis exemplis opus est, quia ex proximo causarum loco repeti possunt.

10 Iocus est in rhetorem tarda & debilis memoria: hoc autem exemplum in seria disputatione vitiosum esset, sed vitio ipso nobis licet abuti ad iocum.

11 Qui oderant Quintum Fabium Maximum, facta eius calumniabantur, cum tamen essent recta & laudabilia. Itaque peccabant in differendo, cum res bene gestas, malè gestas esse dicerent.

12 Error in subiectis accidit per omnia genera: nam subiecta primi generis interdum falsa sunt, ut si quis dixerit Myrtos optimè ali in motibus, aut Abietes in litoribus, utriusque subiectum harum arborum fallax erit. Et secundi generis, ut Mercator purpuratus fallax est subiectum regis. Et tertii generis, ut in grammatica arte poetarum explicatio est falsum subiectum: licet Quintilianus libro primo Grammaticam diuidat in duas partes, rationem loquendi, & enarrationem poetarum. Sed hæc posterior pars Grammatica nihil est: nec poetæ magis quam philosophi aut mathematici grammatico, aut Grammatica artis præceptis subiecti sunt: sed imperitia vulgi hunc errorem peperit: nam cum vulgus olim videret à grammaticis poetas & historicos primum explicari, non intelligebat non solum eos homines grammaticos esse, sed multis aliis artibus instructos. Itaque poetarum explicationem, quæ à multis artibus adiunatur, Ethica, Physica, Mathematica, Historia, vulgus inscienter soli Grammatica attribuebat.

13 Rhetorica tota finibus elocutionis & actionis includitur. Inuentio, dispositio, & memoria falsè in rhetoricis præceptis concluduntur, quia rhetoricæ artis nihil sunt: nec sequitur, si absque his orator ornate dicere non possit, ut idcirco rhetoricæ artis partes dici debeant: quia hoc argumento Grammatica Rhetoricæ pars esset, & multæ aliæ artes, quæ ad bene differendum conferunt. Itaque in rhetoricis præceptis falsa materies inuentionis, dispositionis, & memoriæ traditur.

14 Nulla enim pene ars sic traditur, ut suis finibus

comprehensa, conclusaque sit: vt Medicina totam pene Physicam assumpsit: & Euclides in Geometria partem Arithmeticae confudit, & in Arithmetica multa de figuratis numeris alio loco traduntur.

15 Error in adiunctis etiam per omnia genera accidit, sicut in subiectis: nam & adiuncta primi generis interdum fallunt, vt vultus & superciliū in Pisone, & mores in Catilina: Et secundi generis, vt fucus in muliere: Et tertii generis, vt si inuentio est falsum subiectum rhetoricæ artis, Rhetorica item falsum est adiunctum inuentionis.

16 Annibal ad Trebiam hyeme pugnanturus: cum milites suos ignibus & oleo fouisset, Romanos rigentes gelu superauit, & ad lacum Thrasimenum, cum lacus nebula & palustribus virgultis esset obsessus, clam equitum Romanorum terga inuasit, & in fugam vertit. Lege Liuium & Plutarchum.

17 Cyrus in Scythiam cum copiis profectus simulato metu quasi refugiens castra sua deseruit epulis & vino referta, quod cum filius reginae Scytharum venisset, milites suos vino & cibis obrui patitur, itaque Cyrus statim reuersus omnes interficit: verum Thomyris regina ad vlciscendam cladis iniuriam pari insidiarum fraude regem aggreditur: simulata enim fuga Cyrum vsque ad angustias montium perduxit, atque ibi compositis insidiis duceta millia Persarum cum rege trucidauit, vt scribit Iustinus libro primo.

18 Dissentanea falsa & captiosa in singulis generibus notari possunt: in aduersis, Fortis est, non igitur temperans. Fortis & temperans videtur esse aduersa, cum tamen non sint, sed tantum dissimilia. In priuatis: vt apud Martialem.

Nocturno fœtere mero qui credit Acerram,

Fallitur, in lucem semper Acerra bibit.

Quauis enim nox & lux, id est dies, priuantia sint, captiosè tamen vt priuantia tractantur. In relatis: vt,

Omnia Castor emis: sic fiet, vt omnia vendas.

Licet enim emere & vendere sint relata, vitiosè tamen hoc modo inter se referuntur. In contradicentibus: vt Aliquis homo currit, aliquis homo non currit: contradictio fallax est, quia potest vtraque pars simul esse vera. In hoc genere vitium etiam longè maximum fuerit, si quis contradictionem dicat & loquatur: quomodo Socrates arguit Melitum accusatorem suum, quasi Melitus hæc dixerit. Socrates contra leges agit, deos esse non putans, sed deos esse putans. quæ quidem (inquit Socrates) iocantis nugæ esse videntur. Repugnantia etiam captiosa sunt, vt

Pincisti Venerem: colis Artemidore Mineruam:

Et miraris opus displicuisse tuum.

Hæc pugnantia videntur esse, quæ tamen non sunt: quia de eodem simul affirmari verè possunt.

19 Comparationes per omnia genera captiosè sunt: interdum enim res comparantur inter se vt pares, quæ tamen pares non sunt: vt à Stoicis virtutes pares dicuntur, & paria vitia, cum tamè eiusmodi non sint: Et maiores cum minoribus captiosè comparantur, vt Alexander non potest Venerè pingere: ergo nec Apelles poterit: vel, Potest aliquis perdere viginti terucios: ergo decem aureos: utrobique fallax est collatio in rebus diuersi generis: Et minores cum maioribus conferuntur, quæ tamen non sunt minores: vt, Seruus potest pingere: ergo etiam dominus. Similitudines etiam nonnullæ fallunt, qualis est illa: Quemadmodum nauis recens & noua melior est veterè, sic amicitia noua veteribus meliores sunt. Et dis similitudines etiam vitiosæ quædam sunt: vt, Non quæadmodum ignibus aurum, sic amicus rebus aduersis probatur.

20 Clodius petebat, vt vnus esset ex viginti quinque viris ad diuidendum agrum campanum: in què Cicerio iocatur ex fallaci collatione à maiori ad min⁹, Clodius solus vir fuit in sacris bonæ deæ: cur igitur in viginti quinque viris esse non poterit.

21 Notatio falsa & vitiosa est, quæ falsam nominis originem & vim ostendit: vt Donatus orationem dici putat, quasi oris rationem: sed falso, cum à verbo oroducta sit oratio: idem sepulchrum, quasi sine pulchro, cum perspicuè veniat à verbo sepelio. Et Paulus iurecòsultus possessione dici vult quasi pedum positione: eum sine dubio oriatur à verbo possideo. Multò grauius imperiti & barbari homines hoc in loco peccatut, qui propter ignoratiam linguarum falsissimas & ineptissimas nominum origines commeti sunt: vt Dialecticà dicta esse à *δία*, id est duo: & *λόγος*, sermo: quasi duorum sit sermo, cum apertam originem duxerit à verbo *διαλέγομαι*: cuius generis infinite sunt in sophistarū libris ineptiæ.

22 Martialis iocatur in AEdilum solitum vehi capris ad currum iunctis:

Qui modò ait, ficus eras, (id est, refertus vlceribus in capite vel barba natis) iam caprificus eris. Quasi caprificus arbor, id est ficus syluestris dicta sit à capra & ficus: itaque interpretatio eius nominis falsa est, quata men Martiali licuit ad iocandum abuti.

23 Cicero reprehendit falsam & ineptam etymologjã aduerbii Comiter: quod accusator Cornelii Galbi ducebat ab aduerbio cõmuniter, cū interpretaretur caput illud fœderis Gaditani, vt *populi Romani maiestatem comiter conseruent*: cum tamen potius à nomine comis diriuetur: argumentum refutationis est à paribus: Comis est benignus, non communis: ergo comiter benignè, non communiter.

24 Duo vitia legitima & perfecta diuisionis ponuntur: vnum, cum aliquid deest: alterum, cum aliquid redundat. Illud sit, cum aliqua pars in toto comprehesa non dicitur, vt si quis diuiserit virtutem in prudentiam, iustitiam & fortitudinem, peccabit, quia temperatiam partem virtutis prætermittet, vitium autem redundatiæ accedit, cum in diuisione aliquid ponitur, quo detractò, manet integra diuisio, vt si animal distribuatur in homi-

nem & bestiam, & Socratem, postremum redundabit, quia Socrates in hominis natura continetur. Peccatur etiã in singulis generibus diuisionis, in primo quidem, si totum integrum in falsa mēbra diuidatur, vt Europa in Asiam & Africam: Asia enim & Africa Europæ nihil sunt: in secundo, si quid vt genus diuidatur, quod tamē genus non sit, vt homo in virum & sceminam: nõ enim species sunt hominis: in tertio, si falsum adiunctū diuidatur, vt rhetorica ars dicatur versari circa inuentionis, dispositionis, & memoriae doctrinam: in quarto, si falsum subiectum distribuatur in adiuncta: vt Rerū incorporearum alia sunt candida, alia nigra, alia medio colore affecta: eiusmodi enī res falso subiciuntur colorib⁹.

25 Definitio multis modis reprehendi solet, si aliena, si obscura, si ambigua, si parum aut nimis plena, si falsa denique fuerit: de quo postremo falsitatis vitio nunc agitur, quod cum aliis vitiis sæpe cõfusum est: definitio igitur falsa est, quæ non declarat naturam rei propositæ quid sit, breuiter, propriè, & perspicuè: vt si Marcus Antonius definiat gloriam potentiam in republica scelere partam, & odium metumque populi: talis definitio gloria falso attribuetur, quia constat ex falsis gloriæ causis. Hanc igitur Cicero probat esse falsam ab aduersis, hoc modo, Laudari, coli, diligī gloria est: quare vituperari, metui, & in odio esse, gloria non est: sic Socrates apud Platonem passim sophistas exagitat, vitiosissimis definitionibus vtentes: vt Meno virtutem definebat præesse hominibus, Antipho hominē sanctum, qui sceleratus & sacrilegus in iudicium vocaret, siue pater esset, siue mater, siue quis alius: Philebus summum bonum frui voluptate: Hippias pulchrum vt aurum, vel virginē: Thegetus scientiam, sensum, vel opinionem: Trasimachus iustitiam, id quod est potentioribus vtile: sic Aristoteles in Ethicis & Physicis plurima cõfutaui ab antiquis falso & vitiose definita.

26 Martialis iocatur ex falsa definitione Cynici,

quæ quantis colligatur ex adiunctis veris, attamé quia communia sunt, definitionem propriâ Philosophi Cynici non faciunt: neque idcirco veram: vera enim definitio est non solum quæ verè enuntiatur, sed etiam quæ rem propriè explicat.

27 Falsitas in testimoniis frequenter inest diuinis & humanis: in diuinis nõ his quidem, quæ à vero Deo, aut veris Dei prophetis eduntur, quorum nullum nisi verissimum potest esse, sed in his, quæ ab ethnicis vatibus & auspibus proferebantur: qui sapissime vel ad quæstum, vel ad gratiam mentiebantur, vel ea proferebāt, quorum nullam certam causam & rationem tenebant. Demosthenes quidè *φιλίππειον* Pythiam dicebat, id est, quasi cum Philippo facere. Hoc autem eò spectabat, vt eam à Philippo corruptam diceret. Et tota veterum auspiorum ratione & diuinatione nihil erat fallacius: quia auis volās & cantans, neque prosperos, neque aduersos hominum euentus significat, neque Dei voluntatem & cõsiliū interpretatur, vt auspices illi falso putabant. Humana testimonia item sæpe fallunt eos præsertim, qui temerè credentes non examinant quid, aut à quo dictum sit, sed autoritatem personæ pro ratione sequuntur, vsurpantque illud, *Ipse dixit, ergo verum*. Quo quidè errore nihil est in disserendo turpius. Humanum testimonium fallax est, vt mēdaciū, quale est Sinonis libro secundo AENEIDOS: Et periurium, vt Annibalis & Penorum. Et tabulæ, vt suppositum testamentū: & dicta testium, vt Gallorum contra Fonteium proditorum, & Græcorum contra Flaccum, quos leuissimos & vanissimos esse Cicero docet in orationibus pro Fonteio & Flacco: & promissum interdum fallax, vt Venus lib. 1. AENEIDOS Iouem arguit quasi promissis nõ stantè: & dicta vel scripta philosophorū aut oratorū aut poetarum interdū fallunt, vt si quis probet mundū esse æternū, quia Aristoteles affirmauit, Aristotelis dictū est falsum testimoniū assumptū ad probandam quæstionem.

28 In disciplinis maximè perniciosum est, vt hominū autoritas pro rationibus habeatur. In arithmetica & geometria vt computatio vel dimensio probetur, ridiculum esset, si quis autoritatem cuiusquam produceret: sola ratio & veritas pro autoritate est. In cæteris disciplinis si sic fieret, maior esset earū absolutio & perfectio: at quoniam tam multa opinionibus tenentur, fit vt multa quoque mendacia & commenta pro veris sententiis habeantur.

DE MAXIMIS QUÆ

vulgo nominantur.

1 Breuiter attigimus exemplis ea vitia quæ virtutibus inuentionis opposita esse videbantur, nisi forte de maximis propositionibus, quæ vulgo nominantur in scholis, aliquid expectemus: quæ tamè nihil habent nouæ præceptionis: aliquid enim ex artis præceptis habent, vt definitionē, aut diuisionem, quod pro argumento ad quæstionem probandā sumitur, vt affirmati mihi artis huius omnia præcepta ad humanæ prudentiæ cõfirmationem referenda esse, inficiando si contradixeris, tum licebit vt finis maximam propositionem sumā, & dicam, omnia ad suum finē referenda esse: finis autem est propter quem hæc ars inuenta est, vt prudentiores & constantiores in ratiocinando simus. Ex finis definitione maximam propositionē sumpsi, & argumentū ex finis definitione accipi: in quo nihil artis nõ

uæ existit. Vsitatas autem esse rationes has in bonis authoribus nõ solum fateor, sed multis exemplis affirmo. Cicero in Topicis præceptis tales quasdam generales monitiones proposuit. Causa quid sit effectum indicat, ait: sic quod effectū est, quæ fuerit causa demonstrat. Atque in comparationis loco maiorum, parium, minorū tales leges dedit.

- » Quod in re maiore valet, valeat in minore.
 » Item, Quod in re minore valet, valeat in maiore. Item, Quod in re pari valet, valeat in re quæ par est. Neque verò tantum in præceptis hæc argumenta posuit, sed in philosophia & orationibus adhibuit. In Tusculanis contrariorum legem assumpsit: Quid ait, cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est eandem in virtute esse ad beatam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Eiusmodi dissimilitudinis legē, secūda agraria, idem vsurpauit: Audes etiam Rulle mentionem facere legis Sempronix? nec te ea lex ipsa commouet, tales viros illos x x v. Tribuum suffragio esse creatos? & cum à T. Gracchi æquitate ac pudore longissimè remotus sis, id quod dissimillima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? Sic in cæteris argumentis
- Libro. 5.*

ad ipsa confirmanda quædam ex eorum definitione, partibus, adiunctis argumenta sumi possunt: nec inuentionis nouæ quicquā hinc est. Nec tantum ad inuentionis partes, sed ad dispositionis quoque ista pertinent. Nā si conclusiones ad constantis syllogismi regulā factæ complexionem suam non probarēt, eius ipsius syllogismi definitio in argumenti subsidium veniret. Cicero de Fato conexi primi proprietatem quandam ad conclusionis confirmationem adhibuit: Si quod, ait, primum in connexo est, necessarium est, fit etiā quod consequitur, necessarium. De eodem connexo proprietates est consimilis in Lucullo: Ipsa enim ratio, ait, conexi cum concesseris superius, cogit inferius concedere. Et idem de finibus secundi conexi definitionem quandam attigit: Teneamus illud, ait, necesse est, cum consequens aliquod falsum sit, illud cuius consequens sit, non posse esse verum. Sic in Natura deorum disiuncti syllogismi pronuntiatio quædam ab eodem ponitur: In omnibus disiunctionibus, in quibus *(est aut non est)* ponitur, alterutrum verum esse. ³ Quamobrem omnes dialecticæ artis partes & præcepta in argumenta quæstionis alicuius trahi possunt: nec tamen nouum argumenti genus

Lib. 4.

v. iii.

illum erit: quæstionis enim, de qua agitur, necesse est rationes illas, causas, effecta, aut aliquid reliquorum argumentorum esse.

1 Expositis quatuor argumentorum vitiis, alieno, obscuro, ambiguo, falso, & falso quidem per omnia genera argumentorum, sequitur admonitio quædam de maximis propositionibus, quas sic Aristotelei vocat in schola, quæ generales probationes & rationes sunt ex præptionum prius expositarum definitionibus, aut diuisionibus, aut aliis locis sumptæ: quarum nulla noua ars in dialectica tradi debet: loci enim inuentionis & dispositionis non tantum valent ad alias res omnes, sed etiam ad seipsas explicandum. Itaque non est difficile ex præceptis argumentorum, syllogismorum, & methodi generales præceptiones & canones: id est, vt scholastici loquuntur, maximas propositiones elicere, vt in dialectica inuentione vel definitiones argumentorum, vel sententiæ quædam illustres ex his collectæ ad aliquid probandum assumuntur: vt Omnia referuntur ad suum finem: Forma dat cuique rei suam essentiam: Causæ ex effectis, & effecta vicissim ex causis demonstrantur: Subiectorum & adiutorum est cõmunis doctrina: Dissentaneorum si vnum affirmetur de aliquo, alterum protinus de eodem negetur necesse est: Quod valet in re pari, valeat in re quæ est par: Quod valet in maiore, valeat in minore: Quod valet in minore, valeat in maiore: Quæ similia sunt, eandem rationem habeant: quæ dissimilia sunt, dissimilem: Cõiugatorum si vnũ est, & alterum similiter erit: In diuisione nihil debet deesse aut superesse. De quo negatur genus, de eodem negatur species: De quo affirmatur species, de eodem affirmatur genus: De quo definitur dicitur vel negatur, de eodem dicitur vel negatur res definita. Expertis credendum est: Verax est Deus. In syllogismis similiter ad aliquid probandum vel definitiones

vsurpantur, vel sententiæ quædam illustres ex syllogismorum præceptis deductæ: vt Ex veris nihil nisi verum concluditur: Ex falsis interdum vera, interdum falsa conclusio efficitur. Sic ex methodo etiam quædam monitiones & leges fiunt, qualis est illa Ciceronis primo libro Officiorum: Omnis quæ via & ratione suscipitur de re aliqua institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur id de quo disputatur. & Viciosum est in disputatione non eodem ordine exequi, quo proposuimus.

2 In syllogismo connexo secundi modi assumptio consequentem partem connexæ propositionis falsam assumit ponendo eius contradictionem, & complexio antecedentem partem falsam concludit ponendo eius contradictionem: vt

Si homo esset lapis, esset expertus sensus:

At non est expertus sensus:

Neque igitur est lapis.

3 Concluditur locus de maximis propositionibus, quas vocant, de quibus quidem dialectici velut secundam artem, & quasi ab argumentorum doctrina diuersam tradere solent, cum tamen ars hæc nulla noua sit: quia eiusmodi rationes ex generalibus locis summuntur, suntque quæstionis propositæ vel causæ, vel facta, vel aliquid aliud ex reliquis argumentorum generibus.

ANALYSIS DISPOSITIONIS,

ac primum de alieno & obscuro syllogismo.

1 Analysis vt inuentionis, sic dispositionis vitia virtutum oppositione spectabit. Ac de syllogismi vitiis ordine, quo de virtutibus dictum est, dicamus, Perfpiciamus igitur imprimis ne sit alienus syllogismus, & concludat aliud quam propositum fuerit: 2 deinde ne

obscura fit eius conclusio: quod cum verbis fit, vitium est Grammaticæ, non Dialecticæ. Rebus autem dupliciter obscura fit ratiocinatio, vel quia syllogismi partes multis rebus interpositis confunduntur: ideoque propositionis, assumptionis, complexionis sententia occultatur: vel quia pars aliqua syllogismi sola ponitur, reliquis de industria prætermittis, ne statui possit, quid hinc efficiatur. Primi generis exemplum repetatur è secundo genere simplicium syllogismorum de Pythagoræ ratiocinatione: vbi nisi diligenter attendas, vix partes ratiocinationis perspicias. Secundi generis exemplum Cicero in Rulli lege reprehendit: 3 Datur igitur, ait, primum
 ” vt liceat eis vendere omnia, de quibus vendendis senatusconsulta facta sunt M. Tullio,
 ” C. Cornelio Cofs. aut postea, Cur hoc tam est
 ” obscurum atque cæcum? quid? ista omnia, de
 ” quib? senatus cæsuit, nominatim in lege præscribi nõne potuerunt? Duæ sunt obscuritatis huius causæ Quirites, vna pudoris, si quis pudor esse potest in tam insigni impudètia: altera sceleris. Hic Cicero sophisma Rulli coarguit, quod generalem tantum propositionem posuerit: in qua occultè assumptio, complexioque lateret, & furtim recõdita esset.

¶ AMBIGUITAS.

4 Ambiguitas in oratione magnopere vitanda est, vt in argumentis antea monuimus: ea interdum accidit vitiosa argumenti cum partibus quæstionis dispositione, de quo nunc agitur. Duo calamitatis regibus cõmemorantur, Cræso & Pyrrho. Cræsus Lydiæ rex appollinem de bello aduersus Cyrum Persarum regem cum consuleret, oraculo ambiguo falsus est:

Cræsus Halim penetrās, magnā peruertet opū vim.

Credidit Cræsus, cum Halim Capadociæ fluuium traiecisset, se hostium magnam vim peruersurum: peruertit autem suam, ait in diuinatione Cicero. Pyrrhus Epirotarum *Libro 2.* rex, cum eundem consuleret Apollinem de bello Tarentino cõtra Romanos, similis ambiguitate responsi delusus est:

Aio te AEacida Romanos vincere posse.

Credidit Romanos se victurum Pyrrhus, victus autem est à Romanis.

¶ CAPTIOSA CONCLUSIO.

5 Considerandū deinceps erit de tota syllogismi dispositione, quàm constanter partes inter se cohæreant. Sæpe enim non par-

rium falsitas, sed conclusionis inconsequen-
tia refellitur. Cuiusmodi sunt ista sophismata

Quisquis dicit te animal esse, dicit verum:

Quisquis autem te asinum esse dicit, dicit te esse animal:

Quisquis igitur dicit te asinum, dicit verum.

Item illud quod Diogeni obiectum est:

Quod non amisisti, habes:

Cornua non amisisti:

Cornua igitur habes.

Videtur ad leges primi generis simplicis
composita prior esse conclusio, cum tamen
argumentum animal, non generaliter vt do-
ctrina requirit, sed specialiter antecedit ma-
ius extremum quæstionis, & secundi exem-
pli propositio cum specialiter efferatur, eo-
dem in vitio erit: sin generaliter intelligatur,
falsa erit: cornua enim non amisimus, quæ
nunquam habuimus.⁶ Stoicum illud Zeno-
nis confectarium vitiose concluditur:

*3. de Natu-
deorum.*

Quod ratione vitur, id melius est, quàm quod ra-

tionem non vitur:

Nihil autem mundo melius:

Ratione igitur mundus vitur.

ibidem:

⁷ Itaque merito à Cotta deridetur. Hoc,
si placet, iam efficies, vt mundus optimè le-
gere librū videatur. Zenonis enim vestigiis

hoc modo rationem poteris concludere:

*Quod literatum est, id est melius, quàm quod non
literatum:*

Nihil autem mundo est melius:

Literatus igitur est mundus.

Isto modo etiam disertus & quidē mathe-
maticus, musicus, omni denique doctrina e-
ruditus, postremò philosoph⁹ erit & mūdus.
Clarius etiā vitium conclusionis eius intellige-
tur, siquid absurdus concludas hoc modo:

Denarius maior est senario:

Infito autem numero nihil est maius.

Infitus ergo numerus est denarius.

Tamet si fatis idonea reprehensio est vitiose
conclusionis, quod ad nullum modum legi-
timi syllogismi conficiatur: vera tamen con-
cluduntur aliquando dispositione fallaci. Vt
apud Persium:

*8 An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam Satyra 5?
Cui liber, vt voluit licet, vt volo, viuere: non sum
Liberior Bruto?*

Sequere dispositionē hāc, errabis aliquādo: vt
An quicquā est aliud homo, nisi quod animal est?

Equus autem animal est:

Equus igitur homo est.

Fallax est conclusio.⁹ Denique nihil ex om-
nibus negantibus & specialibus enuntiatis

in vlllo simplici syllogismo, nihil in primo genere ex propositione speciali, vel assumptione negata, nihil in secundo ex omnibus affirmatis aut propositione speciali, nihil in tertio ex assumptione negante, aut generali cōplexione, nihil item omnino ex modificatis cōtingētibus vel puris, vel mistis cōcluditur.

☞ FALLAX CONNEXIO.

10 Connexis syllogismis quanuis non congruentibus ad constantiam speciēque doctrinæ, multum tamen vtimur. Vtile est igitur admonere inconstantes eas conclusiones esse. Terentius,

In Adel.

11 - D. ceterum

Placet tibi factum Mitio? M. non, si queam
Mutare: nunc quum non queo, a quo animo fero.

Pro Mure.

12 Cic. Etenim si largitionem factam esse
conferer, idque recte factum esse defende-
rem, facerem, improbe etiam, si alius legem
tulisset: cum vero nihil commissum esse con-
tra legē defendam, quid est quod meā defen-
sionem latio legis impediatur? Ouidius,

Trist.

13 Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit:
Nunc ubi detonuit, strepitūque exterruit orbem:
Purum discussis aëra reddit aquis.

Iure igitur genitorque deum, vectorque vocatur:

Iure capax mundus nil Ioue maius habet.

14 Cæsar apud Salustium, Si digna poena pro
factis eorum reperitur, nouum consilium ad-
probo. sin magnitudo sceleris omnium inge-
nia exuperat, his vtendum cenfeo, quæ legi-
bus comparata sunt. Quanuis enim falsa non
sint omnia generis huius exempla, iisdem tamē
vestigiis falsum effici cōcludiq; potest: vt

15 Si arbor equus esset, viueret:

Sed arbor equus non est:

Non igitur arbor viuit.

Propositio, assumptioq; verę sunt: cōplexio
autem falsa. Proprium autem syllogismi est,
certam dispositionem & nunquam fallētem
præscribere, vt antecedentibus positis conse-
quentia necessario concedenda sint. Rarum
est vitium cōnexi ex cōsequētis assumptione:
incidit tamen aliquando. Ouidius,

16 Quem si cura deum tam certa vindicat ira,

4. Metam.

Ipsæ precor serpens in longam porrigar aluum:

Dixit, & vt serpens in longam tenditur aluum.

Assumit consi-
ur vruet? aho

Ratio cinatio igitur sic habet:

si dii statuerunt vindicare Cadmum, fiat serpens:

sed fit serpens:

Ergo dii statuerunt vindicare.

Fallax est ista conclusio, dic enim

si arbor equus esset, viueret:

Sed viuuit arbor:

Ergo arbor equus est,

Veris partibus antecedentibus falsa complexio efficitur. Quamquã vtroque isto & tollendi antecedentis & retinendi consequentis genere videtur conclusiones firmæ effici, si modo antecedens negetur, consequens affirmetur:

EXEMPLVM REMOTI
antecedentis.

Virgil.
Æne. 10.

17 *Si sine pace tua, atque inuito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio: sin tot responsa sequuti
Qua superi, manesque dabat, cur nunc tua quisquam
Flectere iussa potest, aut cur noua condere fata?*

Pro Mure.

18 Cicero, Quod si licet desinere, si te autem
» thore possum, si nulla inertia, nulla super-
» bia turpitudine, nulla inhumanitatis culpa sus-
» cipitur, ego verò libenter desino: Sin autem
» inertia fuga laboris & desidiam, repudiatio
» supplicum superbiam, amicorum neglectio
» improbitatem coarguit: nimirum hæc causa
» est eiusmodi, quam nec industrius, nec miser-
» ricors, nec officiosus deferere possit.

EXEMPLVM RETENTI
consequentis.

Teretius ex sermone Clinia & Clitipho-

nis ratiocinationem ita concludit, vt consequens retineat. Ait igitur Clinia,

19 *si nihil mali esset, iam hic adessent:*

Iam aderunt, inquit Clitipho.

Concludit tandem Clinia,

Nihil igitur est mali.

Propositio iisdem verbis ponitur. Assumptio exornatur adiutis loci & personarum, quod longè mulieres & absint, & quod multum temporis, dum ornantur, absumunt. Sermo igitur sic est,

Clin. si nihil mali esset, iam hic adessent. Clit. iam aderunt. Clin. quando istuc erit?

Clit. Non cogitas hinc longius abesse? & nostri mores mulierum:

Dum moliantur, dum comuntur, annus est. Clin. ô Clitipho,

Timeo. Clit. respira: eccum Dromonem cum Syro vnâ adsunt tibi.

sy. An tu? D. sic est. sy. Verum interea dum sermones cedimus,

Illæ sunt relictae. Clit. Mulier tibi adest: audin Clinia?

Clin. Ego verò audio nunc demum, & video, & valeo Clitipho.

Quauis autem in his exemplis constantia & consequentia certa conclusionis videatur, ea

In Heauti

tamen non tam dispositionis genere, quam rerum coherentia & ratione efficitur.²⁰ Utilitas autem præcipua retexendi syllogismi est in breuioribus aut longioribus disputationibus, quæ plerunque obscuriores solent esse. primi generis illa sunt, cum syllogismi partes magis comprehenduntur, quam distinguntur, vt in illo Miloniano principio, Etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere, minimèque deceat, cum T. Annius Milo magis de reipublicæ salute, quam de sua perturbetur, me ad eius causam parem animi magnitudinem adferre non posse. Retexere enim sententiam hinc inclusam, syllogismum hunc inuenies:

Pro fortissimo viro dicere incipientem, timere turpe est:

Cicero pro Milone fortissimo viro dicere incipiens timet:

Est igitur turpe.

Nec vllus syllogismus simplex est, qui nõ possit vna cõnexi syllogismi propositione cõprehendi: vt

si nemo timidus est liber:

Et omnis auarus est timidus:

Certè nemo auarus est liber.

Eodèmq; modo in ceteris conclusionibus. Longioris autem disputationis retexendæ genus illud sit: vt cum in perpetuæ ac longæ ora-

tionis partibus multos syllogismos distinxeris, vno summâ totam complectare omnibus detractis amplificationibus, notatis tamen, si commodum est, capitibus argumentorû. Sic Milonianam Ciceronis orationem in vnum conclusionis modum conclusam perspicies.

Insidiatorem & sceleratum licet interficere.

vt populi, iudiciorum, senatus, Marii, naturalis & humanæ legis authoritas testatur: nec senatus, nec Pompeii leges vllæ reclamant.

At P. Clodius insidiator & sceleratus fuit.

Insidias siquidem parauit vtilitate, odio, improbis moribus, spe impunitatis impulsus: quod ipsius & voce & factis intellectum est: sceleratum verò fuisse, in deos atque homines facinora eius arguunt.

Clodius igitur iure casus est.

Hac dispositione Milonis defensionẽ Cicerone conclusit hoc modo. Cum verò poetâ, cum oratorem, cum alium quenuis scriptorem legendum & explicandum sumpseris, totum sic excuties, & in breuem conclusionis alicuius summam comprehendes.

²¹ Virtutes syllogismi sunt expositæ libro secundo: de vitiis dicendû est: quæ sunt in genere quatuor: si syllogismus alienus sit, si obscurus, si in partibus suis ambiguus, si denique inconsequens & inconstans. Syllogismus alienus est, qui aliud concludit, quam sit propositus: vt si quis vellet cõcludere virtutem esse summum bonû,

& mathematicum illud concluderet hoc modo:

*Omne triangulum tribus lateribus aequale habet tres
angulos aequales duobus relictis:*

Isopleuron est triangulum tribus lateribus aequale:

*Isopleuron igitur tres angulos habet aequales duo-
bus relictis.*

hic syllogism^o legitim^o quidē est, & ad artis normā cōpo-
situs, sed tamē vitiosus, quia à pposita quēstione alien^o.

2 Secundum syllogismi vitium est obscuritas: quæ
est vel in verbis, vel in rebus: obscuritas in verbis licet
vitiosa sit, non est tamen hoc vitium imputandū diale-
cticæ, sed grammaticæ: quia dialectica doctrina est mē-
tis & intelligentiæ: grammatica verò verborum scienti-
am & proprietatem sibi vendicat: itaque siquid in ver-
bis peccatur, grammaticæ vitio peccatur: rebus autem
duobus modis obscuratur syllogismus, vno, cū longa
oratio interiecta inter partes syllogismi facit, vt vix syl-
logismus agnoscat, vt apud Ouidium libro decimo
quinto metamorph. syllogismus Pythagoræ cōtra esum
carniū ob eam causam obscurus: altero, cū partes syl-
logismi de industria subtriciuntur: de qua occultatione præ-
cipit Aristoteles octauo topico, vt ad fallendū aduersa-
rium, quicum disputamus, interdum vnam, interdū plu-
res partes syllogismi prætermittamus & subtriciamus.

3 *Omnia de quibus vendendis senatuscōsulta facta sunt*

M. Tullio & C. Cornelio cōs. aut postea, venditor:

*Sed loca publica vrbis, & sacella, & mōs Caurus, &
salicta ad Minturnas, & Herculanea via sunt ex
hoc genere:*

Hæc igitur omnia venduntor,

Rullus in oratione sua assumptionem & complexione
reticuit, ne appareret eius manifesta improbitas: & id-
circo ratiocinationem suam de industria obscurauit.

4 Tertium syllogismi vitium est ambiguitas, cū ea
incidit in vnam, aut plures partes syllogismi: tum enim
sæpe fallit ratiocinantem: & in errorem falsæ conclu-

sionis deducit: vt cū Cræsus accepto ab Apolline ora-
culo ita secum ratiocinatus esset,

Cræsus Halim penetrans magnam peruertet opū vim:

Ego sum Cræsus Halim penetrans:

Ego igitur magnam peruertam opum vim.

Delusus est ambiguitate propositionis: putabat enim se
perue rsurum vim hostium: peruertit autem suam: Ambi-
guitas autem in syllogismi partibus accidit aliquādo
ex argumento: de quo vitio ante dictum est. Interdum
ratione partium quæstionis, quæ sunt ambiguae: vt in
exemplo proposito. Sic Pyrrhus rex Epirotarum dece-
ptus fuit, cū ex oraculo Apollinis ambiguo sic apud se
ratiocinaretur, Apollo dicit,

Aio te AEacida Romanos vincere posse:

Ego sum AEacides:

Romanos igitur vincere possum.

Ambiguum propositionē sic interpretatus est, vt puta-
ret à se Romanos victum iri, cū tamen esset secus in-
telligendum, à Romanis Pyrrhum victum iri.

5 Quartum syllogismi vitium dicitur inconsequē-
tia: omnis autem syllogismus inconsequens est, qui ad
artis prius expositæ legem & normam non cōuenit: at-
que ita appellatur, quia in exemplo proposito, aut in
alio quoptiam simili propositione & assumptione veris
complexio vera non sequitur, sed falsa.

6 Syllogismus fallax est & inconsequens: quia nō
est cōpositus ad vllam legē artis: In secundo enim gene-
re simpliciu ex omnib^o partib^o affirmatis vitiose cōclu-
ditur. Idem exemplū est libro primo de inuentione rhe-
torica: syllogismus aut in primo genere sic rectē fieret,

Quicquid optimum est, vititur ratione:

Mundus est optimus:

Mundus igitur vititur ratione.

7 Corta refellit vitiosum syllogismum Stoicorum:
vitioso exemplo similis dispositionis, vbi propositione:
& assumptione veris conclusio falsa sequitur.

8 Hic error est inconsequentia: quia in secundo genere simplici concluditur ex affirmatis omnibus: vt

Omnis liber viuit, vt vult:

Ego viuo vt volo:

Ego sum igitur liber.

9 Inconsequentia vitia consideranda sunt in syllogismis eo ordine, quo virtutes syllogismorum in præceptis artis perspeximus: ac primum circa definitionem syllogismi accedit error, vbi non idem argumentum in propositione & assumptione disponitur, sed aliud & diuersum: vt

Omnis virtus est laudabilis:

Omnis iustitia est expetenda:

Ergo omnis iustitia est laudabilis:

Syllogismus fallax est, quia ei definitio syllogismi non conuenit. In syllogismis autem simplicibus duplex est error communis omnium generum. Primus, si quis ex omnibus partibus specialibus ratiocinetur: vt

Aliquod animal est aptum ad risum:

Aliquis equus est animal:

Ergo aliquis equus est aptus ad risum.

Secundus, si quis ex omnibus partibus negatis concludat: vt

Nullus homo currit:

Nullus equus est homo:

Ergo nullus equus currit.

Antecedentibus partibus veris complexio falsa sequitur.

Quinetiam vitia sunt singulis generibus propius opposita, quæ ex inspectione virtutum facile deprehenduntur: vt in primo genere syllogismi propositione affirmata, & assumptione negata captiosus est: quia non conuenit ad vllum modum primi generis: & antecedentibus partibus veris falsam complexionem efficit: vt

Omne animal est substantia:

Nullus lapis est animal:

Nullus igitur lapis est substantia.

Vel propositione specialis & assumptione generalis: vt

Aliquod animal non currit, vt equus:

*ista sunt vitia
in syllogismis
proprie*

Omnis homo est animal:

Ergo aliquis homo non currit.

In secundo genere duo item vitia sunt, si omnes partes affirmantur: vt

Omnis homo est animal:

Omnis equus est animal:

Ergo omnis equus est homo.

In quo genere fallacia est confectarium Stoicorum prius expositum: Vel si propositio fit specialis, & assumptio generalis: vt

Aliquod animal non ridet:

Omnis homo ridet:

Aliquis igitur homo non est animal.

Tertii generis item duo sunt vitia, si syllogismus fit complexione generalis: vt

Omnis homo est animal:

Omnis homo est substantia:

Ergo omnis substantia est animal.

Vel si assumptione fuerit negatus: vt

Omnis homo est animal:

Nullus homo est equus:

Ergo nullus equus est animal.

Ex contingentibus etiam puris nihil vnquam concluditur,

Qui diuis currens contingit hominem esse:

Omnem equum contingit currere:

Omnem igitur equum contingit hominem esse.

Neque etiam fit syllogismus ex contingentibus, & absolutis enuntiatis: quia possit alicubi antecedentibus veris conclusio falsa sequi: vt

Nullus lapis vigilat:

Omne animal contingit vigilare:

Nullum igitur animal contingit lapidem esse.

Hoc postremum falsum est: quia mutua consecutione cum affirmatione sua consentit, Omne animal contingit lapidem esse: in contingentibus enim modificatis si affirmatio falsa fuerit, & negatio item falsa erit: & contra.

10 Expositis adulterinis & fallacibus syllogismis, qui videtur aliquam simplicem argumenti dispositionem imitari, deinceps videndum est, qui sint fallaces & inconstantes modi in coniuncta argumenti dispositione: In summa autem conexis duplex error accidit. Primus, cum tollitur antecedens, ut consequens tollatur. Secundus, cum retinetur consequens, ut retineatur antecedens: & quavis exempla prioris generis apud bonos auctores permulta reperiantur, admonendum tamen est eiusmodi conclusiones ad iudicandum de re proposita firmas & constantes non esse, propterea quod alicubi contingit errare, & antecedentibus veris falsum concludere, quo argumento, inconstantiæ & inconstantie vitium diiudicatur.

11 Mitio obiurgatus à Demea fratre, quod permitteret ciuem Atticam pauperulam ab Eschino uxorem duci, respondet se non probare quidem factum, sed tamen æquo animo ferre: Syllogismus sic est:

Si factum mutari posset, non ferrem;

Sed mutari non potest:

At æquo igitur animo mihi ferendum est.

12 Cicero purgat se Sulpitio, quod legem de ambitu tulerit, & tamen Murenam defendat reum ambitus: Argumentum sic disponitur:

Si defenderem Murenam ambitum commississe, idque iure facerem improbe;

Sed non defendo Murenam ambitum commississe:

Quare nihil improbe facio.

Ex remotione antecedentis remouetur consequens.

13 Excitat Augustum admisericordiã simili exemplo Iouis, quod ita disponitur:

Si Iupiter omnia mortalium delicta velit punire, tandem erit inermis & impotens.

Sed non omnia delicta punit:

Et propterea rex est potentissimus, & summus & maximus.

14 Cæsar censet Lentulum, Cethegum, & alios particeps coniurationis non esse morte multandos, sed ha-

bendos in vinculis: Argumentum sic disponitur:

Si coniurati poena suis flagitiis digna puniri possunt, acerbissima morte puniantur:

Sed non possunt pro merito puniri:

Ne igitur morte puniantur, sed in vinculis habeantur.

15 Exemplum est ad ostendendam inconsequentiam in hoc genere dispositionis, ubi tollitur antecedens ad tollendum consequens: antecedentibus enim veris complexio falsa sequitur: syllogismi autem regula certa est & constans, quæ nunquam fallit, quin propositione & assumptione veris conclusio vera efficiatur.

16 Verba sunt Cadmi Thebis profugi, & apud Illyrios sic cum sua coniuge molestos casus animo repetitis:

Si dii irati sunt mihi, quia sparsi humum detibus serpentis à me interfecti, ultionis causa siam, serpens:

deinde assumptio additur à poeta,

Quod Cadmus repente factus sit serpens:

unde concluditur id quod antecedit,

Deos videlicet iratos fuisse Cadmo, propter interfectum serpentem.

17 Venus orat Iouem, ut liberet Troianos obsessos: Argumentum pressius ita concluditur:

Si Troiani bona pace tua in Italiã non venerint, luant poenas:

Sed bona pace tua venerunt in Italiã:

Ne luant igitur poenas.

1 Cicero confirmat iustum esse officium defensionis pro Murena: Propositio antecedente parte negatur, consequente affirmatur:

Si neque iners, neque superbus, neque inhumans essem, libenter desuero Murenam defendere:

deinde assumptio tollit antecedentem partem:

Sed iners & superbus & inhumans essem:

Et complexio tollit consequentem.

Quare non desinam Murenam defendere.

19 Clinia apud Terentium torquetur mora & dilatione Antiphilæ amicæ suæ.

*1008 in compo-
sitis duplex.*

20. Expositis quatuor syllogismi vitiis, alieno, obscuro, ambiguo, incoſequenti, admonitio postrema reſtat de præcipua vtilitate reſtendi ſyllogismi, ad comprehendendam & æſtimandam propoſitæ rei ſententiam. Retexitur autem ſyllogiſmus vel in breui, vel in longa diſputatione: prioris generis exempla repetantur ex libro ſecundo, vbi breues clauſulæ ex optimis authoribus citantur. Poſterioris generis exemplū eſſet, ſiquis totā aliquam Ciceronis orationem ſyllogiſmo complectetur: vt diuinationem contra Ceciliū, hoc modo:

Is eſt poſitiſſimum eligendus actor, quem Siculi maxime velint, & Verres nolit.

Itēque is reſciendus, quem Siculi nolint, & Verres maxime velint.

Sed Siculi Ciceronem expetunt, quem imprimis idoneum ad hanc cauſam agendam cognouerunt: Verres eundem metuit, quem ſentit firmum & grauem & ſanctum & diſertum fore accuſatorem: Siculi verò Ceciliū nolūt ſibi ipſis ſuſpectum, & ſocium Verres, & indiſertū, & ſubſcriptoribus indiſertis vallatū, nec vlla iuſta cauſa ſuſcipiendæ accuſationis fretū: & Caius Verres eūdem Ceciliū maxime expetit, ob eas ipſas cauſas, & vt accuſatoris preuaricatione infamia iudiciorū liberetur.

Quare in hac Sicilienſi cauſa Cicero eligendus eſt actor, & Cecilius reſciendus.

Sic ſumma ſecundæ orationis de lege Agraria eſt in hoc ſyllogiſmo,

Si inſidias fieri libertati veſtræ ſimulatione legis Agrariæ intelligeretis, defendite Quirites ab his inſidiis veſtram libertatem.

Sed illud ex creatione decemuirorum, & ex poteſtate, quæ illis permittitur, intelligi poteſt:

Quare hac extincta peſte libertate veſtrā retinete.

Aſſumptio declaratur per partes legis Agrariæ, quæ ſūt de conſtituendis decemuiris ſumma authoritate & poteſtate præditis, de que vendendis, emēdis, & diſtribuentis agris publicis. Ad hunc modum reliquæ Ciceronis

orationes ſingulæ in breuem quendam ſyllogiſmū facilioris intelligentiæ & iudicii gratia concludi poterūt.

ANALYSIS METHODI.

1. Eadem etiam analyſis in methodo & tota rerū diſpoſitione ſequenda eſt & exercenda. Diſputationes & explicationes omnium generum in oratoribus & poetis, in artibus ipſis, Grāmatica, Rhetorica, Dialectica, Mathematicis, Philoſophia denique tota ad methodi legē perſpiciendæ: nec laudabiles tantū, ſed etiam vitioſæ: quemadmodum Socrates apud Platonem Lyſiæ orationem reprehendit, quod nihil definiat, nihil pariat: quæ ex confuſione rerum immenſa quædam obſcuritas exiſtit. Eſt autem magni erroris non eodē perſequi partes ordine, quo propoſueris: ob eſt enim perſpicuitati plurimū, cuius tamen cauſa ordo & diſpoſitio laudatur. In quod vitiū Cicero pro Deiotaro incidit: Reliqua pars, ait, accuſationis duplex fuit: vna, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe: cum à te animo eſſet alieno: altera, exercitum eum cōtra te magnū comparafſe: de exercitu dicam breuiter, vt cætera. Hic partem poſteriorē prior loco exequitur. Eodem modo Virgilius in exēplo partitionis imperfectæ paulo antè poſito lapſus eſt: tertium enim & quartum membrum conturbato ordine tractauit, tertium quippe quarto, & quartum, tertio loco. Cō-

fusio hæc ὑπερολογία dicitur à grammaticis, & in Homero frequens notatur, vt iam hoc Homerico tanquã sanè bello & specioso vitio Cicero per iocum in epistola quadam ad Atticum vtatur, vbi cùm duas res ita proposuisset: Quæris ex me quid acciderit de iudicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: & simul vis scire quomodo ego minus, quàm soleã, præliatus sim. Cùm, in quã, duas res ita proposuisset, ait: Respondebo tibi ὑς εγον πῶς εγον ὀμηρικῶς. Tum priore loco declarat, quod posteriore fuerat ab eo propositum. 2 Videndum etiam diligenter erit vniuersum illud alieni vitium. Tam enim est in vitio qui resistetem aperta, quàm qui sua sponte sequentem occulta via ducit. Minimè verò necesse est hoc loco cõmemorare, quã omnes methodi nomẽ in ore habeãt, quãque vera methodo vtatur ferè nemo. In disciplinis explicandis via vna & simplex est à generibus ad species, ab integris ad partes: quã vix, ac ne vix quidem tot annorũ seculis vlla in arte adhuc obseruatam videmus. Quã obrem in analyfi vitia hæc cernentur, ne aliena, obscura, ambigua, falsa, inconsequentia sint, quã dicantur. Sed de genesi iam tempus est vt pauca dicãtur: satis enim multa, superque de analyfi præcepta sunt.

1 Diximus hæctenus in Analyfi de vitiis argumentorum & syllogifinorum: restat vt de vitiis methodi pauca dicamus: quã duo sunt alienum & obscurum. Methodus obscura fit duobus modis: vno, si neque definitè, neque partitè propofita res doceatur: vnde Cicero Acad. 1, reprehendit Epicureos, qui nihil definiunt, nihil partitũtur, nihil apta interrogatione concludunt: nullã denique artem nec dicendi, nec disserendi putant: & Socrates in Philebo Platonis reprehendit orationem Lyfiã, quod in laudando amore & pulchro non docuisset quid sit amor & pulchrũ, neque in certa genera distinxisset, vnde factũ esset, vt oratio Lyfiã præmissione eiusmodi luminum dialcticorum paulò obscurior videretur: altero modo perturbatur & confunditur dispositio doctrinã, non si neque definias, neque diuidas, sed si ordinẽ partium permisceas & confundas: turpissimũ est enim (vt ait Fabius libro quarto) non eodem ordine exequi, quo quidque proposueris. In quo vitio est descriptio ludorum libro quinto Aeneidos: nam cùm Virgilius quatuor ludorum genera proposuisset, classẽ, cursum, certamẽ sagittariorum & pugilũ, perturbato ordine partium exposuit tertio loco pugilum certamen, & quarto sagittariorũ: nec potest excusari Virgilius, quasi sit prudentiã methodum sequutus: quia in hac perturbatione ordinis nulla voluptatis aut cõmoditatis cuiusquam ratio spectari potuit. Tertio modo methodus obscuratur, si rem in docẽdo distribuas non in proximas, sed remotissimas partes: sepe enim fit, vt dum nimis in diuisione properamus, rem ipsam tardius absoluamus: de quo vitio fugiendo Socrates nos admonet in ciuili Platonis. Quarto modo digressiones longiores interpositæ inter partes propofitæ disputationis interdũ pariunt obscuritatẽ ordinis, vt non facillè cernamus, qua via & quo ordine tota progrediatur oratio.

2 Secundum vitium methodi est, si ea fuerit aliena, vt si quis docendus, doceri tamen nolit, adhibere initio

definitiones & partitiones rerum, stultū & alienū est. Item si quis docendus doceri maximè velit, non adhibere initio definitiones & diuisiones rerum, stultum & alienum est.

GENESIS.

¹ Genesis non est inspectio propositi exempli, vt analysis, sed effectio noui operis: quæ meditatio vnam & eādem viam in scribendo dicendōque sequitur. Et quauis vox ad docendū multo valentior sit scriptura, linguāque sit manu disertior, ² vt sapienter in Phædro extremo Socrates disputat: scriptio- nis tamē exercitatio natura & tempore prior est: cuius non alia via est, quàm Rhetores exercendæ eloquētiae tradiderunt. Quamobrē (vt ³ Crassus ait) in istis ipsis exercitationibus etsi vrile est etiā subito sæpe dicere, tamē illud vtilius sumpto spatio ad cogitandū paratius atque accuratius dicere. Caput autē est (quod vt verè dicā, minimè facimus: est enim magni laboris, quē plerunque fugimus) quā plurimū scribere. Stylus optimus ac præstantissimus vt dicendi, ita differendi effectior ac magister. Nam si subitā & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectō assidua ac diligens scriptura superabit. ⁴ Scribendi verò dicēdisque prima facillimāque via est imitatio, quæ pru-

denter quos imitari velit, seliget, vnus è Latinis Cicero in Orationibus, in Philosophia, in Oratoriis institutionibus (quanquam hic auctoritate veterum deceprus est) sæpe etiā in epistolis multum proderit, sed & omnium rerum diligētes ac accurati scriptores. Præcur- sione igitur interpretationis & luminis, virtutibus authoris ad imitandū propositi cognitis & perspectis quæstio aliqua consimilis earum rerū, quæ ab illo quem imitamur, tractatur, imitāda proponetur, scribendo dicen- dōque explicabitur, quam maximè ad veritatem & similitudinis expressionem accōm- date: ita enim inuentionem acuemus, & confirmabimus dispositionis prudentiam, cum ex alienis virtutibus (vt accidit in sole ambu- lātibus) colorari nos sentiemus. Deinde ab imitatione scriptio dictioque se ipsam distū- get, & secū ipsa certabit: quæstionē liberam fumet de bonis rebus & malis, de iucūdis & vtilibus, de que omnibus cōmuni hominum iudicio subiectis, & industria propria expli- cabit: omnes inuentionis artes excitabit: nul- lū intentatū genus argumenti relinquet: quæ- stionis vtranque partem per omnia argumē- torum genera deducet. Hinc veterum sophi- starum de rebus omnibus ex tempore dicē- di facultas extitit: hinc Academia dubitatio

& cōtra omnes omniū sententias disputatio: hinc ab Aristotele de singulis rebus in vtranque partem differēdi manauit institutio: hinc Ciceronis, & excellentium oratorū quotidiana declamitatio: hinc omnis copia rerum & suppellex: hinc omnis probatio fideisque: hinc motus ferē omnis ac delectatio animorū. Quare quoniā in hac parte tantū boni est, magnus labor, magnum studium est adhibēdum, vt inde rerum abundantiam quā amplissimā, & ad omnem disputationem promptissimam facultatē hauriamus: deinde pari diligentia iudicii gradus omnes erunt exercēdi, quicquid interpretandum scribēdo, dicendōque fuerit aliqua ratiocinationis forma, quanuis non perpetuō plena concludatur: vtque quæstionem eandē per omnes locos inuentionis, sic per omnes modos ratiocinationis deducamus: aliud alio modo argumentum concludamus: vt non tantum argumentis, sed syllogismorū modis subinde nouis semper vtamur. In perpetua autē & multiplici rerū explicatione methodi regula similiter exercēda: atque vt interpretationem, sic scriptionem dictionēque possumus per omnes artes deducere. Quis enim alienū vel incommodum putabit, si nō ad alios docendum, certē ad studiorum fructum augendū,

commentarios artium singularum dialectica ista ratione conficere? Imō verō quoniam tota hominis vita nihil aliud esse, quā ratiōis vsus, id est dialecticæ exercitatio debet: sic rationis & dialecticę naturalis artem, quanquā breuiter & paucis præceptis cognitam, tota vita tamen in rebus omnibus meditemur & exerceamus, nec ab hominis vita dialecticū vsus separemus, nec hominē ab animali dialectico, id est, rationali distinctum & diuersum faciamus. Tandem certē vt in cæteris artificijs omnibus, sic in hoc vniuerso, & omnia alia cōplectente, verissimū illud esse percipiemus, artē nō tam præceptis, quā exercitacione cognosci multaque quę otiose in scholis pueri ieiuna atque arida putabamus, in hoc vsu diligentissimē versati mirabimur: atque ipse sensus variis consuetudine & exemplis, & multiplici vsu informatus aliquid ostendet, quod quieta cogitatio, quāuis acutissima, non poterat intelligere. Quamobrem quantus erit exercitacionis labor, tanta erit artis non solū vtilitas, sed scientia, prudentiæque.

1 Dialectica duobus modis exercetur, Analyfi & Genesi. Analyfis perspicit & interpretatur res iam factas, vt authorū libros & disputationes ea ratione, quā hæcten^o exposuimus: Genesis sequitur dicta à verbo ymaginari, id est fio, vel nascor, quasi sit operis alicuius ge-

neratio & effectio. Definitur itaque genesis non quælibet (est enim communis omnium artium, sicut initio diximus) sed genesis dialectica, qua aliquid legibus & præscriptis dialecticæ artis condimus & efficimus.

2 Socrates in Phædro, Scriptio ait, est pictura per similes opera nanque picta tanquam viuientia sunt: si quid verò interrogaueris, verecundè admodum silent: non secus existimabis sermones, quasi aliquid intelligant, dicere: verùm si cupidus cognoscendi ab iis aliquid petieris, idem semper & vnum significabunt: omnis nanque sermo cum semel scriptus est, passim reuoluitur aequè apud intelligentes, & apud eos, inter quos minimè decet: nescitque dicere quibus oportet, & quibus non oportet: iniuria verò affectus & contumelia, semper eget præsidio patris: quia neque ipse aduersario repugnare, neque sibi ipse opem ferre potest.

P H. Hæc quoque abs te rectè dicta videntur. s o. Quid porro? alium videmus sermonem fratrem huius, quem admodum legitimus sit, & quanto melior atque potentior, quàm is nascatur. P H. Quem istum: & quomodo fieri dicis? s o. Eum, inquam, qui in animo dicentis cum scientia scribitur: quia sibi ipsi auxiliari potest: intelligitque apud quos loquendum sit, & apud quos tacendum.

P H. Scientis sermonem dicis viuentem & animatum: cuius oratio scripta simulachrum quoddam iure vocabitur. Hoc loco Socrates vocem comparat scripturæ, vt exemplar viuû suo simulachro: quia vox sit prima & princeps interpretis mentis & intelligentiæ: & scriptura vocis, sicut Aristoteles docet li. primo de interpretatione.

3 Crassus libro primo de Oratore, cum de ratione exercitationis disputat, dialecticam exercitationem cum rhetorica confundit, quemadmodum dialecticam artem cum rhetorica arte confusam videmus in iisdem oratoriis dialogis. Genesis igitur dialectica duplex ex rhetorum libris & institutis repetenda est, scriptio & dictio: vtraque prima diuisione diuiditur in subitam siue extem-

poralem & in cogitatum, accuratèque facta: licet enim scribere & dicere vel subito & ex tempore, vel sumpto ad cogitandum spatio: quod vtrunque genus tamen vtile est, posterius tamen magis approbatur: quia multo prudentius & sapientius loquimur, & scribimus ea quæ diligentia cogitationis & meditationis præcessit.

4 Scriptio & dictio rursus diuiduntur cõmuniter in duo genera: vnum, quod imitationem vocamus: alterum, quod nomine caret, cum aliquid nullo proposito nobis auctore, ingenio & arbitrio nostro scribimus vel loquimur. Imitationis duæ sunt primæ cautiones: vna, vt optimos auctores eligamus, altera vt eorum virtutes, nõ vitia sequamur: atque hæc imitatio multum proderit primis dialecticæ tyronibus, vt cum aliquem familiarem & popularè auctorem, qualis est inter Latinos Cicero, legerint, audierint, intellexerint, in simili materia dialecticas virtutes eius authoris in inuentione & dispositione rerum pro viribus imitentur & expriment: Hic enim primus campus est, in quo dialectica genesis versari debet: errant autem plerique homines imperiti, qui existimant dialecticæ artis vsum ad exercitationes scholasticarum questionum duntaxat accommodari posse & debere: longè enim maior & amplior est eius artis fructus, isque tam latè patet, quàm humana rationis vsum in vita patet. Quemadmodum autem grammatica genesis primum exercetur, cum pueri discunt in Latinis aut Græcis scriptoribus puritatè sermonis imitari, & voce vel scripto aliquo exprimere: sic iidem pueri, cum dialecticam artem perceperint, hanc primam in popularibus & facilibus authoribus commodissimè exercebunt, & in eorum vestigiis persequendis paulatim dialecticam prudentiam acuent, & excitabunt: & quemadmodum cum quis in sole ambulat, etiam si ob aliam causam ambulat, fit natura tamè vt coloretur: sic cum pueri exemplo Ciceronis & aliorum authorum studiosius dixerint & scripserint, sentient prudentiam & orationem suam illorum vir-

tutibus, quasi sole colorari. Alterum dictionis & scriptio-
nis genus, quod fit sine vlla imitatione, multū pro-
derit iam tum adultis, qui cū diu, multūque vires in-
genii & prudentiæ imitandis in scribendo & dicendo
prudentium hominum virtutibus aluerint, auxerint, cō-
firmarint, experientur tandem quid ipsi per se possint.
Itaque liberam aliquam questionem omnibus argumē-
torum generibus explicare, omnibus syllogismorū sim-
pliciu & coniuictorū modis concludere, & rebus quæ
tractabūtur, via & ordine collocādis planè & facilè de-
ducere tentabunt: quæ meditationis & exercitationis
diligentia in dicendo vel scribendo mirabiles nobis cō-
moditates & utilitates prebebit: quæ perfectit, vt quan-
tus inter Græcos Demosthenes differendi prudentia,
quantus inter Latinos Cicero acumine ingenii & præ-
stantia dicendi scribendique fuerit, tantus vterque hoc
ipso maximè, quòd dialecticā inuentionis & dispositio-
nis prudentiam in priuatis publicisque studiis assidue
exercuit, euaserit.

DE MEMORIA

I Dialecticæ exercitationi satisfactū iam
nūc esse arbitror. Accessio memoriæ (quam
dispositioni fecimus) nobis est adiungenda,
suāque exercitatione breuiter ornāda: in qua
quia præcepta nulla noua sunt, quid aliud re-
quirēdum est, quàm vt exemplo res illustre-
tur? Sit igitur puer, qui querimoniam Pene-
lopes apud Ouidiū de Vlysis absentia post
euersam Troiam, memorię cōmendare velit:

*Sed mihi quid prodest vestris dissecta lacertis
Ilios & murus, quod fuit antè solum,*

*Si maneo, qualis Troia durante manebam,
Virque mihi dempto sine carendus abest?
Diruta sunt alijs: Vni mihi Pergama restant:
Incola captiuo qua boue victor arat.
Iam seges est, Vbi Troia fuit, rescandaque falce,
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta Virum curuis feriuntur aratris
Ossa, ruinosas occulit herba domos.
Victor abes: nec scire mihi qua causa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe licet.
Quisquis ad hæc vertit peregrinā littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quamque tibi reddat: si te modo viderit vsquā,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Nestorū arua
Misimus: incerta est fama remissa Pylō.
Misimus & sparten, sparte quoque nescia veri
Quas habitas terras, aut Vbi lentus abes:
Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi,
Ira scōr votis heu leuis ipsa meis.
scirem Vbi pugnares, & tantū bella timerem;
Et mea cum multis iuncta querela foret:
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demēs:
Et Patet in curas area lata meas,
Quacūque aquor habet, quacūque pericula tellus:
Tam longa causas suspicor esse mora.
Hunc totum locum cū viderit puer pri-
mo connexo syllogismo comprehēsum, par-*

tes singulas notabit: earumque præcipuas exornationes: propositionē igitur aspiciet initio in quatuor primis versibus positam:

Sed mihi quid prodest vestris dissecta lacertis

Ilios, & murus, quod fuit ante solum,

Si maneo, qualis Troia durate manebam,

Virque mihi dempto sine carendus abest?

Deinde sequitur ex dissentaneis absentię amplificatio nondum positę assumptionis: At tu abes, & quidem nimium diu, quia cæteri redierunt, tu solus abes tam multis post deletam Troiam temporibus: vbi sex sunt versus:

Diruta sunt alii, vni mihi Pergama restant,

Incola captiuo quę boue victor arat:

Iam seges est, vbi Troia fuit, resecandaque falce,

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Semisepulta virum curuis feriuntur aratris

Ossa, ruinosas occulit herba domos.

Duodecimus versus habet assumptionē auctam maiori: Non modò abes, sed sic abes, vt scire nequeam, vbi lateas: quod exaggeratur factis Penelopes: Interrogo, scribo, mitto in omnes orbis partes, nec quicquam de te audio: decem sunt hęc versus:

Victor abes: nec scire mihi quę causa morandi,

Aut in quo lateas ferreus orbe licet.

Quisquis ad hæc vertit peregrinã littora puppim,

Ille mihi de te multa rogatus abit:

Quamque tibi reddat, si te modo viderit vsquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.

Nos Pylon antiqui Neleia Nestoris arua

Misimus: incerta est fama remissa Pylo.

Misimus & Sparten, Sparte quoque nescia veri

Quas habitas terras, aut vbi lentus abes.

Conclusio tandem vicesimo primo secundoque versu per contrarium significatur: duo tantum sunt versus:

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi:

Ira scor votis, heu leuis, ipsa meis.

Sed & ipsi conclusioni amplificatio accedit ex adiuncto, quod ipsum ex repugnantibus augetur: sex sunt versus:

Scirem vbi pugnares, & tantum bella timerem:

Et mea cum multis iuncta querela foret:

Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demes:

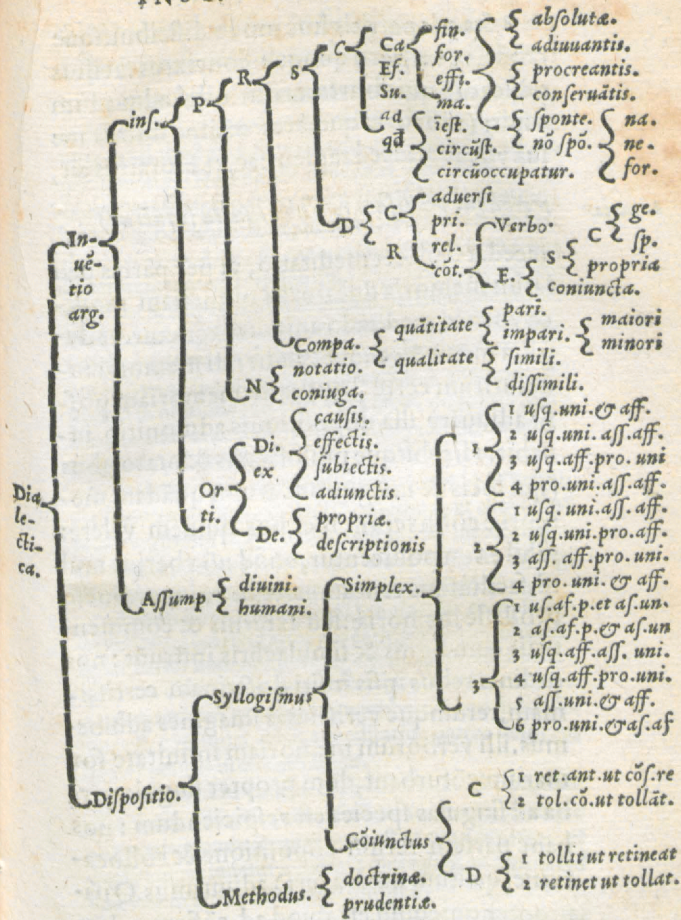
Et patet in curas area lata meas.

Quæcūque equor habet, quæcūque pericula tellus,

Tam longę causas suspicor esse morę.

Quamobrem cum hac interpretationis diligentia, puer totam sententiam distinxerit, vel à diligenti præceptore distinctam accepit: & ex octo & viginti versibus quatuor propositioni, sexdecim assumptioni, octo conclusioni tribuerit, hac syllogismi descriptione non solum partes, sed partium quoque sententiam sibi representabit. Nam cum scierit

hîc primo loco propositionem, secundo assumptionem, tertio conclusionem esse: sciet itidem ex cogniti syllogismi legibus, quæ vis cuiusque partis esse debeat: quinetiam hac ratione facillimè *φαντασιος* animo concipiet: per quas imagines rerum absentium ita subiiciet animo, vt cernere oculis, ac præsentibus habere videatur. Vt in hoc exēplo occurrent antiquæ vrbis ruina, agricolæ, ossa, nautæ, mulier sollicitè interrogans, tabellarii, bella, naufragia, cædes: In orationibus autē disputationibusque longioribus ediscēdis methodi dispositio similem comoditatem præbebit. Nam tū definitiones distributionesque vniuersas tanquā digitos in manu, tum deductos velut articulos definitiones distributionesque singulares sequemur: omniumque numerum tanto facilius habebimus, quanto est methodi ordo syllogismi ordine nescio quo modo familiaris magis, magisque naturalis. Exemplum de nostris institutionibus commodissimum hîc erit, vt dialectica sui ipsius imprimis memoriam cōfirmet, quæ aliis opem confirmandæ memoriæ polliceatur: Figuretur igitur hîc primis rerum notis artis dialecticæ summa, & vniuersa partitio: quæ, quod dicimus, oculis etiam spectādum proponat.



3 Itaque partitis hoc modo distributisque rebus, vt verborum quoque contextus facilius edificatur, qui ab arte auxiliū nihil admodum capit: (nisi fortē quod res ordine distributæ sua vocabula secū rapiunt: ac, vt Horatius ait,

In Arte: Verbaque prouisam rem non inuita sequitur)

accedat si placet meditatio, vt per partes paulatim memoria ducatur: 4 quinetiam modica voce in meditādo animus excitetur. vt duplici motu dicendi & audiendi memoria iuuetur: tum certē si qua ratio memoriam possit adiuuare, illa dispositionis admonitio iuua-bit: & licebitque philosophis & oratoribus (qui locis & imaginibus artem quādam memoriæ cōfinxerunt) per nos quidem valere: nihil enim pollicentur, quod nō vberius multo, faciliusque teneamus. Atiūt enim ordinem prodesse memoriæ: sed externis & commentitiis eum signis & simulachris instruūt: nos ordinis rebus ipsis insiti doctrinam certissimam, rerumque verissimas imagines adhibemus. illi verborum memoriam infinitate formarum cōturbant, dum propter singula verba ad singulas species est respiciendum: nos hanc partem rerum cōpositione & colloca-tione (quātum natura fert) adiuuamus. Quapropter quicquid est, quod ad cōfirmandam

memoriam doctrina possit efficere, id totum dispositionis dialecticæ doctrina præstabit.

1 Dialecticam artem duobus modis exerceri posse cōstat, analyfi & genesi: memoriæ, quæ sequitur, exercitatio nihil aliud est nisi meditatio, qua propōsitā aliquā orationem vel sententiam edificimus secundum artem syllogismi & methodi: ars enim dispositionis non tantum ad iudicandum & explicandū, sed etiam ad recordandum valet. Analyfis memoriæ duplex est: vna qua breuiorem sententiā syllogismo cōprehensam notatis partibus & inspecto ordine earum partium edificimus: altera, qua longiorem disputationem via methodi memoriæ mādamus, & à generalibus definitionibus & diuisionibus ad speciales, & his subiectas, si eiusmodi dispositio in oratione seruetur, vel à rebus dispositis, quicunque alius ordo descriptus fuerit, excolendæ memoriæ gratia progredimur.

2 Secunda ratio exercendæ & confirmandæ memoriæ sequitur ordinem dialecticæ methodi: vt cum volumus longiorem aliquam orationē animo memoriæque comprehendere, videamus quo modo disposita sit, cogitationemque ad ordinem partium referamus.

3 Fabius libro vndecimo, Si longior, ait completēda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediscere: & hæ partes non sint per exiguæ: alioqui multæ erunt, quæ eam distinguunt, atque concidēt: dandi sunt certi quidam termini, vt contextum verborum, qui difficillimus est, continuet crebra meditatio, partes deinceps ipsas repetitus ordo coniungat.

4 Fabius libro vndecimo, Ediscere tacitè optimum esset, si non subirent velut otiosum animum plerunque aliæ cogitationes: propter quas est excitandus voce, vt duplici motu iuuetur memoria dicendi & audiendi: sed hæc vox sit modica & magis murmur.

5 Rhetores in mnemonics præceptis diuidunt me

moriæ artem in locos & imagines: locos volūt esse illa-
 stres, explicatos, modicis interuallis rectè atque ordine
 dispositos: cuiusmodi sunt ostium, fenestra, angulus, ca-
 minus, fornix, intercolūnium, & similia: & imagines iu-
 bent in locis disponere acres & insignes, & quæ celeri-
 ter occurrere, & animū percutere possint: quarum
 admonitu facilè & expeditè nobis liceat quod volumus,
 meminisse: easque partiuntur in duo genera, vt aliæ sint
 rerum, aliæ verborū: rerum imagines exprimūtur, cūm
 summatim ipsorum negotiorū notas comparamus: ver-
 borum similitudines constituuntur, cūm vniuscuiusque
 nominis memoria imagine aliqua notatur. Quam do-
 ctrinam de fingendis locis & imaginibus ad memoriæ
 subsidiū Quintilian^o lib. v. decimo deridet, & iure qui-
 dē deridet: quia nō solum vanū, sed etiā valde laborio-
 sum sit ad aliquid ediscendū locos & imagines extrinse-
 cus cōparare: cūm labor ipse ediscendi geminari videat-
 ur fingendo locos & imagines, & orationem proposi-
 tam huc reuocando: nec solum geminari, sed etiam fru-
 strā suscipi, præsertim cūm ista commenta magis memo-
 riam perturbent, quàm adiuuent. Adde etiam quòd sen-
 sus non eandem imaginem semper habeant, quam res
 ipsæ quæ ediscūtur: & si quis imagines omnium verbo-
 rum quæ sunt in actionibus in verrem, cōstituere velit,
 nōnne (inquit Fabius) impediri quidem eorum quæ di-
 cit, decursum necesse est duplici memoriæ cura: nā quo-
 modo poterit copulata fluere, si propter singula verba
 ad singulas formas respiciendū erit? Fabius itaque dam-
 nata locorum & simulachrorū vana & inutili doctrina,
 quam Græci curiose magis, quàm ytiliter inuenerunt,
 dēscet memoriā duabus rebus magnopere iuuari, di-
 uisione & cōpositione: nam qui rectè diuiserit, nūquam
 poterit in rerum ordine errare: & quæ bene composita
 erunt, memoriā sua serie ducent. Diuisio autem & cō-
 positio, de quibus loquitur, nihil ferè aliud sunt, nisi ra-
 tio & via & dispositio vel syllogismi vel methodi.

PERORATIO OPERIS.

1 Quamobrē propositis artis, naturę cōue-
 niētibus institutis, & exercitationis medita-
 tione descripta, habemus adumbratā quandā
 dialecticæ virtutis imaginē: dignitatē dicere
 de re tanta nō audeo. Maior enim quædā hu-
 ius facultatis vis est, quā² vulgò existimari so-
 let. 3 Hęc imperii amplissimi atq; vniuersum
 terrarū orbem cōmunibus legibus admini-
 strātis simile quiddam mihi videre videor: ta-
 met si enim multę prouinciæ, varię regiones,
 dissimiles præfecturæ in illo sint imperio: om-
 nes tamē iisdem legib^o gubernantur. Alius
 in Asia præfectus, alius in Aphrica, in Europa
 fit alius, & variis insignib^o titulisq; nominē-
 tur Asiaticus, Aphricanus, Europeanus: gene-
 rales tamē leges omnibus æquabiliter propo-
 sitæ sunt, quibus respublicas sibi cōmissas &
 traditas moderentur. Ita cūm sit vna rationis
 virtus & natura, qua res omnes explicātur: li-
 cet subiecta materies, in qua versatur & exer-
 cetur, varias in partes diuersasq; secta sit, pars
 alia Mathematicis, alia naturis rerū, alia morib^o
 hominū, alia aliis circūclusa: 4 omnes tamen
 cōmunibus dialecticæ præceptis inueniēdi,
 disponēdiq; cōtinentur ac tractātur. Et licet
 in distinctis dissimiliū generum finibus mo-
 derandis & constituēdis varia hominum in-

genia occupentur, variisque idcirco nominibus appellentur, grammatici, rhetores, poetae, historici, arithmetici, geometrae, musici, astrologi, physici, ethici: s; lex tamen vna ratioque dialectica tum cogitandi, tum disponendi proposita est, qua res sibi subiectas interpretetur. Itaque vt communionem illam dialecticae ad res omnes pertinentem breuiter indicarem, nulla quidem a physicis, mathematicis, aut reliquis maiorum disciplinarum studiis exempla petiuim⁹, quod persuasum omnibus esset apud earum doctores artium, summum dialectice splendorem esse: nec eorum tamen exempla ad illustrandam dialecticam satis esse idonea, cum sint posterioris & postea perceptae cognitionis. 7 Verum est simplici prudentiae communis vsu (qui ceteris in rebus arte nulla comprehensis versatur, omnium dialecticarum laudum testimonia sumpsimus: atque ea quidem quam maxime potuimus insignia. Poetas enim & oratores, id est claros & illustres comunis illius sensus, & humane prudentiae testes in singulis doctrinae locis adhibuimus: qui cum dialecticam non solum in priuatis doctorum hominum scholis, verum etiam in iudiciis, in senatu, in concionibus, in theatris, in omnibus denique humane vitae partibus vigentem flo-

rentemque demonstrauerint, tum facile singularem hunc rationis fructum, omnium hominum communem esse vindicabunt: popularique illa sua non solum sapientia, verum etiam suauitate & elegantia maiores certe virtutis huius amores excitabunt.

1 Explicatio dialecticae virtutis concluditur per epilogum trium partium, ex quibus ipsa constat.

2 Vulgo haec ars in scholasticis altercationibus collocatur, neque vllum praeterea usum habere existimatur.

3 Similitudo ad explicandum quam late pateat dialecticae artis vsus: vbi generales differendi regulae generalibus maximi imperii legibus comparantur.

4 Quia omnes artium praeciputiones primum inuenta sunt, quod dialecticae inuentionis opus est: deinde iudicatae & probatae, quae syllogismi vis est: postremo collocatae & dispositae, quae ars est methodi.

5 Artifices in suis artibus definitiones & diuisiones, & reliqua probationum genera explorat ex dialecticis definitionis, diuisionis, & aliorum argumentorum normis & regulis: & si de vero & falso dubitant, ad syllogismi iudicium recurrunt: & ordinis dispositionem methodi legibus contemplantur: dialectica igitur differt a ceteris artibus, sicut causa ab effectis: quia homo omnes artes non alia vi, quam mentis & rationis inuenit, & inuentas probauit & collocauit.

6 Dialectica prior est ordine, & prius cognoscenda: ceterae rerum artes post dialecticam tradendae & cognoscendae sunt: non bene autem rebus nondum cognitis & posterioribus uteremur ad res priores & antecedentes explicandum.

7 In rebus arte comprehensis dialecticam facile videmus: in ceteris rebus nulla arte comprehensis poetae & oratores dialecticam etiam versari demonstrant: ex

quibus exempla potius petenda fuerunt ad explicatio-
 nem institutionum dialecticarum, quam ex magnarum
 artium doctoribus. Quemadmodum enim grammaticè
 vsus & exempla licet in mathematicis & philosophicis
 studiis sint, attamen grammaticus cum rudem puerum
 docebit, talibus exemplis rerum obscurarum & nõ-
 dum cognitarum minimè vtetur, sed facilibus,
 pròptis, & in medio positis: sic dialecticè
 primus vsus, & prima exercitatio
 in facili & populari ma-
 teria versari
 debet.

FINIS:

PARISIIS,

EXCVDEBAT MATTHAEVS DAVID

NON. IANVAR.

1 5 5 2.